

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

**Dánský vpád do Slezska a na Moravu
v letech 1626 až 1627**

Diplomová práce

Praha 2007

Vít Mišaga

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, CSc.

Obsah

Úvod	3
1. Metodologické poznámky – Prameny – Literatura	5
Metodologické poznámky	5
Jeden malý terminologický problém	8
Prameny	10
Prameny nevydané	10
Prameny vydané	12
Staré tisky ze 17. století	14
Literatura	16
2. Válka v plném proudu	22
Vítězící císař a Liga	22
Kristián IV. jde do boje	23
Haagská koalice	26
Mansfeldova úloha a pozice	27
Bethlenova neúčast na alianci a strategický plán na rok 1626	28
3. Situace na severní Moravě a v Horním Slezsku po roce 1621	30
4. Vpád do Slezska a na Moravu	32
Předehra. Válka na začátku roku 1626	32
Idea vpádu a její přijetí	33
Složení vojska a jeho velení	40
Tažení začíná	43
Průchod vojsk Slezskem	44
„Přichází přítel, nebo nepřítel?“ Vojsko na hranici Slezska a Moravy	47
Spory o další postup. Výmarský versus Mansfeld	56
Vztah příchozí armády ke Slezsku a Moravě	58
Propaganda	61
5. Dění v Uhrách	64
Tažení na Slovensku	64
Krize a Mansfeldův odchod	66
Jednání Mitzlaffa s Bethlenem	68
Zimní pochod do Slezska	69
6. Dánské panství na severní Moravě a v Horním Slezsku	70
(Ne)přátelská armáda. Verbování a jeho finanční a hospodářské zajištění	71
Rozšiřování enklávy. Země zmítaná ve válce	74
Život na obsazeném území	82
Valaši ve válce	86
7. Poměry ve zbytku českých zemích	88
8. Hlavní bojiště v Dolnosaském kraji a dánský král	91
9. Jaro 1627. Obtíže a naděje dánské královské armády	93
Stav vojska	93

Vnitřní spory	95
Problémy v komunikaci s králem	97
Příchod Velena a pokusy o získání podpory v Čechách	98
Politický rozměr jmenování magdeburského administrátora velitelem	101
Pohřeb vévody Jana Arnošta	103
10. Konec dánské enklávy	106
Přípravy k obraně	106
Valdštejnovy přípravy k útoku	108
Tažení proti dánské enklávě	110
Ústup Mitzlaffovy jízdy k Těšínu a Rohrův obrat	113
Dobytí a zkáza kraje	115
Osud prchajícího vojska	118
Poslední místa odporu	120
Po porážce	121
Epilog	126
11. Důvody neúspěchu výpravy	127
12. Význam výpravy	131
13. Relace a osud jejího autora	136
Okolnosti vzniku Relace	136
Žaloba, obhajoba a trest	138
Mitzlaffova Relace jako historický pramen	141
Další osud komisaře	145
Závěr	146
Seznam pramenů a literatury	149
Résumé	154
Obrazová příloha	

Úvod

Není mnoho okamžiků v historii, kdy by naše země byla v úzkém kontaktu s Dánskem. Styky obou zemí byly a do jisté míry stále jsou náhodné. Jako by velká „přehrada“ – Německo – oddělovala obě země radikálně a navždy. Jen několik střípků se dá poskládat do drobné mozaiky česko-dánských kontaktů. Od dánské královny Dagmar, dcery Přemysla Otakara I., muselo uběhnout několik staletí, než se v našich zemích přívlastek „dánský“ výrazně objevil u hvězdáře Tychona de Brahe na dvoru Rudolfa II. Po bohubilých vědeckých bádáních měli další příběh psát vojáci třicetileté války.

Tato práce pojednává o vpádu vojsk generála Petra Arnošta z Mansfeldu a vévody Jana Arnošta Sasko-Výmarského do Slezska a na Moravu, který proběhl v letech 1626 až 1627. Zatímco Mansfeld měl vojsko vlastní, resp. placené nizozemskými stavy a Anglií, vévoda velel plukům dánského krále Kristiána IV. Ten stál v letech 1625 až 1629 v čele protihabsburské koalice ustanovené v Haagu. Diverze do zmíněných zemí byla zahájena v červenci 1626. Úkolem výpravy bylo splnění mnoha cílů a až do října 1626 do ní byly vkládány mnohé naděje. Odvážný podnik měl získat haagské alianci strategickou převahu. Cílem bylo přenést válku dál od Dolnosaského kraje až na nepřátelské území a po spojení se sedmihradským vévodou Gáborem Bethlenem táhnout snad až na Vídeň. Vinou mnoha okolností však z cílů výpravy sešlo. Po Bethlenově míru s císařem, smrti hlavních velitelů a velikých ztrátách vojska byl osud výpravy na první pohled zpečetěn. Díky královskému válečnému komisaři Joachimovi Mitzlaffovi se podařilo zbytky vojska zachránit, vybudovat rozsáhlou základnu na okupovaném pomezí Moravy a Slezska, a tak více jak půl roku ohrožovat císaře a jeho země. V červnu a červenci 1627 byla dánská enkláva smetena vojenskou silou Albrechta z Valdštejna.

Při studiu tématu mne zajímalo, jaké mají tyto události místo v historii, co se za nimi skrývá, jakou reálnou podobu měla válka pro vojáka a jakou pro venkovana a které historiografické pohledy můžeme při studiu tohoto kusu historie použít. V této práci jsem si stanovil skupiny cílů a úkolů ve třech úrovních. První rovinu tvoří reálné dění, faktografie, souvislosti a zasazení historie do rámce českých a středoevropských reálií. Druhou rovinu hledání významu samotné výpravy a učiněných rozhodnutí, vnitřních pohnutek aktérů (dánského krále, Mansfelda, Výmarského, místních obyvatel), určení podílu viny na neúspěchu výpravy aj. Třetí obsahuje sledování dobových fenoménů a aspektů, jak se projevovaly v konkrétním čase a prostoru. Neboť tyto tři roviny nejsou malé, budu se jim šířeji věnovat v následující kapitole.

Cílem tak bylo pojmout dějiny vpádu jako celý komplex událostí a jevů, jako příběh, na který se můžeme dívat mnohými úhly pohledu. Hlavní osu této práce tvoří dění na poli válečném. Důraz byl kladen na to, jakým způsobem se vojsko a enkláva vyvíjely a jakým způsobem vpád prožívalo obyvatelstvo zasažených zemí. Při studiu tématu mi šlo v první řadě o využití širšího souboru relevantních a dosud zdaleka nevytěžených pramenů a podrobit analýze jeden z nich, Relaci komisaře Mitzlaffa, a dále o propojení poznatků českého, dánského a německého dějepisceví k tématu.

Velké poděkování za vedení práce a cenné připomínky bezesporu patří prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi CSc. Zároveň děkuji dánským historikům dr. phil. Gunneru Lindovi, dr. phil. Karl-Eriku Frandsenovi z Historického ústavu Univerzity v Kodani (Saxo-Institut Københavns universitet) a cand. phil. Jensi Carlu Kirchmeier-Andersenovi z Vojenského muzea (Tøjhusmuseet) v Kodani za uvedení do dějin Dánska 17. století, též za mnohé podněty ve studiu tématu a ochotu poskytnout své poznatky a zkušenosti.

1. Metodologické poznámky - Prameny - Literatura

Metodologické poznámky

Při úvahách nad historií vpádu a možnostech jejího zpracování jsem se často zamýšlel nad tím, zda a jak je možné zpracovat téma z pohledu různých historiografických škol, tj. zda a do jaké míry vylíčit tento konkrétní příběh v rámci struktur a procesů, přistupovat s antropologizujícími pohledy, zapojit dějiny každodennosti, mentalit, vojenství, hospodářství, diplomacie, případně zda a do jaké míry vyzdvihnout velké historické postavy jako konatele dějin. Nebo je lepší se věnovat pramenům a nahlížet je samostatně, jako ego-dokumenty nebo jako uzavřené světy svých významů, do nichž je téměř nemožno proniknout na dřev „historické pravdy“? A co genderové pohledy, struktury sociální, svět ideologií, náboženství? Současná historiografie nabízí celou paletu možností, které mohou být a také jsou pro studium třicetileté války využívány. Pro začínajícího historika není jednoduché si z ní vybrat a odvést zároveň dobrou práci.

Jako v mnohém ohledu inspirativní bych zmínil dnes již známá díla švédského historika Petera Englunda *Nepokojná léta a Nepřemožitelný*¹. Autor se nevěnuje jen svému hlavnímu hrdinovi, Eriku Jönssonu Dahlberghovi, ale naopak využívá každé příležitosti uhnout z hlavní chronologické linie událostí, aby se mohl zastavit nad tehdejšími pevnostním stavitelstvím, podobou měst raného novověku, životem ve vojsku, dobovou filozofií, astrologií, krásnou literaturou, a mnoha a mnoha jinými reáliemi.

Velmi podnětný je objemný sborník *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Dreißigjährige Krieg aus der Nähe* vydaný pod vedením Benigna von Krusenstjern a Hansa Medicka². Obsahuje množství zpracovaných pohledů na různé stránky třicetileté války, kde velké události, bitvy a vojevůdci jsou jen ve vzdáleném pozadí života obyčejných lidí oné doby. Například švédský historik Jan Lindegren se zde zabývá postavením žen ve Švédsku během války³, Erich Landsteiner a Andreas Weigl zkušeností venkovského obyvatelstva s válkou v Dolním Rakousku, Norbert Winnige sleduje hospodářství, jeho úpadek, konjunkturu a význam vojenských kontribucí ve městě Göttingen, Benigna von Krusenstjern tematizuje smrt ve válce, Wolfgang Behringer význam zpráv a informačního systému atd.

¹ Peter ENGLUND, *Nepokojná léta. Historie třicetileté války*, Praha 2000; též, *Nepřemožitelný. Historie první severní války*, Praha 2004. Problémem pro čtenáře studujícího tyto knihy je chybějící poznámkový aparát.

² Benigna von KRUSENSTJERN – Hans MEDICK (Hg.), *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Dreißigjährige Krieg aus der Nähe*, Göttingen 1999

³ V jiných svých studiích nezapomíná ani na děti.

Mezi pracemi z doby nejnovější, které se dívají na sledovanou dobu jinými pohledy, bych jmenoval dílo autorského kolektivu pod vedením Václava Bůžka a Pavla Krále *Člověk českého raného novověku*, zvláště kapitolu *Člověk ve válce*⁴. O životě za války výborně vypráví dobový Grimmelshausenův román *Simplicius Simplicissimus*⁵, který tu vtipně, tu drasticky představuje raněnovověký svět se vši brutalitou války. Uvedená stať v Bůžkově sborníku z Grimmelshausena částečně čerpá. Stojí za to zde uvést zajímavou knihu, v mnohém podobnou právě onomu Bůžkovu souboru, vydanou pod vedením Rosaria Villariho *Barokní člověk a jeho svět*, z níž bych pak zvláště upozornil na kapitoly *Voják* a *Povstalec*⁶.

Tato práce se nehlásí pouze k jedné historiografické škole. Protože se jedná o dějiny jednoho roku na určitém geograficky vymezeném prostoru, v Horním Slezsku a na severní Moravě, zvolil jsem cestu částečného kompromisu. Předmětem práce je veliký kus historie, vpád Mansfelda a Výmarského zasáhl značný prostor (za pozornost ale mimochodem stojí i ten nezasazený, který nějakým způsobem reflektoval válečné dění).

Na mnoha místech dávám přednost faktografickým údojům, jinde je věnován prostor úvahám a snaze o syntézu. Úkolem také bylo uvést dobové fenomény a tím zároveň využít výše uvedené přístupy k dějinám. Faktografické chronologii, pokusu o syntézu a aspektům doby bych věnoval následující řádky, které mají za úkol tvořit část metodologických poznámek, kterými jsem se při studiu řídil. Velkého slova se dostalo faktografii, přesné chronologii, a snaze události datovat. Prostor jim byl poskytnut a kladen na ně částečný důraz záměrně, protože dosavadní literatura se v mnohých detailech i obecných tvrzeních liší, některé stránky téměř zcela pomíjí, nebo se jim věnuje velmi málo (jako život příchozí armády a její vývoj v průběhu celého vpádu a okupace, proces dobývání enklávy Valdštejnem v létě 1627, dění na vpádem nezasazené části českých zemí aj.).

V rámci této snahy jsem hlavní zájem v heuristice zaměřil nejen na dostupnou literaturu, ale především na prameny. A ty se často chovaly nepoctivě, jako falešní přátelé, nabízející při prvním pohledu snadná řešení. Nedodávaly už, jakým způsobem vznikly, jaké motivy v nich pisatelé ukrývali, jak na případné příjemce působily nebo měly působit. Na badatele tak stále čekají v prachu jak zprávy pravdivé, tak poplašné, záměrně i nezáměrně překroucené, ale v části případů ryze subjektivní. Množství objektivních poznatků, které z nich lze čerpat, se tak notně zužuje. Přistoupil jsem tedy k analýze pramenů a dostupné existující literatury, která se problematiky dotýká, kritika a komparace

⁴ Zdeněk VYBÍRAL, *Člověk ve válce*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (ed.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 433-474.

⁵ Hans Jakob Christoffel von GRIMMELSHAUSEN, *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*, Praha 1976

⁶ Geoffrey PARKER, *Voják*, in: Rosario Villari (ed.), *Barokní člověk a jeho svět*, Praha 2004, s. 39-63; Rosario VILLARI, *Povstalec*, in: tamtéž, s. 103-127.

obou. Protože literatura sledovala své vlastní cíle a její předmět studia nebyl vždy zcela totožný s předmětem studia této práce, využívali jednotliví historikové, jak uvidíme následně v kapitolách o pramenech a literatuře, různé prameny v rozličné míře. Úkol byl jasný, sebrat co největší spektrum relevantních pramenů, vytěžit z nich maximum důležitých informací, dávat je do protikladu mezi sebou a zároveň s literaturou, neboť si často vzájemně mohly odporovat a odporovaly, a vše poskládat, aby se došlo k nejpravděpodobnějším řešením. Bylo též stejně důležité zanést dění do souvislostí a kontextu doby, což znamenalo dát prostor místním a dobovým reáliím, přičemž záběr musel být široký, neboť vpád zasáhl různým způsobem velkou část střední Evropy.

Druhým, stejně důležitým pilířem studia tématu byl důraz na úvahové části práce, tedy pokus události interpretovat, chceme-li: přejít od analýzy k pokusu o syntézu. I zde se otevírala celá řada možností, neboť dosavadní literatura všechny zdaleka nevyčerpala. Zaměřoval jsem se na hledání významů některých rozhodnutí, která byla v průběhu vpádu a okupace přijímána (rozhodování o tažení samém na počátku a v jejím průběhu, vyslání Ladislava Vlena ze Žerotína a jeho jmenování spoluvelitelem v obsazené Opavě, jmenování magdeburského administrátora Karla Viléma novým vrchním velitelem aj.). Hledal jsem motivy jednání v převratných situacích a jeho podoby (vztah obyvatelstva k příchozímu vojsku, vztah Výmarského a Mansfelda k obyvatelstvu, základ víry v Bethlenův příchod na jaře a v létě 1627 aj.). Poté ke slovu konečně přišly jedny z hlavních cílů této práce, tj. sledování a zkoumání důvodů, které byly pro neúspěch tažení rozhodující, a jaký význam měl vpád v kontextu doby na vývoj války a české země.

Třetí oblast zájmu byla neméně široká, ale jak dokazují v úvodu zmiňované práce Englunda, sborník Benigny von Krusenstjern a Hanse Medicka a další studie, má tato epocha celou řadu aspektů, momentů, fenoménů, či jak jim budeme jinak říkat, a není jednoduché je všechny přehledně zapojit do jediného příběhu. Při jinak chronologickém výkladu celé historie jsem si všiml dobových fenoménů a jejich podoby v konkrétním čase a prostoru, jakými jsou například verbování, žoldnéřství a vojenství obecně⁷, propaganda, ideologická radikalizace, rebelantství, vztah vojáka a civilisty, civilistův prožitek války, utužování vrchnostenské a panovnické moci (v této souvislosti můžeme použít již více jak patnáct let hluboce diskutovaný termín *absolutismus*; popřípadě populární, od prvního odlišný pojem *discipline*, které se potlačením vpádu dostalo nového impulzu), vojenské hospodářství, bitva a její psychologický význam aj.

Jsem si vědom, že svoji pozornost by si rozhodně zaslouhovaly i další aspekty a ve všech třech výše zmíněných oblastech mého bádání oterívají dějiny vpádu celou škálu možností pro další zájemce

⁷ Důležitou knihu o vojenství té doby napsal například Petr KLUČINA, *Třicetiletá válka. Obraz doby 1628-1648*, Praha – Litomyšl 2000.

o tuto problematiku. Doufám, že pokud náhodou někteří otevřou tuto práci, tak je neodradí, ale naopak třeba povzbudí pro další zkoumání dějin českých zemí v uvedeném období.

Jeden malý terminologický problém

Ještě než se vydáme dál, chtěl bych se krátce zmínit o titulu práce. Jeho výběr nebyl snadný. Historikové, kteří se vpádem zabývali ve větší nebo menší míře, nabídli už více řešení. Zastavme se u podoby „dánský vpád“. Z řad českých historiků používají přívlastek „dánský“ ve svých pracech Radek Fukala, Josef Zukal a mnozí další⁸. Ano, byla to doba dánská fáze třicetileté války, vpád byl odsouhlasen a posvěcen dánským králem, tehdejším vrchním velitelem a hlavou protihabsburské aliance a v rámci diverzního sboru byly vedle Mansfeldových pluků i jednotky Kristiána IV. Pro naše téma je to dobré pojmenování, neboť postihuje vazbu mezi aktérem (nebo jedním z předních aktérů) a našim společným obecným vědomím. Ostatně například pojem „dánská fáze třicetileté války“ je u nás zcela zažitý.

Ze zcela jiné perspektivy nahlízejí na problém právě dánští historikové. Nejvíce proti užití spojení „dánská armáda“ brojí Axel Larsen a důsledně prosazuje termín „královská armáda“. Uvádí logické argumenty. Nejednalo se ani z části o domácí zemské jednotky. Král celou armádu zverboval v Německu, a to na vlastní náklady. Kristián IV. nedostal, jak ještě uvidíme, souhlas od dánské říšské rady ke vstupu do války, tudíž Dánsko jako stát válku v letech 1625 a 1626 vůbec nevedlo. Larsen ve spojitosti s celým vpádem užívá Mansfeldovo jméno a podobně jednají i někteří čeští historici, jako například František Matějka nebo František Roubík⁹. Mansfeld byl vrchním velitelem, jedním z hlavních tvůrců myšlenky diverze do Slezska, tudíž pojmenování vpádu po jeho osobě je opodstatněné.

V očích současníků nesl vpád Mansfeldovo jméno sice nejčastěji, ale neměl zcela jednoznačné postavení. V popisu událostí vystupuje generál jako symbol vpádu jak v korespondenci císařské strany, v místních kronikách a pamětech, tak spolu s vévodou Janem Arnoštem v soudobých pojednáních vydaných tiskem. Mansfeld byl jednoznačně chápán jako pojem pro uchopení události

⁸ Radek FUKALA, *Dánský vpád do Slezska a rozklad opavské stavovské společnosti*, in: Slezský sborník, r. 99, 2001, č. 2, s. 81-94; týž, *Dánové na Opavsku*, in: Dějiny a současnost, 1996, č. 1, s. 32-37; Josef Zukal užívá jak přívlastku „dánský“, tak přívlastku „mansfeldský“ (v titulu své edice). První uvádí běžně v titulech kapitol v předmluvě k edici lichtenštejných inkvizičních protokolů například *Besetzung des Oppalandes durch die Dänen* a *Die dänische Herrschaft bis zum Frühjahr 1627* (Josef ZUKAL (ed.), *Die Liechtensteinsche Inquisition in den Fürstentümern Troppau und Jägerndorf aus Anlass des Mansfeldschen Einfalls 1626 – 1627*, Opava 1912, s. 5, 13).

⁹ Larsen se tímto výslovně ohrazuje proti podání německé historiografie 19. století a odmítá spojování Dánska s „výstřelky vojska ve Slezsku“ (Axel LARSEN (Liljefalk), *Kejserkrigen. Et bidrag til de nordiske Rigers Krigshistorie*, København 1901, zvláště s. 118, 171, odkud je i citace); František ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení na Slovensko roku 1626*, in: Sborník Archivu ministerstva vnitra ČSR, sv. VIII., Praha 1935, s. 145-232; František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Brno 1992.

v soudobém šíření zpráv a informací¹⁰. V Opavě a Krnově však jméno Mansfeld vystupovalo v inkriminované době velmi málo. Bylo to pochopitelné, neboť obě města a celý kraj zažívaly okupaci vojskem dánského krále, nikoliv Mansfeldovým. Proto jsou v pozdějších inkvizičních výsleších místního obyvatelstva citována spojení „dánský purkmistr“ (tj. purkmistr za doby okupace) nebo přímo „dánský vpád“¹¹.

Zvolil jsem právě „dánskou“ variantu. Domnívám se, že název zprostředkuje českému čtenáři rychlejší orientaci v problému a dovede si věc více spojit se světem, který zná. Kdybychom chtěli být přesní co nejvíce a raději vybrali titul „Vpád vojsk generála Mansfelda a dánského krále Kristiána IV. do Slezska a na Moravu v letech 1626 až 1627“, byl by čtenář vyčerpán a odrazen již na počátku, a to rozhodně cílem není. Další argumenty jsou již uvedeny výše¹². Mějme ale na paměti i uvedené limity tohoto označení a důvody výhrad proti němu. V práci lze nakonec narazit vedle slova „dánský“ na více přívlastků, které jsou jeho plnými synonymy, a to na přídavné jméno „výmarský“¹³ (podle vévody Jana Arnošta Sasko-Výmarského) či zmiňovaný „královský“ (podle krále Kristiána). Jejich obměna je z důvodů stylistických a věřím, že nebude čtenáři na obtíž.

¹⁰ Např.: „V létu pak 1626 ještě Mansfeld, nejsa přemožený a maje opět lid vojanský, znovu štěstí hledal.“ - *Paměti Kocmánkovy*, in: Zdeňka TICHÁ (ed.), *Kroniky válečných dob*, Praha 1975, s. 13. „Ten nepokojný z Mansfeldu (...) do knížectví slezského vtrhl“ – Patent Ditrichštejna o vypsání zemské hotovosti, 7. srpna 1626, *Moravské korespondence*, s. 37; jiné příklady viz dopisy Polyxeny z Pernštejna (Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005, s. 481, 489), dopisy císaře, Albrechta z Valdštejna a kardinála Ditrichštejna (Josef KOLLMANN (ed.), *Documenta Bohemica Bellum tricennale illustrantia T. 4, Der Dänisch-Niederdeutsche Krieg und der Aufstieg Wallensteins*, Praha 1974, s. 140-144; a jinde).

¹¹ *Inquisition*, s. 76, 123, 129, aj.

¹² Mimochodem národnostní původ jednotek není pro tuto dobu z hlediska politických dějin vůbec důležitý. Ostatně na Bílé hoře v onom mýty opředeném moravském pluku nebojovaly Moravané.

¹³ Užívají jej ostatně často i prameny z Valdštejnovy vojenské kanceláře a částečně i zmiňovaná literatura.

Prameny Prameny

nevydané

Jak bylo řečeno výše, práce s prameny byla jednou z nejdůležitějších činností při studiu tématu. Vydaného nebo nevydaného pramenného materiálu bylo sesbíráno větší množství, začněme proto u pramenů nevydaných. Z nich jsou to především dva vzájemně se velmi odlišující celky, a to nepřeborně bohatá korespondence vojenské kanceláře Albrechta z Valdštejna z doby jeho I. generalátu, uložená ve fondu Valdštejniána v Národním archivu v Praze, a osmdesátistranná Relace dánského královského komisaře Joachima Mitzlaffa uložená v Říšském archivu (Rigsarkivet) v Kodani.

Právě Valdštejnova korespondence byla pro dějiny vpádu využita dosud jen velmi málo, a přitom se v ní skrývá neuvěřitelně mnoho cenných poznatků k dějinám vpádu. Valdštejniána jsou objemný fond, jehož jádrem je korespondence válečné kanceláře z let 1625 až 1634, rozdělená na dva celky podle období Valdštejnova působení ve funkci generalissima císařských vojsk. Nás zajímá doba I. generalátu (1625-1630). Korespondence je rozdělena do čtyř hlavních skupin: koncepty dopisů císaři (sign. F 67/49, pro sledovanou dobu kartony 55 a 56), koncepty Valdštejnových listů jiným osobám (sign. F 67/50, zvláště kartony 75 až 79), originály císařových listů Valdštejnovi (sign. F 67/51, pro sledovanou dobu kartony 104 až 107), a konečně největší část, listy jiných osob Valdštejnovy jiných osob (sign. F 67/52, zvláště kartony 128 až 137). Protože výběr z nejdůležitější Valdštejnovy korespondence s císařem (týkající se vpádu ve sledovaném období) zařadil Josef Kollmann do edice *Documenta Bohemica Bellum tricennale illustrantia*¹⁴, nebyla jí věnována v originále taková pozornost jako korespondenci s jinými osobami. Na ni byl totiž položen důraz největší¹⁵. Korespondence s jinými osobami obsahuje rozmanitý soubor odesílatelů a adresátů z řad členů evropských panovnických dynastií, vysoké a nízké šlechty, kléru, měst a ve značném počtu samozřejmě velitelů a Valdštejnových důstojníků. Pro naše potřeby je důležitá a v inkriminované době pravidelná Valdštejnova korespondence s vybranými nejvyššími zemskými úředníky (vrchní slezský hejtman Jiří Rudolf Lehnický, olomoucký kardinál František z Ditrichštejna) a některými císařskými veliteli armádních jednotek a místních posádek (Pechmann, Merode, Lažanský, Donín, Montecuccoli aj.). Významná, byť výskytem nepravidelná, ale přesto velice důležitá je korespondence s vysokými důstojníky dánské armády ve Slezsku (komisař Mitzlaff, podplukovníci Rantzau a Rohr) a šlechtickými či městskými elitami zasaženého kraje (Opava, Odry, těšínská kněžna

¹⁴ Josef KOLLMANN (ed.), *Documenta Bohemica Bellum tricennale illustrantia T. 4, Der Dänisch-Niederdeutsche Krieg und der Aufstieg Wallensteins*, Praha 1974.

¹⁵ V souboru císařské korespondence se tak otevírají další možnosti studia tématu.

Alžběta Lukrécie aj.). V mnohých příchozích dopisech byla přiložena další korespondence, tudíž se ještě dál rozšířil okruh osob, které byly vpádem nějak zasaženy a o kterých zde zároveň můžeme získat zprávu¹⁶. Spektrum poznatků, které lze při studiu dopisů získat, je bezedné a už jen možnost faktografického využití je veliká. Jsou zde přítomny jak osoby uvnitř celého vpádu, událostmi přímo zasažené, tak lidé coby vzdálenější pozorovatelé válečného dění¹⁷.

Zcela jiným pramenem je Relace komisaře Joachima Mitzlaffa, který po smrti Mansfelda a vévody Jana Arnošta velel vojsku krále Kristiána IV. na Opavsku, Krnovsku a v dalších částech země, kam se dánská enkláva rozšířila. Po porážce, kterou dánská enkláva utrpěla v létě 1627, se komisař vrátil ke králi a o průběhu tažení sepsal podrobnou zprávu. Pramen je uložen v kodaňském Rigsarkivet v Dánsku¹⁸. Je to pozoruhodný dokument už svým vznikem (v okamžiku soudního jednání), ale i obsahem. Mitzlaffovo líčení dění je pro naše potřeby velmi cenné, neboť nám ukazuje pohled z druhé strany a právě od osoby k tomu nejpovolnější. Pramen byl zatím využit badateli jen částečně a stále má mnoho co říci. Protože mu nebyla dosud věnována taková pozornost, jakou si zaslouží, a protože především chybí širší osvětlení okolností, proč Relace vznikla, je závěrečná kapitola věnována právě její kritické analýze jako celku. Proto se spisu na tomto místě nemusíme více zdržovat. Je ale vhodné už nyní zmínit, že Relace sama o sobě je právě jedním z oněch falešných přátel, o kterých jsem se zmínil výše, tedy pramen, jehož obsah a vyznění výrazně ovlivňuje pravý účel sepsání, tedy konkrétně Mitzlaffova obhajoba proti nařčením a obviněním, kterých se mu dostalo po návratu ke králi do Dánska. Aby byly odděleny objektivní informace od subjektivních či nějakým způsobem pokroucených, bylo kritika a komparace s ostatními prameny velmi nutná.

Další nevydaný pramenný materiál jsem našel zlomkovitě v kodaňském Říšském archivu, Zemském archivu v Opavě a SOKA v Novém Jičíně. Z městských archivů a archivů velkostatků mnoho pramenů ke sledovanému tématu (mimo velké množství již editovaných!), pravděpodobně tolik nezbylo. Je to dáno i tím, že pojednávané válečné události nedaly tolik příležitosti svým součastníkům podávat své prožitky písemně, neboť tehdy se spíše ničilo, než tvořilo. Přece však lze

¹⁶ Při studiu byla španělská, francouzská a italská korespondence vynechána z důvodu jazykové nepřístupnosti.

¹⁷ Lokace korespondence je uvedena v poznámkovém aparátu výběrově, a to pokud je relevantní v ohledu k dění ve Slezsku a na Moravě. Co se týče datace, užívám v poznámkovém aparátu vždy datování podle nového stylu (tj. gregoriánského kalendáře), pokud se odkazuje na dopisy psané v zemích, kde změna kalendáře neproběhla (Dánsko, Výmar) a pisatelé datují podle starého stylu (tj. juliánského kalendáře) jsou uvedena v pozn. aparátu obě data. Podobně, když pisatel datuje oběma způsoby.

¹⁸ Rigsarkivet København, TKIA, A 149, Krigskommissær Joachim Mitzlaffs relation, 1627, dále jen Relace; Plným názvem: „Grundtligé und warhaffte Relation des Zuegs in Schlessien und Ungarn unter beeden Generaln H. Graven von Mansfeldt undt Hertzogen Von Weinmarn, sowohl Meiner verrichtung und Administration daselbsten“. - Relace, fol. 2a.

stále v regionálních archivech nové a nové střípky z historie dánského vpádu najít¹⁹. Otevírají se například možnosti ve studiu šlechtické korespondence a sledování, jak vpád současníci reflektovali (a to i v nezasažených oblastech Moravy nebo v Čechách), případně hledání informací v matrikách, které někdy sloužili i jako prostor pro pisatele sdělit aktuální poznámku o době apod.

Prameny vydané

Nyní se obraťme k pramenům vydaným. Použil jsem hned několik edic, které nám dodávají množství cenných informací. Na prvním místě je třeba uvést Kollmannova *Documenta*²⁰, na která jsme již narazili. V edici najdeme informace o dění válečném a diplomatickém, rozměr je evropský. Jádrem edice, kde jednoznačně převažují registry nad texty pramenů, je pro sledované období korespondence z Valdštejnián, ze které Kollmann vybral mnoho dopisů. Vedle ní jsou zde ale bohatě zastoupeny dopisy z českých, moravských a slezských archivních fondů RA Ditrichštejnové, RA Schwarzenbergové, RA Collaltové, RA Lobkowiczové a jiných. Jedná se tedy o edici výběrovou, neboť její záběr je velice široký. Odesílatelé a adresáti jsou z celé Evropy a výhradně z vysokých dvorských, vojenských, šlechtických či církevních kruhů. Edice postihuje nejen dění v českých zemích, Uhrách nebo ve Svaté říši římské, ale i v Prusku, Francii, Polsku, informuje o španělských zájmech ve válce, stejně jako o hornorakouském povstání. Pro dějiny vpádu jsou zde důležité dopisy Albrechta z Valdštejna, císaře Ferdinanda, kardinála Ditrichštejna, uherského palatina Esterházyho, plukovníků Pechmanna, Hebrona a Merodeho, útržkovitě i vévody Gábora Bethlena a dalších osob. Naprosto tedy převažuje pohled na válku z císařské nebo prohabsburské strany, jsou zde ale výjimečně i dokumenty ze strany protivníka. Slabinou edice je malý poznámkový aparát a fakt, že některé vybrané dopisy obsahují výjimečně i poplašné nebo polopravdivé informace, čímž mohou na první pohled mást²¹.

Z místních moravských archivů sesbíral velkou část relevantního materiálu k dějinám vpádu František Hrubý ve své dvoudílné edici *Moravských korespondencí a akt z let 1620 až 1636*, z nichž

¹⁹ Přitom bádání v tématu by bylo možno ještě daleko rozšířit na archivy ve Vídni, Výmaru, Bratislavě, případně Drážďanech, dále pak na Slovensku a v Horním Slezsku. Z časových důvodů však k takovému záběru nedošlo.

²⁰ Josef KOLLMANN (ed.), *Documenta Bohemica Bellum tricennale illustrantia T. 4, Der Dänisch-Niederdeutsche Krieg und der Aufstieg Wallensteins*, Praha 1974, dále jen *Documenta*.

²¹ Například Ditrichštejn císaři píše o dobytí Lipníka a Hranic nepřítelem, když ten ještě k městům ani nedorazil (*Documenta*, s. 142, Ditrichštejn císaři, 24. srpna 1626), více dopisů Valdštejna ve věci zprávy o tom, že se Mansfeld chce probít z Uher zpět do Slezska, což jeho cílem na základě informací z druhého tábora vůbec nebylo (tamtéž, s. 163-164), případně dopis Vendelína ze Salmu Zdeňku Vojtěchu Popelu z Lobkowicz z října 1626 o smrti Karla z Lichtenštejna, ačkoliv na základě literatury zemřel kníže až v únoru 1627 (tamtéž, s. 151, Salm Questenberkovi, 6. října 1626).

nás zajímá část druhého dílu²². Zde se s bohatým poznámkovým aparátem nacházejí důležité dokumenty jak zemské správy vedené Františkem z Ditrichštejna, tak dopisy a listy moravské šlechty a měšťanů, případně poddaných. Rozličností původu materiálu dodává Hrubý své edici velkou studijní hodnotu, neboť se tak dostává slova místním obyvatelům z více společenských vrstev, a tomu jak vpád a válečné události prožívali. Pro naše účely zde také najdeme reflexe vztahu k útočníkovi, zprávu o procesu potrestání po znovudobytí kraje Valdštejnem atd.

Podobné založení na pramenech jedné země má Krebsova edice *Acta Publica*²³. Ta čerpá ze slezských (především vřatislavských) archivů provenience úřední, městské a šlechtické a přináší celou řadu informací a podnětů. Přestože Julius Krebs svou edici plně využil pro sepsání dějin Slezska inkriminované doby před a během vpádu Mansfelda a Výmarského, nejsou tato edice, ani studie příliš známy a dostatečně využívány. Proto jsem z Krebsových *Acta Publica* často čerpal, aby obraz dějin vpádu byl také díky nim co nejbarevnější.

Edicí, která se omezuje jen na jeden fond, jsou známá Lívova *Regesta fondu Militare*²⁴. Tato edice byla pro sledování historie vpádu trochu nezaslouženě opomíjena. Najdou se v ní cenné informace nejen o dění v Čechách, ale i o Mansfeldově a Výmarského tažení samotném, o dění v jejich armádě, na obsazeném území, též o dění v bezprostředním okolí dánské enklávy. Jsou zde i regesta opisů zadržovaných zpráv nebo avíza o pohybu nepřítele i císařských. Důležitá je pro detailní sledování dění v Čechách oné doby.

Jiným úhlem pohledu, očima dánské (výmarské) strany, se dívá více jak 200 let staré dílo výmarského archiváře Gottloba Ephraima Heermanna *Beytrag zur Ergänzung und Berichtigung der Lebensgeschichte Johann Ernsts* a jeho pokračování *Nachlese zu dem Beytrage der Lebensgeschichte Johann Ernsts* z let 1785, resp. 1786²⁵. Prvně zmiňovaná práce je na pomezí pramene a literatury. V této práci je využívána jako pramen, proto řadím několik vět o ní právě zde. Nachází se v ní část textová, která je v podstatě souborem citací z různých historických děl 17. a 18. století a jejich zpracování. Druhá část obsahuje edici korespondence vévody Jana Arnošta, dopisy od Gábora Bethlena, Mansfelda a dalších aktérů z celého vpádu. Druhé zmiňované dílo je pak výhradně souborem editovaných pramenů, které se nějakým způsobem vztahují k vévodovu životu.

²² František HRUBÝ (ed.), *Moravské korespondence a akty z let 1620 až 1636*, sv. 2 - 1625-1636, Brno 1937, dále jen *Moravské korespondence*.

²³ Julius KREBS (ed.), *Acta Publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, VI. Die Jahre 1626-1627, Breslau 1885, dále jen *Acta Publica*.

²⁴ Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta k fondu Militare Archivu ministerstva vnitra ČSR*, díl 4. 1626-1635, Praha 1953, dále jen *Regesta*.

²⁵ Gottlob Ephraim HEERMANN, *Beytrag zur Ergänzung und Berichtigung der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern Herzogs zu Sachsen Weimar etc.*, Weimar 1785; týž (ed.), *Nachlese zu dem Beytrage der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern Herzog zu Sachsen Weimar*, Weimar 1786.

Pro naše účely je především zajímavý seznam výdajů vévodovy vojenské pokladny a seznam důstojníků dánské královské armády ve Slezsku. Obě Heermanovy práce jsou svým faktografickým přínosem mimořádné, protože poznatky z výmarského archivu čerpal dosud pro své kratší studie o vpádu jen Josef Polišenský²⁶.

Další důležitou edicí je dílo Josefa Zukala, edice jednoho konkrétního pramene, výslechů lichtenštejnské inkviziční komise, která okolnosti vpádu vyšetřovala s odstupem několika let²⁷. Zukalův úvod k edici okolnosti vzniku tohoto mimořádně zajímavého pramene zevrubně popisuje. Editovaný pramen obsahuje výslechy desítek a stovek šlechticů a měšťanů z Opavska a Krnovska. Komise zkoumala jejich míru provinění, kterého se měli za nepřátelského vpádu a skoro roční okupace kraje dopustit. Jelikož pramen vznikl opět za specifických podmínek, jeho výpovědní hodnota má mnohé limity. Na druhou stranu by byl pramen též výbornou zásobou poznatků pro studium chování raněnovověkého člověka při výsleších a soudních jednáních. Pro téma práce byl ale důležitý jako zdroj informací o chování místních obyvatel během vpádu a okupace, o jejich osudech, motivech jednání a prožívaných existenčních krizích. Možnostmi využití tohoto pramene nejsou jen poskytnutí zajímavých glos a anekdotických příhod, ale i jako zdroj pro sledování člověka za války, jeho zkušeností, strachů a reakcí. Tento pramen nabízí tedy celou řadu způsobů, jak k němu přistupovat. Přitom není zrovna jednoduché, jak pramen s tolika tvářemi uchopit, jak výpovědi případně kvantifikovat, roztřídit a přitom neutonout v detailech a jedinečných osudech.

Použitých edic pramenů je více. Některé poskytly jen krátké zmínky, jako například reflexe výpravy z českého šlechtického prostředí a zlomky reakcí dánského krále Kristiána IV. na vpád²⁸. Jiné zdroje, zvláště edice Holešovské kroniky²⁹, poskytly ucelený pohled místního pisatele na celé tehdejší válečné dění.

Staré tisky ze 17. století

Při studiu historie vpádu stálo za to povšimnout si dobových tisků, které se událostem oněch let věnovaly. Jedno z prvních tištěných svědectví o průběhu dánské fáze války, spis M. Liboria Vulturna *Kurze Erzählung Aller fúrnehmsten Hándel*, přišlo na svět už v jejím průběhu, a to v roce 1628 a

²⁶ Jelikož byl přístup k Heermannovým pracem umožněn až v posledních týdnech psaní této práce (zvláště se to týká druhého Heermannova díla), nebyly v rámci studia nikterak kompletně vyčerpány.

²⁷ Josef ZUKAL (ed.), *Die Liechtensteinsche Inquisition in den Fürstentümern Troppau und Jägerndorf aus Anlass des Mansfeldschen Einfalls 1626 - 1627*, Opava 1912, dále jen *Inquisition*.

²⁸ C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian den Fjerdes egenhcendige Breve*, sv. 1. 1589-1625, sv. 2. 1626-1631, København 1969 /1889-1891/.

²⁹ Vlasta FIALOVÁ (ed.), *Kronika holešovská 1615-1645*, Holešov 1967.

v přepracovaném vydání znovu v roce 1631³⁰. Jedná se v obou případech o krátké spisy o osmdesáti, resp. sto dvaceti stranách textu. Mimo vlastní líčení událostí zde jsou uvedeny seznamy měst, pevností a míst, o nichž je ve výkladu zmínka, a osvětlena jejich poloha, význam, atd. Na závěr jsou připojeny dokonce dobové písně o bitvě u Dessavy a bitvě u Lutteru, které kolovaly krajem, a díky nimž se lidé o válečných událostech dozvídali.

Druhým, značně subtilnějším spisem, který - byť v poměru k ostatnímu dění okrajově - pojednává o vpádu do Slezska a na Moravu, je známé dílo J. Philipa Abelina *Theatrum Europaeum*, resp. jeho první díl³¹. Je zajímavé sledovat, jaké dobové dokumenty spis cituje³² a na jakém základě historii líčí. Pro podrobný rozbor však zde není místo, navíc by tento aspekt patřil spíše do práce o dobové publicistice, informačních sítích a podobně. Právě spis *Theatrum Europaeum* byl ve své době velmi rozšířen a bral se po dlouhou dobu jako velmi podrobné a do značné míry věrohodné líčení dějin třicetileté války.

Proč se u dobových pojednání zastavovat? Nejde o jejich tu více, tu méně často faktografickou nepřesnost, ačkoliv některá tvrzení jsou pro zajímavost uvedena v poznámkovém aparátu. Při studiu byla oběma uvedeným spisům věnována pozornost z toho důvodu, aby vyšly najevo jejich pohledy na vpád jako takový, jaký mu totiž přisuzují význam a v jakém duchu jej podávají (popř. čeho si všímají). Místo jim proto bylo věnováno v kapitole o významu vpádu. V ohledu ke starým tiskům se otevírá řada možností, jak téma vpádu studovat dál, totiž jakého místa se konkrétně vpádu do Slezska a na Moravu dostalo v soudobých historiografických spisech. Těchto děl je totiž celá řada³³.

³⁰ M. Liborius VULTURNUS, *Kurze Erzählung Aller fürnembsten Händel der Beyer-Tyllischen unnd Käys. Wallensteinischen gegen der Kón. Dennemärckischen Armáda von Michaelis 1625 an bisz zu Ende desz 1627 Jahrs, 1628; týž, Kurze Erzählung Aller fürnembsten Händel derPfaltz-Báyer Tyllischen unnd Käyser Friedländischen gegen der Kón. Dennemärckischen Armáda von Michaelis 1625 an bisz auff dieselbe Zeit 1629, 1631.*

³¹ J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum oder Aussfürliche und Warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger Geschichten so sich hin und wider in der Welt fürnämlich aber in Europa und Teutschen Landen so wol im Religion als Prophan Wesen vom Jahr Christi 1617 bis auff Jahr 1629*, Frankfurt am Main 1635.

³² Uvádí dva patenty vrchního zemského hejtmána Jiřího Rudolfa Lehnického ze září 1626 a propagandistický list dánského královského komisaře Joachima Mitzlaffa z téže doby. Oba se obraceli na elity a veškeré obyvatelstvo Slezska, první upamatoval k věrnosti k císaři, druhý vyzýval k podpoře příchozí armády Mansfelda a Výmarského. Tamtéž, s. 1034-36.

³³ Odkazuje na ně často Grossmann, Opel, nebo Heermann. Jedná se například o spisy *Oesterreichischer Lorbeerkrantz*; Caspar ENSS, *Fáma Austriaca*, Köln 1627; Michael Caspar LUNDORP, *Das ist: Wahrhafftige und Aussfürliche Historische Beschreibung...*, Frankfurt am Main 1627 a další. Jinou kapitolou, která sice zůstala neotevřena, ale stojí za to se o ní zmínit, je, jak byly válečné události okolím a rannou publicistikou, na jejímž dědictví *Theatrum Europaeum* pár let po událostech vzniklo, vnímány a zprostředkovávány, neboť tehdejší informační systémy jistě nějak vpád reflektovaly. O problematice šíření informací píše například ve výše zmiňovaném göttingenském sborníku Wolfgang BEHRINGER, *Veränderung der Raum-Zeit-Relation. Zur Bedeutung des Zeitungs- und Nachrichtenwesens während der Zeit des Dreissigjährigen Krieges*, in: Benigna von Krusenstjern - Hans Medick (Hg.): *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Dreissigjährige Krieg aus der Nähe*, Göttingen 1999, s. 39-83. Zde značná další bibliografie.

Literatura

Kladl jsem si za cíl spojit dosavadní poznatky českého, dánského a případně německého dějepisce, je však pravdou, že němečtí, ale i dánští historikové výpravě nevěnovali takovou pozornost jako čeští. Přitom si například dánští badatelé v oblasti třicetileté války tento dluh částečně uvědomují. Je na místě představit hlavní díla, z nichž jsem čerpal. Třicetiletá válka se těší zájmu historiků již po více jak stopadesát let. Začněme tedy tím, že se podíváme v krátkosti na velké syntézy, které se zvláště její dánské fázi věnují a při studiu tématu a psaní této práce byly využity. Omezme se jen na několik vybraných děl, neboť dánská fáze války (a i dánský vpád) se týká například osoby Albrechta z Valdštejna, o jehož životě vznikla už tak dlouhá řada děl, že by na jejich výčet nestačilo ani několik svazků. Ranke, Gindely, Ritter, Hallwich, Pekař a mnoho dalších věnovalo osobě generalissima velkou část svého díla. Gindely napsal mimojiné samostatnou práci o I. generalátu a částečně líčí také Valdštejnovo vedení války proti dánské armádě ve Slezsku a na Moravě³⁴

Ještě než vykoučíme k dalším konkrétním studiím o dánské fázi, které byly při studiu využity, stojí za to zmínit Polišínského syntézu *Třicetiletá válka a evropské krize XVII. století*³⁵. Dánskou fázi války autor samozřejmě nijak nepomíná, a naopak ji výstižně zanáší do kontextu celé války. Navíc spojuje samotný dánský vpád do evropského dění a dává také prostor pro představení poměrů za války v tehdy malém Zlíně, byť o něm máme ze sledovaného období let 1626 až 1627 málo zpráv. Přece však Polišínského metoda spojení evropského rozměru s konkrétním děním v moravském regionu je úspěšná. Podání celé historické periody tak působí více plasticky.

Velkým dílem o dánské fázi války jsou jistě tři objemné svazky Julia Otto Opela *Der niedersächsisch-dänische Krieg* z poslední čtvrtiny 19. století. Několik kapitol se samostatně věnuje zásahu Mansfelda a Výmarského do střední Evropy, kde autor čerpá jak z pramenů, tak z další literatury, a to především velké monografie Ludwiga Ütterrodt zu Scharffenberg *Ernest Graf zu Mansfeld* a práce Julia Grossmanna *Des Grafen Ernst von Mansfeld letzte Pläne und Thaten*³⁶. Všechna tři díla jsou si svým podáním blízka, proto je na místě zmínit je společně. V našem příběhu je na ně příležitostně odkazováno. V některých otázkách přináší důkladná podání a základní informace, je však důležité zmínit, že mnohé poznatky byly již revidovány a částečně se k nim v tomto ohledu

³⁴ Anton GINDELY, *Waldstein während seines ersten Generalats im Lichte der gleichzeitigen Quellen 1625-1630*, I., II., Prag-Leipzig 1886.

³⁵ Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize XVII. století*, Praha 1970.

³⁶ Julius Otto OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, I.-III., Magdeburg 1872-1894; Ludwig ÜTTERODT zu Scharffenberg, *Ernest Graf zu Mansfeld (1580-1626)*, Gotha 1867; Julius GROSSMANN, *Des Grafen Ernst von Mansfeld letzte Pläne und Thaten*, Breslau 1870.

budeme ještě vracet. Opel na rozdíl od svých kolegů využívá ještě navíc Mitzlaffovu Relaci, často však komisařovo podání přejímá nekriticky a bez komparace s dalšími prameny.

Moderním zpracováním Valdštejnova I. generalátu a dánské fáze války je bezesporu Kollmannův *Valdštejn a evropská politika*³⁷. Zájmem Josefa Kollmanna je Valdštejnův vzestup. Zaobírá se stíháním Mansfeldova vojska císařskými do Uher a generalissimovým tažením proti dánskou enklávě v červnu a červenci 1627. To je pro Kollmanna jedním z celé řady Valdštejnových strategických vítězství, jimiž se dostával kariérně a mocensky stále dál a výš. Studie využívá ve značné míře Valdštejniána jako hlavní pramenný zdroj. Protože však dánská diverze a obsazení pomezí Moravy a Slezska vojskem Kristiána IV. není hlavním tématem, zůstalo značné množství Valdštejnovy korespondence při Kollmannovu bádání stranou. Hlavní důraz je kladen na válečné a diplomatické dění v Říši a celé Evropě a na vztahy mezi Valdštejnem a císařem, kde jsou výrazně znát autorovy sympatie ke generalissimovi, zvláště ve vztahu k vídeňskému dvoru, bavorskému kurfiřtovi a Tillymu. V práci jsem knihu využil jako zdroj poznatků pro zakotvení vpádu do vývoje války a významu celé diverze, dále pro mne bylo důležité Kollmannovo vylíčení vzniku haagské koalice, vztahu mezi Kristiánem IV. a Bethlenem, Valdštejnova postoje ke vpádu a dalších momentů. Kniha ovšem vzbuzuje i řadu otázek, a to zvláště ve svém popisu rozhodování dánského velení o uskutečnění výpravy či míry zavinění jednotlivých aktérů na jejím neúspěchu. Obsahově kratším vylíčením Valdštejnova osudu za války je kniha autorské dvojice Josef Kollmann a Josef Polišenský *Valdštejn. Ani císař, ani král*³⁸. Tématem generalissimova stíhání Mansfelda do Uher se věnoval historik František Roubík ve své studii *Valdštejnovo tažení na Slovensko roku 1626*³⁹ a je oběma výše uvedenými pracemi následován a v mnohém rozvíjen, neboť podobně jako ony využívá Valdštejniána jako svůj hlavní pramen.

Dánský pohled na válku tohoto období představuje uceleně a podrobně Axel Larsen v knize *Kejserkrigen*⁴⁰. Jeho dílo je sice sto let staré a má mnohé nedostatky, přece však si naši pozornost zaslouží, neboť dánské perspektivě není v historiografii věnována taková pozornost. Larsen se v jedné kapitole věnuje i osudům dánské armády ve Slezsku. Podobně jako Opel, zná Relaci komisaře Mitzlaffa, ale mnohé informace z Mitzlaffova spisu přejímá často bez podrobné znalosti slezských realii. Jeho líčení je však i přesto inspirativní a některá tvrzení provokují k dalšímu studiu. Budeme se

³⁷ Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625-1630. Historie I. generalátu*, Praha 1999.

³⁸ Josef POLIŠENSKÝ – Josef KOLLMANN, *Valdštejn. Ani císař, ani král*, Praha 1995.

³⁹ František ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení na Slovensko roku 1626*, in: Sborník Archivu ministerstva vnitra ČSR, sv. VIII., Praha 1935, s. 145-232.

⁴⁰ „Kejserkrigen“ (= „císařská válka“) je dánským termínem pro válečné dění let 1625-1629, tedy dánskou fází třicetileté války; Axel LARSEN (Liljefalk), *Kejserkrigen. Et bidrag til de nordiske Rigers Krigshistorie*, København 1901.

jim věnovat v průběhu. Pro naše téma je zajímavý jeho pohled již na zmíněný problém, zda vojsko bylo dánské, či nikoliv, ale i na mnoho dalších aspektů a událostí (např. proces rozhodování o podniknutí výpravy, motivy Mansfeldových činů, politický rozměr jmenování magdeburského administrátora novým vrchním velitelem aj.). Velkým problémem u Larsenovy práce je téměř soustavné neodkazování na prameny a další literaturu. Pokud pramen uvádí, nezepisuje se (podle dobové praxe) o jeho případném uložení.

Přesuňme svou pozornost nyní na přímý výzkum v tématu dánské výpravy do Slezska a na Moravu, který provedlo už více historiků a tato práce na ně navazuje. Dlouho byla historie vpádu považována za epizodu třicetileté války, a tak samostatných studií o tématu není velký počet. Z doby nejnovější jmenujme především Radka Fukalu. Josef Polišenský věnoval dvě odborné statě. Slezského historika Josefa Zukala zajímaly projevy dánské okupace na obyvatelstvu Opavska a Krnovska a jako dějinné pozadí lichtenštejnských konfiskací. Julius Krebs na konci 19. století přinesl první velké pojednání o dění ve Slezsku za doby vpádu. K historii diverze se částečně vyjádřila také celá řada dalších badatelů, kteří akcentovali jiné pohledy a přístupy a vpád chápali jako součást témat, kterým věnovali svou hlavní pozornost. U celkové stavu bádání v tématu se tedy zastavme.

Julius Krebs uvedl svou několikadílnou stať *Schlesien in den Jahren 1626-1627* v osmdesátých a devadesátých letech 19. století v časopise *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesien*⁴¹. Poznatky čerpal především z edice *Acta Publica*, kterou sám vydal a o níž jsme se zmiňovali výše. Proto je zaměřen na sledování dění z pohledu slezské, případně císařské strany, neboť ve velké většině studoval prameny z jednání slezských stavů a korespondence Vrchního slezského úřadu. Věnuje se dění ve Slezsku, které nepřítel nebylo obsazeno, ale kde docházelo k pohybům císařských jednotek atd. Krebs však pojednává zlomkovitě i dění u Mansfelda a Výmarského a jejich činnost v oblasti, především obsazení opavského a krnovského knížectví.

Josef Zukal na začátku 20. století věnoval sledovanému dění svou práci *Slezské konfiskace*⁴². Vpád jej tedy zajímal jako pozadí pro majetkové přesuny a politické změny v knížectví opavském a krnovském. Přináší velikou a barevnou mozaiku osudů členů stavovské obce, jimž se v druhé části jednotlivě věnuje. Své informace čerpal z výsledků lichtenštejnské komise a exekučních protokolů. Dějiny celé oblasti ve dvacátých letech 17. století podrobně popisuje, a tak je možné zasadit vpád do regionálních politických a náboženských reálií. Jeho dílo jsem využil především jako zdroj pro sledování různých forem chování místního obyvatelstva v době příchodu Mansfeldova a Výmarského

⁴¹ Julius KREBS, *Schlesien in den Jahren 1626-1627*, in: *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Bd. 20 – 1886, s. 1-32, Bd. 21 – 1887, s. 116-148, Bd. 25 – 1891, s. 124-184.

⁴² Josef ZUKAL, *Slezské konfiskace, 1620 - 1630. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově*, Praha 1916.

vojsko a za okupace. Zajímalo mne také, zda je možné vysledovat hlavní motivy jednání, jádro vztahu k nepříteli či podobu chování příchozího vojska k obyvatelstvu. Zukal se tématu dánského vpádu a okupace Opavy, př. Krnova podobně věnuje i ve své knize *Paměti opavské. Črty kulturní a místopisné*⁴³.

Historik Josef Polišenský přispěl svou desetistránkovou, ale přesto důležitou studií *Morava a vztahy mezi evropským Východem a Západem 1626-1627*, kde se zajímá i o dánsko-české vztahy za doby stavovského povstání a jiným kontaktům⁴⁴. Dává prostor jednak stučnému a výstižnému vylíčení celého vpádu, jednak jeho zasazení do kontextu války, bojů české emigrace a pobělohorského vývoje v českých zemích. Jako první z našich badatelů využívá pramenů z výmarského archivu, a tak se dostává k cenným informacím zvláště o dění v Uhrách, kam armádní sbor Mansfelda a Výmarského dospěl na podzim, a o vztazích mezi vojevůdci a Bethlenem. Klade si otázku nad významem „české otázky“ za třicetileté války a jde mu také o evropský pohled na celé dění vpádu. Tématu vpádu se věnuje i druhá v této práci využívaná Polišenského stať *Denmark-Norway and the Bohemian Cause in the Early Part of the Thirty Years War*⁴⁵. Co se týče obsahu, je prvnímu titulu velmi podobná, ale i zde se dají najít nové informace.

Historik Radek Fukala se zajímal o dánský vpád v posledních letech a jeho články a studie mi byly oporou, co se týče osnovy práce, a vodítkem pro určení některých vybraných problémů⁴⁶. Výpravě a obsazení severní Moravy a Horního Slezska se věnuje důkladně, přece však některá tvrzení a detaily ve mně vzbudily zájem studovat téma hlouběji a pokusit se o anatomii vpádu s ohledem na faktografickou stránku věci. Fukala navazuje na Zukalovy práce, zajímá se především o dění na Opavsku a Krnovsku, zapojení místních stavovských a měšťanských elit, které s útočníkem spolupracovaly, a významu výpravy na konkrétní lidské osudy a na celou oblast. Pracuje především s edicí inkvizičních výslechů, zná ovšem i Relaci komisaře Mitzlaffa, využívá ji ovšem jen výběrově. Na Fukalovy práce často odkazují v poznámkovém aparátu.

Pro úplnost uvedme v tomto výčtu dánskou historičku Elisabeth Strandberg, která poznatky o historii vpádu shrnuje ve druhé části svého článku *Dansk-tjekkiske kontakter 1609-1629*. Její práce k dějinám česko-dánských vztahů, kterým se věnuje už řadu let, jsou velice zajímavé, ale bohužel jak

⁴³ Josef ZUKAL, *Paměti opavské. Črty kulturní a místopisné*, Opava 1912.

⁴⁴ Josef POLIŠENSKÝ, *Morava a vztahy mezi evropským východem a západem 1626-1627*, in: K šedesátinám profesora Josefa Macúrka. Sborník prací FF Brněnské univerzity X., Řada historická C, č. 8., Brno 1961, s. 251-263.

⁴⁵ Josef POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause in the Early Part of the Thirty Years War*, in: Festgabe für L.L.Hamerich. Aus Anlass seines siebzigsten Geburtstags, Kopenhagen 1962, s. 215-227.

⁴⁶ Radek FUKALA, *Stavovská politika na Opavsku v letech 1490-1631*, Opava 2004, zvl. s. 86-96; týž, *Dánský vpád do Slezska a rozklad opavské stavovské společnosti*, in: Slezský sborník, r. 99, 2001, č. 2, s. 81-94; týž, *Dánové na Opavsku*, in: Dějiny a současnost, 1996, č. 1, s. 32-37.

v českém, tak v dánském prostředí téměř neznámé⁴⁷. Zatím poslední statí, která vpád reflektuje a výběrově přebírá Fukalovo, Zukalovo a Polišenského líčení je část kapitoly *Opava za třicetileté války a v pobělohorském období* od Ireny Korbelařové v monografii o dějinách města Opavy⁴⁸.

Dalšími českými autory, kteří si všímají života obyvatel na vpádem zasaženém území, případně úloze emigrace ve sledovaných událostech, ale přitom výprava není hlavní náplní jejich studia, jsou Bohumír Indra, František Dostál a František Hrubý⁴⁹. Indra dodává podrobné líčení chování obyvatel města Hranic a jeho podpory rebeliím dvacátých let, Dostál pak sleduje valašská povstání, z nichž se jedno odehrávalo i za doby vpádu a bylo vyvoláno příchodem dánského královského a Mansfeldova vojska. Jejich poznatky považuji pro naše téma za důležité, neboť přispívají k celkovému obrazu a sledují různé geografické oblasti. Spojením informací, které nám nabízí, s líčením Zukalovým a Fukalovým je pak možné, po současném prostudování pramenného materiálu, sledovat dění na obsazené oblasti ve větší hloubce, rozlišit hlavní formy chování obyvatelstva, sledovat jeho vztah k útočníkovi, lépe postihnout pozici Valachů, atd. Pro Františka Hrubého, který se věnuje životnímu osudu Ladislava Veleny ze Žerotína, je vpád scénou, na které hlavní hrdina vystupuje. Hrubého kniha dodává potřebný rozměr v tom, jak sleduje osudy emigrace a její podíl na celém vpádu.

Je na místě výběrově zmínit práce, které se o vpádu zmiňují částečně či okrajově. Přece jim však patří slovo, neboť nám dávají, pokud je dáme do kontextu, mnohé velmi důležité informace, nové dimenze a potřebné další perspektivy. Jsou to především dánští historici Gunner Lind, Steffan Heiberg a Jens Carl Kirchmeier-Andersen, kteří tak činí. Gunner Lind se zabývá složením a vývojem armády krále Kristiána IV. a dánského státu v 17. století⁵⁰. Vyslovuje se k válečným akcím krále Kristiána, ale především jeho armádním reformám, složení a proměnám důstojnictva a vojska a celkově spíše strukturám armády jako živého organismu. Pozornost vpádu do Slezska tedy Lind přímo v své knize tolik nevěnuje, přesto jeho odborným tvrzením a závěrům, neboť se tematikou dánské fáze války dlouhodobě zabýval, bude dán prostor. Kniha Steffana Heiberga přináší mimořádný portrét osoby dánského krále, a to nejen jeho politických činů, ale i povahových rysů apod⁵¹. I na tyto stránky osoby krále v našem příběhu narazíme.

⁴⁷ Elisabeth STRANDBERG, *Dansk-tjekkiske kontakter 1609-1629 (II.)*, in: Dansk-tjekkisk dialog, XII., 2004, č. 3, s. 12-18.

⁴⁸ Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK (kol. autorů): *Opava*, Praha 2006, s. 165-207, k tématu s. 166-175.

⁴⁹ Bohumír INDRA, *Odboj města Hranic 1620 - 1627 a jeho potrestání*, Olomouc 1940; František DOSTÁL, *Valašská povstání za třicetileté války*, Praha 1956; František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Brno 1992

⁵⁰ Gunnar LIND, *Hæren og magten i Danmark 1614-1662*, Odense 1994.

⁵¹ Steffan HEIBERG, *Christian 4. Monarken, mennesket og myten*, København 1988.

Jako poslední, ale pro tuto práci z hlediska faktografického často využívanou studii bych rád uvedl pozoruhodnou diplomovou práci Jense Carla Kirchmeier-Andersena⁵². Ten se zabýval podobě a vývoji financování války krále Kristiána IV. v Německu. Jeho detailní průzkumy přinesly (díky mimořádně širokému záběru použitých pramenů) jako svůj vedlejší produkt sestavení snad zcela kompletního seznamu všech dánských jednotek v tomto konfliktu. V rozboru jednotek jde Kirchmeier-Andersen na nejzazší dosažitelnou úroveň a také (díky pramenům z výmarského archivu) popisuje složení dánských pluků ve Slezsku, co se týče kompanií a jejich velitelů. Zajímá se také o původ vojáků, resp. kde docházelo k verbování, o to, jaké peněžní částky byly třeba v procesu mustrování atd. Jeho práce mi sloužila jako celistvý náhled do finanční otázky na straně dánského krále a zdroj pro sledování osudů jednotlivých osob, které se v rámci armády Kristiána IV. dostaly do Slezska a na Moravu nebo se do ní zapojily v průběhu a pokračovaly ve službě i další léta⁵³. Na závěr bych dodal, že řada dalších prací, které jsem použil při studiu a nebyla dán zde prostor k jejich představení, je uvedena v poznámkovém aparátu a seznamu použité literatury.

⁵² Jens Carl KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering. Dansk-norsk krigsfinansiering*, (cand.phil. spec.), København 1991.

⁵³ Soupisů důstojníků z výmarského archivu využil už Polišíenský, který všechny důstojníky českého původu v dánské armádě ve Slezsku jmenuje (J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 258). Kirchmeier-Andersenova práce přináší také zprávy o pozoruhodném osudu vojáků ve vojsku Kristiána IV. poté, co dánská enkláva byla Valdštejnem zlikvidována, a tím je pro nás rovněž zajímavá.

2. Válka v plném proudu

Vítězící císař a Liga

Střední Evropa začátku dvacátých let 17. století se těžce probouzela do každého dalšího dne. Probouzela se s menší a menší nadějí, že se válečné šílení, které ji postihlo, dá zastavit. Prozatím stálo štěstí na straně Habsburků a katolické Ligy. Léta 1620 až 1624 byla dobou porážek falckého kurfiřta a českého krále Fridricha a jeho několika málo spojenců. Po Bílé hoře španělský vojevůdce Spinola spolu s hlavním velitelem ligistických vojsk Tillym vyhnal protestantská vojska z Horní a Dolní Falce. Dne 6. srpna 1623 zvítězila Tillyho armáda u Stadtlohnu nad vévodou Kristiánem⁵⁴. Bitvou skončila falcká fáze třicetileté války. Fridrich Falcký byl vyhnán ze všech svých zemí, a protestantská Unie v Svaté říši římské se rozpadla. Tilly později obsazoval Vestfálsko a začal ohrožovat Dolnosaský kraj. Císař a katolická liga se ocitli u zenitu moci, ale vrchol měl teprve přijít, neboť válka dosud neskončila. Bylo tu ještě Nizozemí a v severním Německu se stále nacházely nějaké proticísařské jednotky, proti kterým bylo třeba zakročit.

Válka přestupovala do své nové fáze. Konflikt v Říši zasahoval evropské mocnosti. Iniciativy v boji proti Habsburkům se měly chopit další protestantské státy, které dosud stály opodál. Nezlomené a nyní více než kdy jindy ohrožené Nizozemí se opět snažilo v diplomatické ofenzívě získat spojence proti nedozírné přesile. Anglie zbystřila svou pozornost. Po neúspěšném šestiletém jednání o sňatku waleského prince Karla se španělskou infantkou ji roztržka se Španělskem přivedla k obratu o sto osmdesát stupňů, do protihabsburského tábora. Ostrovní království se tak poté na čas postavilo do čela budování nové protihabsburské koalice. Aktivní diplomacie Fridricha Falckého sondovala možnosti a ochotu švédského krále Gustava II. Adolfa. Ten v jedné variantě plánu navrhl spojení války v Říši se švédsko-polským konfliktem⁵⁵.

V červenci 1624 přijel do Kodaně se záměrem přesvědčit krále Kristiána IV. k vojenské akci anglický vyslanec Robert Anstruther. Dánský král byl z titulu vévody holštýnského členem Dolnosaského kraje, který byl Tillyho akcemi bezprostředně ohrožen. Kristián IV. měl tedy v kraji své zájmy. Anstrutherovo jednání přineslo ovoce. V prosinci král sdělil vyslanci, že je ochoten stanout v čele koalice. Jeho požadavky ohledně anglických subsidií byly v porovnání s podmínkami Gustava II. Adolfa pro Angličany daleko přijatelnější, tj. o polovinu menší⁵⁶.

⁵⁴ Byl to synovec dánského krále Kristiána IV., ale tato skutečnost mu u Stadtlohnu nepomohla.

⁵⁵ Josef POLIŠENSKÝ – Josef KOLLMANN, *Valdštejn. Ani císař, ani král*, Praha 1995, s. 84; Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625-1630. Historie 1. generalátu*, Praha 1999, s. 52-69.

⁵⁶ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 85.

Kristián IV. jde do boje

U příležitosti vstupu dánského krále do války byla vyražena pamětní medaile s nápisem „Pro religione et libertat“⁵⁷, tj. „Za víru a svobodu“, tedy náboženskou svobodu a politickou. Proč dánský král Kristián IV. přijal roku 1625 anglické vyzvání a vstoupil do války? Jeho politika byla do té doby neutrální a úzkostlivě opatrná. Vztahy s katolickým Španělskem či Polskem udržovalo Dánsko na velmi dobré úrovni a nebyl důvod je měnit. Konfesijními záležitostmi se král zabýval v minulosti pramálo a do konfliktu v Říši nezasahoval. Prosby českých stavů a Fridricha Falckého o pomoc proti Habsburkům odmítal. Spíše dokonce Fridrichu Falckému domlouval, aby hledal s císařem „vyrovnání po dobrém“⁵⁸. Nizozemská a falcká diplomacie se pak pokoušela získat Kristiána do války ještě několikrát, avšak do roku 1624 marně.

Ačkoliv není vždy správné soustředit veškerý zájem na vládce, vojevůdce a jiné výrazné jedince, v této práci se bez tohoto zájmu neobejdeme, byť se pokusíme o výklad historie nezaložené na jedincích a jejich činech, nýbrž na souvislostech takových činů, motivech a vnějších okolnostech, popřípadě dobových procesech, nebo dokonce, chceme-li, mentalitách. Velkých a zajímavých jedinců nám příběh nabídne mnoho. Osobnost Kristiána IV. však zasluhuje plným právem zastavení⁵⁹.

Po dobu jeho vlády zažilo Dánsko nebývalý rozmach a pád zároveň. Tento ve své vlasti bezesporu nejoblíbenější král fascinuje historiky a širokou veřejnost dodnes, a to nejen svými činy za více než půlstoletého působení na trůnu, ale také jako člověk. Kristián IV. se nám jeví jako osobnost neuvěřitelně bohatá, a to i díky četné historiografii o něm. Sám o sobě se stal fenoménem. Co se týče jeho dědictví, zanechal po sobě nejen architektonické skvosty, které dodnes obdivují turisté i domorodci, cenná umělecká díla, jež pro něj vyrobily zástupy pozdně renesančních umělců, a pozůstatky svých pokusů o hospodářskou modernizaci státu (první manufaktury, zámořské kolonie a objevy), ale vedle toho také mnoho levobočků, opuštěných milenek a tisíce prázdných vinných sudů. Ke svému problematickému odkazu přidal popel ze stovek hranic čarodějnických procesů. Především zdědil jeho nástupce Dánsko, které mělo mnohem méně sil a moci, než stát, jaký při korunovaci Kristián IV. přebíral. Ať už jsou jeho vláda a výsledky jakkoliv rozporuplné, je obdivuhodné, co všechno za svůj život vůbec stihl.

Politické a mocenské působení krále mělo četné limity. Předci odkázali Kristiánovi „regnum mixtum“, a ačkoliv se král mohl snažit, jak chtěl, s vládou šlechty nepohnul ani o píd'. Dánská říšská

⁵⁷ Finn ASKGAARD, *Christian IV., „Rigets væbnede Arm“*, København 1988, s. 121.

⁵⁸ Jedinou pomoc poslal na naléhání Anglie, a to 200 000 tolarů (J. POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause*, s. 222; J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 254).

⁵⁹ Z české literatury krátce J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 84, J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 49-52.

rada, hlavní mocenský nástroj šlechty, sice zasedala jednou za čas, avšak její členové a jakžtakž výkonný aparát rozhodoval o všem důležitém. Tento stav trval od vítězství šlechty v občanské válce ve třicátých letech 16. století a králi příslušelo jen velmi málo místa. Kristián IV. byl ovšem současně jeden z nejbohatších monarchů tehdejší Evropy, který seděl na prameni peněz zvaném Øresund, užitě mezi dnešním Dánskem a Švédskem.

Jednou z důležitých pohnutek pro královu politiku byly velmocenské ambice, své bohatství chtěl vyjádřit i na mapě Evropy. Měl v plánu svou moc rozšířit za hranice Holštýnska získáním kontroly nad Dolnosaským krajem. Lákala ho zde především ústí Labe a Vesery, konkrétně zrušená biskupství Brémy a Verden, která by byla jeho synům výborným zázemím. Kristián IV. se nechal zvolit krajským nejvyšším a posléze přesvědčil brunšvický krajský sněm v květnu 1625, aby mu poskytl prostředky na zverbování krajské armády proti Tillymu.

Na králův obrat k válce zapůsobila také stálá přítomnost konkurence na evropském Severu, švédský panovník Gustav II. Adolf⁶⁰. Kdyby se švédský konkurent ujal vedení aliance a válka byla úspěšná, získal by prvenství na Baltu. Vedle těchto logických úvah tu pak mohly být ještě další, tentokrát psychologické pohnutky, totiž že se v Kristiánovi IV. probudil „náboženský zápal“. Emocionální složka, jak se domnívají někteří historici, hrála v osobnosti krále velice významnou roli. Hovoří se o tom, že se Kristián, který se povětšinou náboženskými spory s katolíky nezabýval, chtěl alespoň na čas stát „křížákem víry“⁶¹.

Král se o moc dělil s říšskou radou i ve věci války. Tu o nutnosti vstupu do války s Habsburky a Ligou nepřesvědčil. Dánská říšská rada odmítla jít do boje s císařem z více důvodů. Jedním z nejdůležitějších byla nabízená výše spojeneckých subsidií. Ani královny výhrůžky, že válku povede sám, které tak připomínaly rok 1611 a jednání před válkou se Švédy, na radu tentokrát nezapůsobily. Král tedy vstoupil do války z titulu holštýnského vévody a hlavy Dolnosaského kraje. Ve sporu s radou šlo v důsledku o peníze ze státní pokladny a dánskou armádu. V tomto bylo stanovisko říšské rady poněkud šalamounské. Válku vedenou státem odmítla, ale zároveň umožnila svému králi vybrat některé daně a mimořádné dávky. Nebylo jich tolik, ale přece Kristiánovi pomohly.

Vojenství se král věnoval už velmi dlouhou dobu. Od kalmarské války se Švédskem podrobil Kristián svou armádu několika reformním zásahům⁶² s jasným cílem zvýšit její akceschopnost a přetvořit ji ve stálou „národní armádu“, tj. model na pomezí žoldnéřské armády a zemské hotovosti.

⁶⁰ Na tento aspekt naráží více historiků, z českých jmenujme Josefa Polišínského (J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 255).

⁶¹ Steffan HEIBERG, *Christian 4. Monarken, mennesket og myten*, København 1988; Janus Møller JENSEN, *Christian 4. og korstogene*, in: *Siden Saxo*, 2004, nr. 1, s. 5-12.

⁶² Probíhaly po etapách od 1614 do 1624. Podrobně o vývoji dánské armády Gunnar Lind (Gunner LIND, *Hæren og magten i Danmark 1614-1661*, Odense 1994, s. 21-39).

Každá část říše musela dodat předem určený počet branců⁶³ a rozdělení nákladů na armádu, zvláště živobytí vojáků v době míru, se dělo rovnoměrně mezi královskými statky, kterých bylo v zemi několik tisíc. Nájemci statků měli brance dodat. Většinou vybírali ze svých čeledínů⁶⁴. Upevnily se platy a celá struktura velitelského sboru v rámci pluku⁶⁵ a kompanie.⁶⁶ Mimo stálou armádu byly v případě války verbovány další jednotky s většími bojovými zkušenostmi díky zahraničním žoldněřům. Krále zastupovali přímo ať už u národních, či zverbovaných jednotek váleční komisaři. Jejich ústředním orgánem byla rada komisařů.

Dřívější cílevědomé budování dánské armády však v prvních letech války králi nepomohlo. Použití „národních“ jednotek nebylo králi až do podzimu 1627 povoleno, ale zverbované pluky v Německu byly královými zkušenostmi s reformami ve struktuře a fungování ovlivněny. Pro naše potřeby slouží tyto reformy jako náhled do organizace jednoho vojska za doby třicetileté války.

První fázi války, mobilizaci, platil král asi 60% ze svého⁶⁷. Celý rok 1625 verboval nové jednotky. Do jeho vojska přicházeli vojáci a důstojníci z rozpuštěných protestantských armád se zkušenostmi z let 1618 až 1624 nejčastěji z Německa, ale i z Anglie, Holandska, Francie a jistě také z českých zemí. Mezi důstojníky se nacházela méně než třetina rodilých Dánů⁶⁸. Na začátku roku 1625 získal dánský král do svého vojska Jana Arnošta vévodu Sasko-Výmarského, jenž sloužil roku 1620 v Čechách na straně stavů⁶⁹. Král také navázal kontakty s částí české a moravské emigrace,

⁶³ Tzv. regimenty zemských částí.

⁶⁴ Historik Finn Askgaard tvrdí, že roku 1626 si král žádal 3000 mužů, konkrétně z Jutska 1200, z Fynu 300, ze Skaane 900 a z ostatních částí Dánska 300. Tito noví vojáci pak byli rozděleni do dvou pluků, tzv. Modrého a Červeného. Prvně jmenovaný hrál prý později úlohu v námi sledovaném příběhu (F. ASKGAARD, *Christian IV.*, s. 42). Gunner Lind a Jens Carl Kirchmeier-Andersen však podle novějších průzkumů tvrdí, že „Modrý“ pluk byl zverbovaný v Německu. Druhý jmenovaný „Červený“ byl sice ryze dánský, ale takové zemské jednotky zasáhly do války až po krizi na podzim 1627 (J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*).

⁶⁵ Ten měl mít 1000 až 3000 vojáků rozdělených až do dvanácti kompanií, tak jak to bylo obvyklé v zahraničí. Ve velení pluku: plukovník, podplukovník („Oberstleutnant“), major, kvartýrmistr, profos („geringtskultus“), proviantmistr, a další.

⁶⁶ Každá pěší kompanie měla mít jednoho kapitána (jako zázemí mu byl určen jeden velký statek, plat 100 tolarů ročně, v případě války navíc 16 tolarů měsíčně), jednoho poručíka (statek, 60 tolarů roční penze a 10 tolarů měsíčně ve válce), a jako poddůstojníky jednoho fendricha (ve válce 10 tolarů měsíčně), dva seržanty (ve válce 4 tolarů měsíčně), jednoho kaprála, jako vojsko 180 vojáků, dva bubeníky, jednoho furiera (tj. poddůstojníka pro zásobování). Pro prosté vojáky byl určen plat 2 a 1/2 tolaru měsíčně (F. ASKGAARD, *Christian IV.*, s. 37); Jízdní kompanii velel rytmistr spolu s poručíkem, kornetem, kvartýrmistrem. Měla mít kolem osmdesáti kyrysníků a dvacet až třicet arkebuzířů, a dva trubače (Axel LARSEN (Liljefalk), *Kejserkrigen. Et bidrag til de nordiske Rigers Krigshistorie*, København 1901, s. 44-45).

⁶⁷ J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, s. 108.

⁶⁸ Detailní průzkumy složení důstojnického sboru královny armády podal především historik Gunner Lind (G. LIND, *Hæren og magten*).

⁶⁹ Jan Arnošt vévoda Sasko-Výmarský (1594-1626), účastnil se na straně Fridricha Falckého českého stavovského povstání. Jako podplukovník velel jízdnímu pluku v bitvě na Bílé hoře. Po porážce našel vojenské zaměstnání u nizozemských stavů. Byl zajat Španěly, ale brzy zase propuštěn. V únoru 1625 vstoupil do služeb Kristiána IV., aby se stal vrchním velitelem celé dánské jízdy a verboval pro krále nové vojsko. Jeho účast na tažení do Slezska a do Uher je popsána níže (A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 51-52).

kteřá začala vzhlířet k Severu s nadějí, že dánský král ukončí její vyhnanství. S emigrací měl četné styky i vévoda Jan Arnořt Sasko-Výmarský, který celé verbování v podstatě vedl a vydatně králi finančně a orgnizačně pomohl. Protože najímal nové jezdecké pluky, jimž později sám velel, brzy u sebe seskupil několik důstojníků pocházejících z Čech, Moravy a Slezska⁷⁰. Například v seznamu rytmistřů nově naverbované jízdy v Hamburku v únoru a březnu 1625 figurují dvě česká jména, Sekerka a Jáchym Slavata⁷¹. K nim můžeme připočítat světoběžníka Volfa Jindřicha Baudyše, pocházejícího z Horní Lužice⁷², ten ovšem přešel do královských služeb až na jaře roku 1626.

Haagská koalice

Formální ustavení protihabsburské koalice Anglie, Nizozemí, Kristiána IV., jako vévody holštýnského, a Fridricha Falckého, již jen nominálního krále českého, se konalo v Haagu 9. prosince 1625. Bylo to spojení dvou vyspělých státních celků Anglie a Nizozemí s vojenskou silou dánského krále, jenž stanul v čele koalice. Fridrich Falcký mohl nabídnout jen své legitimní nároky v Říši. Spojencům nechyběly sympatie mnoha protestantských i katolických států Evropy, jimž nebylo habsburské nebezpečí lhostejné. Ale zůstalo jen u sympatií. Konkrétní pomoc nepřišla. Největší slabinou koalice se později ukázala minimální podpora ze strany Francie a neúčast Švédska, které odmítlo stanout po boku Kristiána IV. Nedůvěra od zbytečné kalmarské války byla příliš zakořeněna. Osudově chyběly dohody mezi haagskými spojenci o smysluplné a účinné koordinaci vojenských akcí. Ta se ostatně nevyskytovala po celou třicetiletou válku mimojiné z důvodů úrovně tehdejších komunikací a dopravy zpráv a osob obecně. Počet případů, kdy k souhře spojeneckých akcí došlo, byl velmi skromný.

Své cíle formulovala koalice jen všeobecně, a to jako obnovu náboženského míru, svobod a říšských práv. V tajném dodatku se objevil konkrétní požadavek restituce dědičných držav Fridricha Falckého⁷³. Dánský král se při předběžných vyjednáváních ovšem dopustil chyby, které měl později litovat. Smluvně byly schváleny nedostatečné subsidie. Jen 35 000 liber měsíčně měly být cenou za

⁷⁰ J. POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause*, s. 223.

⁷¹ Podle informací z Landeshauptarchiv Weimar - J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 255; A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 47. Slavata se vpádu nezúčastnil, nerušeně pokračoval v kariéře v hlavním vojsku krále, kde se stal brzy plukovníkem. - RA København, TKIA, A 147, Generalkommisariatsprotocolum, 1626-1627. Zde je mu adresováno mnoho konceptů dopisů.

⁷² Jinak též Wolf Heinrich von Baudissin. Hrál významnou roli v tažení do Slezska, a mnohokrát na něj ještě v našem příběhu narazíme.

⁷³ Kristián se obával reakce dolnosaských stavů, pokud by se o tomto bodu dozvěděly, proto se požadavek objevil v tajném dodatku (J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 90). Jednalo se jen o Falc, nikoliv o české země.

velení koalice⁷⁴. Jak se později ukázalo, anglický spojenec byl nejslabším článkem v řetězu. Subsidie vyplácel zdráhavě a jen na několik málo měsíců v roce.

Potíž anglického a holandského postoje spočívala v tom, že v obou státech došlo ke změně vlády a tím i politiky. Falcké straně bylo v Londýně dopřáváno čím dál méně sluchu. Více se vládnoucí kruhy Anglie zabývaly myšlenskou na válku se Španělskem v zámoří. Podobný směr nabralo politické klima v Nizozemí, a tak diplomaté obou států uzavřeli 8. září 1625 v Southamptonu smlouvu namířenou proti Španělsku⁷⁵. Navíc vedl anglický král spory s parlamentem, který o výdajích státní pokladny rozhodoval. Tyto roztřížky se ostatně postupem doby prohloubily a vedly k revoluci ve čtyřicátých letech.

Paradoxně ve stejné době, kdy se diskutovalo v Haagu, probíhal od 7. prosince mírový kongres v Brunšviku za saského zprostředkování⁷⁶. Byl to první pokus zastavit válku ve střední Evropě. Zájmy dánského krále zastupovali váleční komisaři Joachim Mitzlaff a Sigward Pogwisch⁷⁷, ale formálně se vedla jednání mezi zástupci Dolnosaského kraje a hlavy Svaté říše římské. Za císaře v Brunšviku byli Valdštejn a na Ligu Tilly. Jednání nevedla k výsledku, byť žádná strana je nechtěla lehkovážně rozbít. Mitzlaff a Valdštejn se měli setkat o rok později znovu, ale to, jak uvidíme, při jiné příležitosti a na jiném místě.

Mansfeldova úloha a pozice

Haagská smlouva upravila mimo jiné také vztah vojska Petra Arnošta z Mansfeldu, věhlasného vojevůdce, jehož jméno mělo váhu, a s jehož vojenskou silou se v severním Německu stále počítalo. On a jeho vojáci se přeplavili na začátku roku 1625 z Anglie. Jednalo se sice o malé vojsko⁷⁸, které bylo pestrou národnostní směsicí Angličanů, Holanďanů, Němců a snad hrstky emigrantských Čechů, plánovalo se však silné verbování, které jeho sílu mělo obnovit. Vojsko držel vojevůdce pohromadě díky penězům nizozemských stavů, Anglie a částečně i Francie. Ačkoliv haagská smlouva určila za hlavu aliance a jejich ozbrojených sil Kristiána IV., nijak neomezila samostatnost rozhodování Mansfelda.

⁷⁴ Gustav II. Adolf a dánská říšská rada se ukázali prozíravějšími, když za vstup do války požadovali 70 000, resp. 100 000 liber měsíčně.

⁷⁵ Josef KOLLMANN, *Pokus o zastavení třicetileté války: mírová jednání v Brunšviku 1625-1626*, Praha 1989, s. 34-35.

⁷⁶ Více ke brunšvickému jednání – J. KOLLMANN, *Pokus o zastavení třicetileté války*.

⁷⁷ C. F. Bricka - J. A. Fridericia (ed.), *Kong Christian*, s. 6.

⁷⁸ Na konci roku 1625 mohl Mansfeld mít podle zpráv císařských jen něco kolem 4 000 vojáků (G. LIND, *Hæren og magten*, s. 53).

Ten vlastnil anglický patent a odpovědnost nesl formálně Fridrichu Falckému, případně nizozemským stavům. Podle haagské smlouvy měl být „spojený s králem dánským a k jeho dispozici“⁷⁹. Tato formulace se ale ukázala v praxi jako příliš vágní. A i když v situaci, kterou budeme na následujících stranách sledovat, působil Mansfeld jako vrchní velitel i nad přidělenými dánskými pluky, zpětně odpovědný, jak se zdá, nebyl. Roztříštěnost podpory, kterou dostával, spíše vedla k tomu, že byl odpovědný skoro jen sám sobě. Vojsko bylo jeho vlastním podnikem a on vojenským podnikatelem s řadou „sponzorů“. O rozkazech Fridricha Falckého, ke kterému se cítil být vázán, pro rok 1626 vůbec nic nevíme. Jak se ukázalo posléze i na výpravě do středu Evropy, Mansfeld důsledně a vždy operoval odděleně od vlastního vojska dánského krále. Jeho vojáci a důstojníci se žádným způsobem vázání k dánskému králi necítili⁸⁰. Mansfeld přišel se svým vojskem z Nizozemí do Dolnosaského kraje v listopadu 1625. Vzbudil velkou pozornost. Kraj si jeho přítomnost nevyžádal, naopak se jej chtěl zprvu zbavit, protože právě probíhala mírová jednání.

Bethlenova neúčast na alianci a strategický plán na rok 1626

Intenzivní jednání se sedmihradským knížetem Gáborem Bethlenem vedlo dlouhý čas Nizozemí. Spojení existovalo díky Janu Adamu z Víckova, moravskému šlechtici a pobělohorskému emigrantovi⁸¹, jenž několikrát v letech 1624 a 1625 tajně projel s balíkem dopisů Slezsko a Horní Uhry, tj. ty oblasti, kam se měl později vydat s královou armádou.

Bethlen nabyl, co se týče válek s císařem, značné, byť pro spojence trochu problematické zkušenosti. Zatím poslední mír, který mezi oběma věčnými soupeři vládl, podepsaly strany v květnu 1624. Co vedlo Bethlena znovu do války, je otázkou. Prý měl o přidružení se k haagské koalici evidentní zájem⁸². Dánsko a Anglie se k sedmihradskému rebelovi chovaly zdrženlivě. Podařilo se sice roku 1625 dohodnout a uskutečnit sňatek Bethlena s Kateřinou, sestrou braniborského kurfiřta⁸³, na tom však Anglie a Dánsko neměly hlavní podíl. Konkrétní jednání o spojení začala se zpožděním a vlastní přistoupení k alianci se uskutečnilo dlouho po podpisu haagských dohod, dokonce dlouho po zahájení samotné Mansfeldovy a Výmarského diverze do Slezska a na Moravu. Při samotných jednáních v Haagu prý přistoupení Sedmihradska odmítl anglický král kvůli

⁷⁹ „Conjuncte ou en la disposition du Roy de Dennemarck“ – L. LAURSEN (ed.), *Danmark-Norges traktater 1523-1750 med dertil hørende aktstykker*, sv. 3., København 1907-1917, s. 644.

⁸⁰ G. LIND, *Hæren og magten*, s.54.

⁸¹ O jeho osobě více Vlasta FIALOVÁ, *Jan Adam z Víckova. Moravský emigrant a vůdce Valachů 1620-1628*, Brno 1935.

⁸² J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 126-127.

⁸³ O jejím svatebním průvodu vedeném přes Slezsko máme zprávy ze slezských archivů (*Acta Publica*, s. 132 -144).

požadovaným finančním subsidiím, které dosahovaly na poměry vcelku skromné výše 40 000 tolarů⁸⁴. Anglie tedy opravdu chtěla vést „levnou válku“.

V Haagu se dohodla ještě jedna důležitá věc, strategický plán operací na rok 1626. Ten stanovil, že vojsko pod velením dánského krále zaútočí několika směry na jih. Mělo být atakováno Porýní, Hesensko a Slezsko, popř. Čechy, kam měl podél Labe postoupit Mansfeld, zde narušovat císařské země, spojit se s Bethlenem a diverzi pokračovat patrně až na Vídeň⁸⁵. Historikové, kteří pojednávají tyto události, nezodpovídají jeden paradox, který z líčení vyplývá. Jak je totiž možné, že Bethlenovo přistoupení k alianci bylo v Haagu odmítnuto, ale přesto se s ním najisto počítalo v plánech na rok 1626? Zdá se, že některé informace nám z Haagu do celkového obrazu chybí. Nebo je tento paradox projevem velkých ambicí aliance a nedostatečného smyslu jejich členů pro realitu válečných akcí.

Bethlenovi snad byly nějaké finance přislíbeny, nemáme o tom ale žádná svědectví. Naopak anglické odmítnutí svědčí o opaku. Jakožto vazal Osmanské říše musel Bethlen čekat také na vyjádření turecké Porty. Ta se sedmihradskou účastí ve válce souhlasila až v srpnu 1626 (!), kdy už Mansfeld táhl Slezskem a Moravou a netrpělivě čekal na sedmihradského spojence. Právě možnost přistoupení Sedmihradska k válce stála u zrodu myšlenky táhnout do Slezska, avšak idea výpravy, její zajištění a především proces rozhodování o jejím zahájení měly, jak ještě uvidíme, svůj průběh.

Na haagské koalici je dobře vidět, nakolik byla protestantská Evropa, respektive její vládcové propojeni příbuzenskými svazky. Král Jakub I. byl, jak je dostatečně známo, tchánem Fridricha Falckého. Sám se oženil se sestrou dánského krále Kristiána IV. Stuartovci zachovávali s panovnickým dvorem v Kodani tradiční spojenectví již od 15. století a jejich nástup na trůn uklidnil napjaté dánské vztahy k Londýnu. Kristián byl spřízněn sňatkem s dcerou braniborského kurfiřta s Hohenzollerny. Braniborský rod ostatně pojil příbuzenským poutem prostřednictvím svých dcer více protestantských monarchů. Z další generace berlínské větve rodu pocházely manželky Gustafa II. Adolfa a zmiňovaného Gábora Bethlena.

J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 87.
Tamtéž, s. 88.

3. Situace na severní Moravě a v Horním Slezsku po roce 1621

Po Bílé hoře došlo na Moravě k pronikavým změnám. Rekatolizace zapouštěla své kořeny k nelibosti většiny obyvatelstva. Stejně jako v Čechách došlo k radikální změně vedoucích elit. Konfiskace, zatýkání nepohodlných osob a emigrace měly změnit politickou mapu země. Velmi agilní se ve věci rekatolizace pochopitelně ukázal olomoucký kardinál Ditrichštejn. Ten sice odpustil účast na rebelii Hranicím, které výhodně získal z konfiskátů, ale už v letech 1623 až 1624 důsledně prováděl rekatolizaci k nespokojenosti protestantské většiny. Historik František Indra přímo spojuje Ditrichštejnovu činnost s pozdějšími činy hranických měšťanů za vpádu Mansfelda a Výmarského.

Konfiskace převrátily na Moravě mocenské poměry. Noví pánové, kteří se zakupovali na konfiskátech, byli výlučně katolíci. Do Holešova směřoval na své nové panství Zdeňk Vojtěch Popel, v bratrském Fulneku po Janu st. Skrbenském z Hříštvě se zabydlel Václav hrabě z Vrbna a tak dále. Na Sovinci a Bruntálu hospodařil nyní Řád německých rytířů, který sem na získané konfiskáty přivedl vratislavský biskup. Velkým majetkem disponoval už dříve bez nově získaných Hranic a Lipníka kardinál Ditrichštejn. Patřila mu četná biskupská manství roztroušená na Moravě i ve Slezsku a největší panství v oblasti vůbec, Hukvaldy, zahrnující města Frenštát, Místek, Brušperk a Příbor. Díky obchodní stezce do Polska město Příbor natolik zbohatlo, že si mohlo dovolit celé panství získat od zadluženého Ditrichštejna do zástavy⁸⁶. Město Nový Jičín se v 16. století z poddanství vykoupilo, ale pro svou účast na stavovském povstání opět do závislosti upadlo, tentokrát pod správu olomouckých jezuitů. V Beskydech proběhly změny majitelů například ve Vsetíně, který Albrecht z Valdštejna roku 1623 prodal přísnému katolíkovi Zdeňku Žampachovi. Nový majitel si se svými poddanými vůbec nerozuměl. Valachové povstali ostatně už proti Valdštejnovi v prosinci 1620 a od té doby vedli s katolickou vrchností a císařskou armádou tu větší, tu menší válku.

Ve Slezsku naproti tomu k tak převratným změnám nedošlo. Na Opavsku a Krnovsku dál držela stará šlechta zděděná panství a částečně i svou moc. Protestantské rody Pražmů z Bílkova, Oderských z Lidéřova, Cikánů ze Slupska, Lichnovských z Voštic⁸⁷, Mošů z Bittendorfu, Skrbenských z Hříštvě a mnoha jiných užívaly ve zdraví svých statků⁸⁸. Město Opava se za českého

⁸⁶ Když tedy v roce 1620 měšťané Příbora obsadili stavy kontrolované Hukvaldy a vrátili hrad biskupovi, jednali tak čistě z vlastního zájmu. – Miloň DOHNAL, *Severovýchodní Morava a hukvaldské panství v době třicetileté války*, in: Sborník prací FF Ostravské univerzity. Historie (1997), č. 5, sv. 168, Ostrava 1997, s. 41-62; František MATĚJEK, *Život v Moravské Ostravě v 17. století*, in: Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám města, 11., Ostrava 1981, s. 357-381.

⁸⁷ Bernart Lichnovský byl za Jana Jiřího Krnovského hejtmanem panství bohumínského a bytomského, Jiří Fridrich Lichnovský zemským hejtmanem knížectví krnovského až do dánského vpádu.

⁸⁸ Pražmové z Bílkova - Vilém na panství Velká Polom, Jan Bernart na panství Odry, Karel na panství Bílovec; Oderští z Lidéřova - Vilém Alexandr na panství Vikštejn; Cikáni ze Slupska Jan Jiří, Karel Jidřich, Václav Fridrich společně na panství Fryštát a statku Dobroslavice, atd. – Josef ZUKAL, *Slezské konfiskace, 1620 - 1630. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově*, Praha 1916.

stavovského povstání k rebelantům jednoznačně nepřipojilo a dlouho se povstání stranilo. Naproti tomu stavy podporovaly povstání velmi svědomitě. Opavské knížectví samotné procházelo již dlouhodobou státoprávní a náboženskou krizí trvajícím několik desetiletí. Radikalizace stran přispěla k tomu, že o Opavě se mluvilo dlouho před pražskou defenestrací⁸⁹. Po Bílé hoře trvala na Opavsku a Krnovsku prvních několik let politika relativní tolerance nekatolíků. Dosavadní strukturu moci v krnovském knížectví narušilo ozbrojené vystoupení a porážka jeho držitele Jana Jiřího z Hohenzollernu roku 1621 a jeho smrt v emigraci 1624. Karel z Liechtenštejna mohl díky velkorysosti císaře zapojit konfiskovaný Krnov do svého velikého majetku.

Roku 1624 a 1625 svou politiku kníže rázně změnil a kraj začal zažívat soustavný rekatolizační tlak. Náboženství nebyla, jak se brzy ukázalo věc jediná. V důsledku šlo především o omezování svobod stavovských, popř. městských. Opavské stavy byly s restriktivní politikou knížete vysoce nespokojené a mnohým docházela trpělivost. Liechtenštejnové nakročili do období své slávy. Bratr Karla, Gundakar, který vlastnil v oblasti Ostravu, se oženil s Alžbětou Lukrécie, piastovskou kněžnou Těšína. Ta držela nad nekatolíky na svém panství ochranou ruku až do své smrti roku 1654.

Morava i Horní Slezsko zažívaly v posledních letech válečné akce průběžně a často. Ať už prošli krajem Krnovského oddíly, Poláci, Bethlenovi vojáci, Tataři, nebo podnikli výpad Turci, spálené vesnice a mrtvé zanechali za sebou více či méně všichni. K lepšímu nemohly přispět ani morové rány, které následovaly za roky zničených úrod a hladu⁹⁰.

⁸⁹ Politickému vývoji na Opavsku se velmi podrobně věnoval Radek FUKALA, *Stavovská politika na Opavsku v letech 1490-1631*, Opava 2004.

⁹⁰ Těšín a Fryštát - 1623, Moravská Ostrava 1624, atd.

4. Vpád do Slezska a na Moravu

Předehra. Válka na začátku roku 1626

V severním Německu v zimě na přelomu let 1625 a 1626 probíhaly u obou soupeřících stran přípravy na rozsáhlé jarní vojenské akce. Brunšvická jednání pokračovala i první měsíce roku, ale nikam nevedla. V březnu po oficiálním souhlasu Kristiána IV. s haagskou dohodou byla jednání přerušena. Dánský král učinil osudové rozhodnutí. Více osudové pro celé Dánsko, než pro jeho osobu samotnou.

Mansfeld převzal velení nad částí dánské armády. Byl mu formálně podřízen generál Jan Filip Fuchs von Bimbach, ale jejich spolupráce se ukázala být značně problematická⁹¹. Fuchs tento poměr k Mansfeldovi těžce jen trpěl. V jeho prospěch se ozývaly silné protesty důstojníků králova vojska, kteří poukazovali na to, že Mansfeld věrnost Kristiánu IV. nepřísahal, tudíž není nijak vázán. Vedle Mansfeldových a Fuchsových jednotek proti císařsko-ligistickým vojskům působily v Dolnosaském kraji ještě jednotky Jana Arnošta Sasko-Výmarského a vévody Kristiána Halberstadtského.

V dubnu táhl Mansfeld na jih s cílem obsadit důležité přechody přes Labe a případně pokračovat až do Čech, nebo obrátit směr do Slezska, jak bylo dohodnuto v Haagu, případně už dříve. Konečným cílem bylo spojení s Bethlenem a diverze v císařských zemích. Dánské straně s Mansfeldem na jaře 1626 rozhodně nescházela strategická a taktická iniciativa. Valdštejn se ovšem chystal Mansfeldův plán překazit. Podařilo se mu to u Dessavského mostu 25. až 26. dubna, kdy v bitvě porazil Mansfeldovo vojsko. Fuchs, který měl Mansfelda podporovat, na pomoc nepřišel⁹², naopak byl týden před tím zatlačen dál na sever a přestal v kritické chvíli manévrovat na podporu generála Mansfelda. Ten ztratil snad až dvě třetiny armády a stáhl se do Braniborska. Valdštejn referoval císaři o svém velkém vítězství. Slezsko si vyžádalo od císaře rozpustit hotovost, která zde byla shromážděna z obav před invazí. Mansfeld byl považován za vyřízenou věc.

V tom se ovšem Valdštejn a císařská strana osudově mýlili. Mansfeld zachránil jádro armády a ustoupil do neutrálních Branibor. Bitvu prohrál, ale nebyl vyřazen ze hry. V následujících týdnech dostal finanční podporu od Kristiána IV. a snad i Francie a dalších, aby mohl vojsko obnovit. Po dvou měsících, kdy se síla jeho armády obnovila, byl schopen vrátit se do boje. Začala nová hra o Slezsko, aniž by o tom měl kdokoliv na císařské straně reálné tušení.

G. LIND, *Hæren og magten*, s. 300., A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 52 aj. J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 110.

Idea vpádu a její přijetí

U mnoha autorů je dění na dánské straně v červnu a červenci 1626 podáno velmi rozličně. Po důkladném prostudování dostupných faktů a předkládaných tezí vzbuzují sledované události kolem rozhodování o výpravě do Slezska a císařských zemí také celou řadu otázek. Jaké byly souvislosti, nejdůležitější motivy pro tažení, kteří z aktérů dostali největší slovo a jak rozhodování probíhalo? Téměř každý historik, který se tématem zabýval, dává podíl na rozhodnutí o tažení někomu jinému a akcentuje různé skutečnosti. Neboť se tato otázka jeví jako velmi důležitá i pro případné poznání příčin konečného neúspěchu výpravy, domnívám se, že stojí za to se zde na krátko zastavit a možná se i trochu vrátit.

Idea vpádu do Slezska měla totiž také svou historii, neboť strategický význam země byl chápán dříve i o mnoho let později. Podle nezaručených zpráv to byl již švédský král Gustav II. Adolf, který v roce 1621 snad letmo uvažoval o tažení do Slezska. Jeho cílem ale nebyly císařské země, nýbrž jeho životní soupeř, vasovské Polsko, které tak chtěl napadnout z jihozápadu. Ve stejném roce ukázal Jan Jiří Krnovský, jaké výhody skýtá Horní Slezsko pro operace proti císaři. Projevily se geografické přednosti oblasti, že je na krok vzdáleno od Uher (a od tam věčně rebelujících sedmihradských vévodů) a stejně tak blízko výborně schůdným úvalům na Moravě. Důležitost oblasti chápali jak Hohenzollernové, kteří se zde pokusili trvale usadit, tak například Gábor Bethlen, kterému bylo dopřáno držet Opolsko-Ratibořsko v zástavě jen po krátkou dobu v roce 1622.

Pro navázání spojení s Gáborem Bethlenem prý uvažoval v roce 1623 o provedení diverze v tomto směru Kristián Halberstadtský⁹³. Tilly mu však znemožnil svým postupem v severním Německu další rozvíjení této myšlenky, k tomu se přesně nevědělo, co se v Uhrách přesně děje. Gábor Bethlen sice na Moravu přišel a zažil úspěšný postup do nitra země, ale dozvěděl se o výsledku bitvy u Stadtlohu (6. srpna 1623) a nepříznivém vývoji na německém bojišti, a tak s císařem uzavřel mír. V ten samý rok, jak uvádí historik František Roubík, chtěl do Slezska i Mansfeld⁹⁴. Strategická role Slezska ve střední Evropě se mimochodem ukázala i později, kdy Švédové velmi pohodlně pochodovali údolím Odry ve třicátých a čtyřicátých letech, podobně jako je o sto let později následovali Prusové.

Zdá se, že v roce 1625 tedy nešlo ze strany haagské aliance o nic jiného než o oprášení starých plánů z roku 1623. Haagský kongres, který se sešel v prosinci 1625, aby konečně dojednal

⁹³ F. HRUBÝ, *Velen*, s. 144; Kollmann mluví o „oblíbené myšlence protestantských stratégů“ – J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 88.

⁹⁴ F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 149, podle Grossmanna (J. GROSSMANN, *Des Grafen Ernst*, s. 34nn)

spojeneckou smlouvu a postup v protihabsburském boji, dohodl vedle jiného i vojenský strategický plán na rok 1626, jak jsme viděli výše. Velikým otazníkem ovšem zůstává fakt, že Bethlenovy požadavky byly v Haagu odmítnuty a Sedmíhradsko se nestalo faktickým členem aliance, přestože se počítalo s tažením Bethlena ve spolupráci s Mansfeldem proti císaři⁹⁵. Není to však jediný sporný bod. Ve stejnou dobu, kdy diplomaté začali jednat v Haagu, dostal Valdštejn zprávu o tom, že se Mansfeld na diverzi do Čech a Slezska již chystá⁹⁶. Pokud to byla pravda a informátor si nevymýšlel, pak to znamená, že aliance jen potvrdila mnohem dřívější plán vpádu. Ten pak mohl pocházet i od Mansfelda samotného.

Osud Mansfeldova tažení v dubnu jsme viděli výše. Jednalo se tedy o pokus zasáhnout císařské země a případně se spojit s Bethlenem. Jak je ale možné, že k tomu došlo, aniž by s Bethlenem ani v průběhu prvních měsíců roku nebyla dohodnuta reálná koordinace akcí? Bethlen nijak v tuto dobu nereagoval, a jak uvidíme, vytáhl i na podruhé velmi pozdě. Se spojením s Mansfeldem nemohl v květnu vůbec počítat. Po bitvě u Dessavy z úvah o útoku jihovýchodním směrem sešlo. Poté, co Mansfeld vzkřísil svou armádu a do hry vstoupili v červnu další důležité momenty, začalo horečné plánování, diskuze a přípravy, Mansfeldovo vojsko totiž muselo být znovu do války aktivně zapojeno. Zastavme se tedy právě zde.

Jednalo se o vlastně o několikrátý pokus přenést válečné akce jižněji od hranic Dolnosaského kraje. Po Mansfeldovu pokusu v dubnu se o to pokoušel Kristián Halberstadtský v květnu v Hesensku, ale nesetkal se s úspěchem. Hesenský landkrabě zdatně lavíroval mezi oběma stranami a ani vojsko dánského krále ve vlastní zemi jej k rozhodnutí nepřimělo. Neúspěch v Hesensku přiměl dánského krále zaměřit pozornost jiným směrem⁹⁷.

Už předešlého roku v červnu se pokusil o tažení na jih samotný dánský král, který chtěl napadnout Tillyho na levém břehu Vesery. Tehdy se ovšem stala nehoda, když se pod Kristiánem IV. zřítíl most ve městě Hameln. Král byl několik dní v bezvědomí a vojsko bez velení. Tilly se zatím stačil opevnit⁹⁸. Královu vojsku bylo zastupujícími komisaři nařízeno ustoupit zpět na sever. Vývoj války se od švédské fáze liší v tomto důležitém aspektu. Dánskému králi se dlouhodobě a opakovaně

⁹⁵ Kollmann ale zároveň říká, že subsidie mu byly přislíbeny nezávazně. – J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 87-88.

⁹⁶ Na tento ve své podstatě paradox naráží i Kollmann – Tamtéž, s. 84; Valdštejn císaři, 10. prosince 1625 a pak znovu 21. prosince; Valdštejn Tillymu, 10. prosince a další dopisy – *Documenta*, s. 75-78.

⁹⁷ A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 122.

⁹⁸ Karl-Erik Frandsen a Jens Carl Kirchmeier-Andersen hovoří o zmíněné události jako o klíčové pro vývoj celé dánské fáze války, ne-li pro osud samotného Dánska. Jedinečná šance napadnout o něco slabšího Tillyho byla ztracena. Bezvědomí, v kterém král zůstal několik dní, ukázalo mimo jiné důležitý aspekt, že totiž král byl v hierarchii své armády nenahraditelný. Nepustil na vrchol pyramidy žádné další schopné generály, kteří by jej v případě potřeby mohli ihned aktivně zastoupit. Jak odlišná je tato situace od Švédska třicátých let. O události píše například Benedicte FONNESBECH-WULFF – Karl-Erik FRANDSEN, *Christian 4. og 30-årskrigen*, København 2001, s. 61.

nedařilo přenést boj na území protivníka dál od Dolnosaského kraje. Diverze do Slezska se měla o toto pokusit znovu.

Do hry vstoupilo v červnu více skutečností. Mansfeldovo postavení v Braniborsku nebylo déle udržitelné a muselo se řešit. Braniborský kurfiřt byl tlačěn Valdštejnem a císařem⁹⁹, a tlak tím pádem stupňoval i na Mansfelda. Navíc bylo jeho vojsku velmi špatně nakloněno obyvatelstvo. O tom se zmiňuje i Mitzlaff¹⁰⁰. V Braniborsku nebyl jen Mansfeld, ale kvartýroval zde také Fuchs. Mansfeldovi se nedostávalo jak dostatku proviantu, tak rekrutů do své obnovující se armády. Průchody na jih do Saska a Čech byly uzavřeny.

Velkou úlohu ve strategických a taktických úvahách jistě hrálo výrazné vychylování vah ve prospěch císařsko-ligistické armády. Valdštejn od svého příchodu na frontu v září 1625 neustále posiloval. Bylo jen otázkou času, kdy se s Tillym spojí a začne zničující tažení na sever. Síle obou armád by král nemohl nijak vzdorovat. Bylo jen jeho štěstím, že Tilly ke spojení s Valdštejnem neměl vůbec chuť a dlouho jej odkládal. V předvečer vpádu, 30. června, sice došlo v Duderstadtu k dohodě mezi oběma vojevůdci, kde Valdštejn prosadil svou vizi společného tažení podél Labe na sever, k jejímu naplnění však díky dalším událostem nedošlo. Alespoň ne roku 1626. Na královské armádě tedy v severním Německu opravdu ležela ona „veliká zátěž války“, o které mluví Mitzlaff¹⁰¹. Tuto situaci se velení snažilo rychle řešit, protože nebylo času nazbyt¹⁰².

V podílu na rozhodnutí jsou, jak jsme již zmínili výše, historici nejednotní. Kollmann tvrdí, že král k tažení dal rozkaz jen nerad, Mansfeld prý tam nechtěl a sedmihradský vyslanec Matyáš Quadt¹⁰³ dorazil až po vydání rozkazu. Kdo tam tedy vůbec chtěl? Polišíenský říká, že za rozhodnutím stojí Quadt. Roubík mluví o tažení jen jako o Mansfeldově úmyslu a vyslance zmiňuje velmi krátce. Heermann říká podobně jako Kollmann, že Mansfeldovi se do Slezska nechtělo¹⁰⁴, čemuž zase zcela odporuje. Vedle Roubíka například Larsen. Ten cituje dopisy Mansfelda králi. Ve výčtu podání bychom mohli pokračovat. Podívejme se tedy na aktéry a celé dění podrobněji.

⁹⁹ Např. dopis kurfiřta Jiřího Viléma císaři, 21. června 1626, opis – *Regesta*, s. 100.

¹⁰⁰ Relace, fol. 3b.

¹⁰¹ „(...) die Grosse Last des Krieges Ihro von Ihrer Armeen mitt nichts abgewaltzet werden konte, als wan (...)“ - Relace, fol. 2a.

¹⁰² V dopisu na haagský kongres uváděl dánský král, že Tilly a Valdštejn v prosinci 1625 měli dohromady 80 000 mužů. Pochopitelně trochu přeháněl, aby ze spojenců dostal větší finanční podporu. Kollmann odhaduje císařsko-ligistické síly na i tak úctyhodných 50 000 v prosinci, a na 75 000 až 80 000 na jaře 1626 (J. KOLLMANN, *Pokus o zastavení*, s. 34, 71). O jednání v Duderstadtu píše Kollmann (týž, *Valdštejn a evropská politika*, s. 121).

¹⁰³ Bývalý rádce Jana Jiřího Krnovského. Více informací Radek FUKALA, *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, Praha 2005.

¹⁰⁴ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 126-127; G. E. HEERMANN (ed.), *Beytrag*, s. 101; F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 152, sleduje tak závěry Grossmanna (J. GROSSMANN, *Des Grafen Ernst*, s. 25); J. POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka*, s. 170; R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 86.

Události v květnu a červnu 1626 nám z různého úhlu podrobněji poodkrývá Larsen, Opel, případně Grossmann a Kollmann. Mansfeld obnovoval svou armádu v Braniborsku na pravém břehu Labe od Havelbergu po Tangermünde. Valdštejn mu po Dessavě přestal věnovat pozornost. Koncem května psal generál dánskému králi a žádal další rozkazy. Vinou tlaku braniborského kurfiřta pochopil, že se musí s vojskem hnout pryč. Psal, že je připraven táhnout „ve Francii dohodnutým směrem“, ale neuvádí kam¹⁰⁵.

Kollmann, podobně jako Opel na základě dalšího dopisu tvrdí, že Mansfeld uvažoval na přelomu května a června o tažení do Vestfálska a Alsaska¹⁰⁶. Svým způsobem tím naráží na skutečnost, že generál opravdu k útoku na západě Německa inklinoval již dřív. Mansfeld už z důvodu, že část finanční podpory získával od Francie, které záleželo na Alsasku, a dále kvůli své blízkosti dvoru Fridricha Falckého neztratil z očí dění v Porýní. Bývalý „zimní král“ želel ztráty Falce možná víc než českých zemí. V lednu 1626 prý Mansfeld navrhoval králi prostřednictvím svého komisaře Publise táhnout právě k Rýnu¹⁰⁷. Jak uvidíme v průběhu našeho příběhu, myšlenka na tažení do Alsaska jej neopustila ani na Moravě.

Král nabídl Mansfeldovi následující možnost. Měl předat své vojsko vévodovi Kristiánovi nebo vévodovi Janu Arnoštu Sasko-Výmarskému a sám pak odejít na západ do Anglie a Francie vymáhat placení subsidií. To Mansfeld jednoznačně odmítl. Králova nabídka jej sotva lákala. Skrýval se za ní snad i další důležitý moment ve vývoji událostí. Mansfeld byl v severním Německu dosti svérázný element. Jednak nepatřil do králova vojska, ale velel samostatnému sboru a nebyl vázán Kristiánovi přísahou. Další problém byl také ve vztahu k ostatním královým generálům, jak jsme viděli dříve. Je dost dobře možné, že na tom měly vinu nějaké problematické osobnostní rysy Mansfelda, případně Fuchse a jiných. Rozpory, které měl generál s Fuchsem vplynuly každopádně zcela na povrch. Dánský historik Gunner Lind hovoří o tom, že se jevilo jako výhodné nějak se Mansfelda zbavit, prostě jej někam „uklidit“. Jeho cestou do Anglie za urovnáním peněz by se zabily „dvě mouchy jednou ranou“.

Po tomto odmítnutí se Mansfeld vyjádřil v tom smyslu, že je připraven uskutečnit akci do Slezska. Dokonce tvrdil, že tak učiní, i kdyby nedostal od krále posily! Ve Slezsku si hodlal podle svých slov dostatek vojska naverbovat, neboť tam bylo množství rekrutů¹⁰⁸. Co všechno se skrývalo za těmito úvahami a změnou směru tažení, se nedozvíme. Snad ho Slezsko lákalo stejně jako

¹⁰⁵ Julius OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, II., s. 518

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 519, J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 126-127.

¹⁰⁷ Králi předán 26. ledna 1626 memoriál v této věci (J. F. JAHN, *Grundtræck til Christian den Fjerdtes Krighistorie*, II., København 1822, s. 174).

¹⁰⁸ A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 121-123, J. O. OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, II., s. 519. Odporuje to tak například Heermannovu tvrzení, že Mansfeld do Slezska nechtěl (G. E. HEERMANN (ed.), *Beytrag*, s. 101.)

Alsasko. Určitě tušil, že v českých zemích je císařského vojska velmi málo a Slezsko je po rozpuštění hotovosti zcela bezbranné. Král si hned nato vyžádal názor Fuchse a Výmarského. A ti patřili mezi zastánce tažení do Slezska. Dokonce byli ochotni obětovat pro akci i část svého žoldu¹⁰⁹. Pokud bychom mohly konstruovat, Fuchs tak činil možná i z důvodu své averze k Mansfeldovi.

Ve střední Evropě se otevíraly nevídané možnosti. Jednak by byly splněny stanovené cíle, na které myslel kongres v Haagu. Válka by se přesunula na území protivníka, ba dokonce do srdce císařových zemí. Navíc v dubnu a květnu vypuklo selské povstání v Horních Rakousích, které odvedlo další císařské síly. Nechráněným Slezskem a Moravou by se pak snadno proniklo velmi hluboko. Bylo uvažováno o obléhání Vídně? Nebo bylo rovněž cílem vyvolat v českých zemích povstání? A počítalo se najisto s Bethlenem? Když sledujeme naše aktéry, možná mysleli na všechny výhody najednou, možná se u nich plány stále trochu měnily a vyvíjely a jednotlivé motivy akcentovali v závislosti na tom, jaké informace průběžně dostávali.

Uprostřed těchto úvah dorazil do králova ležení ve Wolffenbüttelu Bethlenův vyslanec Quadt. Ten byl prý obeznámen s tím, že Mansfeld již dostal rozkaz k tažení a že král je připraven zaplatit svůj díl subsidií Bethlenovi, nezaplatí ovšem za Holandsko a Anglii. Ukazuje se, že otázka Bethlenovy účasti byla při procesu rozhodování zatlačena jakoby do pozadí. Quadt dorazil do králova ležení ve Wolffenbüttelu až v polovině června, a tak mohl mít jen podpůrný hlas pro konečné rozhodnutí. Byť jeho úloze dávají někteří historici větší význam, zůstává faktem, že o výpravě se uvažovalo reálně už dlouho před vyslancovým příchodem¹¹⁰. Quadt přijel s Bethlenovými požadavky na uzavření jasné spojenecké smlouvy a souhlas s jeho přistoupením k alianci, dále na získání Švédska, Francie, Savojska a Benátska do aliance, posláni pomocného sboru nejméně 8000 mužů a vyplácení měsíčních subsidií ve výši 40 000 tolarů. Z toho se od krále dočkal naplnění jen zlomek, tj. vyslání armády.

Jestliže Quadt sliboval příchod Bethlena na 20. července do Slezska, jak se často uvádí v literatuře¹¹¹, nebo vůbec jeho brzký příchod, jak napovídají informace z průběhu tažení¹¹², pak nutně musel přehánět, či vyloženě lhát (a to není pravděpodobné), protože by jinak opouštěl Bethlena na

¹⁰⁹ O jejich dobrozdáních se zmiňuje i Mitzlaff (Relace, fol. 2a). Larsen dokonce uvádí, že snad generálové pomysleli i na „křesťanský cíl“ celého podniku – vystoupit na obranu utlačovaných protestantů (A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 122). Tomu ale nemůžeme přikládat tak velkou váhu.

¹¹⁰ Polišínský dává Quadtovu příchodu velkou váhu: „Quadtovi se podařilo prosadit, že na pomoc Bethlenovi byla zorganizována diverze přes Slezsko a Moravu do Uher.“ – J. POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka*, s. . Podobně mluví o Quadtově činnosti ve své stati *Morava a vztahy mezi evropským východem a západem*, s. 255. Kollmann říká, že vyslanec přišel až po vydání rozkazu, nebyl spokojený s královými sliby ohledně financí a prý i hrozil, že Bethlen v takovém případě výpravu odvolá, ale na jiném místě zároveň uvádí, že Quadt slíbil příchod vojska už na 20. července (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 127nn).

¹¹¹ Tamtéž, s. 132.

¹¹² Relace, fol. 5b-6a.

vrcholu příprav a shromáždování armády a těsně před zahájením pochodu. Tak ale situace v Sedmihradsku, jak se ukázalo, vůbec v červnu nevypadala. A pokud opravdu brzký příchod sliboval, vyslal jej s tímto Bethlen? Takový plán ale nedává vzhledem k časové disproporci příliš smysl. V tehdejších dopravních podmínkách a možnostech přesunu informací se to nedalo stihnout. Bethlen by už musel být na cestě a to bez potvrzení o spojenecké výpravě od dánského krále a Mansfelda. Navíc Bethlen a Quadt věděli, že se musí čekat na vyjádření turecké Porty. A to bylo rozhodující. Jejich úloha tak stále vzbuzuje mnoho otázek.

Jen částečně se o vyslancově činnosti dozvídáme zpětně z Mitzlaffovy Relace, když komisař vzpomíná na nějaká ujednání ve Stendalu, kam vyslanec dorazil za vévodou Janem Arnoštem. Armáda měla dojít do Horního Slezska, obsadit Opole a Ratiboř a jít dál naproti Bethlenovi¹¹³. Smysl dává zmínka o hornoslezských knížectvích. Nejenže to byly důležité přechody přes Odru, ale Bethlen se také stále tituloval jako „siculorum comes Oppoliaeque et Ratiborriae“¹¹⁴ a po epizodě vlastnictví obou knížectví v roce 1622 jej Slezsko lákalo. Podruhé se Mitzlaff zmiňuje o vlivu sedmihradského vyslance, když popisuje svoje pozdější osobní jednání s Bethlenem v Kremnici na přelomu listopadu a prosince. Rozhořčen, že spojenec odchází z boje, vyčítal vévodovi, že to jen kvůli němu a jeho vyslanci Quadtovi se dánské velení rozhodlo k tažení¹¹⁵. Takovéto zdůvodnění mohlo být v daném nervózním jednání pochopitelně zjednodušené. Zamlčuje vůli protestantských vojevůdců podniknout toto tažení ještě před příchodem Quadta.

Konečné slovo měl dánský král a ten na základě jednání se svými veliteli a zhodnocení celé situace vydal po 20. červnu Mansfeldovi rozkaz podniknout diverzi do Slezska¹¹⁶. Také Kristián IV. byl svou povahou riskér. Mezi hlavní rysy jeho osoby patří vlastnost pustit se do všeho, kde viděl alespoň nějakou možnost užitku. Mnohokrát si svým jednáním způsobil nepříjemnosti, protože dostatečně nedohlédl důsledky svých rozhodnutí¹¹⁷. Mělo se tak stát i tentokrát? Král si obtíží v souvislosti s výpravou byl do jisté míry snad vědom, mnohé však podcenil. Na podporu akce Kristián uvolnil menší část svého vojska pod velením Jana Arnošta Sasko-Výmarského. Dne 17.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tituluje se tak v dopisech vévodovi Janu Arnoštovi z léta 1626 (G. E. HEERMANN (ed.), *Beytrag*, s. 203nn), i na pečeti v dopisech Valdštejnovi ze stejného roku (NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12813, 12837, Bethlen Valdštejnovi).

¹¹⁵ Relace, fol. 13a. Jednání v Kremnici bude věnováno místo níže.

¹¹⁶ Důležité je znovu zdůraznit, že Slezsko samo o sobě nebylo konečným cílem.

¹¹⁷ O tom se zmiňují mnozí dánští historici, zabývající se dějinami 17. století, např. Karl-Erik Frandsen, Gunner Lind a Bennito Scoccozza.

července psal v dopisu vévodovi Adolfu Fridrichu Meklenburskému, že doufá, že už je Výmarský s Mansfeldem na cestě do Slezska: „Bůh nechť jim dá štěstí“¹¹⁸.

Kamenem úrazu celého rozhodování se stala skutečnost, že s Bethlenem nebyla přesná dohoda o akci uzavřena. Dokonce ani přistoupení k alianci se v červnu nekonalo. Jedna z vévodových podmínek, vyslání pomocného sboru, byla splněna, ale zbytek? Peníze do Konstantinopole ani od krále, ani od dalších členů aliance neputovaly. Král Quadtovi jen sliboval za svou osobu, o Holandsku a Anglii jistě tušil, že s výplatou to bude těžké. Důležité pro něj bylo diverzí okamžitě řešit situaci na hlavním bojišti. Výprava skýtala mnoho lákadel a pro tažení mluvilo více momentů, ale důsledky nebyly domyšleny. Pak je ovšem otázkou, jak je možné, že zkušený Mansfeld jednal bez premisy úspěchu výpravy, tj. bez přesné dohody a přípravy s Bethlenem? Pokud Mansfeldovi a králi stačilo, že Quadt přišel možná jeden týden nebo dva před konečným rozhodnutím a spolupráce se Sedmihradskem byla dojednána v maximálním spěchu, pak je očividné, že příprava byla velmi zanedbána. Jasná ochota podniknout expedici se objevila u dánských velitelů a Mansfelda mnohem dříve, než hlavní aktéři zabezpečili základy pro své vítězství. Byl si Mansfeld a král vědom, že se osud tažení leží plně na Bethlenově příchodu? Finanční nezajištění výpravy a slabý zájem o strategického spojence značí, že si toho minimálně dánský král vědom nebyl. Všechny Bethlenovy požadavky ostatně ani Kristián splnit nemohl. Znamenal Quadtův příslib příchodu sedmihradského vévody na konec července (pokud ten jej opravdu tak jistě vydal) onen rozhodující argument, nebo se příchod vyslance do započatého plánování diverze vlastně „hodil“?

Rizika nebyla zrovna malá. Už samotné tažení armády nebylo procházkou růžovým sadem. Docházelo k velikým ztrátám za pochodu, zásobování a stav komunikací tvořily kapitolu samu pro sebe. Větší koordinace akcí byla v tomto případě, jakož v celé třicetileté válce, jen zdánlivá. Už delší dobu rostly problémy se západními spojenci v otázce financí. Penězovod se zastavil. Ostatně královo vyzvání k odchodu Mansfelda do Francie a Anglie o lecčem svědčí. Ať už šlo v případě diverze do císařových zemí o jakkoliv odvážný a smělý podnik, byl to projekt pochybný, špatně připravený.

Na druhé straně Valdštejn nebezpečí hrozící od Mansfelda evidentně podcenil, jak dokládá jeho korespondence ze začátku července. Zároveň na bezbrannost Slezska císaře mnohokrát upozorňoval. Na konci června pak dostal varovná avíza z Braniborska o plánech nepřítele táhnout vstříc Bethlenovi. Nevěnoval jim ale z počátku takovou pozornost¹¹⁹.

¹¹⁸ „Ich hoffe, der von Mansfeldt Undt der von Weiimeren werden nuhmehr nicht weit von der Slessingen sein (...) Der Almechtiger gebe geluck zu allem dehm (...)“ – C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian*, sv. 2., s. 29.

¹¹⁹ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 121-125; *Regesta*, s. 100-101.

Složení vojska a jeho velení

Rozhodnutí o výpravě padlo tedy v červnu. Tehdy bylo také stanoveno, v jakém složení sbor vyrazí a jakými pravidly se bude řídit velení. Mansfeldovy síly na samostatné provedení akce nestačily, proto dánský král uvolnil vévodu Jana Arnošta a jeho vojsko ležící u Stendalu. O těchto dvou hlavních částech diverzního sboru máme nevyrovnané informace. Jednak se liší informace o počtu vojáků, jednak můžeme složení Výmarského části dobře rekonstruovat, zatímco o Mansfeldovu vojsku víme velmi málo.

V odhadu počtu Mansfeldových vojáků je rozptýl čísel největší. Po Dessavě mu zbylo vojska jen trocha a pravděpodobně nebyl jeho růst tak rychlý, že by na začátku července měl okolo čtrnácti tisíc vojáků, jak se uvádí¹²⁰. V červnu 1626 dokonce prý sám Mansfeld odhadoval stav sboru jen na čtyři tisíce vojáků pěchoty a dva tisíce jízdních! Počet sedmi tisíc vojáků udával anglický vyslanec do Londýna¹²¹. I přesto mu odvaha k dalším tažením nechyběla. Jak je možné, že mu zbylo jen tak málo jezdeckta, když to bylo to hlavní, co u Dessavy zachránil, se nejspíše nedozvíme. Hlavní otázkou zůstává, k jakému početnímu stavu se nakonec jeho vojsko do začátku července dostalo. Pravděpodobně však už počet o tolik nezvýšilo z důvodu nedostatku rekrutů, byť verbování probíhalo obvykle na rozsáhlém území. Číslo 6000 je velmi malé, neboť víme, že Mansfeld měl dost na to, aby Výmarského části přidal ještě něco jezdeckta. Dosud nepovšimnut zůstal dopis, který komisař Mitzlaff psal 10. července Fuchsovi. Zde naléhal na generála, aby na poslední chvíli uvolnil alespoň něco málo pěchoty, neboť ani dánská část sboru na tom početně příliš dobře nebyla. Mansfeldovo vojsko Mitzlaff odhadoval dokonce jen na 3000 pěchoty a 2000 jízdy! To je ale, podle mého názoru, přehnané¹²². Domnívám se, že Mansfeldovo vojsko mohlo mít 7000 až 8000 tisíc mužů.

Co se týče složení, máme zmínky o bývalém holandském pluku¹²³ a „Červeném“ pluku plukovníka Ferenze¹²⁴. Mezi jednotkami byl i jeden větší prapor, složený z českých exulantů, o počtu

¹²⁰ Číslo 14 600 podle J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 101; Radek Fukala odhaduje Mansfeldovy síly na 12 000 (R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 86), Julius Grossmann na 16 000 mužů (J. GROSSMANN, *Des Grafen Ernst*, s. 3). To by znamenalo, že za dva měsíce stihl obnovit armádu, jejíž asi dvě třetiny u Dessavy ztratil, do původního stavu (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 109nn).

¹²¹ A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 123 (na základě Mansfeldova dopisu králi); J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, Appendix 1, s. 144 (na základě informací z dopisů Anstruthera do Londýna).

¹²² Je možné, že schválně přeháněl, aby Fuchs nějakou jednotku věnoval (NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12639 Tilly Valdštejnovi, 2. září 1626, Příloha - Mitzlaff Fuchsovi, (Havelberg) 30. června/10. července 1626). Co se týče počtů, pamatujme, že se jedná o opis, a také stojí za zmínku, aniž bychom hledali ve věci konspiraci, že Tilly nebyl s odchodem Valdštejna z německého bojiště vůbec spokojen a význam Mansfeldova vpádu v dopisech Valdštejnovi zlehčoval především Maxmilián Bavorský, Tillyho nadřizený. Podivné je, proč Tilly posílal tento dopis Valdštejnovi tak pozdě, až na začátku září.

¹²³ Pluk „někdy plukovníka Nijhoffa“ – J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 259.

¹²⁴ Nešlo o část armády Výmarského. – *Inquisition*, s. 116.

asi 500 mužů, jak alespoň uváděl Valdštejnův plukovník jezdeckva Gabriel Pechmann¹²⁵. Vedle Čechů, Moravanů a Slezanů se v Mansfeldově vojsku nacházeli Holanďané, Francouzi, Angličané, Skotové a samozřejmě Němci z různých koutů Říše.

Výmarského vojsko čítalo asi 6000 až 7000 mužů a bylo zverbováno převážně z Němců. I zde jsou čísla různá¹²⁶. Skládalo se ze dvou jezdeckých pluků pod velením vévody výmarského a plukovníka Baudyše¹²⁷, a tří pěších pluků pod velením podplukovníka Markvarta Rantzaua¹²⁸, podplukovníka Schlammersdorfa¹²⁹, a Riesehe. Rantzau a Riese museli ze svých jednotek přenechat dohromady sedm kompanií v Dolnosaském kraji¹³⁰. Náhradou za to byl připojen ke sboru Schlammersdorfův pluk, který se k vévodovi Janu Arnoštovi připojil až u Fehrbellinu. Jeho deset kompanií ovšem mělo jen poloviční stav vojáků. Pěší pluky se vyznačovaly svou typickou barvou. Tak známe pluk Rantzauův „Modrý“, Schlammersdorfův „Zelený“ a Riesehe „Žlutý“¹³¹.

Ačkoliv tato barevná označení se užívala u jednotek, které se vytvářely ve dvacátých letech na základě branné povinnosti v souvislosti s budováním jakéhosi prototypu „národní armády“, žádný z uvedených pluků takového původu nebyl. Všechny jednotky byly zverbovány v průběhu roku 1625 v Německu a rodilých Dánů se v nich nacházelo velmi málo¹³². Z důstojníků víme jen o hrstce osob, jejichž jména znějí dánsky, popř. seversky¹³³. Jak bylo uvedeno výše, Kristián IV. ve válce vystupoval

¹²⁵ Pechmann Questenbergovi: „Mansfeld hat ein Fählein von 500 Man bei sich von der löblichen (!) behemischen Nation allein gericht.“ – František HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930, s. 168.

¹²⁶ Například spis *Theatrum Europaeum* uvádí 5000 mužů, z pochopitelných důvodů ale nemáme dost důvěry tomuto zdroji zcela věřit (J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum*, s. 1034). Vyšší počty udává výše zmíněná literatura – Polišínský, Fukala a Kollmann.

¹²⁷ O něm byly zmínka již výše. Volf Jindřich Baudyš byl typickým vojákem-profesionálem. V této době měl už za sebou delší vojenskou kariéru a další jej čekala. Více informací viz níže.

¹²⁸ Markvart Rantzau pocházel z rozrostlého holštýnského šlechtického rodu, jehož členové obsazovali v Dánsku vysoké světské i duchovní posty; od března 1625 kapitánem pěšího pluku, později zmiňován jako podplukovník (C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian*, sv. 2., s.16).

¹²⁹ Tomáš Zikmund von Schlammersdorf, který v srpnu 1625 obdržel od krále peníze na naverbování pěšího pluku, a v březnu 1626 byl jmenován podplukovníkem (C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian*, sv. 2., s. 14). V dánské armádě sloužil ještě Baltazar Jakub von Schlammersdorf. Baltazar Jakub byl před rokem 1625 ve službách Mansfeldových, od června 1625 na místě generalvachtmistra (generálstrážmistra) v armádě Kristiána IV., v květnu 1626 generálmajorem, a na jaře 1627 vedl některé dánské akce v Braniborsku (tamtéž, s. 14).

¹³⁰ Relace, fol. 2b-3a. Údaje o počtu pluků se liší: česká literatura uvádí podle vzoru Julia Krebse čtyři pluky, Mitzlaff pět, a Larsen šest (A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 123).

¹³¹ Názvy podle barev viz Larsen, Polišínský aj. (A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 129; J. POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause*, s. 224). Ale například Mitzlaffova Relace se o barevném rozlišení vůbec nezmiňuje (!).

¹³² Na informaci, že některé pluky byly vzaty z dánské armády, narazíme občas v literatuře, např. u E. Strandberg (E. STRANDBERG, *Dansk-tjekkiske kontakter*, II., s. 12). Informaci přebírá z knihy Finna Askgaard (F. ASKGAARD, *Christian IV.*, s. 42). Na základě novějších bádání ji ovšem zcela odmítá Kirchmeier-Andersen.

¹³³ Rytmistr, později plukovník Henrich Holck a rytmistr Anders Bilde (vévodův jezdecký pluk), kapitán Detlef Bellin (Riesehe „Žlutý“ pluk), kapitáni Arend Meppel, Henning Luttermann, Jochim Worm (Rantzauův „Modrý“ pluk) – J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigen finansiering*, Appendix 1, s. 70-82. Nepočítáme obyvatele Holštýnska (Marquart Rantzau a další), kteří byli etnicky Němci. Pojem etnicita je však vůbec pro tuto dobu velmi problematický. Proto tuto záležitost berme velmi s rezervou. Pro označení jednotek pak národnostní argument není vůbec důležitý, rozhodující byl její majitel.

formálně z titulu vévody holštýnského, dánská rada nedopustila zatažení státu do války, a zvláště protože nedovolila použití „státního“ vojska ve válce, označení „dánské vojsko“, které užíváme, není ve svém jádru natolik přesné. V průběhu líčení se mu však nevyhneme a bylo by i na škodu věci záměrně přívlastek „dánský“ vymazávat. Problém terminologie byl ostatně zmíněn již na začátku této práce.

Král nehodlal své pluky jednoduše přenechat plně k dispozici Mansfeldovi. Za velitele dánské části expedičního vojska proto Kristián IV. určil věrného Jana Arnošta Sasko-Výmarského. Po smrti Kristiána Halberstadtského 16. června neměl mnoho možností volby. Z kvalitních velitelů mu zbyl ještě generál Fuchs, ale ten s Mansfeldem spolupracoval jen těžce¹³⁴. Vévoda volbu přijal a vyžádal si jako své rádce sebou na tažení generálního kvartýrmistra Adriana Baltazara svobodného pána von Flodorf a královského válečného komisaře Joachima Mitzlaffa.

Bylo dohodnuto a Mansfeld na to přistoupil, že všechna důležitá rozhodnutí bude rozhodovat společně s vévodou Janem Arnoštem¹³⁵. Král prý dal navíc svému komisaři Mitzlaffovi pověření, aby na výpravě zastával jeho zájmy a byl oběma vojevůdcům nápomocen. Vše, co by bylo dohodnuto ve Slezsku se stavy nebo s Bethlenem, měl Mitzlaff za úkol shlédnout, aby bylo dbáno zájmů krále. Nejednoznačnost vrchního velení se brzy ukázala na škodu celé výpravě a významnou slabinou bylo i to, že si Výmarský a Mansfeld vůbec nerozuměli, naopak se jejich vztahy v průběhu tažení ještě zhoršily.

Dohromady tedy Mansfeld a vévoda mohli mít snad až patnáct tisíc vojáků. Sydenham Poyntz, jenž patřil do užšího okruhu důstojníků kolem Petra Arnošta z Mansfeldu, uvádí číslo třicet tisíc, ale věrohodnost jeho zpráv je pochybná¹³⁶. Dělostřelectvo, které armáda vezla s sebou, nebylo malé. Minimálně měl Mansfeld sebou tři dvanáctiliberní, dva šestiliberní a dva tříliberní kanony¹³⁷, a mnohé další menší kusy měl rozdělené při pěchotě také Výmarský¹³⁸. Znamé jsou z pozdějších událostí čtyři poloviční kartouny. Celkem se jednalo snad o patnáct až osmnáct děl¹³⁹.

¹³⁴ Proto se zdá příkrým soud historika Julia Krebse. Podle jeho názoru král dal svou volbou vévody, povahově a názorově zcela odlišného od Mansfelda, první příčinu pro neúspěch tažení a tím ukázal „jak málo dorostl svého úkolu.“ – Julius KREBS, *Schlesien in den Jahren 1626-1627*, in: *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Bd. 21 – 1887, s. 123.

¹³⁵ „(...) das Graue von Mansfeldt das obercommendo habe, aber nichts absg consensu a consilio des Hertzogen von Weinmarn tuhn oder vornehmen solte.“ - Relace, fol. 2b.

¹³⁶ Poyntz, Sydenham: *A True Relation of these German Warres from Mansfield's Going Out of England (1624)...Until this Last Year 1636...*, in: *Royal Historical Society Camden 3rd series*, vol. 14. London 1908, s.47. Ve svém pojednání se dopouští ale více nepřesností, mnohé se dá vysvětlit velkým časovým odstupem mezi událostmi a vlastním sepsáním historie, jež má spíše charakter paměti. Na druhou stranu Opel odhaduje počet celé armády jen na 8000, max. 10000 vojáků (J. O. OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, II., s. 530).

¹³⁷ F. ASKGAARD, *Christian IV.*, s.127.

¹³⁸ Relace, fol. 5b.

Tažení začíná

Vévoda Jan Arnošt se chystal k pochodu už kolem 25. června v prostoru kolem Stendalu¹⁴⁰, překročil Labe třicet kilometrů severně a spojil se s Mansfeldem u Havelbergu krátce před 10. červencem¹⁴¹. Tehdy společně zahájili tažení. Postupovali dál Braniborskem severně okolo Berlína přes Bernau a Strausberg. Vyjednáváním průchodu přes neutrální kurfiřtovo území dál na východ byl pověřen právě Joachim Mitzlaff a ve své Relaci mimo jiné zmiňuje svůj spor s císařskými vyslanci Karlem Hanibalem z Donína a hrabětem ze Schwarzenberka¹⁴², kteří v Berlíně právě pobývali. Braniborský kurfiřt byl v nezáviděníhodné situaci. Odchod cizího vojska si velice přál, ale povolit jeho směřování ke Slezsku znamenalo pohněvat si císaře. Kurfiřt ale neměl moc na vybranou, jeho vojsko bylo slabé a určité sympatie k dánské straně stále choval, proto by bylo nesmyslné průchodu na východ bránit¹⁴³.

Rychlým pochodem se vojsko dostalo k Frankfurtu nad Odrou v polovině července, odtud směrem ke Krosnu (21. července) překročilo slezskou hranici. Zde se Mansfeld a vévoda oddělili a dál postupovali samostatně, vévoda údolím řeky Odry, Mansfeld severněji přes Zelenou Horu až k Olešnici, kde se oba velitelé opět na krátko setkali¹⁴⁴. Netrpělivě čekali na zprávy od Bethlena, který měl být, prý podle předpovědí Quadta, už na pochodu¹⁴⁵.

Ve Slezsku vojska nenarazila na výraznější odpor. Ukázalo se naprosto jasně, že země nebyla na vpád nijak připravena. Každá oblast habsburské středoevropské monarchie si obecně v této době nepřála na svém území pobyt jednotek svého zeměpána, neboť docházelo k velikým škodám na majetku, ztrátám zásob potravin a excesům vojáků. Zde se ale snaha zbavit se po bitvě u Dessavy i vlastní zemské hotovosti stala kontraproduktivní. Vedle toho jakoby chyběla vůle bránit se. Drážďanský akord sice zapovídal dlouhodobý pobyt císařského vojska ve Slezsku, císař a slezské stavy však mohli udělat pro obranu vlastní země mnohem více. Vina v první řadě padá na císaře, který odzbrojení v průběhu května a června dovolil. Valdštejn mnohokrát psal císaři o nebezpečné bezbrannosti Slezska. Jeho volání ale nebylo vyslyšeno¹⁴⁶. Jedinou bojeschopnou jednotkou byl stavy

¹³⁹ František ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení na Slovensko roku 1626*, in: Sborník Archivu ministerstva vnitra ČSR, sv. VIII., Praha 1935, s. 145 -232, zde s. 154. O Mansfeldově hojném dělostřelectvu se dozvěděl i Valdštejn prostřednictvím avíza z 21. června. – *Regesta*, s. 101.

¹⁴⁰ Město u Labe, na půl cesty mezi Magdeburgem a Wittenbergem.

¹⁴¹ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 101.

¹⁴² „Den Graven von Schwartzenburgk habe ich mir bey diesser Legation zum Feinde gemachet, weiln Ich umb Erreichung meines Intents, seinen Confilys und Machinationibus directo entgegen gehen,..“ - Relace, fol. 3b.

¹⁴³ O kurfiřtově vztahu k císaři – J. O. OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, II, s. 531-533.

¹⁴⁴ J. POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause*, s. 256, a jinde.

¹⁴⁵ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 102.

¹⁴⁶ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s.125nn.

zverbovaný pluk purkrabího Donína, a i od něj bylo císařem a Lichtenštejnem na začátku července žádáno, aby přesunul 700 mužů na hranice Čech. K vyplnění příkazu ale vývojem událostí nedošlo¹⁴⁷.

Mansfeld a Výmarský nenarazili na odpor, čímž byl splněn jeden z důležitých předpokladů. Jen u města Góra¹⁴⁸ zaútočili na Výmarského sbor vojáci z místní posádky. Proti přesile neměli šanci. Město za to draze zaplatilo na výpalném 4000 tolarů a stavy musely vydat čtyři šlechtice jako rukojmí, než bude splaceno 8000 tolarů uložené pokuty¹⁴⁹.

Valdštejn a císař se o tažení Mansfelda dozvěděli velmi brzy a museli být velmi překvapeni. Císař měl jistě zlost, že tento „říšský škůdce“ mu chtěl opět škodit. Slezkému hejtmanovi Lehnickému psal o tom, že Mansfeld se možná chce spojit i s Turky a Tatary¹⁵⁰.

Valdštejn ihned takticky jednal. Vyslal za nepřítelem několik svých jízdních pluků pod velením zkušeného plukovníka Gabriela Pechmanna. Jeho jednotka měla pět až šest tisíc vojáků, nestačila tedy rozhodně na to, aby nepřátelské vojsko zastavila¹⁵¹. Měla mu ovšem zneprůjemňovat postup co nejvíc, spojit se s místními jednotkami a zdržovat nepřítele, než dorazí Valdštejn sám s jádrem armády. V praxi však Pechmannovi vojáci příliš škody neudělali ani Výmarskému, a už vůbec ne Mansfeldovi, který táhl více severovýchodně¹⁵². Oba velitelé předpokládali, že něco takového Valdštejn udělá, a tak za sebou v Krosnu po cestě spálili mosty přes Odru¹⁵³. Symboliku tohoto činu dodal až pozdější osud celé výpravy, to bychom ale příliš předbíhali.

Průchod vojsk Slezskem

Alespoň ze začátku celého vpádu nemáme zpráv o plundrování a napadání obyvatel ze strany útočníka. Spálení mostů bylo čistě taktického rázu. Například město a panství Vartenberg, ačkoliv patřilo purkrabímu Karlu Hanibalovi z Donína, tedy jedné z hlavních opor císařské politiky, nebylo rovněž nijak zvlášť poškozeno¹⁵⁴. Mansfeld a Výmarský si byli vědomi jistých sympatií, které k nim

¹⁴⁷ *Regesta*, s. 108-109.

¹⁴⁸ Mitzlaff jmenuje „Gura Landschafft“, jedná se o město Góra, asi 30 km jižně od Lešna. - Relace, fol. 4b.

¹⁴⁹ Roubík tvrdí, že město bylo vypáleno (F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 163), ale to se nestalo. Mitzlaff píše, že plundrování bylo zakázáno, a o zkáze města nemáme zprávy ani odjinud.

¹⁵⁰ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 125. Císařův vztah k Mansfeldovi ilustruje například úryvek z jeho dopisu Lehnickému: „der proscibirte, Ächter Mansfeld ist mit seinem räuberischen Anhang in des Fürstenthum Krossen eingebrochen (...)“ – *Acta Publica*, s. 60.

¹⁵¹ Jednalo se o tři pluky jezdeckta a dva pluky pěchoty. Pechmann vyrazil od Dessavy přes Lužici a do Slezska vstoupil podobně jako Výmarský a Mansfeld 21. července (J. O. OPEL, *Der niedesächsisch-dänische Krig*, II., s. 585).

¹⁵² Spis *Theatrum Europaeum* popisuje pochod armády Slezskem jako velmi nebezpečný. Pechmannovu úlohu přehání. Dokonce prý vojáci Výmarského museli ve dne v noci táhnout za vozovou hradbou („der Wagenburg“) a vinou střetů s císařskými bylo denně zabito třicet až padesát mužů. Takové podání ale neodpovídá skutečnosti (J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum*, s. 1034).

¹⁵³ NA Praha, F 67/52, inv.č. 12505, Kurfürst Jiří Vilém Valdštejnovi, 20. července 1626.

¹⁵⁴ Sám Donín se tomu divil v dopisu císaři 7. září 1626 (*Regesta*, s. 161). Je možné, že o tomto vlastnickém vztahu nepřítel nevěděl?

obyvatelstvo chovalo, otázkou je, jakou roli hrály tyto sympatie v konkrétním jednání jak vojevůdců, tak místních. Poměr mezi armádou a místními elitami i prostými lidmi je jednou z hlavních věcí, kterých si v našem příběhu budeme všímat. Tento vztah měl mnoho tváří a podob. Stála za ním celá řada různých důvodů, pohnutek, idejí, souvislostí a momentálních okolností.

K zajímavým dokladům složitosti problému patří jinak marginální událost v Olešnici. V posledních dnech července sem dorazily obě části vojska a požadovaly po vévodovi Karlu Fridrichu Münsterberském proviant. Poděbradovec se ale omlouval, že nemůže tomuto požadavku vyjít vstříc, neboť je vázán povinnostmi k císaři. Mansfeld byl u jednání přítomen, neřekl prý na vévodovu omluvu ani slovo. Jen hned na to poručil namířit na město svá děla. Celou věc pak musel urovnávat Výmarský a svého kolegu v postupu mírnit. Olešnický vévoda tedy proviant pod nátlakem vydal. Jeho bratr Jindřich Václav s Výmarským a Mitzlaffem vedl dlouhý rozhovor na svém zámku v Bernstadtu¹⁵⁵. Co vše bylo tématem rozhovoru, nám není známo. Možná byla schůzka dokladem zmiňovaných sympatií místních elit k přichozímu vojsku. Pozice obou vévodů nebyla jednoduchá. Nevěděli, jak se vpád vyvine, zda má naději na úspěch, nebo ne. K předběžné přípravě podpory nebyl čas, vpád měl být překvapením, což také pro celé Slezsko byl. Obyvatelé byly zaskočení. K žádnému dobrovolnému aktivnímu činu ve prospěch vpádu zde nedošlo. Olešický vévoda byl k vydání proviantu donucen zbraněmi¹⁵⁶ a o jiné formě podpory nemáme zpráv. Důvodem, proč se Jan Arnošt stal jakýmsi prostředníkem uklidnění celé záležitosti, mohlo být i vzdálené příbuzenství ke Karlu Fridrichovi¹⁵⁷. Spíše však šlo o projev celkově jiné politiky vůči obsazovaným územím ze strany výmarského vévody než prováděl Mansfeld. Tomu se však budeme věnovat podrobněji za chvíli. Vojsko útočníka táhlo velmi rychle dál. Mansfeld se za Namyslovem odpojil a pokračoval podél polské hranice až k Bytomi a dál na jih směrem na Těšín. Výmarský obešel Vratislav a směřoval k Opoli.

Ve Slezsku a českých zemích vůbec panoval chaos a zmatek. Zemská hotovost byla ve Slezsku vyhlášena až 25. července. Šlechta měla splnit svou odvěkou povinnost a bránit zemi. Z ostatního obyvatelstva se měl dostavit každý desátý muž. Tento dosti zastaralý způsob sbírání vojska byl převelmi pomalý a jednotky pochopitelně nemohly ukázat v poli tolik schopností jako naverbovaní profesionálové. Lidé z vesnic prchali do lesů nebo opevněných městeček a hradů. Do Čech se šířily zvěsti o úspěchu Mansfeldova tažení. Především se nevědělo, kam se nepřítel obrátí.

¹⁵⁵ Relace, fol. 4b-5a.

¹⁵⁶ Později byl za to potrestán císařem a Valdštejnem tím, že se na jeho vévodství měli mustrovat polští kozáci a další jednotky (F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 187).

¹⁵⁷ Karlova manželka Anna Marie byla dcerou Fridricha Viléma Sasko-Altenburského, strýce Jana Arnošta. Tuto souvislost naznačuje i Heermann (G. E. HEERMANN (ed.), *Nachlese*, s. 93).

V Praze panovaly obavy, že Mansfeld postoupí do Kladska a potáhne na hlavní město Čech. Všude lidé ujížděli do bezpečnějších vzdálenějších míst. Mnoho šlechticů prý Prahu na začátku srpna opustilo¹⁵⁸.

Důležité bylo, kdy vyrazí na pomoc Pechmannovi a císařským zemím Valdštejn se svou armádou. Bavorský kurfiřt a Tilly jeho odchod zdržovali, neboť to pro logistické vojsko znamenalo převzít za hlavní frontu v Říši plnou odpovědnost. Valdštejn také vyčkával, co chystá švédský král, který se měl vylodit v Pomořanech. Naštěstí pro císaře se však Gustaf Adolf k tažení do středu Evropy nepřipojil, byť tuto možnost u něj sondovala dánská delegace¹⁵⁹. Proto Valdštejn odcházel ze severního Německa až 8. srpna uvědomujíc si Mansfeldův veliký náskok. Jeho síly byly omezené, mnohé jednotky zanechal Tillymu.

Slezané paradoxně Valdštejna žádali, aby do Slezska nechodil, že jim proti nepříteli postačí hotovost. Jednak slezská šlechta neměla vůbec chuť se k císařskému vojsku připojovat, jak jí generalissimus nařídil¹⁶⁰, a jednak kvůli průchodu císařských vojsk¹⁶¹. Zcela oprávněně. Vojáci se chovali velmi špatně. Poté, co se Valdštejn do Slezska obrátil, jeho vojáci v Hlohovsku, okolo Sprottau, a na mnoha jiných místech kradli koně, rabovali vesnice, dokonce i pustošili kostely a šlechtická sídla¹⁶²! Už za průchodu Pechmanna se děly násilnosti a například z jedné vsi byla většina obyvatel císařskými odvečena¹⁶³.

Místní pak logicky sahal i k aktivním sebeobraně. Například v knížectví zaháňském přepadli koncem srpna sedláci císařský oddíl, který se opozdil, a celý jej pobili. Tyto události jakoby byly vystřiženy z Grimmelshausenova spisu *Simplicius Simplicissimus*, kde vztah mezi vojáky a sedláky je vystižen dokonale v mnoha historkách. V okamžiku, kdy šlo o majetek nebo holý život, nerozlišovali místní mezi nepřátelskými vojáky a jednotkami vlastního zeměpána, či vrchnosti. Vojáci totiž nedělali rozdíl přesně stejně, jen v opačném gardu. Zdá se, že nepřítel alespoň ze začátku jednal s místním obyvatelstvem paradoxně lépe než vlastní císařské vojsko. To samozřejmě zvyšovalo sympatie Slezanů k Mansfeldovi. Mansfeld prý nařídil, aby se obyvatelstvu neubližovalo¹⁶⁴. Všiml si toho i

¹⁵⁸ Polyxena z Pernštejna Zdeňku Vojtěchu Popelu z Lobkovic, Praha 25. července a 5. srpna 1626. Polyxena při té příležitosti vzpomněla Bethlenova vpádu na Moravu v roce 1623, který nazvala jako „komedii“, a že prý se něco podobného chystá nyní od Mansfelda (P. MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 481, 489). O obavách pražského místodržitelství - *Regesta*, s.18-19.

¹⁵⁹ KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 134-136.

¹⁶⁰ Omlouvala se tím, že nepřítel pobral koně a zbroj, a ochotna byla jen k naverbování vojska, případně vlastní službě v rámci Slezska (F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 194).

¹⁶¹ Tamtéž; J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 103.

¹⁶² F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 185.

¹⁶³ Vévoda břežský Jan Kristián radě města Olava /Ohlau/ 28. července 1626 - *Acta Publica*, s. 62. Vévoda, jak píše, prý zažádal o jejich propuštění.

¹⁶⁴ *Regesta*, s. 18.

Pechmann, který náladu ve Slezsku bedlivě sledoval, neboť obecně vládly obavy, že na podporu útočníka vypukne všeobecné povstání.

Sám Pechmann nemohl početně silnějšího protivníka nějak výrazně ohrozit. Přece však škodil, kde mohl, alespoň menšími akcemi. K většímu boji, který tentokrát vyprovokoval pravděpodobně nepřítel, došlo 6. srpna u Opole. Plukovník Baudyš z Výmarského armády na oko zaútočil na město, aby vylákal před hradby jednotky Pechmanna a Karla Hanibala z Donína, prezidenta královské komory vratislavské, který velel shromažďující se zemské hotovosti. Došlo k boji, kde zahynulo asi dvě stě Pechmannových rejtářů, ačkoliv císařští později doznávali ztráty mnohem menší. Pechmann s Donínem se ve spěchu stáhli¹⁶⁵. Napadnout nepřítel se znovu neodvážili, neboť ten pochodoval v pevné bojové sestavě.

U Opole se objevil Mitzlaff s návrhem oběma hlavním velitelům zastavit na čas pochod, dobýt město, dále blízkou Ratiboř a případně Kozlí, a učinit z oblasti pevnou základnu, jak bylo dohodnuto s Quadtem ve Stendalu¹⁶⁶. Mitzlaff dokonce dvakrát za sebou k Mansfeldovi vyjel (podruhé spolu s Flodorfem) osobně projednat tento plán. Generál však nebyl návrhem nijak nadšen a zamítl ho. Vévoda tedy odvolal vojsko seřazené již k pochodu na Opole. Mansfeld měl evidentně jinou představu o tažení a spíše svůj plán měnil na základě vývoje situace.

„Přichází přítel, nebo nepřítel?“. Vojsko na hranici Slezska a Moravy

Dne 10. srpna dorazila armáda do Bohumína. Vévoda Jan Arnošt se zde opevnil a 13. srpna nechal strhnout most přes řeku Odru, aby se město ubránilo případnému útoku pronásledujícího Pechmanna¹⁶⁷. Tehdy Mansfeld Výmarskému psal, že v Horním Slezsku nelze Bethlena vůbec čekat, nýbrž je za každou cenu nutné táhnout rychle na Moravu a až tam u Fulneku a Lipníku se poradit jak dál¹⁶⁸. Hlavně nebylo jasné, kde se Bethlen právě nachází. Dopisy od něj nepřicházely. Jen tu a tam prosakovaly nezaručené zprávy o jeho pobytu v Košicích a tažení Slovenskem¹⁶⁹. Smělý vpád se pomalu měnil v pochod do neznáma.

¹⁶⁵ Relace, fol. 5b. Oppersdorf uvádí v dopise Valdštejnovi ztráty jen 8 císařských, naproti tomu nepřítel podle něj ztratil 100 vojáků (*Documenta*, s. 139).

¹⁶⁶ „Da mus Ich erwehren was vor deme, zue Stendell mitt Bethlehems abgesandten verlassen worden, nemlich dieses das wir uns der beeden Fürstenthümer Oppeln ud Rativor impatroniren, (...) die Stadt und der Pas zuenhemen, weiln es leicht zutuhn wehre.“ - Relace, fol. 6a.

¹⁶⁷ Andělín GROBELNÝ – Bohumil ČEPELÁK, *Bohumín. Studie a materiály k dějinám a výstavbě města*, Ostrava 1976, s. 84.

¹⁶⁸ Relace, fol. 6b.

¹⁶⁹ Příklad takové mylné zprávy máme na císařské straně v *Regestech* (s. 132). Anonym z 7. srpna hlásí, že Bethlen je u Košic (a přitom ještě zdaleka nevyrazil ze Sedmihradska) a jeho poslové dorazili prý k Mansfeldovi (zprávy z druhé strany mluví o opaku, tj. nenavázání spojení).

Vévoda Jan Arnošt však neměl v úmyslu rezignovat tak rychle na původní plán a pevně se držel králových instrukcí a dohodnuté strategie. Spolu s Mitzlaffem plánovali obsazení několika míst v kraji, i kdyby se tak postupovalo proti vůli vrchního velitele. Navíc bylo potřeba zastavit na odpočinek, doplnit vojsko, kterého rychlým pochodem prý velmi ubylo¹⁷⁰, a nahromadit proviant. Zde začíná kapitola dánské přítomnosti na Opavsku, Krnovsku a severní Moravě.

Výmarský a komisař Mitzlaff měli jasné zprávy, že se dá velmi lehce zmocnit Opavy¹⁷¹, jejíž poloha případnému budování základny velmi vyhovovala. Oba dostávali „kundšafy“ z různých míst kraje o tom, jaká je nálada obyvatelstva, kde a jak je silná posádka a podobně. Kdo tyto zprávy posílal zrovna z Opavy, se už nedozvíme, ale snad to byli pozdější neaktivnější „kolaboranti“.

Vévoda Jan Arnošt vyrazil 18. srpna z Bohumína přes Hlučín k Opavě. Jak Mitzlaff psal, Výmarského vojsko se města neobávalo a chtělo jednoduše zkusit příležitost, která se nabízela¹⁷². Předvoj, který vedl Flodorf dorazil na předměstí v noci z 19. na 20. srpna následován druhého dne jádrem vojska a vévodou Janem Arnoštem.

Do Opavy se ukryla naprostá většina stavů knížectví¹⁷³ a velké množství lidu z nechráněného venkova. Město mělo malou posádku složenou z místních obyvatel. Stavý a opavští radní odmítli 14. srpna Pechmannovy a Donínovy vojáky do města přijmout a to mělo, jak se ukázalo, dalekosáhlé důsledky. Špatná pověst císařských se táhla široko daleko. Ale bez pravidelné armády se město těžko mohlo bránit.

Když k hradbám dorazil nepřítel, zavládla panika mezi úředníky knížectví a odpovědnými radními, dosazenými dříve Lichtenštejnem. Většina místní elity s příchozí armádou sympatizovala, nijak nebyla chuť k obraně. Neaktivnější příznivci útočníka na sebe v chaotickém jednání strhli pozornost. Městská rada a stavý knížectví vydaly město po krátkém nervózním vyjednávání 20. srpna a vévoda triumfálně vstoupil do města. Výmarského pokus se vyplatil. Město, jehož hradby by jistě vydržely několikátýdenní obléhání, padlo bez jediného výstřelu.

O pevných hradbách ostatně Mansfeld psal Janu Arnoštovi v dopise, který přišel do Opavy brzy po obsazení města. Mansfeld se omlouval, že vévodovi nevyslal k Opavě posily. Odmítl útočit

¹⁷⁰ Pechmann s Donínem posílali ty, co se opozdili nebo nemocní zůstali ve Slezsku, „k jejich nebeskému otci“ (F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 183).

¹⁷¹ „Ich/ berichte Ihme /Mansfeld/ wie wir gewisse Kundchafft das Troppa leicht zuegewinnen, zum Rendevous der Newen trouppen bequem, das die Stadt und die Stände des Pechmans Reuter inzunhemen abschlagen, und gleich den andern in ganz Schlesien unsser Partey sehr woll affectionirt...“ - Relace, fol. 6b.

¹⁷² „Wir zweifelten nicht die Stadt, weill Sie der marche nichts aus dem Wege belegen, wolten wir diesse entprise versuchen (...)“ – Relace, fol. 7a.

¹⁷³ Hejtman knížectví Bernard z Vrbna prý nařídil, aby se všechny stavý dostavily do města a nepovolil odchod z města, když se nepřítel blížil. Sám se ovšem pokusil v poslední chvíli uniknout, ale byl u brány zadržen. Adam Moravický a jiní šlechtici jej pak při výsleších po válce obviňovali, že to kvůli němu přišlo mnoho lidí do velkého nebezpečí a utrpělo tolik škod na majetku. – *Inquisition*, s. 39, 54nn.

na město, které je tak dobře chráněno¹⁷⁴. Byť právě 19. srpna ponechal v Těšíně malou posádku padesáti nemocných knechtů a čtyři poloviční kartouny, na základě jeho pozdějších činů a návrhů v Lipníku se můžeme odvážit tvrdit, že důvodem jeho odmítnutí spíše bylo, že se nechtěl tolik zdržovat vytvářením rozsáhlé základny v kraji, Vévodovi výslovně připomínal, aby se dostavil k Lipníku včas .

Dění v Opavě v těchto dnech detailně zachycuje historická literatura, proto se jím zde tak podrobně nezabýváme¹⁷⁵. Je třeba ovšem zmínit, že vévoda přijal, respektive si vynutil slib od shromážděné opavské šlechty, že nebude proti němu a jeho vojsku nic podnikat. Od městské rady požadoval slib věrnosti. Toho se mu také dostalo. Atmosféra byla napjatá. Kdo dát slib odmítl, byl uvězněn. Našlo se ovšem dost aktivních kolaborantů a ostatní byli událostmi „strženi do proudu“. Opavské a krnovské stavy se po prvním zaváhání při vydání měst už nijak nezmohly na odpor. Nebyla k tomu chuť ani podmínky. Karel Pražma z Bílkova a na Bílovci, Adam Oderský z Liděřova, Acház Reibnic, Fridrich z Rossu a další šlechtici se přidali k nepříteli ihned. Pár katolických pánů, rytířů a zemanů uteklo do bezpečných míst¹⁷⁶, na Hukvaldy, do Ratiboře a jinam, někteří katolíci zůstali a výjimečně mohli provádět i špionáž pro císařskou stranu. Ti, kteří váhali a přemýšleli, jak se z obtížné situace dostat se zdravou kůží a se ctí, byli brzy donuceni novými pány kraje přidat se na jejich stranu. Mnozí byli uvrženi do vězení. Například hejtman krnovského knížectví Jiří Fridrich Lichnovský na Neplachovicích, byť luterán, který zvolil pro svou ochranu raději Opavu než Krnov, nadšen z příchodu Dánů nijak neprojevoval. Už na příkaz vévody Jana Arnošta byl uvězněn a spolu s opavským zemským hejtmanem Bernardem z Vrbna putoval s hlavní armádou do Uher¹⁷⁷.

Zmiňme alespoň jednu příhodu z celé řady, která ilustruje postoje místních elit v době ihned po obsazení. Jednalo se právě o slib loajality výmarskému vévodovi. Bartoloměj Maxmilián z Kravař podle svého pozdějšího svědectví navrhoval, aby byl tento slib šlechtou společně odmítnut. Byl však rychle ostatními poukázán do patřičných mezí, že takto mluvit je pro něj snadné, „neboť nemá žádný majetek“. Bernard Lichnovský pak prý doslova prohlásil, že raději, než si nechat plundrovat majetek,

¹⁷⁴ „Immitels kombt Andtwort von Graven von Mansfeldt auff unssere schreiben, das Er nicht guht finde Troppa zu attacquiren, weiln deme Ihme beschehenen bericht nach, die Mawr so dick, das man viel tage zu Bresche wurde schiessen müssen,(...)“ - Relace, fol. 8a.

¹⁷⁵ Podrobně o obsazení Opavy – Josef ZUKAL, *Paměti opavské. Črty kulturní a místopisné*, Opava 1912; Zukal podobně v předmluvě k edici *Inquisition*, s. 5-10; Radek FUKALA, *Dánský vpád do Slezska a rozklad opavské stavovské společnosti*, in: Slezský sborník, roč. 99, 2001, č. 2, s. 81-94; Týž, *Stavovská politika*, s. 86-88.

¹⁷⁶ Např. opavský knížecí rychtář Martin Zikmund Feier, Jiří Štirnský a mnozí další, o jejichž chování najdeme informace v literatuře, nebo přímo v Zukalově edici výsledků lichtenštejnské komise. Další z řad stavů prchli ještě před příchodem nepřítelů do vzdálenější Olomouce, Nisy a jiných míst.

¹⁷⁷ Zde byli oba předání Bethlenovi, který je věznil v Košicích a propustil až po bratislavském míru s císařem. Jiní uvěznění byli např. purkmistr Bernecker, Jan Rehele, z Krnova pak později krnovský knížecí rychtář Jan Krug, krnovský knížecí purkrabí Jáchym Meisinger, atd.

přijde o krk. Ekonomické důvody, respektive snaha zachránit, co se dá, pak ve své úloze pro dění bezprostředně na začátku okupace vystupují v jasnějším světle. Ideologické důvody vyjádřil v diskuzi o složení slibu Karel Pražma, který vznesl rétorickou otázku, cože tedy mají protestanté konat v tomto rozhodujícím okamžiku ve prospěch svého náboženství¹⁷⁸.

Pokud jsme se podívali na pohnutky, neopomeňme jádro celé věci. Nebyl to pouze tento jediný okamžik, který rozlišil obyvatele na dva tábory, patřil ovšem alespoň z vnějšího pohledu mezi nejdůležitější. Slib loajality učinila většina přítomných stavů. Bartoloměj Maxmilián z Kravař ostatně také, aby nebyl zatčen jako ti, kteří odmítli. Druhý den ale uprchl z města na Hukvaldy. Odtud psal později Reibnicovi a Oderskému, jimž vyčítal zradu císaře a vrchnosti a varoval je před jejich osudem. Ve stejné věci ale v mírnějším duchu napsal i Opavě¹⁷⁹. Svými listy pojmenoval otevřeně význam celého dění. Rebelie, povstání, zrada. Okamžik složení slibu byl důležitý jak pro Výmarského, který chtěl svou armádu zajistit, tak později pro císaře a knížete, kteří zkoumali míru viny aktérů. Někteří ze zúčastněných věděli dobře, co činí, když se ihned přidávali k nepříteli, jemu pomáhali, vstupovali do armády a ponoukali ke složení slibu loajality. Museli si nutně uvědomovat, jaké následky si ponесou, pokud bude vývoj zvrácen a císařští znovu dobudou kraj. Trestry, jež postihly české a moravské stavy v letech po Bílé hoře, byly všeobecně známy. Povstalectví už v onu dobu bylo zaběhnutým tématem jak úvah teoretiků¹⁸⁰, tak nakonec i „praktiků“, rebelů z českých zemí, některých rakouských zemí, Uher, a mnoha dalších koutů Evropy.

Byla zde ovšem skupina šlechticů, kterým se myšlenka revolty jevila mnohem vzdálenější. I přes spory s Lichtenštejnem z posledních let nechtěli přerušit tradiční vazby a rozbít platný řád. Proto vznikla mezi stavy ona debata, zda slib složit, ale také úvahy a diskuze o tom, nakolik je slib porušením vztahu ke knížeti a císaři. Někteří později omlouvali svůj čin tím, že akt nepojímali jako přistoupení k rebelii. Prý i vévoda Výmarský měl pro tyto starosti pochopení a proto přísahu věrnosti, kterou si vynutil od měšťanů, od šlechty nepožadoval¹⁸¹. Císařská strana ovšem při pozdějším vyšetřování považovala slib za jasnou přitěžující okolnost.

Stejně lehce jako Opava se vzdal 22. srpna plukovníku Baudyšovi Krnov. Posádky zbudované na obranu měst obou knížectví se přidaly bez zaváhání k dánskému vojsku i se svými veliteli,

¹⁷⁸ *Inquisition*, s. 68-69.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 71.

¹⁸⁰ Rosario VILLARI, *Povstalec*, in: týž, *Barokní člověk a jeho svět*, Praha 2004, s. 103-127. Zde mimojiné o spisech francouzských, italských a španělských teoretiků a filozofů z první poloviny 17. století k tématu stát, vzpoura, řád aj.

¹⁸¹ Výpověď Bernharda Lichnovského: „Den Handschlag hätten alle, auch er Deponent, getan nur in der Meinung, dass sie keine Verräterei wider ihn (vévodovi – pozn. VM) und sein Volk vornehmen wollen.“ - *Inquisition*, s. 38.

Mikulášem Štáblovským ze Sosnové, resp. Hanušem Geraltovským. Plukovník Schlammersdorf obsadil zámek v Hradci nad Moravicí a Vikštejn a tamější obránce podřídil dánskému velení¹⁸².

Katolické rady měst byly rozpuštěny a nahrazeny loajálními protestanty. Kostely byly vydány do rukou luteránským kazatelům. V Opavě se vrchním velitelem stal komisař Mitzlaff, kterému byli podřízeni plukovník Baudyš a podplukovník Rantzau, jejichž jednotky v Opavě zůstaly¹⁸³. Schlammersdorfův „Zelený“ pluk měl zůstat v oblasti také. Nejednalo se ale o celé pluky, nýbrž o jejich části, neboť by tak Výmarskému mnoho vojska na další tažení nezbylo. Celkem zůstalo v Opavě a kraji 800 mužů pěchoty a 200 jezdců¹⁸⁴.

Vévodu Jana Arnošta prý vítal při jeho příchodu do Opavy nadšený dav¹⁸⁵ a hned v prvních dnech se k němu hrnuli nadšení sympatizanti. Pokud srovnáme různé zprávy z pramenů s tvrzením některých historiků, že se „Morava (...) z větší části opět přidala na stranu nepřátel Habsburků“¹⁸⁶ a podobně, zasáhnou nás trochu pochyby. Situace se nejeví zdaleka tak jednoznačně.

„Nevědělo se zda přichází nepřítel, nebo přítel“, řekl Tomáš Labutek, tehdejší přísežný z Vladislavi¹⁸⁷, před inkviziční komisí, která v letech 1628 až 1630 vyšetřovala okolnosti vpádu¹⁸⁸. Vyjadřoval svým výrokem mnohem víc. Jeho věta totiž stručně a výstižně postihovala pocity velké části obyvatelstva Slezska a Moravy, kteří nevěděli, jak se mají v nastalé situaci zachovat. Malé světy vesnic, městeček a měst byly vojenským vpádem zaskočeny¹⁸⁹. Prostá a obvyklá reakce byla tak jako mnohokrát předtím, že lidé prchali do lesů a za hradby měst a hradů před jakoukoliv armádou, a zvláště v tomto případě před armádou cizí¹⁹⁰. Stav mimořádného překvapení, ve kterém útočníci zastihli jak místní, tak vládní kruhy, zapříčinil minimální odpor proti invazi. Nepřipravenost obrany a nepřítomnost větších císařských sil schopných lavinu zastavit výrazně zužovaly možnosti místních reprezentací zachovat věrnost císaři a chopit se zbraně tváří v tvář početnému protivníkovi¹⁹¹. Jen ti

¹⁸² Relace, fol. 7b.

¹⁸³ Tak to alespoň popisuje Mitzlaff ve své zprávě (Relace, fol. 8b). Odporuje tak Fukalovi, který velení rozděluje. Podle něj byl vojenským velitelem Baudyš, civilním správcem Mitzlaff (R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 88).

¹⁸⁴ Relace, tamtéž.

¹⁸⁵ R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 83; aj.

¹⁸⁶ J. POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka*, s. 170. Podobně Bohumír Indra nebo František Dostál.

¹⁸⁷ Něm. Loslau, pol. Włodzisław.

¹⁸⁸ „Man habe nicht gewusst, ob Feind oder Freund komme.“ – *Inquisition*, s. 117.

¹⁸⁹ Pro zajímavost a srovnání je zajímavá studie o zkušenosti venkovského obyvatelstva jiné oblasti a jiné doby – Erich LANDSTEINER – Andreas WEIGL, „*Sonsten finden wir die Sachen sehr übel aufm Land beschaffen...*“ *Krieg und lokale Gesellschaft in Niederösterreich (1618-1621)*, in: B. v. Krusenstjern – H. Medick, *Zwischen Alltag und Katastrophe*, s. 229-271.

¹⁹⁰ O tom, kam lidé prchali ostatně najdeme veliké množství zmínek v inkvizičních protokolech. První otázkou komise totiž bylo, kde se vyslýchaný při příchodu nepřítel nacházel.

¹⁹¹ Např. na Moravě byla zemská hotovost Ditřichštejnem svolána až 7. srpna. Viz jeho patent: „(...) ten nepokojný z Mansfeldu s nemalým počtem lidu vojenského do knížectví slezského vtrhl a tam ohněm, mečem i jiným nekřesťanským způsobem veliké škody činí a o to, kterak by se s jinými ohlavními /J. Mti císa./ a zemi tejto nepříteli strhnouti a tím větší moc nad zeměmi těmito provozovati mohl, přemejšlí. (...)“ - *Moravské korespondence*, s. 35.

nejodvážnější a panovníkovi a katolické církvi nejvěrnější odvahu k obraně našli, pokud ovšem měli i prostředky a opěrný bod, kde se ubránit. Velká část obyvatel ale byla nerozhodná. Do hry vstupovaly další momenty.

Místní elity zároveň věděly, o koho se jednalo, že útočník je armádou krále protestantské velmoci. Obyvatelé Slezska žili a mysleli na příští dny a roky po zkušenosti několika let nové pobělohorské vlády, která jasně inklinovala k potlačování náboženských a stavovských svobod. Bylo jen otázkou času, kdy se i ve Slezsku rozvine protireformace a politický útlak v takové síle, jakou zažívali obyvatelé Moravy. Z tohoto zorného úhlu se pak dánské a mansfeldské vojenské jednotky mnohým jevily jako plamínky naděje na lepší příští. Mnozí k obraně proto neměli vůbec chuť. To se ukázalo v Opavě, kde dokonce ve vojsku viděli, jak uvádí historik Radek Fukala, dobré anděly, „kteří jim zase přinášejí čisté slovo boží“¹⁹².

Všude tomu tak nebylo. Chování stavů a měšťanů v Opavě, popřípadě v Krnově bylo do značné míry v porovnání s dalšími městy v kraji výjimečné a samo mělo mnoho rovin a podob, ačkoliv sympatie převažovaly. Na jiných místech snad častěji přicházely na mysl pragmatické myšlenky, totiž že vojsko jen krajem protáhne a bude klid. A klid a záchranu života a majetku je třeba si vždy draze vykoupit vstřícným jednáním, složením výpalného, kontribuce a požadovaného proviantu, aby vojsko co nejdříve odešlo dál. Volba byla jasně daná. Buď spoléhat na vlastní síly a bojovat s vědomím, jaký osud obránce stihne v případě porážky, nebo se podvolit libovůli vojenských velitelů a doufat, že se bouře přežene tak rychle, jak se objevila.

K takové typické situaci došlo například při obsazení Těšína, jak uvidíme za chvíli, městečka Bílovce nebo Hlučína. Bílovečtí se neodvážili bránit, jejich hradby byly nizoučké¹⁹³. K obsazení Hlučína došlo podle výpovědi soudního staršího Matyáše Ptáčka takto: „Když kníže výmarský přitáhl dne 10. srpna do Bohumína, dal nám příkaz, abychom mu ihned dodali do Bohumína proviant. Když to nesplníme, hrozil nám mečem a vypálením až do základu. Poté přišel plukovník /major-pozn. VM/, jménem Schambach¹⁹⁴, Čech, s velmi silnou rotou z Bohumína před město. Mezi nimi se nacházel Ticháček, měšťan z Bohumína. Když tento zaslechl, že je nechceme vpustit, křičel a prosil pro Boha, poněvadž měli příkaz nás vypálit a vybít, kterýžto příkaz jsme slyšeli i od plukovníka.“¹⁹⁵ Příchozí armáda si byla vědoma jistých sympatií místních, ale v případě sebemenšího odporu byla připravena bez zaváhání použít hrubou vojenskou sílu.

¹⁹² R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 87.

¹⁹³ *Inquisition*, s. 62.

¹⁹⁴ Je pravděpodobné, že šlo o majora Jaroslava Volfa Steinbacha, velitele jedné kompanie z Rieseheho „Žlutého“ pluku. - J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, Appendiks 1, s. 79.

¹⁹⁵ A. GROBELNÝ – B. ČEPELÁK, *Bohumín*, s. 85; *Inquisition*, s. 85.

Důležitou roli při otevírání bran měst a hradů měla česká a moravská emigrace v řadách příchozího vojska. Místní moravské (případně výjimečně slezské) autority vyhnané ze svých postů a domova po Bílé hoře, tedy šlechta, měšťané či kněží, kteří se s dánským a mansfeldským vojskem vraceli do vlasti, mohli mít a také měli na chování a rozhodování obyvatel značný vliv. Za všechny jmenujme případ Jana Adama z Víckova mezi Valachy a o málo později na jiných místech. V příchozím vojsku byli známí moravští rebelanti bystrický pán Václav Bítovský z Bítova, Jan starší Skrbenský z Hříště dříve na Fulneku, Alexander Holub z Nadějova a další emigranti jako například Jan Jakub Thurn. Podstatně emigrace pomáhala vojsku v taktice a strategii, znala terén a zkratky, tzn. vše, co velitel armády potřeboval v neznámé zemi. Císařští se velice obávali, že pomoc emigrace, o které dobře věděli, vzbudí povstání, že útočník získá masivní podporu sedláků a poté už nebude možno lavinu zastavit¹⁹⁶.

Výše uvedený popis obsazení Hlučína zní věrohodně. Obyvatelé, zaskočení nepřítelem, byli na pochybách. Kyvadlo jejich rozhodnutí mohli ve správný okamžik vychýlit krajané, či bývalí sousedé v (ne)přátelských řadách. Emoce a snaha o logické racionální jednání se mísily v rozhodující chvíli. Otázka, která místa kapitulovala, případně se k nepříteli přidala, a která se bránila a proč, je nadmíru složitá. Rozhodovala nejen zkušenost s „ohavnou rebelií“ z let 1618-21, náboženská příslušnost obyvatel, prostá možnost obrany a přítomnost vojenské posádky, ale také do jaké míry byli odpovědní úředníci a místní elity loajální k vrchnosti, zda tyto mikrosvěty měst a městeček bezprostředně sami prožívaly změnu mocenských poměrů po Bílé hoře, a jistě mnohé další aspekty.

Hrozby, které dodatečně Valdštejn vydával, o tvrdém potrestání zrádců a měst, která nepříteli pomohla, na konkrétních situacích, kdy nepřítel stál před nějakým městem, moc nezměnily. Generalissimus měl za cíl zastrašit a pohnout na císařskou stranu nerozhodné. Každý, kdo by se přidal k nepříteli, měl být na místě zabit, města v případě znovudobytí císařskými do základů vypálena a zničena¹⁹⁷. Zajímavé, ale vzhledem k hornorakouskému povstání je pochopitelné, že patent varoval nejen obyvatele zemí českých, ale i rakouských. Patent vrchního hejtmana Jiřího Rudolfa Lehnického ze 12. září nebyl ostře formulován, úkolem bylo povzbudit věrné a upamatovat možné sympatizanty s nepřítelem¹⁹⁸.

Hlubčická městská rada, složená z katolíků a pár loajálních protestantů, která ukázala svou věrnost vrchnosti již dříve, prosila nyní 22. srpna vrchní slezský úřad o pomoc. Situace, viděna z pohledu těchto lidí, byla víc než tristní. Chybělo vedení, všichni nejvyšší úředníci knížectví, včetně

¹⁹⁶ Např. NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12576, Lehnický Valdštejnovi, 17. srpna 1626.

¹⁹⁷ Jeho patent z 29. srpna reflektuje jasné uvědomění si závažnosti situace ve Slezsku (*Documenta*, s. 143).

¹⁹⁸ Patent Lehnického, 12. září 1626 – *Acta Publica*, s. 77. Patent otištěn i v *Theatrum Europaeum* (J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum*, s. 1035).

zemského hejtmána Lichnovského se nacházeli v obsazené Opavě nebo Krnově. Hlubčice žádaly okamžité posláni vojenské posily. Jejich prosby ale zůstaly nevyslyšeny¹⁹⁹.

Podívejme se nyní, co v tuto dobu dělal Petr Arnošt z Mansfeldu. Ten se svým vojskem postupoval z Bytomi nejprve na Těšín. Podle dopisu těšínské kněžny Alžběty Lukrécie do Vratislavi generál zprvu žádal jen průchod městem. Město se mu ani neodvázilo bránit. Ze strany Mansfelda se nejspíše jednalo jen o klamný manévr. Další dny, kdy už centrum knížectví držel pevně v rukou, přišel s ohrmujícími požadavky. S Piastovnou jednal velmi hrubě a svému vojsku dovolil totéž chování ve městě. Požadoval výpalné 20 000 tolarů, 500 rekrutů do své armády a předání všech kostelů evangelíkům. Dále měl být Jablunkovský průsmyk zbaven vojáků slezské hotovosti²⁰⁰. Kněžna a místní šlechta musely sesbírat hotovost a všechny své šperky, aby požadavky nenasytného generála splnily. Mansfeldovi však prý ani to nestačilo a přišel s dalšími nároky, jako odevzdání všech koní z venkova armádě a poskytnutí stovek poddaných na opravu silnic. V Těšíně došlo k těžkým excesům vojska, vraždám několika šlechticů a měšťanů. Venkov byl plněn jako dobyté území²⁰¹.

O tom, že útočník neměl žádné zábrany k rabování a ničení, se mohla v dalších dnech a týdnech přesvědčit mnohá města a vesnice v kraji pod Beskydy. „Příbor, Prušperg [=Brušperk] a mnoho vesnic okolo (Mansfeldovy vojáci – pozn. VM) vypálili, na gruntech zdejších ve vsi Petrkovicích dvou sedlákův /zabito/,... drahně koní a vozův pobráno a ještě bráti nepřestávají. Pán ráčiž nás dále ochraňovati“, psal úředník hlučínského panství²⁰².

Příborští se postavili na odpor příchozímu vojsku po svém. Katolické obyvatelstvo opustilo ve strachu před drancováním město a pod vedením primátora Pavla Kopřivy se z větší části uchýlilo na hrad Hukvaldy, aby posílilo obranu hradu. Část obyvatel se pak rozptýlila do okolí, aby hrad zásobovala zvnějšku²⁰³. Mansfeldovi vojáci našli město téměř zcela prázdné. A poněvadž se tak nemohli domoci výpalného a zásob, město vyplenili a nechali shořet v plamenech. Bezvýhradnému

¹⁹⁹ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12600, Rada města Hlubčic Vrchnímu slezskému úřadu, (Hlubčice) 22. srpna 1626. Výzvu město opakovalo 27. srpna, i když akutní nebezpečí již podle názoru rady nehrozilo, neboť Výmarský se obrátil na Moravu. V odhadu situace se ale město osudově mýlilo. – Rada města Hlubčic plukovníkovi Haittelovi, 27. srpna 1626 - *Regesta*, s. 153.

²⁰⁰ To se také brzy stalo. Průsmyk tedy byl hlídán, byť jen malou posádkou 50 hejduků a 50 mušketýrů, kteří se vesměs brzy přidali k mansfeldským (*Acta Publica*, s. 72). Průsmyk byl ovšem patrně zablokovan také z uherské strany, neboť palatin Esterházy psal císaři 8. srpna o tom, že jej nechal zasekat, takže nepříteli by trvalo nejméně čtrnáct dnů, než by tudy prošel (*Regesta*, s. 132). O uzavření průsmyku značí i Mansfeldův nezměněný kurz pochodu směrem na Moravu.

²⁰¹ Kněžna Alžběta Lukrécie Vrchnímu slezskému úřadu, Těšín 19. srpna 1626 – *Acta Publica*, s. 71-72. Larsen dokonce tvrdí, že Mansfeld hrozil kněžně, že ji vydá Turkům, pokud jeho požadavky nesplní. O tom však v citovaném dopise není zmínky (LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 127).

²⁰² Svědectví Ondřeje Podlejšího, úředníka panství hlučínského, jehož dopis hraběti Václavu z Vrbna na Fulneku a Hlučíně se zachoval. - *Moravské korespondence*, s. 39.

²⁰³ Miloň DOHNAL, *Severovýchodní Morava a hukvaldské panství v době třicetileté války*, in: Sborník prací FF Ostravské univerzity. Historie (1997), č. 5, sv. 168, Ostrava 1997, s.41-62, zde s. 50.

odporu Příborských proti útočníkovi po celou dobu následné okupace tak, jak se uvádí v literatuře, částečně odporuje zápis v početním rejstříku města z roku 1627. V rubrice „autraty vojenské“ je zařazena částka 449 zl. na hold směřovaný zmiňovanému starému rebelantu Alexandru Holubovi z Nadějova, příslušníku drobné severomoravské šlechty, který ve Výmarského části armády působil²⁰⁴.

Vojáci vyplenili i Moravskou Ostravu, Místek a Freštát. O zničení posledně jmenovaného města, Frenštátu, se zachovala krátká vzpomínka ze čtyřicátých let 17. století v kostelní knize. „Léta Páně 1626 ... učinil vpád do městečka Franštátě Mansfeld a to městečko zraboval a chudý lid o všeckno připravil, škody na tisíce učinil.“²⁰⁵ Nejčastěji se zachovaly zmínky, nakolik byl zničen a poškozen kostel s mobiliářem. Například ve jmenovaném městě Příbor vojáci kostel zapálili, že „skrže oheň věže dole spadlé cimbal rozražen léta 1626 die Sv. Bernharda 20. Augusti.“²⁰⁶

Ditrichštejn psal císaři o nepřátelském postupu, o vyrabování frýdeckého zámku a kostela, také ale zmiňoval projevy odporu hukvaldských a frýdeckých, tj. katolických Valachů, kteří napadli nepřátele v horách a na 300 jich pobili²⁰⁷.

Nový Jičín, podle příznivců katolické strany „město kacířů a rebelantů“²⁰⁸, složilo mansfeldským 1200 tolarů a 12 000 liber chleba bez jakýchkoliv průtahů. Celá země padla vévodovi Sasko-Výmarskému a Mansfeldovi do klína jako zralé jablko. Navíc v několika málo dnech povstali protestantští Valaši pod vedením Jana Adama z Víckova, jenž přišel s oběma armádami z Braniborska, případně Valachy zmobilizoval ještě před tím²⁰⁹. Pro Valachy to bylo jedno z řady povstání a s jejich nepřátelskou aktivitou najisto počítali i císařské vládní kruhy.

²⁰⁴ Register obecní početní 1627. SOkA Nový Jičín, fond: Archiv města Příbora, inv. č. 1084. Více informací o Holubovi – INDRA, *Odboj města Hranic*.

²⁰⁵ Zápis někdy z let 1645-1652 chybně datuje událost na 6. ledna 1626. - SOkA Nový Jičín, fond: Archiv města Frenštátu pod Radhoštěm, inv. č. 326, Kostelní kniha.

²⁰⁶ SOkA Nový Jičín, fond: Farní úřad Příbor, inv. č. 1, sign. I a, Registra důchodů, kniha kostelních inventářů, farních a školních fundací. fol. 7. V kostelním inventáři na fol. 38-52 je stejnou rukou a inkoustem popsán u sepsaných cenností též jejich další osud. Nejčastěji čteme slova „wzat“, „wzat od Walachuov“, „spalenie“, „polamané“, „potrhané“.

²⁰⁷ *Moravské korespondence*, s. 39; počet ale nejspíše přehání, z jiných pramenů o takové velké srážce zprávy vůbec nemáme.

²⁰⁸ Autorem výroku byl pravděpodobně Ditrichštejn a poukazyval jím na činnost města za stavovského povstání.

²⁰⁹ Lehnický informoval v polovině srpna Valdštejna, že Valaši už prý čtyři týdny mustrují. – NA Praha, F 67/52, inv.č. 12576, Lehnický Valdštejnovi, 17. srpna 1626, Příloha – zpráva z Horního Slezska z 14. srpna.

Spory o další postup. Výmarský versus Mansfeld

Na konci srpna došlo k avizovaným rozhovorům vévody Jana Arnošta s Mansfeldem. Mansfeld na svém pochodu směřoval k jihu, aby se 27. srpna spojil s dánskými oddíly ve Fulneku, kam dorazil vévoda po odpočinku v Opavě. Odtud pochodovaly oddíly společně k Lipníku. Tam 30. srpna narazily na Pechmannovy jezdce a došlo k menšímu střetu²¹⁰. Samo město se udrželo, ale bylo velmi poničeno²¹¹.

Podle plánu Jana Arnošta měla zůstat ve Slezsku část dánské armády pod vrchním velením komisaře Joachima Mitzlaffa, aby udržela kraj jako vojenskou základnu. Spolu s královskými jednotkami na Opavsku a Krnovsku byla v Těšíně ponechána malá samostatná mansfeldská posádka²¹². Se základnou se počítalo do budoucna. Nutný se ukázal dlouhodobý přísun financí a zásob pro hlavní armádu, opatřovaných kontribucemi a loupěním v kraji. Docházalo zde ihned k novému verbování, neboť rychlým pochodem přes Slezsko vojska velmi ubylo²¹³.

Nejspíše během pochodu Horním Slezskem a Těšínskem Mansfeld modifikoval svoje plány a nyní se zakládáním vojenské enklávy nesouhlasil. Tento postoj ovšem úzce souvisel s mnohem závažnějším obratem v generálových úvahách. Byl jím jeho nový plán na úplnou změnu směru celé diverze. Mansfeld přišel s návrhem, který stavěl situaci radikálně do jiného světla²¹⁴. Inklinoval totiž k řešení upustit od tažení do Uher, obrátit se do Čech a Bavorska a pochodovat až do Alsaska! Tam, jak jsme viděli, měl zájem odejít již v lednu a červnu onoho roku.

Důvody obratu najdeme v Mansfeldově poznání, že Bethlen sotva může přijít včas. Pochybnosti o spojenci narostly, jak vidíme v jednom dopisu zachyceném císařskými. Příchod Bethlena, základní premisa úspěchu, které ve spěchu příprav nebyla věnována v červnu taková pozornost, se nenaplnoval. Mansfeld psal sedmihradskému vévodovi pohněvaně o tom, že mu

²¹⁰ Pechmann nebyl v ataku vojsk zcela bez úspěchu. Nešlo však o takové vítězství, jak popisuje například *Theatrum Europaeum* (J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum*, s. 1034). Lipničtí se prý dobře bránili a zajali 30 vojáků, on sám psal, že zajatců má „celý houf“ (NA Praha, F 67/52, inv.č. 12630, Pechmann Valdštejnovi, 30. srpna 1626).

²¹¹ Už 24. srpna psal kardinál poplašnou zprávu císaři, že Lipník a Hranice padly do rukou nepřítele (*Documenta*, s. 142). Přitom ten se tam objevil až o pár dní později a města nápor, jak jsme viděli, vydržela. Ditrichštejnovu zprávu pak omylem jako věrohodnou přebírají František Matějka a Elisabeth Strandberg (F. MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, s. 140; E. STRANDBERG, *Dansk-tjekkiske kontakter*, II., s. 12). Poplašných zpráv však v tuto nejistou a chaotickou dobu procházelo mnohem více, proto je někdy velmi obtížné vystopovat jejich věrohodnost. Očividným příkladem takové zprávy je dopis vévody Jindřicha Václava Münsterberského, který psal 30. srpna, že nepřítel ovládl i Polské Nové Město a Horní Hlohov, a Mansfeld prý dobyl Olomouc, což všechno byla ovšem naprostá fantazie (Jidřich Václav městu Vratislav, 30. srpna 1626 - *Acta Publica*, s. 74). I tak ovšem poplašné zprávy podle mého názoru do líčení vpádu částečně patří, neboť se podle nich v různé míře orientovalo myšlení současníků a svým specifickým způsobem ilustrují převratné dění při vpádu.

²¹² Relace, fol. 7b.

²¹³ J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 224. O úbytku vojska se zmiňuje Mitzlaff: „(...) weil das Volck bey so eilender marche fast uff die Helffte abgenommen.“ – Relace, fol. 6b.

²¹⁴ Události v Lipníku reflektovány jednak Relací, jednak literaturou (J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 256, J. KOLLMANN, Valdštejn a evropská politika, s. 140).

Bethlen na četnou korespondenci vůbec neodpovídá. Předpokládané spojení se vinou nepřítomnosti spojence neúnosně zdrželo. Valdštejn byl Mansfeldovi v patách se silným vojskem. Generál Bethlena žádal o co nejrychlejší pomoc, jinak se bude muset obrátit jinam²¹⁵.

Velkolepý plán diverze namířené k srdci císařským zemí dostával povážlivé trhliny. Této problematické situace útočníka si byli vědomi i císařští důstojníci. Na základě zpráv zajatců měli dobré informace o vnitřních poměrech nepřátelské armády. Na konci srpna tak prý Mansfeld s Výmarským měli jen kolem 9000 mužů, což je kvůli ztrátám na rychlém pochodu Slezskem a zanechání posádek docela dobře možné. Hrozilo ale, že dostanou vydatnou podporu od Valachů a Uhrů²¹⁶. O Bethlenovi císařští také nic určitého nevěděli, každopádně byl ještě hodně daleko, proto se situace, navzdory velikým nepřátelským úspěchům na Opavsku a jinde, nezdála být, viděno z Vídně, zcela beznadějná²¹⁷. Tato nálada však vydržela jen krátce, dvůr měl někdy navíc trochu jiné představy o válce než odpovídalo představám Valdštejnovým a realitě.

U Lipníka to ve velení mansfeldské a královské armády Výmarského vřelo. Naplno se projevíly spory mezi oběma vojevůdci. Proti Mansfeldovu plánu se vévoda Jan Arnošt jednoznačně postavil a souhlasili s ním dokonce vlastní Mansfeldovi důstojníci²¹⁸. Instrukce Kristiána IV. byly jasné, spojit se s Bethlenem. Kromě toho reálně hrozilo, že by armáda šla na smrt. Další dlouhý pochod by vojsko sotva zvládlo bez újmy. Moment překvapení byl ztracen, tudíž by se vojsko setkalo s mnohem větším odporem císařských sil. Bethlen byl jediná naděje na záchranu vojska²¹⁹. Valdštejn se rychle blížil a hrozil s ním otevřený střet v poli. Generalissimus byl 29. srpna v Nise, ale už 2. září v Olomouci! Kolem Opavy jen prošel a nehodlal se zdržovat pokusy dobýt obsazené město zpět²²⁰.

Těžko říct, které ze dvou řešení bylo lepší. Zatímco Mansfeld chtěl improvizovat a situaci řešit radikálně, Výmarský se pevně držel daných rozkazů. Bethlen byl daleko. Dokonce ještě 25. srpna dlel ve svém sídelním městě Alba Julia (Carlsburg)²²¹. O tom však neměli ani Výmarský, ani Mansfeld tušení. Korespondence byla nejspíše v Uhrách zadržována, jak ukazuje už příklad zmiňovaného Mansfeldova dopisu ze 17. srpna.

Vévoda za několik dnů po lipnické poradě nabídl Mansfeldovi kompromisní řešení: obě vojska si nebudou navzájem přebírat vojáky (i to se dělo!), vyřídí si kontribuce, a společně potáhnou

²¹⁵ Dopis se zachoval v opise, Mansfeld Bethlenovi, (Těšín) 17. srpna – *Regesta*, s. 141.

²¹⁶ Rytmistr Pöll Pechmannovi, (Lipník) 28. srpna 1626 – *Regesta*, s. 154-155.

²¹⁷ Harrach Valdštejnovi a Questenberg Valdštejnovi, 26. srpna 1626 – *Regesta*, s. 151.

²¹⁸ Relace, fol. 8b.

²¹⁹ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 140.

²²⁰ Valdštejnův pochod: Bunzlau 20.8., Goldberg 21.-22.8., Javor 22.8., Svídnice 23.-24.8., Langenoels 25., Střelín 26.-27., Nisa 28.-29., Polské Nové Město 30. 8., Dvorce 31.8.-1.9., Olomouc 2.9., Kroměříž 3.9., Uherský Brod 5.-6.9. – J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 103.

²²¹ Ukazuje to datace jeho dopisu vévodovi Janu Arnoštovi. Dopis otištěn v G. E. HEERMANN (ed.), *Beitrag*, s. 263.

vstříc Bethlenovi. Kdyby Bethlen odmítl plán na diverzi na Moravu, do Čech a Německa, podniknou ji oba velitelé sami, pod velením Mansfeldovým. Už tehdy se objevil nápad Mansfelda odejít do Benátek, vévoda proto navrhoval pro případ, kdyby k tomu došlo, že převezme jeho vojsko a děla pro Kristiána IV. Mansfeld po diskuzi s dánskými posly na Lukově s návrhem souhlasil. Jednání ale nebyla klidná a bezkonfliktní²²².

Jak jsme zmínili výše, Mansfeld neměl pro vévodovo jednání v Opavě a Krnově pochopení. Podle svého plánu totiž chtěl Slezskem jenom projít. Mitzlaff píše, že Mansfeld byl dokonce i proti tomu nechávat posádce část munice²²³. Jak ukázaly závěry z Lipníka a posléze vývoj v Uhrách, bylo budování základny přece krokem dobrým směrem. Otázkou je, proč Mansfeld nechal v Těšíně malou posádku se čtyřmi velkými děly, která se sama o sobě nemohla pod případným nápoem Valdštejna udržet. Na kontrolu nad Jablunkovským průsmykem sotva tak malá jednotka stačila, byť měla být posílena verbováním.

O možném obratu Mansfelda na západ se možná dozvěděli, či to byla jedna z uvažovaných variant, i v druhém táboře. Zvláště se toho obával bavorský kurfiřt, který Valdštejna ze začátku před odchodem z německého bojiště tak zdržoval, přemlouval a nebezpečí ze strany Mansfelda zmenšoval. 26. srpna psal Maxmilián generalissimovi v tom smyslu, že nové verbování zatěžuje císařské země, pobuřuje obyvatele, a tím vůbec věci neprospívá a že by měl Valdštejn poslat nějaké jednotky Tillymu na hlavní bojiště v Dolnosaském kraji. Druhý den už psal úplně jinak! Dostal totiž zprávu, že Mansfeld chce stočit svůj postup do Horních Rakous a připojit se k tamním povstalým sedlákům²²⁴. Toho se měl Maxmilián co obávat, neboť takový krok by mohl Bavorsku velice uškodit.

Na jednání v Lipníku se tak mimochodem částečně rozhodlo o osudu povstání v Horních Rakousích. Pokud se o pomoci sedlákům vůbec uvažovalo, pak došlo k odložení jejího poskytnutí. Odjinud se podpora také nechystala. Na sedláky u řeky Enns čekaly těžké chvíle tváří v tvář pravidelné císařské armádě.

Vztah příchozí armády ke Slezsku a Moravě

V této krátké kapitole se trochu vrátíme k okamžiku příchodu vojska do kraje a pokusíme se podívat na dění z jiného úhlu. Vztahu obyvatelstva k příchozí armádě jsme se věnovali, nyní stojí za to pohlédnout na vztah vojevůdců a armády k obyvatelstvu. Působí možná na první pohled trochu přesystematizovaně hovořit o tomto tématu v samostném oddíle. Tuto možnost volím však pro lepší

²²² J. POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause*, s. 256.

²²³ Relace, fol. 9a.

²²⁴ Roubík odkazuje na Maxmiliánův dopis Valdštejnovi 23.července (F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 157); NA Praha, F 67/52, inv.č. 12607 a 12612, Maxmilián Bavorský Valdštejnovi 26. srpna a 27. srpna 1626.

přehlednost. Domnívám se totiž, že mezi chováním vévody Jana Arnošta a hraběte Mansfelda k místnímu obyvatelstvu byl veliký rozdíl, a zároveň, což je potřeba na začátek podtrhnout, že tento rozdíl měl základy v jejich odlišné strategii vpádu, čehož jsme byli svědky v předchozí části. Vstupující vojsko také používalo jistý druh propagandy, když k městům a místním elitám promlouvalo. Zastavíme se i u tohoto momentu.

Při průchodu Dolním Slezskem rozdíl mezi chováním obou částí vojsk neshledáváme. Každopádně se excesy jako příklad vypalování a rabování měst, vraždění na venkově a organizované plenění neděly. Nářky nad pustošením země nepřítelem snad kvůli nedostatku pramenů bezprostředně neslyšíme, jen v souvislosti se stavěním hotovosti a poskytnutím proviantu pro Valdštejnovo vojsko si místní elity stěžují, že nemohou všem požadavkům dostat kvůli škodám za nepřátelského vpádu²²⁵.

Proti systematickému plenění stály mnohé důvody. Vojevůdci si uvědomovali jisté sympatie Slezanů. Obě části celé armády byly dobře zapláceny, takže vojáci k tomu neměli takovou motivaci, a dalším důležitým důvodem bylo to, že tažení bylo rychlé, nebylo totiž jasné, jak daleko od svého předvoje se Valdštejn nachází.

Rozhodně si nemůžeme představovat vpád jako idylickou událost. Pokud se vojsko setkalo se známkou odporu, bylo připraveno bez zaváhání použít svou hrozivou sílu. Zdá se, že když vojska dostala trochu čas v Horním Slezsku, projevilo se to i na vztahu k obsazovaným městům. Dánská část armády měla k násilí a plenění podobně blízko jako ta mansfeldská, přesto jej možná využila ve sledované oblasti méně často. To, čeho se Mansfeld dopustil v Těšíně a jiných místech, se v Opavě ani Krnově nedělo. V Opavě prý dav vévodu radostně vítal, v Těšíně se mansfeldští vojáci dopouštěli vražd a na jejich cestě k Lipníku, jak bylo již řečeno, hořela řada vsí. Co Mansfelda vedlo k povolení takových excesů? Byla to příslušnost Brušperku, Příbora a Frenštátu k Ditrichštejnovu panství? Ale proč se tak dělo na Těšínsku?

Výmarský podle svých účtů věnoval tu 12 tolarů chudým ve špitále v Bohumíně, tu 5 tolarů chudým studentům v Opavě. Podobně věnoval 10 tolarů opavským protestantským pastorům. Taktéž alespoň něco platil za pivo pro svou armádu. V Bohumíně a Opavě vydala jeho pokladna dohromady 27 tolarů²²⁶. Byť jsou toto ve sledovaném kontextu mizivé částky, zdá se i z jiných jeho činů, že si svým chováním snažil sympatie obyvatelstva udržet a získat tak politický kapitál. Výmarského mírnější postup k místním elitám se ukázal už například v Olešnici.

To se o Mansfeldovi říci vůbec nedá. Přitom jako generál bývalého „zimního“ krále mohl mít teoreticky k českým zemím a politickým možnostem v nich mnohem blíže. Podle Josefa Kollmanna si

²²⁵ F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 194.

²²⁶ G. E. HEERMANN (ed.), *Nachlese*, s. 94-96.

prý byl Mansfeld vědom politického významu své výpravy, ale možnost rozdmýchat povstání neměl, „protože sám byl vlastně na útěku“²²⁷.

Musíme dodat, že území Opavska a Krnovska se násilí nevyhnulo. Vstup královské armády do kraje nebyl nijak mírumilovný. Nechráněný venkov, drobné statky a jejich majitelé si zažili své. Odpůrci útočníka, i lidé, kteří si jen snažili zachránit život a ocitli se ve špatnou dobu na špatném místě, byli zajímáni, vězněni, jejich statky rabovány²²⁸. Zvláště po odchodu vévody postihla mnoho vsí a městeček pohroma v podobě přepadů z vojenských posádek. V září biskupské město Osoblaha zažilo jeden z nejhorších případů válečných excesů. Bylo zcela vypáleno a většina obyvatel padla. Před očima pak vyvstávají obrazy zkázy a krveprolití, které tak věrně vylíčil Grimmelshausen ve svém románu nebo například Jacques Callot ztvárnil na rytinách.

Přece se ale zdá, že vévoda Jan Arnošt dokázal hlavním městům Opavě a Krnovu v rozhodujících situacích ukázat příznivější tvář než Mansfeld. Rozdílný názor na spolupráci s místním obyvatelstvem měli oba vojevůdcové i o něco později, když byli v Uhrách. Výmarský s aktivní podporou obyvatel počítal, dokonce chtěl další rok vyvolat povstání na Moravě a v Čechách. Historik Josef Polišenský píše, že Mansfeld to nechápal a jen myšlenka opírat se o sedláky ho pobuřovala²²⁹.

Důvod tohoto rozdílného vztahu vidím, jak již bylo řečeno, v odlišné strategii, se kterou velitelé k plánu diverze přistupovali. Vévoda se držel příkazů a snažil se založit vojenskou enklávu. Zároveň s vývojem událostí se stali vojáci na podpoře místního obyvatelstva do značné míry závislími, neboť vytyčených cílů oslabená armáda nemohla sama dosáhnout. To bychom ale předbíhali. Mansfeld se ve Slezsku zastavovat nechtěl, a snad proto mu tak na vztahu k místním nezáleželo a získat politický kapitál ho nezajímalo²³⁰.

²²⁷ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 139.

²²⁸ Například David Šebestián Mošovský, Vilém Pražma, Jan Pražma na Odrách, Hynek Vilém Sedlnický – *Inquisition*, s. 40, 54, 58, 72nn.

²²⁹ J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 257-258; Kollmann tvrdí, že se snad Mansfeld chystal hornorakouské sedláky podpořit, což by znamenalo, že takový ostych z podpory poddaných neměl (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 139)

²³⁰ Jeho tažení do Dolních Rakous v roce 1618 bylo naproti tomu ukázkovým příkladem vzorného postupu armády územím potenciálního spojence, rakouských stavů, jehož sympatie měly být získány (E. LANDSTEINER – A. WEIGL, „*Sonsten finden wir...*“ (...) *Gesellschaft in Niederösterreich (1618-1621)*, in: B. v. Krusenstjern – H. Medick, *Zwischen Alltag und Katastrophe*, s. 229-271, zde s. 244-246. Mansfeld tedy znal způsob, jak se o podporu místních pokusit. Byla ale zcela jiná doba, jiné okolnosti a on sám měl jiné úmysly.

Propaganda

Oba velitelé používali vůči Slezanům jistého druhu propagandy, přičemž dokladů v podobě dopisů vyzývajících k aktivní pomoci příchozímu vojsku se zachovalo opět více od Výmarského a jeho důstojníků než od Mansfelda. Jednalo se samozřejmě o zcela účelové akty, které měly získat více sympatizantů a tím možná více otevřených bran do měst a hradů. Zisky v podobě rekvírovaných peněz, proviantu a dalších věcí měly následovat.

Dopis, který byl vynucen na krnovském hejtmanovi, otevřel brány Krnova. Zde ovšem pod nátlakem zbraní pomohla místní autorita. Jinde si museli útočníci vystačit s čistou propagandou. Výmarský psal hned 21. srpna Hlubčickým a přesvědčoval je, aby se vzdali bez odporu²³¹. Jeho dopis zůstal ovšem bez odezvy.

Důležitým momentem neustále se opakujícím v podobných výzvách byla náboženská otázka. Vévoda prohlašoval, že vojsko přichází na obranu svobod protestantského náboženství, které postihl útlak ze strany katolického císaře a vrchnosti. Konkrétně jmenoval luteránství, jehož svoboda byla ohrožena. Kalvínské, nebo další protestantské směry nezmiňoval. Podobně psal vévoda již na pochodu středním Slezskem. Zachoval se jeho dopis z 30. července adresovaný městu Vratislav. Nabádal jej, aby se přidalo k armádě krále Kristiána IV. Podle jeho slov vojsko přicházelo do Slezska, protože mnohá privilegia a svobody jak katolíci, tak luteráni ztratili za „předěšlých nepokojů“. Žádal město o finanční podporu ve výši 25-30 000 tolarů a o proviant²³². Varoval ale, že armáda je připravena opatřit si tuto sumu i „jinými prostředky“, načež se vyjádřil, že by mu to bylo „líto“, kdyby tyto „krásné země a města utrpěly škody nebo byly zničeny rabováním“²³³.

Ačkoliv měli Výmarský s Mitzlaffem zprávy o tom, že obyvatelé jsou jejich příchodu přátelsky nakloněni, nemáme tolik indicií o poskytnutí aktivní podpory z nezasažených oblastí. Co tím chci říci: Je zřejmé, že ve víru nejistot, jak se zachovat, rozhodovala velmi často vojenská přítomnost té či oné strany. Ta určila, ke komu se obyvatelé nakonec přidají. Zda zachovají věrnost, nebo se připojí a stanou se „rebely“. Propaganda zmohla jen velmi málo. Na úrovni nejvyšších elit, které měly snad větší přehled o vojensko-politické situaci ve střední Evropě, k žádné „kolaboraci“ také nedošlo. A to ani ku příkladu u Jana Kristiána Břežského, který měl k věci protestantismu velice blízko²³⁴. Ostatně ve třicátých letech slezská knížata svou relativní věrnost k císaři prokázala dokonale. Jiří Rudolf Lehnický, v námi sledované době vrchní slezský hejtman, dále Karel Fridrich

²³¹ Jan Arnošt městu Hlubčice, 21. srpna 1626 – *Regesta*, s. 146.

²³² Ve svých požadavcích byl paradoxně skromnější než císař, který žádal o pár týdnů později 40 000 tolarů (*Acta Publica*, s. 74).

²³³ Jan Arnošt radě města Vratislav, 30. srpna 1626 – *Acta Publica*, s. 63.

²³⁴ Je možné, že jen zaslal varování do Opavy před přicházejícím Valdštejnem. Viz níže.

Münsterberský, se kterým jsme se setkali dříve v Olešnici, a zmiňovaný Jan Kristián Břežský se spojili se Švédy a uzavřeli s nimi spojeneckou dohodu²³⁵. V případě vpádu Mansfelda a Výmarského se tak nestalo.

Stejnou rétoriku převzal plně po odchodu Výmarského komisař Mitzlaff. Ten již na začátku září rozesílal do celého Slezska výzvy všem městům, šlechtě i samotnému vrchnímu hejtmanovi Jiřímu Rudolfovi Lehnickému, aby se k vojsku přidali a v žádném případě nepodporovali Valdštejnovo a Donínovo vojsko. Reagoval tak plně na Valdštejnův patent proti zrádcům císaře z 29. srpna a četné jiné výzvy a rozkazy, kterými generalissimus organizoval obranu proti nepříteli. K výzvám k zachování věrnosti se samozřejmě přidal i slezský hejtman²³⁶. Podle Mitzlaffa se měli Slezané „rozpomenout na křivdy, kterých vytrpěli od císaře“. Raději ať se spojí „s dánským králem, který má i na Moravě mnoho stoupenců a záhy vyšle do Slezska další vojsko“. Oznamoval, že královské vojsko přišlo do Slezska pomáhat bránit zemské svobody a především svobodu náboženskou²³⁷. Podobný dopis adresovaný městu Velký Hlohov byl zadržen a poslán Valdštejnovi.

Známe také osud těch, kteří tyto dopisy po Slezsku roznášeli. Několik poslů bylo císařskými chyceno, vyslýcháno a mučeno. Jistý voják, jenž se představoval jako Hans von Mansfeld, byl takto polapen právě v Hlohově a hejtman Oppersdorf se Valdštejna a císaře ptal, jak má být potrestán²³⁸. Hrabě Montecucoli měl naproti tomu jasno v případě dánského trubače zadrženého v Horním Slezsku. Císaři navrhoval, aby byl trubač popraven, neboť se dostatečně provinil snahou rozdmýchat povstání²³⁹.

Jako dovětek doplníme důležitý fakt. V dopisech neobsazeným městům a v propagandistických otevřených listech nepadlo nikde jméno „zimního“ krále Fridricha Falckého. Jako by neexistoval. Přitom argumentace postavená na souvislosti s minulou „rebelií“ mohla být na místě, místo toho byly podrhovány spíše její výsledky, hlavně rekatolizační tlak. Jméno falckého kurfiřta a českého krále padlo výjimečně, a pokud víme, tak jen jednou (!), a to v dopise Mansfelda radě města Bělce²⁴⁰. Mansfeld psal, že v Horním Slezsku jedná na „rozkaz krále Dánska a v plné moci krále Fridricha“²⁴¹.

²³⁵ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 436.

²³⁶ Patent Jiřího Rudolfa Lehnického, 12. září 1626 – *Acta Publica*, s. 77. Patent a své protiakce zmiňuje i komisař Mitzlaff (Relace, fol. 9b).

²³⁷ Citace z regestu z Mitzlaffova dopisu Lehnickému, (Opava) 10. září 1626. Ve stejné věci Mitzlaff znovu psal 18. září. – *Regesta*, s. 162, 165; NA Praha, F 67/52, inv.č. 12715, Jiří z Oppersdorfu Valdštejnovi, (Velký Hlohov) 29. září 1626, Příloha - Mitzlaff městu Velký Hlohov, (Opava) 29. září 1626 (?datum patrně zmýleno).

²³⁸ NA Praha, tamtéž.

²³⁹ Montecucoli císaři, (Nisa) 1. října 1626 – *Regesta*, s. 170.

²⁴⁰ Něm. Bielitz, pol. Bielsko. Asi 30 km severovýchodně od Těšína.

²⁴¹ „Auf Befehl des Königs von Dänemark und in Commission des Königs Friedrich von Böhmen (...)“. Mansfeld si vynutil na městu kontribuci 1000 tolarů. – *Acta Publica*, s. 69-70.

V době, kdy v Horním Slezsku a na severní Moravě teprve „dánské panství“ zapouštělo první kořeny, odehrály se důležité události na bojišti v severním Německu. Kristián IV. po odchodu Valdštejna sbíral své jednotky k útoku. Chtěl využít odchodu Valdštejna k převzetí iniciativy. Králova ofenzíva však vzala nešťastně za své 27. srpna v bitvě u Lutteru, kde Kristiána porazilo Tillyho ligistické vojsko. O této události se velitelé expedice dozvěděli až na středním Slovensku v polovině září²⁴².

²⁴² Také císaři se po obdržení zpráv o bitvě zvedla nálada a dvůr navzdory Mansfeldově postupu hýřil chvíli optimismem - Císař Valdštejnovi, 5. září 1626 – *Documenta*, s. 144.

5. Dění v Uhrách

Tažení na Slovensku

Mansfeld a vévoda Jan Arnošt vyrazili od Lipníku kolem Přerova, Kroměříže, Holešova, Napajedel, Uherského Hradiště a Uherského Brodu do Uher. Stejnou cestou pochodoval Valdštejn jen o tři, čtyři dny později, počáteční náskok Mansfelda tedy rychle stahoval²⁴³.

Na uherských hranicích spojence čekal hrabě Illesházy, který pomohl vévodovi i Mansfeldovi na cestě do Trenčína, kde se vojska objevila 5. září. Na Slovensku vyvstaly problémy v komunikaci mezi oběma hlavními veliteli v ještě větší intenzitě. Především nepřítomnost Bethlena ukazovala, že velkolepě oslavovaná idea tažení se povážlivě hroutí. Sedmihradský kníže, ke kterému vyrazili vévodovi poslové, komisař Samuel Jeschenius a brzy po něm plukovník Peblis, pochodoval ze Sedmihradska teprve na konci srpna.

Viníkem jeho zpoždění nebyl on sám, ale turecká Porta, která mu dala souhlas k tažení prý až na nátlak anglického vyslance v Cařihradě. Po obdržení tohoto vyjádření můžeme charakterizovat Bethlenův pochod jako docela svižný. Jestliže 25. srpna byl ještě v sídelním městě Alba Julia, pak 13. září byl už v Debrecenu a kolem 22. září stanul u Filakova²⁴⁴. Ačkoliv mu subsidie nedošly, přece cítil odpovědnost za osud spojeneckého vojska²⁴⁵.

Tahy armád na Slovensku dostatečně popisuje historická literatura, proto zde není na místě zdlouhavě opakovat známá fakta. Některé důležité skutečnosti uveďme alespoň ve zkratce. Všechny tři armády, Valdštejnova, Mansfeldova a Výmarského, netrpělivě čekaly na Bethlena a hledaly ho. Vojáci se unavili téměř dvouměsíčním namáhavým pochodem do té míry, že je vysílené začaly pomalu kosit epidemie nemocí.

Spojení, alespoň korespondenční, s Bethlenem bylo posléze navázáno, neboť ten nyní tlačil vehementně na rychlé setkání spojeneckých armád v údolí Hronu. Turci se blížili z jihu. Konkrétně šlo o bosenského pašu a jednotky příhraničních Turků. Ti koncem září obléhali Nógrád²⁴⁶, ale zanechali toho a spojili se s Bethlenem proti přicházejícímu Valdštejnovi. Výmarský vyrazil sám

²⁴³ Opel píše (stejně jako J. GROSSMANN, *Des Grafen Ernst*, s. 122) o tom, že Mansfeld narazil u Kroměříže na Valdštejna, proto se stáhl zpět k Těšínu, kde byl do 15. září. Jedná se ovšem o omyl převzatý z jiných starých tisků 17. století a Opel o něm oprávněně pochybuje (J. O. OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, II., s. 595). ²⁴⁴ Ukazují to datace jeho dopisů vévodovi Janu Arnoštovi (G. E. HEERMANN (ed.), *Beytrag*, s. 263, 265, 269).; Polišíenský a další popisují Bethlenovo tažení jako pomalé (POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause*, s. 256), jednalo se ale o velké vzdálenosti, které vojsko muselo urazit. Za zpoždění začátku tažení Bethlen pravděpodobně nemohl vinou Porty. Proč ale byl Quadt pro Mansfeldův příchod už na konci července, asi nedokážeme vysvětlit.

²⁴⁵ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 144.

²⁴⁶ Nógrád v Maďarsku, asi 20 km severovýchodně od Ostřihomi.

vstříc Bethlenovi, ale nenašel jej a znovu se spojil s Mansfeldem na horním toku Nitry u Nemeckého Pravna.

Valdštejn objevil Bethlena první. U Dregely Palanky na řece Ipeľ²⁴⁷ se postavily obě armády proti sobě večer 29. září. K bitvě nedošlo, neboť se v noci Bethlen stáhl. Nechtěl riskovat bitvu, když chyběli jeho dánští a mansfeldští spojenci. Zastavení větších aktivit na Slovensku právě ze strany Výmarského a Mansfelda v zářijových týdnech je nepochopitelné. Veškeré snažení od začátku července tak přišlo vniveč, neboť v osudné chvíli nedošlo ke spojení sil. Vévodova a Mansfeldova pěchota a těžká jízda by byla s Bethlenovou a tureckou lehkou jízdou vynikající kombinací a spolu s nabytou početní převahou by se vítězství nad zuboženou Valdštejnovou armádou ocitlo na dosah ruky²⁴⁸. To se ale nestalo. Valdštejn Bethlena nepronásledoval a stáhl se do defenzívy zpět k Novým Zámkům, odkud přišel. Bethlen vyslal vzkaz Mansfeldovi a vévodovi Janu Arnoštovi, aby se stáhli k Lučenci²⁴⁹, a znovu urgoval spojení armád. Je záhadou, co způsobilo zaváhání. Mansfeldova pasivita v oblasti horní Nitry je zarážející.

Setkání spojeneckých armád se uskutečnilo až v polovině října u Tekova, asi padesát kilometrů severovýchodně od Nových Zámků. Nedošlo ani k náznaku společné ofenzívy proti císařským pozicím. Více než únava vojsk mohly překážet rozpory mezi všemi třemi veliteli, zvláště mezi Mansfeldem a Janem Arnoštem o dalším postupu²⁵⁰. Ale hlavní ránu celému tažení zasadil sedmihradský kníže, když už v říjnu sondoval u Valdštejna a uherského palatina možnost uzavřít příměří. Bethlen přestal věřit ve vítězství v koalici s dánským králem. Po zprávách o bitvě u Lutteru a marném čekání na slibované subsidie už neměl chuť dál bojovat. Příměří vstoupilo v platnost po krátkém jednání s císařem 11. listopadu. Jaký dojem to udělalo na dosavadní spojence, si lze snadno představit. Po několika měsíčním trmácení střední Evropou se ukázalo jejich snažení a nemalé oběti zbytečné.

²⁴⁷ Drégelypalánk v Maďarsku u hranic se Slovenskem, asi 40 km severovýchodně od Ostrihomi.

²⁴⁸ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 145.

²⁴⁹ F. POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause*, s. 224, podle dokumentů z Landeshauptarchiv Weimar.

²⁵⁰ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 147.

Krise a Mansfeldův odchod

Mansfeld pomýšlel na odjezd do Benátek. Věc v Uhrách alespoň pro tento rok skončila, pokud neskončila úplně. Vévoda Jan Arnošt ho od jeho úmyslu zrazoval, navrhoval stažení do Slezska, ale tomu Mansfeld jednoznačně oponoval. Plukovníci Peblis a Berbisdorf²⁵¹ se účastnili emotivní diskuse obou velitelů, která vedla ke konečné roztržce. Mansfeld odmítl dřívější úmluvy z Lipníka a chystal se na cestu²⁵². Armádu, ze které zůstávaly jen zbytky, přenechal Bethlenovi²⁵³. Za částku 1000 tolarů na cestu mu dal v zástavu rovněž své dělostřelectvo. Někdy kolem 10. listopadu se skupinkou jezdců odejel pryč, aby se přes turecké Uhry dostal k Dubrovníku a odtud do Benátek. Tam ale nedorazil. Zemřel na chrlení krve poblíž Sarajeva v noci z 29. na 30. listopadu. V jeho osobě odešel další výjimečný vojevůdce z počátečních let velké války. Císař se mohl zaradovat nad takovou zprávou.

O čem Mansfeld přemýšlel, co provázelo jeho odchod a počítal vůbec s návratem k vlastnímu vojsku? Jeho jednání je v historické literatuře vysvětlováno velmi různými pohnutkami. Ačkoliv někteří historici soudí, že Mansfeld počítal jistě s návratem²⁵⁴, zdá se, že armáda byla v tak těžké situaci, že bylo sotva reálné, aby ji její velitel na zpáteční cestě ještě našel. Na Slovensku ji docela opustily síly. Byla nedostatečně zásobovaná, jistě na zimu nevybavená, po hladu následovaly epidemie nemocí a vše provázely četné dezerce, které zasáhly i důstojnický sbor. František Karel Sasko-Lauenburský odešel z královské části armády už koncem října, což Valdštejn kvitoval s povděkem a doufal jen, že po vévodovi přijdou další²⁵⁵.

Reálný se zdá Mansfeldův záměr hledat pomoc v Benátkách nebo ve Francii. Především hledat peníze. Spoustu peněz, které pro armádu a vedení války byly životní nutností. Dánský král odchod na západ Mansfeldovi v červnu navrhoval. Tehdy generál odmítl. Nyní ztrácel armádu a vládu nad válečným děním a odejít bylo jediné východisko. Možná se sblížil s Bethlenovým názorem, že válka bude pokračovat příští rok²⁵⁶. Ostatně v zimě se nebojovalo a uzavřít příměří byla docela

²⁵¹ Jiří Ehrenfried z Berbisdorfu, český šlechtic, se zapojil jako plukovník do Krnovského akce roku 1621, poté v emigraci v okolí Fridricha Falckého (F. HRUBÝ, *Velen*, s. 108, 140), od června 1625 byl generálním proviantmistrem v dánské armádě. 3. srpna 1625 mu bylo vyplaceno dvě stě tolarů na cestu ke Gáboru Bethlenovi. Měl za úkol jej získat do války proti císaři a do připravované haagské koalice, prý ale na cestě ztratil pověřovací dokumenty od krále (C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian*, sv. 1., s. 2).

²⁵² J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 257.

²⁵³ V předání vojska není mezi historiky jednoty. Nicméně Mitzlaff píše jasně: „(...) des Graven von Mansfeldts procedere, welcher dohmahln schon seine Armee nebenst stucken und unsser noch verhandenen Amonition dem Bethlehem ubergeben und geschencket, (...)“ - Relace, fol. 13b.

²⁵⁴ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 150.

²⁵⁵ Jeho bratr František Albrecht byl u Valdštejna vysokým důstojníkem; „Er (Valdštejn-pozn. VM) bemühe sich, weitere ausgezeichnete offiziere aus Mansfelds Heer zu sich herüberzuholen, um es so zu zersetzen, und hoffe, Herzog Franz Karl werde unter Mansfelds Offizieren viele Nachfolger finden.“ – z regestu z dopisu Valdštejna císaři Ferdinandovi II., 27. října 1626 – *Documenta*, s. 162.

²⁵⁶ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 147.

běžná praxe. Zda bude v Uhrách válka pokračovat nevěděl ovšem ani Bethlen, který svůj opětovný zásah sice sliboval. Záleželo to do značné míry také na dánském králi a haagské koalici.

Josef Zukal odůvodňuje Mansfeldův odchod jeho nemocí a ztrátou důvěry v dobrý vývoj věcí. Podobně hodnotí událost Fukala²⁵⁷. Co se týče nemoci, je pravdou, že Mansfelda trápily součotě. A ty za pobytu na tažení v nepohodlných táborech a na další náročné cestě v listopadu vyvrcholily. Obrat na Benátky ostatně učinil Mansfeld již v roce 1623, když se tehdy chystala koalice proti hrozící španělské hegemonii v Itálii a válka v Německu šla od desíti k pěti²⁵⁸, nebylo to tedy pro něj nic nového. Jak hlásilo jedno avízo na císařské straně, Mansfeld byl dokonce na podzim 1626 do severoitalské republiky přímo pozván²⁵⁹.

Na straně nejbližšího spojence, výmarského vévody a komisaře Mitzlaffa, byl Mansfeldův krok chápán jako zrada. Vévoda upadal do depresí. Ránu za ranou dával celému vojsku Bethlen svými jednáními s císařem. Po příměří se chystal sedmihradský vévoda uzavřít i trvalejší mír²⁶⁰. Dánskou stranou zvláště těžce přijímaný fakt byl, že Mansfeld odkázal (nebo zapůjčil) armádu Bethlenovi a Výmarského nechal na holičkách. Projevily se tím již naprosto nepřekonatelné rozpory a rozchod obou spojenců. Jak si máme Mansfeldův krok předání jednotek Bethlenovi vysvětlit? Odevzdání dělostřelectva a munice za pouhých 1000 tolarů je také podivné. Armáda byla do značné míry jeho majetkem. Děla stála několikanásobně více. Zapůjčení bylo dosti nejisté vzhledem k náročné cestě do Benátek a zpět a rozkladu armády. Na celé vojsko musel působit odchod vrchního velitele demoralizujícím dojmem ještě hlouběji.

Vojsko se pomalu přesunovalo do svých zimních bytů, které pro něj a Výmarského Bethlen vyhradil na severu v horách. Jan Arnošt pak ležel se svou pěchotou v Martině, jeho osm kornet jízdy v okolních vesnicích. Mansfeldská pěchota se ubytovala ve Znievě, 1600 jezdců pod komisařem Straussbergem a 2000 pěších na panství znievského kláštera²⁶¹.

Někdy v druhé polovině listopadu přijel Joachim Mitzlaff ze Slezska za svým velitelem Janem Arnoštem. Ten jej v dopise vyzval k rychlému příjezdu do Uher, neboť sám se cítil na konci svých sil. Jeho zdraví, nalomené tříměsíčním tažením a snad pokročilou tuberkulózou, se rapidně zhoršilo²⁶².

²⁵⁷ V předmluvě k edici *Inquisition*, s. 17 ; R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 83.

²⁵⁸ POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka*, s. 166.

²⁵⁹ Avízo z 18. listopadu 1626 - *Regesta*, s. 189.

²⁶⁰ Larsen překládá Mitzlaffův výrok „graß von Mansfeld durchgangen, weil er den Braten gerochen“ tak, že hrabě „ucítil hořet doutnák“, a že vlastně z nebezpečné situace, která v Uhrách a Slezsku nastala, včas uprchl (A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 173, 176).

²⁶¹ J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 257.

²⁶² „Von dannen komme ich auff S. Martin zue abendts im finstern, finde den General Hertzogk von Weinmarn Kranck im bette, welcher sich meiner ankumfft nicht minder erfreuwet als Er betrubt war uber des Bethlehems Friedens tractation,..“ - Relace, fol. 13a.

Vévoda sdělil Mitzlaffovi své plány s armádou. Na rozkaz Jana Arnošta měl Mitzlaff přivést Bethlena zpět k aktivnímu spolenectví, vyjednat předání Mansfeldových vojáků, kanónů a munice a přesunout celé vojsko přes hory do Slezska, kde by se mohlo uzdravit a obnovit²⁶³.

Jednání Mitzlaffa s Bethlenem

Dánský komisař přispěchal k sedmihradskému knížeti do Kremnice. Mitzlaff připomínal sliby, které za sedmihradského knížete učinil jeho vyslanec Matyáš Quadt. Vypočítával, co vše obětoval dánský král pro zajištění výpravy. Bethlen svým jednáním uvedl do těžké situace mnoho vojáků a důstojníků, kteří se na jeho slib spojení sil vydali na dlouhou cestu a které on, Bethlen, chtěl uvést „do nebezpečí v rozporu ke svatým článkům spolenectví, které připravil vyslanec (Quadt-pozn. VM) sám.“²⁶⁴

Bethlen odmítl Mitzlaffovy argumenty. Řekl, že smlouvu, kterou Quadt prý podepsal, ještě neviděl, stejně jako slíbené peníze. Zmínil porážku u Lutteru a tureckou neochotu dál podporovat Sedmihradsko v jeho válce s císařem²⁶⁵. Stěžoval si také na to, že má potíže i ve vlastních řadách a mocní magnáti by rádi usedli na jeho místo.

Jednání, které trvalo dva až tři dny, skončilo Bethlenovým slibem, že na jaře znovu vytáhne po boku dánského krále proti císaři. Ale jeho podmínka pravidelného vyplácení měsíčních subsidií ve výši 40 000 tolarů zůstala. Co se týče vojska dánského krále ve Slezsku, požadoval nyní nejméně 12 000 vojáků²⁶⁶. Marně Mitzlaff protestoval proti Bethlenovu vyjednávání s císařem o uzavření míru. Slíbil za krále Kristiána IV., že mu peníze budou v nejbližší době vyplaceny.

Bethlen alespoň nedělal okolky v otázce předání vojska. Ohledně děl a zásob munice tak otevřený nebyl. Mlhavě slíbil, že munici do Slezska pošle dodatečně. O dělech se nejspíše vůbec nechtěl bavit. Mitzlaff dále vyjednával s mansfeldskými důstojníky. Většina přešla do služeb dánského krále ihned. V Uhrách pro ně nebyla perspektiva. Poslední debata s Bethlenem po dojednání nejdůležitějších bodů proběhla u vína a podle Mitzlaffova líčení byla veselejší²⁶⁷.

²⁶³ Relace, fol. 13b.

²⁶⁴ Relace, fol. 14a. Kollmann tvrdí, že vévoda Jan Arnošt jednání v Kremnici byl přítomen, ten ale podle Mitzlaffa ležel těžce nemocný v Martině (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 156; Relace, fol. 13a).

²⁶⁵ Osmanská říše se tehdy totiž mnohem více zajímala o své východní hranice, kde se musela stáhnout do defenzívy po bitvě s Peršany u Babylónu.

²⁶⁶ Schůzky se měl účastnit i vévoda Jan Arnošt (J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 173), ale ten ležel nemocný v Martině. Podle Relace Gábor Bethlen požadoval armádu slouženou konkrétně z vojáků „Němců“.

²⁶⁷ „...das Er (Bethlen – pozn. VM) beginnet lustigk zuwerden und starck zutrincken, Also das wir allerseits mitt dem sussen Tockayer wein bereuschet, uns entlich absentiren und nachm Losament verfugen müssen.“ - Relace, fol. 17b.

Zimní pochod do Slezska

Mitzlaff se radil s přítomnými důstojníky, Ehrenfriedem z Berbisdorfu, Adrianem Baltazarem Flodorfem a Joachimem Karpezanem²⁶⁸, jak dosáhnout v zimních měsících s několikatisícovou armádou Slezska. Působilo mu to veliké starosti, neboť vojsko nebylo ve stavu takový manévr v poklidu zvládnout. Po návratu do Martina začal Mitzlaff jednotky připravovat na cestu. Vévodu chtěl odvézt „živého, nemocného, nebo mrtvého.“²⁶⁹ Rozdal vojákům všechny peníze, šaty a přikrývky, které s sebou ze Slezska přivezl.

Těsně poté, co první jednotky vyrazily k Žilině, vévoda Jan Arnošt 14. prosince zemřel. V dopisu králi Mitzlaff psal, že „vévoda zemřel žalem a melancholií“. Mitzlaff převzal odpovědnost za bytí a nebytí několika tisíců vojáků. Věděl, že ho čeká jen usilovná námaha, aby je vyvedl z této země přes Jablunkovský průsmyk do Slezska a velký kus práce potom²⁷⁰.

Tento přechod proběhl někdy mezi 12. a nejpozději 28. prosincem²⁷¹. Musel to být tristní pohled. Otrhaní a nemocní vojáci postupovali zimní krajinou a někde uprostřed jejich řad jel po kamenité cestě drkotající se vůz s rakví mrtvého vojevůdce. Vévodovo tělo Mitzlaff odvezl do Opavy a asi 4000 mužů, zbytek celé armády, se rozdělilo do kvartýrů. Vojsko ale nemělo žádnou disciplínu, a tak plenilo a rabovalo některá místa, která jim přišla do cesty, například Frenštát.

Ve Frýdku došlo k největšímu střetu. Město podle Mitzlaffa bylo o příchodu vojáků, kteří v něm měli kvartýrovat, dopředu zpraveno. Jakmile ale jednotka k městu přišla, místní Valaši, kteří patřili ke katolické a procísařské straně, vojáky napadli a donutili ustoupit. K pacifikaci odporu pak byl povolán Flodorf s vojáky příšlými z Uher²⁷².

Dva týdny po vévodově smrti, 28. prosince, byla v Bratislavě mezi Bethlenem a císařem podepsána nová mírová smlouva²⁷³.

²⁶⁸ Též Carpitzo, Carpzo, Carpezon; účastnil se českého stavovského povstání ve vojsku Mansfelda, kde sloužil od roku 1620. – F. HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, s. 173.

²⁶⁹ „(...) in Ungarn solte ich ihn nicht lassenn, sondern ie lebendisch, kranck oder Todt mitfhuren.“ - Relace, fol. 18b.

²⁷⁰ „Herzog von Weimar ist von leid und melancholey todss verblichen und mir grossen last arbeit und sorge histerlassen“. – Relace - Příloha, fol. 43a, Mitzlaff králi, SD, opis. Ve spisu *Theatrum Europaeum* je smrt vévody zdůvodněna požitím nedovařeného masa a nadměrným pitím (J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum*, s. 1083)

²⁷¹ Ačkoliv historická literatura datuje tuto událost na počátek příštího roku, na základě Mitzlaffova popisu dalšího dění musel pochod proběhnout o trochu dříve.

²⁷² Relace, fol. 20b-21a. O masakru frýdeckého obyvatelstva se zmiňuje zápis z místní cechovní knihy, který cituje Polišenský (J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 251).

²⁷³ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 110.

6. Dánské panství na severní Moravě a v Horním Slezsku

Neboť se jedná o celý komplex otázek a pojednávaných momentů v dění na velkém území v průběhu skoro poloviny roku, bylo otázkou, jak faktografické vylíčení válečného dění vhodně přerušovat a celou kapitolu roztřídit. V kontextu celého vpádu se jednalo o fázi růstu enklávy, kdy armáda v kraji zapouštěla kořeny. Všechny jevy a události spolu nějakým způsobem souvisely a ovlivňovaly se. Na pomoc ovšem přichází fakt, že tématu se v různé míře již věnovala historická literatura. Například život v obsazené Opavě a osud jednotlivých členů stavoské obce téhož knížectví byly již předmětem zájmu historiků, ale zcela vynechat je zde nemůžeme. Zaměříme se tedy na ty stránky a momenty, ke kterým mají prameny ještě mnoho co říci. Také pokusíme na některé již dříve a jinde pojednávané jevy a události nahlédnout trochu jiným úhlem pohledu, případně upřesnit jejich datování a průběh. Hlavní pozornost bude zaměřena na činnost komisaře Mitzlaffa a vojenské dění, respektive jak po odchodu hlavní armády válka v kraji pokračovala. Než půjdeme dál, všimneme si i nevojenského dění, života na obsazeném území a jeho podobách a účasti Valachů.

Bohužel není možné jakkoliv procentuálně vyjádřit poměr aktivních kolaborantů, přihlížejících a proti vojenské síle pasivních jedinců a aktivních odpůrců okupace, neboť se jedná o desítky a stovky jedinečných osudů jednotlivců a rodin. Podíváme se tedy alespoň na některé ukázkové momenty v konkrétním prostředí, na Opavsku. To se stalo centrem celé nové enklávy.

Základy dánské moci ve sledované oblasti položilo královské a Mansfeldovo vojsko svými akcemi již v srpnu 1626 tak, jak jsme toho byli svědky výše. Komisař Mitzlaff, plukovník Baudyš a Rantzau nijak nelenili a začali ihned po vévodově a Mansfeldově odchodu základnu rozšiřovat novými výpady do okolí.

Na úrovni zemských úřadů knížectví se život zastavil. Mitzlaff začal spravovat Opavsko, Krnovsko a další kraje svými dekrety, jako by byl hejtmanem panství. Hlavním a jediným určujícím faktorem pro jeho jednání byl vojenský zájem. Knížecí úředníci byli vyhnáni a správu převzali armádní důstojníci. Může se zdát být ve válečné situaci eufemismus, co historik Josef Zukal k tomuto období našel v zemských knihách : „1626 od sv. Havla až do 1633 o Všech svatých právo zemské pro vpád nepřátelský odpočívalo.“²⁷⁴

²⁷⁴ Mnoho cenných výpisků k dějinám kraje viz Excerpta k dějinám Opavska a Krnovska II., Zemský archiv Opava, fond: Zukalova pozůstalost, inv. č. 183, zde fol. 125.

(Ne)přátelská armáda. Verbování a jeho finanční a hospodářské zajištění

Zaměříme se tedy nyní na dění vojenského charakteru. O něm máme také velké množství zpráv. Zajímavým fenoménem třicetileté války, který můžeme vícekrát pozorovat i na historii mansfeldského a dánského vpádu, byla velká proměnlivost armád. Tyto malé světy samy pro sebe vznikaly a zanikaly, bobtnaly a tenčily se, pohybovaly se a při těchto pohybech a taženích zanechávaly za sebou po cestě tu větší, tu menší část, případně současně na sebe nabalovaly verbováním nové jedince a místní obchodníky a markytánky, kteří vycítili šanci na takovém specifickém mnohohlavém trhu profitovat.

Je podivuhodné kolika radikálními změnami, co se týče počtu vojáků, prošly za dobu celé diverze v českých zemích Mansfeldovy, ale hlavně dánské královské jednotky. Mimořádný úspěch pro armádu přineslo verbování²⁷⁵. Podle zpráv císařských získal nepřítel na Opavsku jen do poloviny září jeden pluk pěchoty a tisíc koní²⁷⁶. V tomto ohledu opravdu kraj armádu podpořil, důležité je ale povšimnout si, že se jednalo o vztah individuální a motivace jednotlivců, kteří do armády vstupovali, byla různá.

Podle záznamů inkviziční komise, která vyšetřovala okolnosti vpádu po vyhnání nepřátelského vojska v létě 1627, se odebralo vždy několik usedlíků z každé vesnice Opavska a Krnovska do armády, konkrétně například z Krnova padesát lidí, z Benešova dvacet, z dalších obcí menší počty. Podle Zukala prý rekrutů z českých vesnic přicházelo k vojsku mnohem méně než z německých. Neuvádí však, proč tomu tak bylo. Na to je ovšem odpověď nejspíš velmi těžká²⁷⁷. Verbíři odcházeli časem i mnohem dál, na neobsazenou Moravu a do Slezska, někdy až do Čech.

Co se týče sociálního původu, často to byli zchudlí chalupníci nebo venkovští řemeslníci, kteří hledali štěstí ve vojenské službě²⁷⁸. Opět hrály roli ekonomické důvody. Ideologické samozřejmě celou akci vydatně podporovaly, těžko ale říci, jaké představy o válce, evropském zápase a boji proti Habsburkům poddaní z vesnic měli. Můžeme se domýšlet, že velmi malou. Byla důležitá osobní zkušenost s rekatolizací? Ale co když rekatolizace na venkov sotva ještě doléhala? Nebo bylo v armádě prostě za takovýchto situací bezpečněji? Druhý důvod potvrzují poznatky i z jiných oblastí a let²⁷⁹. Z měst přicházeli k armádě řemeslníci, měšťané s vojenskými zkušenostmi, i měšťanští

²⁷⁵ O verbování jako dobovém fenoménu, sociálním původu vojáků, jejich motivech pro vstup do armády, o vojenském podnikání a mnohém dalším vystižně píše Englund ve své knize *Nepokojná léta* (s. 277-280nn).

²⁷⁶ NA Praha, F 67/52, inv.č. 12693, Jiří Rudolf Lehnický Valdštejnovi, (Lehnice) 18. září 1626. Podobné zprávy měl například Ditrichštejn píšící císaři 14. září - *Documenta*, s. 147.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 16.

²⁷⁸ *Inquisition*, s. 118, 119nn.

²⁷⁹ P. ENGLUND, *Nepokojná léta*, s. 278.

synkové toužící po dobrodružství a mnozí další²⁸⁰. I takové pohnutky jako hledání napětí a zkoušek odvahy nebyly výjimkou a týkaly se všech vrstev, jak šlechty, tak venkovanů.

Novými důstojníky se stávali především šlechtici a jen velmi zřídka měšťané. Armáda měla svou hierarchii a důstojnické posty byly vyhrazeny vyšším stavům společnosti. Někteří místní rytíři a zemané byli k službě donuceni nátlakem nebo existenční nouzí²⁸¹, jiní se ochotně dostavovali k vojsku v prvních týdnech dánské vlády z ideologických, ale nezřídka také utilitárních důvodů, neboť chtěli služby využít k vlastnímu obohacení²⁸².

Vybraní šlechtici byli v dánské službě zvláště aktivní. Mikuláš Rohr z Kamene a Meziboře naverboval sám pro nové chleboďárce pěší pluk a později velel v Těšíně. Adam Oderský a Achác Reibnic naverbovali nejméně dvě celé kompanie arkebuzyrů, jimž pak veleli v rámci nového Kaltenhofova jízdního regimentu²⁸³. Podobně najímal nové vojáky Friedrich Ross²⁸⁴, který sloužil stejně jako Rohr jako voják již u Jana Jiřího Krnovského.

Je velice pozoruhodné, že peníze na verbování dostali Oderský s Reibnicem již po dvou dnech od vstupu vévody Jana Arnošta do Opavy. Svědčí to o tom, že museli být s útočníkem v kontaktu již dříve. Těžko si totiž představit situaci, že by vévoda dával vysoké sumy někomu zcela neznámému²⁸⁵. Oba dva se vlastně přes noc stali malými „vojenskými podnikateli“ a vedli si velmi dobře.

Stávající pěší a jezdecké pluky byly doplněny do plného stavu. Po návratu vojska z Uher byly doplněny a rozšířeny pluky příslé z původního sboru. Zcela nově postupně vznikly zmiňovaný Kaltenhofův a dále Danielův a Kochtického jezdecký pluk. Z pěších jednotek pak jen Rohrův regiment. Celé verbování však nebylo jen tak jednoduché. Potřebné nebyly jen peníze, ale také vymustrování nových vojáků, tj. dodání výstroje, výzbroje, koní a vozů.

Finanční prostředky k verbování měli zpočátku důstojníci velice bohaté. Mitzlaff zabavil opavskou zemskou pokladnu se 14 000 toлары a další částky. Vymáhal nedodané staré berně a vypisoval nové. Co se týče finanční správy, mnohé dosavadní úředníky vojáci donutili dál pracovat, aby dávky vybírali. Takový osud potkal krnovského zemského výběrčího Leonharda²⁸⁶. Byl také vybrán vhodný kandidát na nového hejtmána knížectví. Prý trochu slabomyslný pán Mikuláš Hynek

²⁸⁰ *Inquisition*, s. 124, 223, 224nn.

²⁸¹ Jiří Laryš z Načeslavic, Kristián Dressler z Šarfenštejnu. Petr ml. Návojský z Dulného, Jiří Rudolf z Kravař, Mikuláš Žirovský a další (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*).

²⁸² Dobrovolně vstoupili do vojska Kryštof Berg z Bergu (rytmistrem), Karel Jindřich svob. pán ze Slupska a Jiří Adam Oderský (oba „pro dobrodružnou zábavu“), Jan Adam z Drahotuše (rytmistrem, později postupně i ve švédském a císařském vojsku), Adam Dressler z Šarfenštejna, Kašpar Laryš ze Lhoty (poručíkem), Albrecht a Václav Harasovští z Harasova, Jiří Fragstein z Načeslavic, a mnozí další (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*).

²⁸³ J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, Appendix 1, s. 64.

²⁸⁴ Friedrich Ross vlastnil dvůr v Sádce na panství Heraltice, více informací viz R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 75.

²⁸⁵ Oběma bylo 22. srpna vyplaceny částky shodně po 1250 tołarech. - G. E. HEERMANN (ed.), *Nachlese*, s. 95.

²⁸⁶ J. ZUKAL, *Paměti opavské*, s. 72.

Tvorkovský z Kravař²⁸⁷, jenž byl Mitzlaffem přepaden na svém zámku ve Štítině, zajat a poté za hejtmana „vykřičen“, jen podepisoval komisařovy dekrety. Po pokusu o útěk byl uvězněn.

Majetek uprchlých katolických šlechticů a měšťanů propadl dánské správě. Další velkou finanční injekcí se stalo ražení falešné mince s pomocí mincmistra Baltazara Zwirnera původem ze slezské Olešnice působícího do léta roku 1626 ve Vídni. Ten společně s ratibořským mincmistrem Danielem Raškou získal v září zařízení k ražení mincí z Těšína díky přičinění jednotky nového důstojníka Fridricha z Rossu. Ross přinutil kněžnu Alžbětu Lukrécii hrubým nátlakem, aby mincovnu vydala²⁸⁸.

Mitzlaff se staral také o to zajistit rychle rostoucí armádě zásobování vojenským materiálem. Proto hledal v kraji mlýny na střelný prach a suroviny na jeho výrobu. Po prvních objíždkách našel funkčních jen pár mlýnů. Většinu zničili vojáci obou stran dříve, než mohly být zachráněny. I po opravách a převozu zařízení ze vzdálenějších oblastí produkovaly Mitzlaffovy mlýny jen šest centů střelného prachu za týden, což vůbec nedostačovalo²⁸⁹. Při výrobě aktivně pomáhali někteří opavští měšťané, kteří v tom viděli příležitost, jak na potřebách armády profitovat²⁹⁰. Co se týče zbraní, byly rekvírovány v celém kraji. Z Hlučína byla například do Opavy otažena dvě děla, od některých místních šlechticů byly zbraně vynucovány buď jako kontribuce, nebo jako součást výkupného.

Práci dostaly desítky řemeslníků, puškařů, zámečnicků, koželuhů a mnohých dalších. I na Opavsku se ukázal jeden z hospodářských fenoménů třicetileté války, tj. za válečného běsnění a neustálého ničení některá odvětví vydatně prosperovala. Navíc naše sledovaná oblast nebyla na zmiňovaná řemesla chudá. Především v Těšíně bydlela již od 16. století řada puškařů a město bylo svojí zbrojní výrobou známo široko daleko. Řemeslo zde mělo vydatnou tradici, která pokračovala po další staletí²⁹¹.

²⁸⁷ Slabomyslnost však jeho výpovědi nijak nenaznačují. – *Inquisition*, s. 46-47.

²⁸⁸ Více o dánském mincování viz. František PAPOUŠEK, *Dánské (Zwirnerovo) falešné mincování na Hradci u Opavy v letech 1626 a 1627*, in: Slezský sborník XLI., 1936, č. 1-2, s. 151-159. Za zmínku stojí, že Zwirner oslovil dánské velitele při jejich pochodu Horním Slezskem. O mincování částečně ještě v kapitole věnované rozboru Relace Joachima Mitzlaffa.

²⁸⁹ Relace, fol. 9a.

²⁹⁰ Jednalo se o Lorenze Macáka, hlučínského mlynáře Jiřího Štěpána, a další (*Inquisition*, s. 24 a jinde)

²⁹¹ Vladimír DOLÍNEK, *Čeští puškaři*, Praha 2005.

Rozšiřování enklávy. Země zmítaná ve válce

Protože se brzy po odchodu vévody na Moravu a na Slovensko blížil k Opavě Valdštejn, Mitzlaff horečně sbíral zásoby obilí z šlechtických sýpek v okolí a spravoval hradby, aby Opavu připravil na obléhání. K tomu ale nedošlo a Valdštejn kolem města prošel bez zastavení.

Ve své zprávě uvádí Mitzlaff zajímavý detail. Krátce po průchodu Valdštejna dostal dopis snad odeslaný přímo od břežského vévody, jenž ho informoval, kolik má Valdštejn vojáků a jaké jsou jeho úmysly²⁹². Pokud tomu tak skutečně bylo, znamenalo to, že alespoň těchto malých projevů podpory se vojsku od Jana Kristiána Břežského dostalo. Evidentně měla tedy dánská strana své sympatizanty i na nejvyšších místech, neboť vévoda byl bratrem již zmiňovaného Jiřího Rudolfa, vévody lehnického a vrchního hejtmána Horního a Dolního Slezska. O další podpoře však nemáme zprávy a asi k ní vývojem v císařskými ovládaném Slezsku ani nedošlo.

Valdštejn zanechal v Horním Slezsku hraběte Montecuccoliho a Karla Hanibala z Donína s malým císařským oddílem s úkolem útočit s pomocí slezské zemské hotovosti na dánské posádky. Podobně jako protivník usilovně verbovali. Hlavními centry a opěrnými body císařských byly Nisa a Ratiboř. Donín ještě v září doufal, že se stavy opavského a krnovského knížectví zvednou k odporu proti dánské armádě. Ale na to již bylo zcela pozdě²⁹³.

Obě strany se připravovaly na vojenský střet. Ve válečných akcích zatím byli úspěšnější vojáci v službách Kristiána IV. Dne 21. září dobyli a vypálili biskupské město Osoblahu a obyvatelstvo pobili²⁹⁴. O pár dní později, 25. září získal Baudyš obratným tahem Sovinec, hrad Řádu německých rytířů. Celé září a říjen se rozšiřovala dánská država nevídaným tempem k velké starosti kardinála Františka Ditrichštejna na Moravě a Donína, Montecuccoliho a Lehnického ve Slezsku.

Dne 3. října dobyl Jan Adam z Víckova s pomocí 400 mušketýrů a 200 Valachů hrad Lukov. Ten mu dříve patřil a roku 1621 jej musel opustit. Nový majitel Štěpán Šmíd z Freihofenu si mohl jen stěžovat císaři do Vídně a informovat ho o tom, že pán z Víckova má asi 4000 Valachů ve zbroji²⁹⁵. Říjen byl vůbec velmi špatným měsícem pro císařské. 20. října získali Mitzlaff se svými vojáky a Víckovými Valachy město Hranice a na druhé straně enklávu rozšířil Baudyš obsazením Bruntálu, kde se nacházelo sídlo správy panství Řádu německých rytířů. Místopředsedu Řádu Jiřího

²⁹² Relace, fol. 9a.

²⁹³ „der von Dohna drawete den Ständen Troppa und Iegerndorff, ebener gestalt der Hertzogin zue Taschen hefftlich, bearbeitet sich sehr eine absonderliche Armee ins Feldt zuebringen (...)“ - Relace, fol. 8b.

²⁹⁴ F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení na Slovensko*, s. 215.

²⁹⁵ František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Brno 1992, s. 142-143.

Viléma z Elckershausenu, zvaného Klippel, odvezl do vězení v Opavě²⁹⁶. Hranice byly získány po několikadenních pokusech²⁹⁷. Město se vzdalo po pár dělových salvách a poté, co hraniční měšťané a obléhatelé přiměli císařskou posádku k dobrovolnému odchodu. Hraniční se přidali se vsí rozhodností k nepříteli.

Co se týče zajetí Elckershausena, stojí za to podotknout, že zajatci byli cenné zboží. Jednáním a smlouváním bylo možné získat značné výkupné. Pro urozené a důležité osoby nebylo proto tak nemožné z bojů vyvázat bez úhony a živý. Bylo jednoduše škoda je zabít, či zranit. V našem příběhu zajatci ještě několikrát vystoupí. Elckershausenovi bylo dopřáno stát se takovýmto objektem plánovaného obchodu hned dvakrát. Ale k tomu se včas dostaneme.

Císařští přeci jen zaznamenali úspěch, když se v první polovině října ubránil Baudyšovu rychlému přepadu Uničov. Uničovští měšťané se odhodlaně postavili na císařskou a katolickou stranu, když odmítli Baudyšovy výzvy k vydání města. Ten prohlašoval, že dánský král chce obsadit tyto kraje, aby pomohl utlačovaným nekatolíkům²⁹⁸. Opět tedy používal tento argument jako dříve Výmarský a Mitzlaff v propagandě.

Také odpověď Uničovských je zajímavým dokladem dobové mentality, především té části obyvatel Moravy, kteří zachovávali plnou loajalitu k vládní moci. V dopise odsoudili nepřátele, kteří vpadli do země. Ke svému přesvědčení, že „krále nemáme než toliko císaře“, přidali i logickou argumentaci, totiž že dánský král na Moravě nikdy neměl žádných nároků a práv a „jsouc teď nyní dvakráte na hlavu poražen /tj. u Dessavy a Lutteru/, /s/ sebou má dosti činiti a hájiti“. Nechybělo ani velmi tvrdé odsouzení emigrantů a povstalců z „proklaté rebelie“, „lidí nevážených, kteříž skrz tuto proklatou rebelii o poctivost a statky své přišli, nemaje čím, jen loupeží chudých živi býti (...)“. Měšťané pokračovali dále slovy: „Zdaliž očitě nevíme, co jest ta proklatá rebelii a její původové provedli, než že země na záhubu a zkázu přivedli? (...) Mnohem by, mnohem lépe bylo, aby ti rebelanti protiva J. Císa. Milosti, jakožto hlavě všeho křesťanstva, na svou poctivost, předky své a na on hrozný ostatní soud boží, před kterýmž z toho všeho zlého, loupeže a mordův hrozný počet dávati budou, již aspoň jednou se rozpomenuli a nětco lepšího sobě usmyslili, ježto tím provozováním zde před lidmi nic jiného než věčnou hanbu, zlořečení, proklínání a před Bohem horouc i peklo sobě

²⁹⁶ „Obrister Paudissen machet einen anschlag auff's Haus Freudenthal, selbes wie auch den Cavallier Klippel, nimmeter und schicket mir den gefangen nach Troppa.“ - Relace, fol. 9b; o události se zmiňuje například J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 72. Na 20. října událost datuje dopis konšelů města Německá Házová (*Regesta*, s. 166).

²⁹⁷ Relace, fol. 9b. O Hranicích podrobně Bohumír Indra (B. INDRA, *Odboj města Hranic 1620 - 1627 a jeho potrestání*, Olomouc 1940).

²⁹⁸ Doslova: „zur Propagierung der ewangelischer Religion, wie auch Liberation wegen fromer, bedrengter (wegen Gottes Worts) christlichen Herzen“. – Hrubý, *Moravské korespondence*, s. 41

zaslouží.²⁹⁹ Dopis svědčí o tom, jak veliké názorové rozdíly panovaly na severní Moravě, a takových svědectví by se dalo naleznout více.

Uničovští v odpovědi zmínili bitvu u Lutteru, která zapůsobila na celou Evropu a neméně i na Slezsko. Bethlen ztratil po informacích z německého bojiště chuť dál válčit s neperspektivním spojencem. Podobně zapůsobila bitva na slezské a moravské prostředí. Ve chvíli, kdy se rozhodovalo o osudu výpravy a o tom, jak se zachová obyvatelstvo českých zemí, přišla tato zpráva jako blesk z čistého nebe. Naděje v úspěch protestantské věci byly u mnoha opodál stojících sympatizantů nalomeny. Toho si byl vědom i komisař Mitzlaff, který psal do okolí a význam bitvy u Lutteru zmenšoval³⁰⁰.

Válka na Moravě a ve Slezsku pokračovala s nezměrnou intenzitou. Kardinál Ditrichštejn bil na poplach, když byli císařští velitelé ve Slezsku, hrabě Montecuccoli a purkrabí z Donína, kteří podle Valdštejnova rozkazu měli dánské jednotky ze Slezska vyhnat, poraženi Mitzlaffovým vojskem poblíž Hlubčic³⁰¹ a jejich vojáci nahnáni do řeky³⁰². Mitzlaff se zde ukázal jako dobrý válečník a své první větší srážce na otevřeném poli dal dostatek prostoru i ve své zprávě³⁰³.

Jak si stála v říjnu císařská armáda proti dánskému královskému vojsku ve Slezsku, dokládá výborně dopis hraběte Montecuccoliho Collaltovi. Svému vojsku, jež čítalo 1800 mužů pěšího vojska a 1300 mužů jezdeckta, vůbec nevěřil. Mezi vojáky bylo mnoho luteránů, a to i mezi důstojnictvem³⁰⁴.

Jiná místa na Moravě, jako například Lipník a Helfštein, byly kardinálem posléze vydatněji zabezpečeny, proto zůstaly císařskými výspami po celou dobu dánské přítomnosti v kraji. Sami Lipničtí nejspíše neměli chuť přidávat se k nepřátelům a emigraci. Podnikali soukromé výpady proti Hranickým, kdy jim brali dobytek, a Hraničtí se neostýchali oplácet stejně³⁰⁵.

Císařští se proti dánským pozicím omezili jen na krátké výpady, při nichž ničili statky a vesnice těch, kteří se k nepříteli přidali. K výjimečně větší akci se odhodlal rychlým postupem jezdeckta z Ratiboře plukovník z Donína dne 10. října, když se mu podařilo vyrvat obsazený

²⁹⁹ *Moravské korespondence*, s. 42-43.

³⁰⁰ Relace, fol. 9b a 15b.

³⁰¹ Něm.Leobschütz, zde v pramenech Lischwitz, pol. Glubczice.

³⁰² Relace, fol. 11b; Ditrichštejn císaři, 20. října 1626 - *Documenta*, s. 159.

³⁰³ Relace, fol. 11a,b.

³⁰⁴ Plukovník Montecuccoli hraběti Collaltovi, 21. října 1626 - *Documenta*, s. 161.

³⁰⁵ *Moravské korespondence*, s. 40. I když tato informace nemusí nutně souviset s událostmi let 1626 až 1627, zajímavým faktem zůstává, že Lipník byl po rebelii 1619-21 potrestán více než Hranice, které byly v podstatě Ditrichštejnem pardonovány (B. INDRA, *Odboj města Hranic*, s. 13)

Bohumín a opanovat přechod přes řeku Odru, který královské a mansfeldské jednotky hojně využívaly mezi Těšínem na straně jedné a Hlučínem a Opavou na straně druhé³⁰⁶.

Jednotky Kristiána IV. měly podporu v Beskydech jednak od Valachů, dále pak od Žerotínů z Valašského Meziříčí. Jetřich ze Žerotína byl totiž Bethlenovým dvořanem a důvěrníkem a Mitzlaff se u něj před svou cestou do Uher vydal hledat radu a pomoc pro budoucí setkání s Bethlenem. Za jeho nepřítomnosti ve Slezsku jej zastupoval plukovník Baudyš a vedl si úspěšně. Po mnoha dřívějších méně šťastných pokusech dobyl město Hlubčice 22. listopadu³⁰⁷.

Jiný příslušník roku Žerotínů, nám mnohem známější Karel starší, se takovým příznivcem dánské strany, jakým byl jeho příbuzný, nestal a své poddané, obyvatele Přerova, napomínal k věrnosti císaři a k bdělosti k obraně podle logiky „nehledíce na škodu, která by jim z toho mohla vzejít, vždy že bude menší než pokuta a trest, které by pak mohly na ně přijít pro porušení věrnosti.“³⁰⁸ Nebezpečí nehrozilo jen Přerovu. U Kroměříže, Napajedel nebo na Velehradě se objevily nepřátelské nebo povstalecké skupiny. Klášter na Velehradě byl vyplněn právě místními dobrovolníky na straně Výmarského a Mansfeldské armády už na počátku vpádu.

Když se Mitzlaff ke konci prosince vracel z Uher rychle do Opavy, čekal tam na něj dopis od Jana Adama z Víckova. Ten psal o Valdštejnovu pochodu Moravou do Slezska. Neboť generalissimovo vojsko bylo zdecimované hladem, nemocemi a dezercemi, navrhoval pán z Víckova velice odvážný plán. Jeho Valaši společně s Mitzlaffovými jednotkami měli na Valdštejna počkat u Hranic a napadnout ho. „Takovéto zprávy mi od pána (z Víckova-pozn.VM) vždy přicházely vhod“³⁰⁹, Mitzlaff se návrhu ihned chopil a svolával vojsko k Novému Jičínu. Valdštejn ale v poslední chvíli tři míle od Mitzlaffa změnil směr cesty a zahrnul ostře doprava, přešel špatně schůdné Oderské vrchy a namířil pochod armády do Zlatých Hor. Tato událost se stala někdy mezi 28. a 30. prosincem, jelikož 27. byl Valdštejn v Olomouci a 3. ledna již na svém sídle v Jičíně³¹⁰. Císař prý byl velmi pohněván, že se nepokusil zasáhnout nijak proti nepříteli, který se zabydlel v kraji. Valdštejn s podzimním znovudobytím a vyčištěním kraje od nepřátel zprvu počítal, ale pro dlouhé vyjednávání s Bethlenem a špatný stav vojska to bylo zhora nemožné.

³⁰⁶ A. GROBELNÝ – B. ČEPELÁK, *Bohumín*, s. 85. Mitzlaff událost zařazuje až za zisk Hranic, tedy brzy po 20. říjnu (Relace, fol. 9b-10a).

³⁰⁷ Asi 20 km SSV od Krnova, něm. Leobschütz, pol. Glubczyce.

³⁰⁸ *Moravské korespondence*, s. 44.

³⁰⁹ „Ich nehme diesse Kundtschafft (die mir vonn selbem Herr iederzeit richtigk zuekommen) woll in acht, schreibe an H. von Flodruff nacher Friedeck, Er wolle avanciren so starck immer muglich auff Neuw Tietschein das Er dasselbst auff Ihme angesetzte Zeit gewisse anlangen konne,(...)“ - Relace, fol. 20b.

³¹⁰ Datace a lokace konceptů Valdštejnovy vojenské kanceláře – NA Praha, F 67/50, inv.č. 4337, inv.č. 4353.

Obrana na Moravě a ve Slezsku se s příchodem a uzdravováním Valdštejnovy armády stabilizovala začátkem roku 1627 velmi pomalu. Valdštejn přenechal vojenské úkoly Marradasovi v Olomouci na Moravě a Pechmannovi v Nise ve Slezsku. Oba posilovali vojenské posádky na opěrných bodech, jak mohli. Valdštejn je ostatně k tomu instruoval. Hned po příchodu tak mělo vojsko obsadit například Zábřeh³¹¹. Věc ale nebyla jednoduchá. Z vojska zbyly téměř trosky a míst potřebujících adekvátně silnou posádku bylo velké množství. Zdaleka tak nebyl postup nepřátelské armády zastaven. Ve Slezsku čekaly císařské ještě velké územní ztráty a pohyby „fronty“.

Samy dánské a bývalé mansfeldské jednotky prodělávaly velké změny. Mitzlaff totiž hned po příchodu zbytků armády z Uher, něco málo přes 4000 mužů, začal tyto ubytovávat v různých městech enklávy. Ale hlavně začlenil bývalé mansfeldské oddíly do dánské královské armády a nově rozdělil velení ve Slezsku. Plukovník Henrich Holck měl velet jednotkám ve východních částech obsazeného Slezska, plukovník Flodorf obdržel ke správě Těšín a jeho posádku. Pod Baudyšovo velení spadala západní hranice enklávy, tj. pohoří Jeseníků až po slezské Hlubčice. Plukovník Hanuš z Kaltenhofu³¹² byl v kraji kolem Opavy, Riese přímo v Opavě, Rantzau v Krnově, Schlammersdorf na Vikštejnu a Hradci, podobně jako Mikuláš Rohr³¹³.

Baudyš někdy začátkem ledna podnikl úspěšný útok na Šternberk, kde zapojil císařskou posádku do dánské armády. Uvádí se, že se tak stalo 13. ledna³¹⁴, paradoxně den poté, co Marradas ujišťoval v dopise Valdštejna o tom, že všechny důležité opěrné body obsadil vojskem, čímž prý překazil případné nepřátelské úmysly³¹⁵.

Plukovník Baudyš nejspíš překypoval iniciativou. Napsal totiž hned Mitzlaffovi, že by rád podnikl druhý, tentokrát alespoň trochu lépe zorganizovaný výpad na Uničov. Mitzlaff přispěchal z Opavy a psal i plukovníku Karpezanovi, aby přišel také. Vojsko se přiblížilo k městu v noci³¹⁶, ale obránci nespali a nechali zvonit na poplach, že se blíží nepřítel. Útok trval jen dva dny a dvě noci. Baudyšovi a Mitzlaffovi vojáci obsadili za ten čas vnější opevnění a brány města byly téměř prolomeny. Otevřenou nížinu k Olomouci chránili rejetaři pro případ císařského útoku. Obyvatelé Uničova se statečně bránili, na vojáky házeli kamení a lili vodu na petardy, které měly prolomit brány. Popis obléhání města v Mitzlaffově zprávě je zajímavým pohledem do válečnické praxe té doby.

³¹¹ NA Praha, F 67/50, inv.č. 4364, Valdštejn Pechmannovi, 7. ledna 1627.

³¹² Šlechtic z niského knížectví. – J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 109.

³¹³ Relace, fol. 22a.

³¹⁴ *Inquisition*, s. 17. Larsen uvádí 16. ledna; ale jeho datace jsou vůbec problematické již z toho důvodu, že někdy uvádí data evidentně podle „starého stylu“ (= juliánského kalendáře), jindy „nového“ (= gregoriánského), výjimečně obou.

³¹⁵ Marradas psal Valdštejnovi 12. ledna 1627: „(...) habe er doch die feindlichen Absichten vereitelt und mit so wenigen Soldaten alle notwendigen Stellungen besetzt.“ - *Documenta*, s. 179.

³¹⁶ Marradas v dopise Wittenhorstovi datuje hlavní útok na noc z 22. na 23. ledna. – *Regesta*, s. 198.

Pokusy zapálit brány vnitřního opevnění se nezdařily. Jak uzavírá Mitzlaff: „Protože jsme neměli žádná děla s sebou, abychom učinili průlom v hradbách, byl veliký mráz a zima, museli jsme se ztrátami mnoha udatných lidí a vojáků odtáhnout.“³¹⁷ Uničovští tedy tentokrát, snad po zkušenosti z potrestání po „ohavné rebelii“ 1618-1621 zvolili jistou kartu a zůstali věrni císaři³¹⁸. Obavy z plenění a ztrát na majetku a na životech byly velké. Na mysli obyvatel města jistě tanul osud nedalekého Bruntálu, Osoblahy a jiných míst.

Na rozdíl od Uničova se neubráníl Holešov, který hájilo padesát císařských mušketýrů, a to bylo málo. Začátkem ledna přitáhli Valaši pod velením Jana Adama z Víckova a město a zámek dobyli³¹⁹. Poté přišel prapor Mitzlaffových vojáků, kteří v městě pobývali až do dubna, nebo května, kdy město opět plně převzali pod kontrolu Valaši.

Po návratu dánských vojsk od Uničova učinil někdy na konci ledna mladý císařský plukovník Donín, mladší bratr Karla Hanibala, výpad se svými rejтары ke Krnovu. Protože se domníval, že hlavní nepřátelské síly jsou daleko, vydal své vojáky neopatrně v nebezpečí. Baudyš, který již ve městě s vojskem po návratu odpočíval, zaútočil na Donína se svými dvěma kompaniemi jízdy, dvě stě nepřátelských vojáků pobil a plukovníka zajal³²⁰. O události se zmiňují i dopisy císařských důstojníků. Tradičně se ale i v tomto případě liší v počtu padlých. Purkrabí z Donína uvádí 80 mrtvých císařských vojáků³²¹.

Císařští vojáci se dopustili totiž velké chyby. Na předměstí Krnova sesedli z koní a vehementně se začali věnovat rabování. Výpad nepřítele je zaskočil a nebyli připraveni se mu ubránit. Takových podobných případů se ostatně ve třicetileté válce stalo velmi mnoho a momenty, kdy vojáci raději plundrovali a nevěnovali se boji, zavinily mnohem dalekosáhlejší a větší porážky. Příkladem za všechny budiž například bitva u Lützenu. Tento detail dokládá ostatně charakter této války, kde drobní i větší „váleční podnikatelé“, ať už vojáci nebo důstojníci měli v první řadě na mysli obstarat prostředky na své živobytí. Pravidelný žold nebo dodávky proviantu byly výjimkou a území pod momentální kontrolou protivníka bylo považováno za nepřátelské, a tím pádem k rabování velmi vhodné.

³¹⁷ „Wir hattenn keine stucke bey uns damit eine Bresche zuemachen, Es war grosser frost und Kälte, Alssso das wir mitt verlust viel tapferen Leute und Soldatenn abziehen müssen.“ - Relace, fol. 22a.

³¹⁸ Královské město bylo právě v roce 1626 předáno Lichtenštejnům a stalo se tak městem poddanským. Tento trest těžce neslo a z let 1627 až 1629 se nám zachovaly supliky rady města v této věci adresované české komoře. – NA Praha, Morava, inv.č. 6155, Jednání o postoupení města Uničova Karlovi z Lichtenštejna 1627-1629.

³¹⁹ Vlasta FIALOVÁ (ed.), *Kronika holešovská 1615-1645*, Holešov 1967, zde s. 35.

³²⁰ Relace, fol. 22b.

³²¹ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12940, Donín Valdštejnovi 26. ledna 1627; o události také Mörder Valdštejnovi 30. ledna 1627 (tamtéž, inv.č. 12949). Jak tyto dopisy, tak Mitzlaffova Relace událost přesně nedatují, ale došlo k ní snad 25. ledna. Neboť 23. měli být Baudyš s Mitzlaffem ještě u Uničova. Dne 24. prosince ale byl už Mitzlaff ve Šternberku (tamtéž, inv.č. 12935, Mitzlaff Valdštejnovi, (Šternberk) 24. ledna 1627)

Vojenské akce se tak v zimě nezastavily ani na jediný týden. Mitzlaffovy jednotky už přerušily postup vedený na Moravě a zaměřily svou pozornost na stále slabě bráněná slezská města. 1. února dobyl kvartýrmistr Flodorf Pštínu³²², kde na něj a jeho vojáky čekaly žně, co se týče rabování. Vojáci pobrali vše, na co přišli. Pštinský pán poté vyčíslil škody na 150 000 tolarů³²³. Město dostalo posádku pěti kompanií pod velením plukovníka Henricha Holcka, který 27. února obsadil Bytom³²⁴. Při těchto bojích byl zajat císařský plukovník Fahrensbach, který prý nedržel svůj jazyk na uzdě a vyjádřil se v tom smyslu, že on je sice nyní zajatcem dánského královského vojska, ale to je zase celé zajatcem císaře³²⁵.

V té době komisař Mitzlaff vážně onemocněl, a protože Flodorf, o kterém nejspíše uvažoval jako svým zástupci, v Opavě nebyl a plukovník Jan z Bubna³²⁶ onemocněl záchvaty dny, převzal velení plukovník Joachim Karpezan. K nemocnému komisaři přišly na chování kvartýrmistra Flodorfa v Těšíně stížnosti od kněžny Alžběty Lukrécie, od stavů knížectví a i od Flodorfova podplukovníka Mikuláše Rohra. Mitzlaff je chtěl vyšetřit po svém uzdravení³²⁷. O co šlo přesně, nevíme. Při projednávání Flodorfova případu vojenskou radou, jak ještě uvidíme později, se objevují jen slabé náznaky jádra problému. Zajímavým se jeví postoj Rohra. Ten mohl mít s Flodrofem, jako vysokým důstojníkem na východě obsazeného území, nějaké osobní spory. Především však snad zde můžeme pozorovat počátek sblížení Rohra s těšínskou kněžnou, které v létě mělo sehrát svoji úlohu³²⁸.

Neboť komisař Mitzlaff průběžně vysílal k sedmihradskému knížeti své důstojníky s dopisy, kde urgoval dohodnuté předání munice, jež zůstala v Bethlenových rukou. Všechny tyto snahy se ukázaly být marné. Bethlen neposlal nic, pravděpodobně ani odpověď.

Protože komisař v organizování vojenských akcí neúnavně pokračoval, došlo k dalším případům v nezměněném tempu, přičemž zisk, jenž by korunoval dánské úspěchy ve Slezsku, měl ještě přijít v podobě obsazení silné pevnosti ve městě Kozlí na řece Odře. Plán na obsazení tohoto místa projednával Mitzlaff s kozelským šlechticem Ondřejem Kochtickým ml. z Kochtic na začátku března³²⁹. Odvážné akci měl velet opět Baudyš. Ve jmenované pevnosti se nacházely nemalé císařské

³²² Něm. Pless, pol. Pszczyzna. O císařské protiakci, kdy měl Montecuccoli a Colloredo nepřítele z Pštiny a Žor vyhnat Valdštejn císaři psal 2. března 1627 (*Documenta*, s. 182). Proti útok však byla neúspěšný.

³²³ Relace, fol. 24b; částku uvádí A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 175, ovšem opět bez odkazu na prameny.

³²⁴ Relace, tamtéž; něm. Beuten, pol. Bytom.

³²⁵ A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 175.

³²⁶ Přišel s vojskem už v létě; za stavovského povstání velitelem jízdy českých stavů. Dříve držitelem Závřší u Borovnice na Královehradecku (F. HRUBÝ, *Velen*, s. 169, 176). Nejspíše členem Mansfeldova vojska, neboť se v pramenech objevuje až v tomto okamžiku.

³²⁷ Relace, s. 24b.

³²⁸ Dění v Těšíně v červenci 1627 se ale budeme věnovat později.

³²⁹ Jeho otec byl rádcem a diplomatem Fridricha Falckého v době stavovského povstání. Oba pak, otec i syn, sloužili v dánském vojsku snad již od srpna 1626.

síly³³⁰, a tak bylo nutné využít co nejvíce momentu překvapení, aby se minimalizovaly případné ztráty. Rozhodně tato akce patřila mezi největší, které Mitzlaff uspořádal, co do počtu zapojených jednotek. Shromáždilo se velké množství armády. Plukovníci Rantzau, Riese, Karpezan, Holck a major Kugler vyslali většinu svých kompanií.

V noci na 8. března proběhl útok na pevnost a kvartýry císařského pluku. Kochtický nakreslil místa průchodů do pevnosti, takže akce proběhla velmi rychle a překvapení císařští se nezmohli ani k nejmenšímu odporu. Mitzlaff o útoku píše: „Přišli všichni v pravý čas a učinili své jako stateční lidé, Kozlí bylo získáno jen se ztrátou jednoho kapitána a jednoho vojáka, kteří, jak se tvrdí, byli zastřeleni z neopatrnosti našimi vlastními vojáky“³³¹. Císařští vojáci byli zajati spolu s velitelem plukovníkem Mörderem a podplukovníkem Janem Jiřím z Mansfeldu, které čekal v zajetí ještě zajímavý osud³³². Kozlí vydalo velkou kořist i peněžní. Ve městě bylo ukryto množství bohatých šlechticů a měšťanů z celého kraje, deponovány četné částky atd. Do jaké míry došlo k plundrování a násilnostem na civilním obyvatelstvu nemáme zpráv. Akce, a především hladkost a rychlost provedení, zapůsobily na celé Slezsko. Císařští ještě zdaleka nebyli schopni útokům nepřítele čelit. Mnohé Valdštejnovy jednotky měly po uherském tažení stále starosti hlavně samy se sebou.

Veškeré úspěchy, jichž zatím královo vojsko ve Slezsku dosáhlo, nemohly zakrýt fakt, že bez vnější pomoci se armáda neobejde. Jasně se ukazovalo, jak Valdštejn pomalu sbírá síly. Kolem dánských posádek se stáčela velká smyčka a hrozilo, že se ve Slezsku ocitnou v pasti. Mitzlaff se snažil v této situaci neztratit hlavu, pečlivě se staral o armádu a její důstojnický sbor, ve kterém to začalo skřípat, a dál psal na všechny strany o pomoc.

Zajímavým jevem celé války v kraji byla špionáž. Ta fungovala dobře z obou stran. Pro královskou armádu působili někteří špioni na Moravě nebo v císařskými ovládaném Slezsku. Hukvaldský hejtman Orlik psal Ditrichštejnovi, že „nějaký Schotczin bratr z Opavy v městě Uničově,

³³⁰ Pechmann je ovšem v dopise Marradasovi z 10. března v odhadu počtu císařských jednotek střízlivější. Uvádí, že Mörder měl jen dva slezské praporce a 200 knechtů (*Regesta*, s. 26). Mitzlaffovo podání uvádí jeden celý regiment. (Relace, fol. 26a). Přikláním se spíše k Pechmannovu vyjádření.

³³¹ „Sie kommen alle zue rechter zeit und tuhn das ihrige wie tapfere Leute, die Cossell wird nur mitt verlust eines Capitains und eines Soldaten gewonnen, welche man saget aus ohnvorsichtigkeit von unsserm eignem Volck erschossen sein.“ - Relace, fol. 26a.

³³² Již začátkem února Valdštejn Mördera, který nejspíše právě nedávno dostal velení v Kozlí, napomínal k udržení dobré vojenské disciplíny u jednotek a k připravenosti k boji (NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4441, Valdštejn Mörderovi, 6. února 1627). Mörder chtěl dosáhnout vykoupení ze zajetí a ve stejném směru se snažila působit u Valdštejna i jeho žena Kateřina roz. hraběnka Šliková (*Regesta*, s. 210). Valdštejn ostatně ve stejnou dobu zasílal dopis Mörderovi a Fahresnbachovi, aby zdělili, co je třeba k jejich propuštění učinit (NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4646, Valdštejn Mörderovi a Fahresnbachovi, 7. dubna 1627). Bylo více možností, buď složit výkupné, nebo vyměnit jejich propuštění za některé zajatce (manželka naznačovala propustit nejmenované zajaté plukovníky dánského krále v Říši), jednání s nepřítelem ale nevedla k očekávanému výsledku. Výměny zajatců nebo jejich vykoupení byly běžné, ne vždy se tak ale podařilo. Věznitelé často čekali na vyšší nabídky atd. Na různá vyjednávání o výměně, či propuštění zajatců budeme dál v našem příběhu narážet.

ten do Opavy zajíždí a o všech způsobích lidu J. Mti císař. vyzrazuje; tím způsobem v Prudniku³³³ jednoho predykanta syn z Opavy mezi lid J. Mti císař. zajíždí a nepříteli kundšofty přináší, (...)“³³⁴ O „kundšaftech“ se často zmiňuje Mitzlaff ve své Relaci. Jeho informátorská síť mu přinášela zprávy nejen z blízkého okolí, ale i ze vzdálenějších měst, kupříkladu Břehu³³⁵.

Četné doklady jsou dodnes ve Valdštejnově vojenské kanceláři o špionáži z císařské strany. Místní velitelé posádek na Moravě a Slezsku podávali hlášení o pohybech nepřítele podle informací z „kundšaftů“, které dostávali. Síť císařské straně nakloněných lidí měla snad každá důležitější posádka. Hejtman Jan Orlik z Laziska například po válce doložil opavskému měšťanu Danielu Melzerovi, že po celou dobu okupace podával zprávy o dění u nepřítele³³⁶.

Život na obsazeném území

Podívejme se, jak to na obsazeném území vlastně vypadalo, jaké starosti lidé prožívali na venkově a ve městech, kdo na okupaci tratil a kdo vydělával. V míře zisku a zapojení do dění kolem byly nebetyčné rozdíly.

Lidé na venkově dopadli ze všech složek obyvatelstva země nejhůře. Venkované měli odvádět četné kontribuce a dávky armádě, sloužit a pomáhat na mnoha stavbách kolem opevňování měst, především Opavy, a přitom snášet vykrádání svých stád a sýpek. Nechráněné vesnice a městečka se staly terčem častých loupeživých nájezdů vojáků z dánských i vzdálenějších císařských posádek. Nechvalně prosluli v této činnosti někteří příslušníci místní šlechty, kteří se s vidinou dobrého živobytí dali najmou do Mitzlaffovy armády na pozice nižších důstojníků. A vůbec jim nevadilo, pokud to nebyl přímo jejich záměr, že plení statky svých stavovských kolegů. Například Kašpar Karvinský z Karviné, jako služebník podplukovníka Mikuláše Rohra, vypálil jednu ves na frýdeckém panství, odkud si přivedl 150 kusů hovězího dobytka³³⁷. Mnohem více známí byli touto činností již zmiňovaní Adam Oderský z Liděřova, Achác Reibnic z Petrovic, Fridrich z Rossu, který speciálně raboval okolní pivovary, aby z nich odvážel měděné pivovarské pánve na mincování na Hradci, dále pak Kašpar Laryš a Felicián Mošovský z Moravčina. Oderský s Reibnicem vyrabovali Chuchelnou a Bořutín, Reibnic sám pak vsi Makov a Chřenovice na Opavsku³³⁸. Na loupeživé výpravy jezdili ale

³³³ Polské město při hranicích, 30km severně od Krnova.

³³⁴ Orlik Ditrichštejnovi, SD. *Moravské korespondence*, s. 50.

³³⁵ Relace, fol. 34b a jinde.

³³⁶ Orlikův list z 12. února 1629 - *Inquisition*, s. 121. O „kundšaftech“ dále např. - NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12856, rytmistr Antoni Kurtz Valdštejnovi, (Lipník) 29. listopadu 1626.

³³⁷ J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 109.

³³⁸ Tamtéž, s. 119, 120, 126 a jinde.

také sami měšťané z Krnova a Hranic³³⁹! Svévolnost a násilí ovládly zemi a mnozí místní se jí rychle přiučili od vojáků.

Venkov se stal doopravdy nebezpečnou zónou, kde stačilo málo, aby lidé v setkání s ozbrojenci nezachránili ani holý život. Násilí a plundrování se dělo také ze strany císařských jednotek, které podnikaly četné „štráfy“ na území Opavska a Krnovska. Tak byl například zničen statek Petra ml. Návoje a Jiřího Šafgoče. Po císařských pro změnu přišli vojáci z Opavy a dokonali, co císařští při plundrování zanedbali³⁴⁰.

Mitzlaff sice dával některým věrným na jejich statky ochrannou stráž (tzv. *salva guardia*), ale ani to nepomáhalo. Navíc tato stráž nebyla vždy vítána a mohlo se také jednat o způsob jistého nátlaku na držitele statku³⁴¹. Obdržení stráže bylo císařskými chápáno jako velmi kompromitující a později bylo vyšetřováno. Pro Mitzlaffa bylo také výhodné zbavit se povinnosti živit část vojáků ve městech a předat tento úkol přímo venkovským usedlostem. Někteří sympatizující pánové ale raději sami o ochranu statků žádali a *salva guardia* jim byla přidělena³⁴². Tak můžeme vidět, že i takový zdánlivě jednoduchý moment celé okupace měl řadu podob a vnitřních souvislostí.

Venkov se vylidňoval, zatímco města s pevnými hradbami, kam lidé utíkali, praskala ve švech. V Opavě dokázal Mitzlaff udržet pořádek svou věhlasnou přísností na domácí obyvatelstvo i vlastní vojáky. V městech nevládl klid, ale dalo se žít³⁴³.

Ovšem těžký život měli místní katolíci, kteří včas neuprchli. Na jejich šikanování se kromě vojáků podíleli velmi aktivně mnozí jejich protestantští spoluobčané. K nejagilnějším patřili opavský purkmistr Jiří Přiborský a Jan Schwarzer. Radikální luteráni a jiní evangelíci měli nyní možnost vrátit s velikým návdavkem to, co zažívali od katolické vrchnosti před příchodem Výmarského. Byla to také velká příležitost obohatit se na svých méně šťastných katolických susedech. Mnohé události byly již literaturou zmíněny, jako například zadržování jeptišek v domácím vězení³⁴⁴, mnohatýdenní věznění katolických měšťanů, kvartýrování vojáků v jejich domech, cílené útoky na venkovské statky katolíků a uprchlíků³⁴⁵. Došlo i na udávání. Reibnic s Oderským prý oznámili svým kolegům

³³⁹ J. ZUKAL, *Paměti opavské*, s. 70.

³⁴⁰ *Inquisition*, s. 72, 75 a jinde.

³⁴¹ Jiří Šafgoč popisuje, že o ochrannou stráž nežádal a ta mu způsobila jen další ztráty na majetku. Podobně vypovídal i Wolf Enich a další – *Inquisition*, s. 46, 76 a jinde.

³⁴² Např. Jindřich Donát z Velké Polomé, Karel Jindřich Cikán ze Slupska aj.

³⁴³ Jak popisuje Radek Fukala. O životě v Opavě J. ZUKAL, *Paměti opavské*, s. 68-80, Radek FUKALA, *Dánové na Opavsku*, in: *Dějiny a současnost*, 1996, č. 1, s. 32-37; týž, *Dánský vpád do Slezska*, s. 86-89.

³⁴⁴ Abatyše později Valdštejnovi barvitě líčila toto uvěznění a útlak: „(...) erschrockliche, erlidtne persecution, Verfolgung, Bedrengung und an mir verubte unmenschliche barbarische Tyranien(...)“. Psala i o rabování kostela a vytahování nebožtíků z hrobů. – NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13544, Abatyše Kateřina Valdštejnovi, SD srpen 1627.

³⁴⁵ Např. statky Hynka Tvorkovského z Kravař, Bernarda z Vrbna a dalších. Uvedené jevy šířeji vylíčeny v pracech Radka Fukaly a Josefa Zukala.

v královském vojsku, že Adam Studénka, držitel svobodného statku na předměstí Opavy, je katolík, načež byl statek opakovaně vyrabován a nakonec spálen³⁴⁶. Adam Studénka pak byl dlouhou dobu vězněn spolu s dalšími v bývalém klášteře v Opavě. Stejně byl oběma novými rytmisty udán Jan Fragstein³⁴⁷.

Kostely jak v Opavě, tak v celém kraji převzali na rozkaz vojenských velitelů evangeličtí faráři. Často to byli titíž, kteří museli před pár lety odejít. Katoličtí duchovní naopak byli vyhnáni už při vstupu vojsk do jednotlivých měst v srpnu a září 1626, a to buď vojáky nebo svými bývalými farníky, jak k tomu došlo například v Novém Jičíně.

Opava zažila za pobytu armády dánského krále i mnoho veselí. Život lidí šel dál i v krušných časech. Svou svatbu oslavil v městě Václav Oderský z Liděrova s Kateřinou Cetrysovou z Kynšperka o masopustu 1627. Tehdy se také oženil Václav starší Lichnovský, synovec zajatého a do Uher odvezeného krnovského hejtmána. Bral si Evu Skrbenskou z Hříště z těšínského knížectví. Důstojníci z řad posádek byli samozřejmě svatebními hosty. Sám plukovník Schlammersdorf uspořádal velkou hostinu k oslavě křtin svého potomka v Opavě, kde se bujaře oslavovalo³⁴⁸.

Stýkání s nepřítelem bylo samozřejmě později bedlivě zkoumáno císařskými a lichtenštejnskými úředníky. Zajímavě tento moment „obcování s nepřítelem“ popsal Adam Moravický, když doslova řekl (uvádím raději v originále): „Wenn man unter Hunden ist, muss man mit ihnen heulen.“³⁴⁹ Takovéto „vytí se psy“ probíhalo po celou dobu okupace. Někteří šlechtici byli častými hosty u důstojníků, kteří jim návštěvy opětovali. Společně připíjeli na dánského krále, popřípadě při tom chystali další útoky v okolí³⁵⁰. Důstojníci navštěvovali některé šlechtické domy i z jiných důvodů. Hledaly ženy z urozenějších kruhů. Bernhard Lichnovský a Jiří Šafgoč měli šest, resp. sedm svobodných dcer. Podobně kvůli „fracimoru“ chodili důstojníci k místním šlechtickým rodinám v Hlubčicích³⁵¹.

Obchod a hospodářství za okupace a války je velikou kapitolou sám o sobě a zastoužil by si ještě hlubší zkoumání³⁵². Vedle ničení, které válka přinášela, se vyskytovala i místní konjunktura. To

³⁴⁶ *Inquisition*, s. 78.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 59.

³⁴⁸ O křtinách výpověď Bernharda Lichnovského: „(...) beim Hauptmann Schlammersdorf auf der Kindtaufe acht Tage lang aus- und eingegangen, hätte mit ihnen stattlich gefressen und gesoffen.“ - J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 38; o jiných oslavách a pitkách – s. 112, 120 a jinde.

³⁴⁹ *Inquisition*, s. 39.

³⁵⁰ Jedna z otázek při vyšetřování vpádu lichtenštejnskou komisí vyloženě zněla: „Kdo u nepřítele často přebýval a s ním sedával a pil?“ – *Inquisition*, s. 33.

³⁵¹ *Inquisition*, s. 38, 61. Tyto stránky přátelení se s nepřítelem podány dostatečně opět Fukalou a Zukalem.

³⁵² Pro srovnání: o městském hospodářství za války na příkladu města Göttingen velmi podrobně Norbert WINNIGE, *Wirtschaften im Dreissigjährigen Krieg: Das Beispiel Göttingen*, in: B. v. Krusenstjern – H. Medick, *Zwischen Alltag und Katastrophe*, s. 273-307.

jsme ostatně mohli pozorovat při procesu verbování a mustrování vojska. K výhodným zakázkám přišla řada řemeslníků a měšťanů. Městský obchod byl limitován možnostmi směny s okolím a vyráběním venkova. Ceny potravin se tak někdy šplhaly do závratné výše. Přispívalo k tomu i nucené zavádění falešných mincí z hradecké mincovny. Spekulace, výhodné obchody s vojáky³⁵³, kteří pod cenou prodávali dobytek, nářadí a cennosti, které na venkově nakradli, stačily k tomu, aby někteří kupci pohádkově zbohatli. Na armádě se dobře vydělávalo i nejednomu řemeslníkovi. Odvážnější kupci pak nabízeli své služby přímo armádě, když dováželi sanytr³⁵⁴, olovo a jiný vojenský materiál, za který Mitzlaff královsky platil.

„Zatajiti nemohu, kterak nějaký Daniel Vala, obyvatel z Nového Jičína, s některými svými sousedy drahně sanytru při vínách z Uher do Jitčína přiváží a nepříteli dodává,“ psal hukvaldský hejtmán Jan Kryštof Orlik z Laziska kardinálu z Ditrichštejna v dubnu 1627³⁵⁵. O tomto obchodníkovi se zmiňuje i Mitzlaff. Kupec prý malými, ale častými nákupy v Uhrách obstaral pro armádu většinu sanytru a střelného prachu, který potřebovala.³⁵⁶ Jiní obchodníci takové štěstí neměli. Na podzim 1626 jeden židovský obchodník, kterému Mitzlaff dal klenoty za pět tisíc říšských tolarů, jistě naloupené, nakoupil dvě stě centů střelného prachu v Krakově. Nakonec byl prozrazen, zajat a náklad konfiskován, až na třicet centů prachu, které už byly na cestě³⁵⁷. Na jaře 1627 skončil podobně pokus skotského obchodníka Alexandra Meldruma. S dvěma tisíci tolary a množstvím slezských látek jej zajali císařští v Uhrách, i když měl na svou ochranu cestovní doklady vystavené jistým uherským hrabětem³⁵⁸. Látkami ostatně Mitzlaff platil i vícekrát a tato drobnost ukazuje, že Slezsko bylo svou výrobou sukna již známé. Jak si komisař stovky kusů látek opatřil, můžeme se jen domýšlet.

Osudy mnoha desítek jednotlivých členů stavovské obce obou knížectví jsou dobře podány v Zukalově práci *Slezské konfiskace*. Tímto bych si dovolil odkázat čtenáře na toto bohaté dílo, kde lze naloznout všechny druhy a podoby chování aktérů a nahlédnout i do jejich motivů a důvodů, které je k jejich jednání za vpádu a obsazení vedly. Dílo Josefa Zukala je v tomto ohledu veliké, neboť vytvořil nepřehlednou mozaiku postav. Tím ovšem bychom neměli nijak zapomínat na stovky osob

³⁵³ Z tohoto přečinu později obviněn lichtenštejnskou komisí například Petr Golkovský z Golkovic. – J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 107.

³⁵⁴ Ledek draselný, surovina nutná k výrobě střelného prachu.

³⁵⁵ *Moravské korespondence*, s. 49-50.

³⁵⁶ „Ich rede bey diesser meiner amrehenheit, mit einem vornhemen Weinhändler zue New Tietchein, das Er unter den Weinfässern Pulver und Saluiter aus Ungarn ohnvermerckt durchbringen und practiciren moege, schliesse mit ihm den Kauff, was ihm vorn Centner solte gegeben werde. Selbiger Kauffman Hatt bey kleiner aber offter lieferung den maisten Saluiter und Pulver verschaffet.“ - Relace, fol. 21a.

³⁵⁷ Relace, fol. 22a.

³⁵⁸ Jméno hraběte „von Sanneck“. - Relace, fol. 26b-27a.

z jiných krajů obsazeného území nebo vůbec poddané z venkova, o nichž ovšem nemáme tolik zpráv v celistvosti.

Valaši ve válce

S Valachy jsme se již v našem příběhu setkali a stojí za to se u nich na chvíli zastavit. Jejich povstáním za třicetileté války se dostatečně věnoval František Dostál. Něco místa věnoval i dění v letech 1626 až 1627, byť přiznává, že o tomto období není tolik zpráv jako o rebeliích na začátku dvacátých let nebo za švédského vpádu ve čtyřicátých letech. Důležité je Dostálovo upozornění, že tyto bouře by bylo „vhodnější nazývat jako povstání východomoravského lidu“, neboť sociální složení tohoto „povstaleckého tábora“ bylo velmi složité³⁵⁹. Nejde nám o to shrnout Dostálovo podání, ale o zmínění pramenů, se kterými nepracoval, a jejich svědectví, a o aplikaci některých tvrzení kolem valašského problému na námi sledovanou dobu.

Valaši byli svou vzpurností ve dvacátých letech vůči své katolické vrchnosti dostatečně známí ve vládních kruzích jak na Moravě, tak ve Vídni. Když člověk čte historii jejich odporu, případně na Valachy narazí jinde, neubrání se dojmu, jakoby se příběh z roku 1621 opakoval. Vůdčí postavou byl za dánského vpádu stejně jako dříve „arcirebel“ Jan Adam z Víckova, který si dokázal u obyvatel Beskyd získat popularitu a výjimečnou autoritu a obě si po celou dobu udržet. Byl to on, kdo zorganizoval přepad Hranic, Holešova a dalších míst jak v roce 1621, tak i v roce 1626 (resp. 1627).

Podle dění v první polovině dvacátých let můžeme odhadovat, že i v této rebelii byli Valaši vnitřně pevně organizováni a úlohu velitelů plnili venkovští fojti. Na základě dřívějších ozbrojených vystoupení měli také mnohem více bojových zkušeností. Ve svém prostředí, kde znali každé zákoutí neprostupných beskydských lesů, byli téměř neporazitelnou „armádou“. Nazvali jsme valašskou účast v těchto letech rebelií. Oproti dalším oblastem severní Moravy se o ni bezesporu jedná. Jednalo se totiž o účast velice početnou, téměř masového charakteru a zasahující plně venkovské poddanské vrstvy.

Nyní je pro nás důležitý fakt, že Valaši ve světle Mitzlaffovy Relace i v podání dalších dobových pramenů celkově působí jako zcela samostatná, na Výmarského a Mansfeldově armádě nezávislá síla³⁶⁰, která byla schopná vlastní iniciativy i kooperace s pravidelnou armádou. Co se týče vojenských akcí, spolupracovali Mitzlaff a Jan Adam z Víckova se svými jednotkami například na zmiňovaném přepadu Hranic v říjnu 1626 a chystali své síly spojit i proti samotnému Valdštejnovi za začátku ledna 1627.

³⁵⁹ František DOSTÁL, *Valašská povstání za třicetileté války (1621-1644)*, Praha 1956, s. 91-100, citace ze s. 100.

³⁶⁰ Toho si všímá Dostál - Týž, s. 92.

Jak bylo území spravováno za dobu dánské přítomnosti v zemi, se můžeme jen dohadovat. Přece ale máme po ruce mnohé indicie. Za zajímavé pokládám fakt, že se Mitzlaff ve své práci správně Beskyd, ani tamnímu dění nijak nevěnuje! Jeho moc sem tedy nesahala. Maximálně se zmíní o panu z Víckova, „který měl Valachy v horách“ nebo o Jetřichu ze Žerotína, který v některých případech zprostředkoval spojení s Gáborem Bethlenem.

Při transformaci armády po příchodu z Uher v lednu 1627 sice Mitzlaff uvádí, že bývalé mansfeldské vojáky dal do „hor“ na hranicích s Uhry, spíše se ale jedná o problematiku Frýdecko, Příborsko, popř. Jablunkov, tedy severní část Beskyd, kde sídlili katoličtí Valaši, podporující císařskou stranu. Katoličtí Valaši ostatně dokazovali, že i venkovské obyvatelstvo země je názorově velmi rozděleno. V našem příběhu tedy hrají zajímavou, byť okrajovou roli, a jejich postavení, pohnutkám a činnosti se soustavně dosud nikdo nevěnoval. Na jejich akce jsme již narazili a budeme se s nimi setkávat i nadále. Tuto problematiku však pro tentokrát ponecháme stranou. Mitzlaff si nedovolil dát příchozí vojáky do center sympatizujících Valachů jako Vsetína, popř. Valašského Meziříčí. Jistě dobře věděl, že by si Valachy kvartýrováním vyhladovělých a nedisciplinovaných jednotek rychle znepřátelil.

Po vyhnání císařských Valachy přišla podle tvrzení Holešovské kroniky na tamní zámek jednotka dánské armády. Na jaře však zase odešla a její místo obsadili opět plně Valaši. Její funkce v oblasti tak byla očividně jen podpůrná. Valaši tedy přepadali mnohá místa „na vlastní pěst“. Zvláštním cílem jejich akcí byly biskupské statky, popřípadě menší císařské posádky v okolí. František Dostál svůj výklad o Valaších často podává třídním hlediskem a boj svých hrdinů idealizuje. Tvrdí, že pokud se objevovalo kořistnictví a podobné jevy, šlo ponejvíce o odvetná opatření za činy císařských žoldnéřských vojsk. Toto tvrzení se zdá trochu nepřiměřeně idealizující. Z pramenů císařské strany ale přece dostáváme zajímavou zprávu o tom, že pan z Víckova Valachům přísně zakázal jakékoliv plundrování a výpady. Jednalo se pravděpodobně o „neutrální“ oblasti, které nepatřily biskupovi a vyloženě se aktivně k povstání nepřipojily³⁶¹. Nakolik bylo toto nařízení opravdu dodržováno, není známo.

I v pramenech císařské strany vystupují Valaši jako samostatný subjekt, o jehož pohybech bylo nutné se permanentně informovat. Ostatně už v době vpádu v srpnu varovali císařští úředníci

³⁶¹ „(...) das der Witzkova hat ein scharff befehlen undter die Wolachen gethan, das bey leib und leben straff sich keiner sol unterstehn ein einige Aussfall oder Blünderung vorzunehmen. Was die Ursach ist wirdt die Zeit geben.“ -NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12856, Rytmistr Antoni Kurtz Valdštejnovi, (Lipník) 29. listopadu 1626.

před shromažďováním a zbrojením Valachů a jejich možných záměrech³⁶². Valašský problém byl brán císařskou stranou velmi vážně po celou dobu vpádu i po vyhnání nepřítele.

Podobně jako v letech 1621 až 1623 i nyní pomáhaly Beskydy se zásobováním spojence. I císařští si všimli, že pan z Víckova organizoval převozy proviantu z Meziříčí, Vsetína a dalších obcí do Opavy³⁶³. Zprávy o dění v Beskydech tak nalézáme v určité míře i ve Valdštejnově válečné kanceláři.

Jak ještě uvidíme, svou úlohu Beskydy a Valaši hráli i v úvahách, byť nakonec teoretických, o možném místě hlavního odporu celé armády na jaře a v létě 1627. I tehdy se ukázalo, co po celou dobu kolovalo nejspíše v hlavách velitelů a důstojníků dánské armády, tedy jakýsi respekt k Valachům jako zcela samostatnému a silou poněkud nezvladatelnému elementu.

³⁶² Tamtéž, inv.č. 12576, Lehnický Valdštejnovi, Lehnice 17. srpna 1626, Příloha – zpráva z Horního Slezska z 14. srpna.

³⁶³ Citovaný dopis Antoniho Kurtze Valdštejnovi, Lipník 29. listopadu 1626 (pozn. 361). Odkazuje na „kundšafy“, které dostával z oblasti.

7. Poměry ve zbytku českých zemích

Vpád se nedotkl jen území, kam vstoupila noha nepřátelského vojáka. Nedaleké válečné události zmítaly se všemi důsledky zbytkem Moravy a Slezska a také Čechami. Celá starost za vydržování císařského vojska, jež mělo nepřítele vyhnat, padla na bedra českých zemí. S vojskem nastaly problémy nejen v otázce zásobování, protože kupříkladu Morava byla vyjedena po trojím tažení vojska v roce 1626, ale také s chováním kvartýrujících vojáků. Stížnosti od poddaných, měst a místních šlechticů, a nejvyšších správců zemí se jen hrnuly, každá o stupeň v hierarchii úřadů výše. Císař nemohl být k těmto voláním zcela hluchý a Valdštejnovi mnohokrát v této otázce psal. Dvůr byl prý s Valdštejnem kvůli neustálým problémům s vojáky velice nespokojen. Vodu na mlýn tak získávali Valdštejnovi odpůrci, již tak v této době dosti silní vinou nedořešení války v Uhrách³⁶⁴.

Hrozilo, že vinou chování vojska dojde k selským, případně obecným povstáním. Vzpomínky na rebelii před šesti lety byly příliš živé. Generalissimus si toho sám byl dobře vědom, své důstojníky mnohokrát napomínal a žádal u jednotek nastolení tvrdé vojenské disciplíny³⁶⁵. Dlouhou dobu ovšem naprázdno. Problémy měl nejvíce s vojáky Františka Albrechta Sasko-Lauenburského.

Vrchní slezský hejtman v takové situaci, kdy zemi doslova vysávala dvě vojska, chtěl odejít z úřadu. Byl však ostatními knížaty a stavy přesvědčen, aby tak zatím nečinil, sotva by se totiž našel někdo ochotný celému problému čelit. Znechucen byl i Ditrichštejn. Slezské stavy si oprávněně stěžovaly na Valdštejnovo vojsko u císaře a žádaly dokonce stažení armády ze země! Svě dopisy směřovaly i do Drážďan ke svému saskému ochránci³⁶⁶. Taktéž moravští šlechtici žádali alespoň o ochranné listy pro svá panství či prominutí části požadované kontribuce³⁶⁷. Karel z Lichtenštejna, který do té doby spravoval Čechy, byl tíhy své odpovědnosti za úřad v nepříznivé době zbaven. Zemřel v únoru 1627. Podle některých verzí ho přivedly do hrobu zprávy o jeho opavském a krnovském knížectví, které nepřítel obsadil a ruinoval³⁶⁸.

³⁶⁴ Questenberg Collaltovi, 9. ledna 1627 – *Documenta*, s. 177. O Valdštejnově vztahu s dvorem velmi podrobně Kollmann ve svém díle *Valdštejn a evropská politika*.

³⁶⁵ Konceptů těchto dopisů je veliký počet. – NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4336, Patent proti zběhům, 12. prosince 1626; inv.č. 4355, Pechmannovi, 4. ledna 1627; inv.č. 4467, více velitelům, 11. února; inv.č. 4379, vévodovi břežskému ve věci jeho suppliky proti ubytování císařského vojska, 16. ledna.

³⁶⁶ Dopis Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic Polyxeně z Pernštejna, 27. března 1627 – P. MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 530; *Regesta*, s. 200.

³⁶⁷ Například Gundakar z Lichtenštejna orodoval za své panství Moravský Krumlov. Argumentoval tím, že již jedno panství (ostravské) má zničeno nepřítelem. – NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12895, G. z Lichtenštejna Valdštejnovi, 29. listopadu 1626.

³⁶⁸ R. FUKALA, *Dánové na Opavsku*, in: *Dějiny a současnost*, 1996, č. 1, s. 37.

Některé osobnosti, respektive jejich statky se přece dočkaly ochrany, byly však čestnou výjimkou. Císařští vojáci dostali od Valdštejna výslovný rozkaz nezatěžovat panství Karla staršího ze Žerotína neúměrnými kontribucemi a majitele plně respektovat³⁶⁹. Svědčí to o stále mimořádném postavení, které tento moravský velmož v povědomí nové vládnoucí elity, popř. u Valdštejna měl.

Podívejme se na skok do Čech. V zemi bylo už při počátku vpádu v srpnu 1626 upuštěno od sbírání zemské hotovosti s ohledem na reakce obyvatelstva. Ukázalo se až později, že jí ani není za potřebí a že Čechy vpádem ohroženy nejsou. Těžkosti obyvatel venkova a měst v království ovšem nijak zmenšeny tímto aktem nebyly³⁷⁰. Poddaní zažívali dost násilností vojáků a stále pokračující násilné rekatolizace. Císařský komisař například v dubnu 1627 varoval před gradací nespokojenosti sedláků, kteří v Chrudimském kraji houfně prchali ze vsí, někteří dokonce se záměrem přejít k nepříteli do Slezska, a jiní se nebezpečně srocovali³⁷¹.

Verbování bylo císařem zastaveno, což způsobilo Valdštejnovi mnohé problémy, ale nakonec se s tím dokázal vyrovnat tím, že převedl v březnu tři pluky z Říše³⁷². Šlo zprvu o zastavení neustálých výpadů vojska z nepřátelské enklávy, která se rozšířila hluboko do Horního Slezska a na Moravu. Generalissimovým cílem pak bylo brzy připravovat vojenské tažení.

Nepřátelské propagandě se čelilo protiakcemi v podobě patentů a otevřených listů, jak jsme se zmínili dříve. Ve Slezsku se také šířilo verbování druhé strany, a to jak pro hlavní vojsko dánského krále v Říši, tak pro vojsko pod velením Mitzlaffa. Valdštejn nařizoval takové verbůře zabít bez milosti na místě³⁷³. Jákýkoliv kontakt s nepřítelem byl podezřelý a sebemenší zaváhání bylo trestáno. O tom se již přesvědčil olešnický vévoda potrestaný mustrováním vojska na svém území za to, že vydal výmarským a mansfeldským proviant, byť se tak stalo pod hrubým nátlakem.

Císař netrpělivě žádal procesy se zrádci, či okamžité konfiskace majetku těch, kteří odešli k nepříteli. Městu Vratislav v této věci psal už v říjnu 1626³⁷⁴! Byla to známka stále nekončících přesunů majetku opozice, která začala po Bílé hoře a neměla skončit ani v letech následujících. Jen jeho hlavní váha byla zaměřena o kousek jinam. Jako i v ostatních konfiskačních procesech šlo panovníkovi nejen o hospodářskou likvidaci protivníka, ale také o zisk financí do bezedné státní pokladny. Tyto císařovy instrukce předznamenávaly také budoucí dění na Opavsku, Krnovsku a v dalších krajích, kde nepřítel našel ať už řady spojenců, či jednotlivé sympatizanty.

Tamtéž, inv.č. 13030, Merode Valdštejnovi, 13. března 1627.

O dění v Čechách máme řadu zpráv ve zmiňované Lívově edici *Regesta fondu Militare*.

Wolfstirn českému místodržitelství, 10. dubna 1627 – *Regesta*, s. 212.

NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4379, Valdštejn Pechmannovi, 11. března 1627.

Tamtéž, inv.č. 4364, Valdštejn Pechmannovi, 7. března 1627.

Císař městu Vratislav, 3. října 1626 – *Acta Publica*, s. 81.

Ferdinand II. věděl konkrétně o Bernardu ze Žerotína, že se přidal k nepříteli a měl nějaké stříbro deponováno ve Vratislavi. V prosinci pak císař urgoval slezské hlavní město v odpovědi, nakolik v procesech pokročilo. Radní měli evidentně problémy císařovy příkazy naplnit. Problém byl v „nedostatku“ přítomných rebelů. V odpovědi do Vídně napsali, že přes soustavná vyšetřování našli jen s nepřítelem sympatizujícího syna jednoho lazebníka, který byl ovšem bez majetku³⁷⁵. Ferdinandovy tužby ohledně konfiskací tak nebyly nijak nasyceny.

I přes tato a jiná nepřímá varování docházelo podle svědectví komisaře Mitzlaffa k tajnému kontaktu mezi enklávou a českými a moravskými šlechtici. Jména Mitzlaff neuvádí, prý ale dostal příslib, že jakmile se objeví Gábor Bethlen znovu v poli, vypuknou na četných místech v Čechách a na Moravě povstání. Je otázkou, zda v poměrech, kde nová vládní moc zapouštěla během let po Bílé hoře hluboko své kořeny, bylo možné takovýchto cílů dosáhnout. Částečně se aktivita dánských verbířů a emigrace projevila v létě 1627 v selských nepokojích v Čáslavském kraji. Těmto událostem věnoval již dost místa ve své studii Josef Petráň a naše historie se k němu na chvíli vrátí ještě v kapitole o dění v dánské královské armádě na jaře a počátku léta 1627.

8. Hlavní bojiště v Dolnosaském kraji a dánský král

Na hlavním bojišti se po porážce dánského krále u Lutteru situace víceméně stabilizovala. Válka zdaleka nebyla zcela rozhodnuta. Tilly těžil ze svého úspěchu jen krátce a Kristiána IV. se mu nepodařilo zcela porazit. Neměl tolik sil na konečný útok. Bitva u Lutteru prý paradoxně zbavila dánského krále ohromných dluhů, které k vojsku měl. Králi navíc přišla vojenská pomoc z Anglie, která se nyní obávala, že by válka mohla předčasně skončit. Porážka v jedné bitvě tak konečně aktivovala dřímajícího spojence. Na mnohé v Evropě ovšem zapůsobila jako znamení, že vítězství protestantské věci ve Svaté říši římské není v rukou dánského krále vůbec jisté. Na okraj uvedme, že nadějně povstání v Horních Rakousích bylo v říjnu a listopadu zcela poraženo a rebelanti tvrdě potrestáni.

Na diplomatické úrovni se Kristián snažil získat další spojence. Jeho pozornost se zaměřila na Benátsko³⁷⁶ a Švédsko. Ke vstupu do války proti císaři nejvíce přesvědčoval svého největšího konkurenta a úhlavního nepřítele na Severu, Gustava II. Adolfa. Tento vztah byl ale natolik problematický, že znemožňoval shodu obou stran. Král odmítl švédské podmínky pro vstup do války

³⁷⁵ Císař městu Vratislav, 3. a 21. prosince 1626; Město Vratislav císaři, 5. ledna 1627 – *Acta Publica*, s. 86-88.

³⁷⁶ Králova instrukce dr. Joachimmu Kratzovi pro jeho misi do Benátek v říjnu 1626 byla císařskou stranou zadržena. - *Documenta*, s. 160.

na podzim 1626, ale jednání nechtěl zničit. Případné spojení švédsko-dánské bylo velikou hrozbou pro císaře a velikou nadějí pro haagskou koalici. Už v červenci 1626 se Valdštejn a císař obávali pochodu Gustava II. Adolfa, právě vyloděného s armádou ve východních Pomořanech, na Slezsko a i v dalších měsících najdeme ve Valdštejnově korespondenci informace o sebemenším pohybu a úmyslech švédské armády.

Zájem o spojení mělo také Švédsko. V dubnu a květnu 1627 Kristián nabízel Gustavovi podřízení slezské armády, pokud se švédský král vydá se svou armádou do Slezska a pak proti císaři. Jednání se ale protahovala a nakonec k ničemu nevedla především vinou oboustranné nedůvěry³⁷⁷.

Jedním z mnoha paradoxů kolem této výpravy je událost z února 1627. S Gáborem Bethlenem, respektive v jeho zastoupení vyslancem Matyášem Quadtem byla konečně sepsána řádná spojenecká smlouva. Kristián IV. ji ve svém vojenském táboře ve Stade podepsal 28. února a sliboval v ní Sedmihradsku vyplácet stanovené měsíční subsidie³⁷⁸. Dojednání smlouvy bylo opožděno o více jak rok. Ale ani to nebyl lék na neduhy výpravy do císařských zemí. Ačkoliv podobná smlouva byla podepsána i v prosinci loňského roku s anglickým králem Karlem ve Westminsteru, chyběla oboustranná vůle dohody naplnit. Peníze do Konstantinopole neputovaly ani po těchto oslavovaných podpisech. Důvodem byla jak vzájemná nedůvěra, protože se Angličané nejspíše se zpožděním dozvěděli o Bethlenovu příměří s císařem, tak „kreditní neschopnost“ dánského krále, který o Bethlenově kroku musel mít v únoru již nějaké tušení³⁷⁹.

Když Kristián IV. psal Mitzlaffovi o tom, že sedmihradský kníže dostal prostřednictvím svého vyslance Quadta „vše, co žádal“, nebyla to pravda. Smlouva bez slíbených peněz byla jen cárem papíru. Král však peníze dávno neměl a sám byl v nouzi. K celé situaci také přispěl ne zcela dokonalý přehled o situaci ve Slezsku a Uhrách. Komunikace byla pomalá a informace kusé.

Je otázkou, kterou by si historik ovšem neměl klást, zda by Bethlen po případné výplatě peněz vůbec do války znovu šel. Situace na jaře 1627 byla zcela jiná, než onehdy na podzim loňského roku.

³⁷⁷ C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian*, sv. 2., s. 78-79; J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 129-131.

³⁷⁸ L. LAURSEN (ed.), *Danmark-Norges Traktater*, Bd. 4: 1627-1649, København 1917, s. 6-11.

³⁷⁹ Kollmann píše, že částka byla již připravena, ale že král výplatu stornoval. Neuvádí však svůj zdroj. (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 174, aj.) Říká zároveň, že pro tak bohatého krále nemohlo být slíbených 30 000 tolarů problémem. S tím jsou ovšem v rozporu názory Gunnera Linda a hlavně Jense Carla Kirchmeier-Andersena, kteří tvrdí, že králi finance od zimy 1626/27 zcela chyběly. Anglie poslala vojsko, ale ne subsidie.

9. Jaro 1627. Obtíže a naděje dánské královské armády

Pro vojsko dánského krále ve Slezsku bylo jaro 1627 rozporuplným obdobím. Jednotky dosáhly četných úspěchů. Vojenské operace pokračovaly, v šarvátkách a rozšiřování enklávy byly vojáci ve službách Kristiána IV. velmi úspěšní až do března. Jejich bojeschopnost byla v prvních jarních měsících daleko větší, než jak tomu bylo u Valdštejnových jednotek ve Slezsku a na Moravě. Například ještě v druhé polovině dubna se plukovník Baudyš pokusil o dobytí Zlatých Hor, poté co se Markvart Rantzau neúspěšně snažil posádku přimět ke kapitulaci a k dobrovolnému přestupu na dánskou stranu³⁸⁰. Také početní stav vojska mohl Mitzlaffa a velící důstojníky naplňovat optimismem. Po zimě se mělo ukázat, nakolik je jejich snažení za udržení enklávy a pokračování diverze v císařských zemích reálným podnikem. Alfou a omegou byla otázka, zda totiž dorazí pomoc zvnějšku, ať už od Gábora Bethlena nebo dánského krále. Mitzlaff a další důstojníci, ale jistě i zástupci emigrace a místní rebelové, pokud měli dostatečný rozhled o situaci, věděli, že bez vnější pomoci se nemohou obejít. Valdštejnova síla rostla. Problémy ale byly i vnitřní. Máme informace o sporech mezi vrchními důstojníky, popřípadně zprávy naznačující dezerce vojáků. Klíčovou otázkou byla také podpora od místního obyvatelstva. Emigrace a Mitzlaff stále přemýšleli jak podnítit obecné povstání v českých zemích, nebo alespoň na Moravě. V průběhu jara pak konečně došly očekávané rozkazy od dánského krále, do Opavy dorazil ze svého berlínského exilu Ladislav Velen ze Žerotína a dále byl určen i nový vrchní velitel. Věnujme se těmto momentům postupně.

Stav vojska

Za dobu svého pobytu ve Slezsku se armáda z původního tisíce mužů a po příchodu dalších čtyř tisíc z Uher rozrostla verbováním na úctyhodných čtrnáct tisíc vojáků. A to byla značná síla. Nutno ovšem podotknout, že údaje mohou být nadsazené, a my nemáme jiné zdroje, jak je ověřit. Ačkoliv se z podstatné části jednalo o nově naverbované vojáky, tj. bez potřebných zkušeností, naskytlo se v průběhu zimy a jara dost příležitostí, aby se v drobných šarvátkách a lokálních taženích zocelili v boji alespoň trochu. Tak silnou armádu považoval v listopadu Gábor Bethlen za jednu ze svých podmínek pro vstup do války.

Podle údajů, které máme k dispozici z Mitzlaffovy zprávy, skládala se armáda z následujících jednotek.

³⁸⁰ Rantzau užíval opět argumentace boje za náboženské svobody, lákal velitele v Zlatých Horách vyšším platem, povýšením atd. Dával mu instrukce, jak se chovat při přepadu města dánskými jednotkami. Dopis měl však jen tu odevzu, že byl přeposlán Merodem Valdštejnovi. (NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13094, Merode Valdštejnovi, (Olomouc) 13. dubna 1627, Příloha - Rantzau veliteli Zlatých Hor, (Krnov) 9. dubna 1627). Merode se později také zmiňuje o Baudyšově útoku na Zlaté Hory (Tamtéž, inv.č. 13135, Merode Valdštejnovi, (Olomouc) 2. května 1627).

Jezdeckvo:	
Plukovník Volf Jindřich Baudyš	1000 jezdců
Plukovník Henrich Holck	1000
Plukovník Hanuš Kaltenhof	600
Podplukovník Ercken	400
Podplukovník Daniel	200
Podplukovník Ondřej Kochtický	300
Kvartýrmistr Flodorf	120
Adam Kinsky ³⁸¹	100
du Meny	80
Celkem tedy 3800 jezdců.	

Dragouni:

Major Kugler - tři kompanie	400 dragounů
Kapitán Bränck	200

Pěchota:

Plukovník Markvart Rantzau	2500 vojáků
Plukovník Johan Riese	2000
Plukovník Schlammersdorf	1700
Plukovník Putlitz	1200
Podplukovník Mikuláš Rohr	2000
Celkem 9400 vojáků pěchoty.	

Mimo pěchotu a jezdeckvo nelze zapomenout na obsluhu malého dělostřelectva, a početný personál generálního i plukovních štábů³⁸². Co se týče bývalých mansfeldských vojáků, většinou byli rozděleni do původních dánských pluků. Čistě z těchto mužů se skládala jen jednotka plukovníka Putlitze. Obtíže s početním stavem, ať už tedy Mitzlaffovy počty jsou nadsazeny, či ne, určitě komisaře netrápil. Bylo dosaženo obstojné armády, kterou mohla oblast zároveň uživit. Tento pozitivní moment však nemohl vyvážit mnohé vnější a vnitřní obtíže.

³⁸¹ Adam Kinsky na Košťálově a Zhoří.

³⁸² Relace, fol. 30a,b. Larsen tak dochází k počtu přes 17000 mužů. Sám ale přiznává, že je těžké toto číslo ověřit z jiných zdrojů (A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 177).

Vnitřní spory

Ve vedení armády se objevovaly problémy. Dělo se tak ostatně od počátku výpravy. Výmarský s Mansfeldem jen výjimečně našli společnou řeč, než se jejich cesty nadobro rozdělily. Spory tu a tam vedli i jejich nástupci. Někteří důstojníci z bývalé Mansfeldovy armády se mohli cítit ve vojsku dánského krále ne zcela spokojeně. Komisař Mitzlaff si zjednal autoritu u místního obyvatelstva, jeho pozice uvnitř kruhu nejvyšších důstojníků však tak zcela jasná nebyla, snad proto, že Mitzlaff neměl k autoritativnímu chování daleko³⁸³. Mnohé názorové rozdíly vypluly zcela na povrch. O tom ostatně svědčí i komisařův pozdější osud poté, co se vrátil ke králi. To bychom ale příliš předbíhali.

Prvnímu velkému sporu se Mitzlaff věnuje, když pojednává o výše zmíněných „těžkých stížnostech“ na kvartýrmistra Adriana Baltazara Flodorfa. Jejich pravé jádro neznáme, můžeme jen hádat. O celém případě však máme jen kusé, nepřiliš srozumitelné informace z jednoho pramene³⁸⁴. Snad se problém týkal chování vojska v Těšíně, Pštině a jinde, kde Flodorf působil. Jsou ale možná i další vysvětlení. Flodorf po obviněních ze strany Těšínských, Rohra a kněžny Alžběty Lukrécie prý začal intrikovat proti Mitzlaffovi. Komisař se o důvodech tohoto Flodorfova chování nijak nezmiňuje. Naopak na několika místech Mitzlaff uvádí doklady své údajné důvěry ve Flodorfa a jeho schopnosti, chtěl jej učinit vrchním velitelem pěchoty³⁸⁵ a dříve o něm neměl žádné pochybnosti. Někjaký původ ve vztahu ke komisaři však Flodorfovy „intriky“ jistě měly.

Flodorf se dostal do úzkých a musel se obviněním bránit. Podnikl s největší pravděpodobností klamný manévr, když nařkl ze zpronevěry mincmistra Zwirnera, který s Mitzlaffovým posvěcenímrazil lehkou minci na Hradci u Opavy. Mitzlaff nechal mincmistra ihned zatknout a vsadit do vězení. Mincovna se vším zařízením, účty a dopisy byla zapečetěna, aby v ní mohla proběhnout důkladná kontrola. Flodorfovo udání mělo být řešeno u vojenského soudu, ale v průběhu vyšetřování kvartýrmistr Flodorf zmizel z Opavy beze stopy a o jeho dalším osudu nemáme zpráv³⁸⁶. Zem se pod ním bezpochyby nepropadla a je pravděpodobné, že dezertoval s úmyslem přejít k protivníkovi. Mimo jiné možná cítil, že existence dánské enklávy ve Slezsku visí na vlásku, neboť se nad ní stahují mraky v podobě Valdštejnovy armády.

Jádro problému naznačoval při výsleších Zwirner, a to totiž údajný záměr Flodorfa podílet se na profitu hradecké mincovny. Kvartýrmistr měl začít pracovat na tom, aby mincovna byla zřízena i

³⁸³ Zmiňuje se o tom zvláště Josef Zukal a Radek Fukala.

³⁸⁴ Relace, fol. 28a-29b.

³⁸⁵ Relace, fol. 28b.

³⁸⁶ „Her Obr. Bubena schreibet mir (...) das der Her von Flodruff Sans dire a dieu a Personne, sich heimlich aus Troppa gemachet, ohnausgefuret den Process, welchen Er wieder den Muntzmeister angehenget.“ – Relace, fol. 31b.

v Těšíně, čímž by ji dostal pod svou vlastní kontrolu. Propojení Flodrofovy aféry s falešným mincováním se zdá nejpravděpodobnější. Ostatně kněžna Alžběta Lukrécie si dobře pamatovala vyrabování své těšínské mincovny v září a k podobným aktivitám měla pochopitelný odpor. Její stížnosti mohly tedy směřovat i tímto směrem. Protože však ke sporu Flodrofa s Mitzlaffem máme zprávy jen z jednoho zdroje, pohybujeme se v rámci úvah.

Dalším vzpurným důstojníkem byl bývalý mansfeldský plukovník Karpezan³⁸⁷. Důvody zůstávají skryty v mlze. Leccos naznačuje mnohem pozdější vyústění sporů, čemuž se budeme podrobněji věnovat až v kapitole *Relace a osud jejího autora*. Mohlo ale jít o určování strategie, Mitzlaffovy direktivní způsoby vedení nebo velitelské posty. Zde se ukazovalo více, jak kdy jindy, že vojsku chybí vrchní velitel, osobnost s autoritou a velkým přehledem o situaci. Armáda byla po smrti obou vojevůdců v tomto ohledu jakoby bezprizorní. Mitzlaff, který se ostatně považoval za dočasného velitele, byl dobrým správcem, ale na zásadní rozhodnutí, ani na bojové velení nestačil. Plukovníci organizovali přepady měst a opevněných míst často sami a čistě z vlastní iniciativy. Zprávy o nejednotnosti dánského velení se dostaly i do císařského tábora. Merode o nich v dubnu z Olomouce informoval Valdštejna. Část nepřátelských důstojníků se prý chtěla probít ze Slezska zpět ke králi, druhá část (tedy, jak víme z vývoje dění, hlavně Mitzlaff) chtěla enklávu udržet do dalších bojů³⁸⁸. Mitzlaff se o sporech o strategii moc nerozepisuje, ale při zmínkách o konané válečné radě v květnu nebo červnu na ně naráží.

Komisař rozdělil prozatimní velení tak, že vrchním velitelem jízdy se stal Jan z Bubna, dělostřelectvo měl mít od té doby na starosti plukovník Karpezan. Nabízené velitelství pěchoty Flodorf odmítl v dubnu na válečné radě, kde se projednával jeho případ, a požádal i o uvolnění z funkce kvartýrmistra. Pěchotu tedy převzal Karpezan. Kristián IV. Mitzlaffovi do Slezska psal o dříve moravském stavovském plukovníku Stubenfulovi, který měl podle králova rozkazu nyní převzít ve Slezsku velení jízdy. Bylo to ale jen přání, nebo omyl z neznalosti skutečného stavu. Stubenful dlel v tu dobu v Brně a k dánské armádě se nikdy nepřidal³⁸⁹.

Z pramenů císařské strany se nám dostávají podivné zprávy o tom, že už v březnu toho roku chtěly některé jednotky z dánské enklávy dezertovat a přejít snad dokonce do služeb polského

³⁸⁷ Relace, např. fol. 27a.

³⁸⁸ „(...) sonst wirdt ich auch berichtet, das gar ein grosste unainigkeit under ihnen (den Feind-pozn.VM) ist, etliche begeren sich zue wehren, die andern wolten sich vorn aus dem landt begeben(...)“ - NA Praha, VL, inv.č.13094, Merode Valdštejnovi, Olomouc 13. dubna 1627.

³⁸⁹ Naopak snad vstoupil do služeb druhé strany, neboť mezi podpisy císařských důstojníků pod akord o kapitulaci pevnosti Nienburg v Dolním Sasku z 22. listopadu 1627 figuruje i jeho jméno. – RA København, TKIA, A 155, Diverse mil.akter fra Christian IV.s tid.

krále³⁹⁰(!). Máme důvod o tom pochybovat. Armádě se ještě v únoru a březnu velmi dařilo. Také přechod k polskému králi nemá zřejmou logiku. Císař ale přesto už v březnu nařizoval Donínovi, aby nepřátelské žoldnéře, zvláště nově naverbované ve Slezsku, lákal do císařské armády. Valdštejn měl o vnitřní situaci nepřítele jistě nějaké tušení. Jako předzvěst útoku vydal Donínovi začátkem dubna patent podobného obsahu jako zmiňovaný císařův dopis, totiž aby s nepřítelem jednal, přesvědčoval jej k dobrovolnému odchodu, popř. přebíral vojáky do císařských služeb³⁹¹. Valdštejn se tedy snažil všemi možnostmi o oslabení soupeře ještě dlouho před pozvednutím zbraní.

Případy dezerce se ale začaly s příchodem dubna a května objevovat. Nemáme o nich jasné zprávy. Historik Larsen tvrdí, že se prý i plukovníci Baudyš a Karpezan snažili spojení s císařskými navázat za účelem vyjednávání o přechodu svém i svých jednotek k Valdštejnovi³⁹². Opět nevíme, o co se při tomto tvrzení opírá. Existují ale zmínky v Donínově korespondenci o tom, že nějaké jednání s Karpezanem mělo proběhnout. K témuž došlo, jak víme, s Baudyšem, jeho dopis ale dokazuje, že šlo jen o výměnu zajatců, ne o dezerci. U Karpezana se možná jednalo o podobný případ³⁹³.

Problémy v komunikaci s králem

Po celou dobu přítomnosti ve Slezsku se komisař Mitzlaff snažil informovat krále Kristiána IV. o situaci, ve které se jemu svěřená armáda nacházela. Podle počtu dopisů uvedených v příloze své zprávy a počtu dopisů, které v ní uvedeny nejsou, ale zachovaly se v kodaňském archivu³⁹⁴, se můžeme domýšlet, že komisař psal králi poměrně často.

V dopise králi, který Mitzlaff psal krátce po příchodu z Uher, popisoval Bethlenovy návrhy a podmínky pro pokračování, stav armády bez obou vojevůdců, žádal o pomoc, bez které se armáda neobejde, a stěžoval si na akutní nedostatek peněz. Byl podle svých slov dlužen již 60000 tolarů a obsazená města již neměla žádnou hotovost³⁹⁵.

Komunikace s králem i přes komisařovo snažení vázla. Dopisy se dostávaly do Dánska se značným zpožděním. Horší to bylo s odpověďmi krále. Ten si s nimi dával na čas a nejspíše až do konce února nenapsal vůbec³⁹⁶! O penězích na žold armádě nebyla řeč, poněvadž se automaticky

³⁹⁰ Collalto Eggenbergovi, Vídeň 11. března 1627 - *Documenta*, s. 184.

³⁹¹ Valdštejn Donínovi, Habern 7. dubna 1627 – Tamtéž, s. 185.

³⁹² A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 176. Opět neuvádí pramen.

³⁹³ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13109, Baudyš Donínovi, (Opava) 23. dubna 1627. O Karpezanovi Donín Valdštejnovi (tamtéž, inv.č. 13066, Donín Valdštejnovi, (Vratislav) 31. března 1627).

³⁹⁴ V příloze Relace jsou čtyři obsáhlé dopisy (bez datace, pouze jeden datovaný 30. dubna), z fondů kodaňského říšského archivu víme bezpečně o čtyřech (Rigsarkivet København, TKIA, A 93-13, Indkomne breve kronologisk ordnede, 1627-1628; A 155, Militære akter fra Christian IV. 's tid).

³⁹⁵ „Ich habe kein credit mehr, weil ich bereit über sechzigk tausend Rtt/=Reichsthaler/ schuldigck, diesess ortss auch keine barschafft mehr uffzutreiben weiss“ – Relace - Příloha, fol. 45a, Mitzlaff králi, SD.

³⁹⁶ První dopis je právě z 28. února 1627 uveden v opise v příloze Relace (Relace - Příloha, fol. 46a).

počítalo, že si je vojsko v císařských zemích samo opatří. Jeden posel, těšínský obchodník Cardinal, byl na zpáteční cestě chycen Poláky a uvězněn i s dopisem krále v Krakově. Na Mitzlaffovy opakované výzvy byl propuštěn až v červnu³⁹⁷. Od krále přišly všeho všudy jen tři dopisy.

Polsko ostatně sledovalo celý vpád Mansfelda a Výmarského a pobyt a akce vojáků ve svém sousedství velmi pozorně. Na severu útočil švédský král se svojí armádou a panovaly oprávněné obavy, že se oba konflikty spojí a Polsko se ocitne mezi dvěma mlýnskými kameny. O tom, že se Mitzlaff snažil polského souseda neprovokovat, můžeme mít pochyb, neboť falešné mincování polské obchodníky a města poškozovalo podobně jako české, moravské a slezské. Protože se před falzifikáty měly české země brzy na pozoru a byly vydány příslušné císařské instrukce, směřovali falešné mince hlavně do Polska, aby zde se zde směnily za kvalitní oběživo³⁹⁸.

Příchod Vlena a pokusy o zisk podpory v Čechách

Někdy v prvních jarních týdnech roku 1627 do Slezska dorazil Ladislav Velen ze Žerotína, moravský hejtman z dob stavovského povstání a přední zástupce emigrace po roce 1621. V Opavě mu armáda a obyvatelstvo přichystaly bouřlivé uvítání. Mitzlaff ihned informoval Vlena o situaci a učinil jej spolukomisařem. Válečná rada nejvyšších důstojníků nového spoluvelitele přijala.

Dobu Velenova příchodu jen odhadujeme a podle Mitzlaffova podání k němu došlo až někdy v měsíci dubnu³⁹⁹. O hejtmanově přivítání se zmiňují i pozdější výsledky lichtenštejnské komise, ale ani zde není událost přesně časově zařazena. Nezbyvá než tedy důvěřovat komisařově zprávě. Jisté je, že Velen v lednu, ani v únoru v oblasti nebyl. Zdá se ale, že udržoval s Mitzlaffem kontakt. Komisař si totiž ve Šternberku na konci ledna vyzvedl peníze u Jana staršího Kobylky z Kobylího, zástavního držitele části šternberského panství⁴⁰⁰, které Velen dánskému komisaři zapůjčil.

Je zajímavé, že o Žerotínovi do okamžiku jeho vyslání vůbec v souvislosti s vpádem neslyšíme. Na rozdíl od svých spolubojovníků z doby stavovského povstání se do akcí mansfeldské a dánské armády ihned nezapojil. Je možné, že se tak stalo kvůli nemoci. Pozdější pověření od

³⁹⁷ Relace, fol. 33a.

³⁹⁸ O smně v okolních zemích zmínka v Relaci (fol. 8a), větší směřování do Polska (fol. 30a). O patentech císaře a Lehnického píše František Papoušek (F. PAPOUŠEK, *Falešné mincování*, s 156, 158).

³⁹⁹ Relace, fol. 31b. Mitzlaff řadí událost dokonce až za Baudyšův útok na Zlaté Hory, který proběhl v druhé polovině dubna. To odporuje Hrubého, Polišínského a Fukalovu podání, která Vlena zmiňují v líčení událostí v lednu 1627, ale jeho příchod jednoznačně nedatují.

⁴⁰⁰ Snad šlo o Velenovu starší pohledávku u Kobylky. Mitzlaff byl ve Šternberku jistě 24. ledna, jak ukazuje datace jeho dopisu Valdštejnovi ve věci zemřelého vévody Jana Arnošta (NA Praha, VL, inv.č. 12935). O půjčce se trochu rozepisuje Hrubý (F. HRUBÝ, *Velen*, s. 174), kterého podporuje Mitzlaffův dopis králi z 28. ledna/7. února, kde komisař žádá o splacení Velenovy půjčky 4000 zlatých deponováním částky do Frankfurtu nad Odrou (RA København, TKIA, A 93-13, Inkome Breve). Kristián IV. pak převedl výplatu na svého anglického spojence (Král anglickému vyslanci Anstrutherovi 9./19.března, RA København, TKIA, A 147, Protocolum). Je tak pochybné, zda se peníze skutečně Velenovi vrátily.

Kristiána IV., které obdržel, svědčí snad také o názorovém vývoji na dánské straně. Zukal vysvětluje Velenovo vyslání nespokojeností důstojníků s Mitzlaffovým autokratickým velením⁴⁰¹. Historik František Hrubý naopak uvádí komisaře jako iniciátora této myšlenky a dokládá to citací z nějakého komisařova dopisu dánskému králi: „(...) jakož pak téměř i celé markrabství moravské i tyto končiny (tj.Slezsko) mají svůj zrak na něj (Velen- pozn.VM) obrácen a po jeho příchodu touží.“⁴⁰²

I přes malou nejasnost okolo původu tohoto pramene se Hrubého interpretace jeví jako pravděpodobnější. Mitzlaff si uvědomoval význam podpory místního obyvatelstva a věděl, že ta je jedním z důležitých klíčů k úspěchu celé výpravy. Už na podzim se u Výmarského objevovaly plány na vyvolání povstání na Moravě. Tehdy ostatně vojsko už nemělo síly zadaný úkol samo zvládnout. Proto byl obrat k jakýmkoliv jiným prostředkům logický⁴⁰³. Tuto strategii sledoval později i Mitzlaff. Postoj obyvatelstva však byl z mnoha důvodů značně komplikovaný a velké aktivní podpory se dánské armádě dostalo jen v několika málo oblastech, čehož jsme byli svědky. Idea obecného povstání byla jen snem.

S jistotou můžeme tvrdit, že jmenování Veleny spoluvelitelem v Opavě byl krokem směrem k získání větší důvěry u obyvatelstva, popř. vzbuzení větší aktivity ve prospěch věci dánského krále⁴⁰⁴. Velen nebyl vázán přísahou dánskému králi, a přesto byl pověřen a uveden do vysoké funkce. Jakoby s dlouhou časovou prodlevou vznikala trochu ucelenější představa o smyslu dění na Moravě a ve Slezsku. Na počátku to byla dánská propaganda ve smyslu, že vojsko přišlo na ochranu náboženských svobod obyvatel. Z více důvodů našla jen málo aktivní odezvy. Pokus o větší zapojení bývalých domácích elit, o což se nyní na Velenově příkladu pokoušel Mitzlaff s Kristiánem IV. nijak nemohl nahradit chybějící propracovaný program k „české otázce“. O tom, zda dánský král začal chápat její potenciál, můžeme pochybovat. Mitzlaff získával potřebný náhled do situace na místě.

Mitzlaff, jak sám říká, udržoval korespondenci s nejmenovanými českými a moravskými šlechtici. Jejich jména bohužel neznáme. Stále se uvažovalo o rozšíření válečného nepokoje do Čech s využitím místního obyvatelstva. Zachovala se zpráva o činnosti Jana z Bubna v jarních měsících roku 1627 v Čechách, která úzce souvisela s přípravou selských povstání na Kouřimsku a Čáslavsku. Biskupský hejtmán na Hukvaldech do Olomouce psal: „Nějaký z Bubna pán, který v Čechách zradil, lid potichu verbuje a v krátkých dnech tři sta dragounův i jiné chasy do Opavy přivéstí má, jemužto ouředník jeho s purgmistrem i některými měst/y/ a dědinami, blíž statků jeho, které prvotně v Čechách v držení měl, ležícími, lidu i peněz dodávati nepřestávají, kterýžto z Bubna těmito časy

⁴⁰¹ Zukal v úvodu edice *Inquisition*, s. 15-16.

⁴⁰² F. HRUBÝ, *Velen*, s. 175. Říká, že cituje z Mitzlaffova spisu. Uvedený text jsem ale tam, ani v příloze nenašel.

⁴⁰³ Jak poukazuje Polišínský, dělo se tak „pod tlakem okolností“ (J. POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka*, s. 171).

⁴⁰⁴ Takto to vysvětluje Hrubý (F. HRUBÝ, *Velen*, s. 175).

tejným způsobem v městech pražských byl a tam se něco praktycírovati musel⁴⁰⁵. Podle historika Josefa Petráne vzpouru spoluorganizovali verbíři z dánské armády spolu s protestantskými kazateli. Zachovala se nám zpráva královského rychtáře z Kutných Hor, který v dubnu psal na české místodržitelství o zatčení jednoho z predikantů⁴⁰⁶. Jednalo se ovšem o docela pozdní vzedmach selských nepokojů, které navíc zůstaly geograficky omezeny. Místní elity ve městech a česká šlechta, pokud jejich zbylá protestantská část s bojem proti císaři sympatizovala, jistě slyšely o poměrech na okupovaném území ve Slezsku a na Moravě. Zprávy o plenění venkova a četných nově obsazených měst popularitu útočníka nijak zvyšovat nemohly. Hlavním zdrojem nespokojenosti poddaných byla přítomnost císařských vojáků⁴⁰⁷, ta ovšem zároveň omezovala možnosti rozšíření případných vzpour.

Pomoc zvnějšku dánské enklávě nepřicházela. Nový posel do Sedmihradska, kterým se tentokrát stal dánský spojenec nejpovolanější k tomuto úkolu, Jetřich ze Žerotína, měl opět naléhat na Gábora Bethlena, připomenout jeho sliby dané na přelomu listopadu a prosince v Kremnici a přivést do Slezska posily. Válečná rada se začala zabývat plánem vedení boje pro případ, kdyby Bethlen nepřišel v čas. Víra v jeho příchod byla ale hodně silná.

Mitzlaff také čekal, jak bylo řečeno, na příchod administrátorova vojska ze severozápadu. Dopis, jímž dánský král oznamoval, že s markrabětem Kristiánem Vilémem uzavřel smlouvu o pověření vrchním velením ve Slezsku, působil na důstojníky povzbudivě. Potíž byla v tom, že v dopise nestálo nic o tom, zda administrátor přijde s vojskem, případně kdy a odkud jej čekat. Mitzlaff si to vyložil tak, že administrátor přitáhne s armádou ze severozápadu údolím Odry. Podle toho směřoval další činnost a strategii obrany proti Valdštejnovi. Dokonce psal králi, že je připraven jít administrátorovi naproti s vojskem 6000 mužů a radil, kudy je nejlepší v Dolním Slezsku táhnout⁴⁰⁸. Ač se tyto naděje nakonec nenaplnily a administrátor žádné vojsko na proražení cesty do Horního Slezska nedostal, mělo jeho jmenování zajímavé pozadí.

⁴⁰⁵ *Moravské korespondence*, s. 50.

⁴⁰⁶ *Regesta*, s. 214. Více informací ve studii Josef PETRÁŇ, *Matouš Ulický a poddanské povstání na Kouřimsku a Čáslavsku roku 1627*, in: *Acta Universitatis Carolinae 1954, Philologica et Historica*, s. 43-61.

⁴⁰⁷ Například v červnu existovali na Chrudimsku obavy ze srocování sedláků, kterým právě kvartýrování císařského vojska způsobilo mnoho škod (*Regesta*, s. 224)

⁴⁰⁸ Relace - Příloha, fol. 47b-48a; A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 177

Politický rozměr jmenování magdeburského administrátora velitelem

Neboť nebyla dynastickým a politickým souvislostem jmenování nového vrchního velitele věnována dosud téměř žádná pozornost, zastavme se u nich a postavy administrátora Kristiána Viléma nyní. Administrátor v této válce již bojoval delší dobu. Například u Dessavy byl právě v Mansfeldově vojsku vysokým důstojníkem⁴⁰⁹. Dánský historik Axel Larsen ve své práci krátce zmiňuje, aniž by svou tezi dál rozvíjel, že za jmenováním Kristiána Viléma velitelem ve Slezsku stál politický kalkul dánského krále⁴¹⁰. Pokusme se zodpovědět, zda se jedná o konstrukt, či jsou v něm přítomny reálné prvky. Larsen ani tentokrát neuvádí zdroje pro své tvrzení. Je však historickým faktem, že Kristián Vilém (+1665) byl mladším bratrem nepokojného krnovského knížete Jana Jiřího.

S oběma bratry byl mimochodem svého času sešvagřen dánský král Kristián IV., když si za manželku vzal jejich sestru Annu Kateřinu. Hohenzollernská princezna však zemřela velmi mladá, a to již roku 1612. Braniborský rod propojil příbuzenským poutem mnoho protestantských monarchů tehdejší Evropy. Na tuto skutečnost v našem příběhu narážíme opakovaně. Magdeburský administrátor byl ostatně strýcem Bethlenovy manželky.

V druhém desetiletí 17. století rozhýbalo panstvím administrátorova krnovského bratra pomalé vyhocování konfliktu s habsburským panovníkem. Průběh je dostatečně znám z Fukalovy studie *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*. Zmíňme jen v krátkosti některé skutečnosti. Svár mezi Hohenzollerny a Habsburky byl dědičný od doby Ferdinanda I. Také Jan Jiří upadal v nemilost císaře a už v předvečer defenestrace ztratil výrokem soudu důležitá panství Bohumín a Bytom. Účastnil se stavovského povstání, po jehož porážce se na něj drážďanský akord nevztahoval. Kníže tak pokračoval v ozbrojeném odporu, který však byl zlomen, když jeho hlavní spojenec, sedmihradský vévoda Gábor Bethlen, uzavřel s císařem příměří a následně 6. ledna 1622 v Mikulově mír. Krnovský odešel do emigrace na východní Slovensko, kde roku 1624 zemřel. Knížectví císař zabavil už roku 1622 a dal v léno jednomu ze svých nejvěrnějších, Karlu z Lichtenštejna.

Přesto žila v příbuzných krnovského knížete naděje na zvrát a restituci rodového majetku. Několik listin ve Slezském stavovském archivu v ZA Opava dokazuje, že se snažili po porážce Jana Jiřího na Ferdinanda i na krnovské stavy ve věci udržení dynastické držby působit. Jedním z aktivním Hohenzollernů byl tehdy právě markrabě Kristián Vilém⁴¹¹.

J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 109.

A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s.177.

R. FUKALA, *Jan Jiří Krnovský*, s. 296.

Pokládám za pozoruhodný fakt, že ještě po čtyřech letech, právě v době vpádu v prosinci 1626, se ve věci možné restituce Krnova obrátila na samotného císařského generalissima vdova po knížeti Janu Jiřím Eva Kristina. Díky mansfeldskému vpádu byla otázka Opavy, Krnova a celého Horního Slezska velmi žhavá. Ve svém vlastnoručním (a téměř nečitelném) dopise ze svého exilu v Berlíně markraběnka žádala o přímluvu u císaře⁴¹². Nebyli tu jen nebožtíkovi bratři, kteří by dynastický návrat do Krnova uvítali, ale i jediný přeživší syn Jana Jiřího, Arnošt (+1642). Eva Kristina doufala, že vpádem se věci opět rozvíří a že snad pro ni a rod je ještě naděje. Dopis neměl na tehdejší stav samozřejmě žádný dopad, Ferdinandem a Valdštejnem sotva pohnul. Je ale zajímavým dokladem posledních záchvěvů Hohenzollernů ve věci Krnova.

Určení administrátora velitelem výpravy mohlo natukávat tuto strunu v opačném táboře. Ostatně Kristián IV. jistě dobře znal Krnovského výbušnou kauzu. Svým vysláním Veleno do Opavy, Kristián ukázal, že měl o středoevropských reáliích, také prostřednictvím kusých informací svého komisaře Mitzlaffa, jakousi rámcovou představu. Podobně jako posláni Veleno, mohlo být jmenování administrátora motivováno myšlenkou na vzednutí, když už ne povstání, tak alespoň jakési větší vlny sympatií a aktivity, než tomu ve Slezsku doposud bylo. Sami Krnovští vzpomínali na vládu Jana Jiřího v dobrém. Město tehdy vzkvétalo a stalo se důležitým bodem Horního Slezska jak v oblasti politiky, obchodu, tak i například architektury. Předání knížectví do rukou katolíka a centralisty Karla z Lichtenštejna chápala stavovská obec podobně jako jejich opavští sousedé v roce 1614, tj. jako křivdu. Co se týče dalších slezských stavů, byl s Hohenzollerny příbuzensky spjat například Jan Kristián, piastovský vévoda v Břehu a velký rebel ze stavovského povstání⁴¹³. Nebožtík Krnovský měl i jinde mnoho bývalých přátel či klientů. Ale příbuzenské vztahy nebo stará přátelství byly jedna věc a aktuální politická a vojenská situace věc druhá.

Otázka, zda mohl být Kristiánem IV. sledován výhledově i cíl restituovat Krnov pro Hohenzollerny, je možná přílišným konstruktem, je ale podle mého názoru na místě. Ve výtahu ze smlouvy mezi králem a administrátorem tak, jak nám jej předkládá Mitzlaff v příloze své práce, žádnou zmínku o Krnovu nenajdeme, o důvodech králova rozhodnutí už vůbec ne. Pokud král vedl úvahy tímto směrem, je těžko představitelné, že by je Mitzlaffovi otevřeně uváděl v dopise.

Komisař choval naději, že administrátor přijde do Horního Slezska ze severozápadu se silným vojskem. Ale o tom se král už nezmiňoval, neboť žádnou takovou pomoc ani nechystal. Ve spise Mitzlaff naznačuje svoje zklamání, když se mnohem později dozvěděl, že Kristián Vilém na cestě

⁴¹² NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12877, Eva Kristina Braniborská Valdštejnovi, (Berlín) 12. prosince 1626.

⁴¹³ Jan Kristián (+1639) si vzal za ženu Dorotu Sybillu (+1625), tetu magdeburského administrátora a krnovského knížete. Sňatky mezi Hohenzollerny a lehnicko-břežskými Piastovci byly ostatně časté i v hlubší minulosti. – viz Rodokmen II.,III. In: R. FUKALA, *Jan Jiří Krnovský*, s. 322-325.

v červnu 1627 opravdu byl, ale na trase přes Benátsko a půl Evropy a místo armády putoval jen se zavazadly⁴¹⁴.

Výběr kandidáta na funkci ve Slezsku své politické pozadí dozajista měl. Jinou otázkou je, zda byl už tak opožděný krok šťastný, a zda by splnil očekávání, kdyby došlo k naplnění. Nelze jej tedy přeceňovat, jde spíše o pokus nastínit myšlenkové pochody krále, popř. jeho okolí a spojenců.

Pohřeb vévody Jana Arnošta

Ještě než se opět budeme zabývat děním na válečném poli, zastavme se u posmrtného osudu vojevůdce Jana Arnošta Sasko-Výmarského. Je svým způsobem zajímavý, byť jej žádná literatura nereflektuje, snad z důvodu marginálního významu na osud vpádu⁴¹⁵. Přesto se ale domnívám, že má v našem líčení své místo. V červnu, kdy se dánské enklávě zvonila hrana, prošel z Opavy do Výmaru pohřební průvod. Zvláštní a ve svém důsledku symbolická událost se svým způsobem vymykala tomu, co ji obklopovalo. Znepřátelené strany se alespoň na jeden okamžik dohodly, aby mohl mrtvý vévoda konečně najít svůj klid.

Už v lednu Mitzlaff psal o nebožtíkově možném převozu Valdštejnovi. Chtěl situaci řešit brzy po svém příchodu z Uher⁴¹⁶. Valdštejn totiž už 16. ledna na jeho nedochovaný dopis odpovídal⁴¹⁷. Tehdy generalissimus vyhověl žádosti o pas a volný průchod vévodova štolby Heinricha Eberharda von Gersdorff z Opavy do Výmaru a zpět. Gersdorf měl o osudu Jana Arnošta a celé situaci informovat vévodu Viléma, dosavadního regenta. Vilém Sasko-Výmarský spravoval vévodství od roku 1620, kdy mu je Jan Arnošt předal. Hlavního vyjednávání se chopil Vilém sám, když vyslal k Valdštejnovi svého radu⁴¹⁸.

Věc se ovšem záhy komplikovala. Do hry se přidali zástupci Řádu německých rytířů, kteří ve Vídni přesvědčili císaře, aby za povolení k průchodu s mrtvým arcinepřítelem, požadoval propuštění řádového místodržícího Jiřího Viléma z Elckershausenu, zvaného Klippel, který byl od Baudyšova dobytí Bruntálu vězněn v Opavě. Navíc šlo o jednu řádovou komendu v Durynsku, jíž byl rod výmarských vévodů snad něco dlužen, a neméně o Bruntál a Sovinec, které byly dánským vojskem

⁴¹⁴ „(...) Lesse Ihnen (Bubnovi a Karpezanovi – pozn.VM) E. Mtt. Schreiben sub dato 16. May, daraus ich nicht anders abnehinen käme, als das E. Mtt. Wurde gemeurt sein, sich uns zu nehern, oder uns ie Succurs mitt dem H. Administratorm zuerschicken (dan bisdaher hette ich keine wissenschafft, das Er zu wasser uff Venetien gangen war) (...)“ – Relace, fol. 34a.

⁴¹⁵ Krátce se o něm zmiňuje: J. KREBS, *Schlesien in den Jahren 1626-1627*, Bd. 25 - 1891, s. 166; J. ZUKAL, *Inquisition*, s. 16,

⁴¹⁶ Tělo vévody bylo převezeno při prosincovém pochodu z Uher do Opavy. Náhodně jsou známy i takové detaily jako výdaje na balzamování jeho těla. Opavský doktor a městský lazebník dostali 30, resp. 20 tolarů. – G. E. HEERMANN (ed.), *Nachlese*, s. 105.

⁴¹⁷ NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4382, Valdštejn Mitzlaffovi, (Jičín) 16. ledna 1627.

⁴¹⁸ tamtéž, inv.č. 4407, Valdštejn Vilému Sasko-Výmarskému, 22. ledna 1627.

přepadeny, a jak se pravilo vyrabovány a poničeny „proti všem německým vojenským zvyklostem“⁴¹⁹. Císař tak Valdštejna v tomto směru instruoval a ten rozkázal svým plukovníkům, aby průchod nebyl dovolen dříve, než se Elckershausen dostane na svobodu⁴²⁰.

Na základě této skutečnosti proto vévoda Vilém jednal prostřednictvím svého jiného vyslance s administrátorem Řádu Janem Eustachiem v Mergentheimu. Ten však trval na podmínce vydání Klipla. Vilém se však nevzdal a obrátil se ihned na Kristiána IV⁴²¹. Žádal krále, aby toto vydání zajatce svým podřízeným ve Slezsku nařídil. Mitzlaff snad králi v této věci psal a byl hotov případný příkaz vyplnit. Ale Kristián IV. vévodovy prosby odmítl, neboť celý podnik se mu zdá nejistý, těžko proveditelný, a „nevýhodný“⁴²².

Aniž by komisař ještě znal konečný názor svého krále, odhadl jej kupodivu velmi dobře. Valdštejnovi psal Mitzlaff začátkem dubna. Projevoval náklonost k dohodě o výměně průchodu za vydání Klipla, hodlal ovšem vyčkat na královo vyjádření. Na základě dřívějšího podobného případu, jednání s Tillym na německém bojišti o vydání těla Fridricha Sasko-Altenburského, se však obával, že král nebude tomuto podniku nakloněn. Zároveň sám Mitzlaff rozhodně nechtěl, aby se se zvěčnělým vévodou jednalo kramářsky „jako se zajatcem“⁴²³.

Vévoda Vilém nakonec našel řešení této situace překvapivě u protivníka, jenž projevil větší ochotu k řešení. Císař Ferdinand totiž nakonec po několika měsících povolil převoz bez povinnosti poskytnout jakoukoliv protihodnotu. Smuteční průvod nakonec započal svou cestu až 19. června. Fakt, že v tu samou dobu zahájil Valdštejn v Nise své mohutné a vítězné tažení proti dánské enklávě, dodává celé události zvláštní symboliku. Mitzlaff ve své zprávě zaznamenal, jak se při odjezdu pohřebního průvodu z Opavy shromáždili všichni přítomní důstojníci, stavy knížectví a celé pěší regimenty Baudyše a Rantzaua, aby společně vévodovu památku uctili. Jedna kompanie doprovodila rakev až do Šternberka⁴²⁴. Dlouhá a složitá diplomatická jednání zabrala dohromady skoro půl roku a jistě působila na okolní pozorovatele trapně. Je zde ovšem vidět, jak rozličné zájmy se v problému dánského vpádu proplétaly a jak mohly být v těchto hrách zajatci jak živý Klippel, tak mrtvý vévoda.

⁴¹⁹ „wieder allen Teutschen militärischen gebrauch“ - RA København, TKUA, Sachsen-Weimar, 1, Johann Eustachius Vilémovi Sasko-Výmarskému, (Mergentheim) 19. února/29. února 1627. Mergentheim (na severu dnešního Bádenska-Württemberska v Německu) bylo sídlem Řádu od roku 1526.

⁴²⁰ NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4430, Valdštejn Pechmannovi, Marradasovi a Donínovi, 2. února 1627.

⁴²¹ RA København, TKUA, Sachsen-Weimar, 1, Vilém Sasko-Výmarský Kristiánu IV., 24. února/6. března 1627.

⁴²² Králův dopis vévodu Vilémovi z 22. března/1.dubna 1627. – C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian*, sv. 2., s. 60-61.

⁴²³ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13072, Mitzlaff Valdštejnovi, 8. dubna 1627.

⁴²⁴ Relace, fol. 32b. Itinerář průvodu viz G. E. HEERMANN (ed.), *Nachlese*, s. 106. – Bruntál (10./20.6.), Šternberk, Litovel, Mor.Třebová, Litomyšl, Kolín, Český Brod, Praha (19./29.6.), Louny, Zwickau, Gera.

Důvodem, proč se u této malé epizody stojí za to zastavit je i to, jak smuteční průvod s mrtvým císařovým protivníkem zapůsobil na české prostředí. O jeho převozu, vedeném přes Prahu, totiž najdeme zajímavou zmínku v Harantových pamětech a nejen v nich. „Téhož roku /1627/ v pondělí 28. dne juní přijelo do Prahy o nešpořích 150 koní s několika vozy, majíce od císaře dovoleno, lidu z druhé strany Slezska, vezouce sebou mrtvé tělo ku pohřbu Jana Arnošta, krále denemarského generála, kterýž v Uhřích v městě sv. Martina léta 1626. 4. decembris (14.12. - pozn.VM) v letech 32, 9 měsících a 7 dnech umřel, majíc sebou evangelické dva kněží, jednoho německého, kterýž prve v Praze v německém kostele kázal (tj. před vypovězením protestantských kazatelů – pozn. VM), a druhého Čecha, kterýž v Tejně kostele kázal. Zůstali tu přes noc, lid se k nim velmi hrnul, zvláště k těm kněžím, panstvo i páni k nim jeli. V outerý zase z Prahy vyjeli, do Vejmaru ho vezli, a potom tam velmi slavný pohřeb měl.“⁴²⁵

Jan Jiří Harant píše o této události se sympatií k vojevůdci a protestantským kněžím. Faktograficky stejné, ale ideologicky zcela jiné podání dostáváme, když nahlížíme do dopisu Polyxeny z Pernštejna svému manželovi Zdeňku Vojtěchu Popelu z Lobkovic. Mocná katolická šlechtična odsuzovala rozhodnutí Adama z Valdštejna, který dovolil převoz Výmarského přes Prahu, a pohoršeně psala o velkém pozdvižení mezi lidmi, zvláště o protestantských kazatelích, kteří prý nabádali své bývalé farníky k pevné víře, dávali jim naději v obrat k lepšímu a na Bílé hoře dokonce vysluhovali Večeři Páně, když rozdávali chléb „z jakési krabice“⁴²⁶.

⁴²⁵ *Paměti Harantovy*, in: Zdeňka Tichá (ed.), *Kroniky válečných dob*, Praha 1975, s. 19-20

⁴²⁶ P. MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 549.

10. Konec dánské enklávy

Děni uvnitř dánské královské armády a na obsazeném území jsme sledovali po celou dobu vpádu, nyní je tedy na místě osvětlit i závěrečnou fázi celé diverze. Proces zániku dánské enklávy v červnových a červencových dnech roku 1627 se v literatuře odbývá několika odstavci vylíčení tohoto Valdštejnova vítězství. Jistě, důležitější se s odstupem času jeví výsledek. Není ale vůbec důvod tuto kapitolu vynechávat. Přišli bychom o zajímavý kus historie, v daném období se totiž děla řada pozoruhodných jevů. Válka obecně je prý nejbrutálnější na svém začátku a konci. Stejně tak i zde. Přesuny armád a proces znovudobývání kraje Valdštejnovou armádou znamenal dokonání díla zkázy. Hořely vesnice a někde i města, smrt opět kosila svoje oběti. Je zajímavé, k čemu za dané situace docházelo v dánské armádě. Pro české dějiny je snad ještě zajímavější sledovat chování místních elit v nové převratné chvíli. Budeme sledovat osudy jak vojska, tak civilistů. Relativně krátké období dobývání bylo důležité jako základ pro nástup legitimní moci a následujících trestů a případně jako impuls pro nové „převlékání kabátů“. Výjimečným z hlediska třicetileté války se jeví způsob, jakým Valdštejn kraj dobyl. Za cenu relativně velmi malých obětí a v průběhu několika týdnů ovládl celou dřívější dánskou enklávu, která po téměř jeden rok znamenala pro císaře tolik nebezpečí. Nasvědčuje to nejen o nastalém nepoměru sil obou válčících stran, ale také o Valdštejnově dokonalé přípravě celé akce a organizačnímu umu.

Přípravy k obraně

Za hlavní opěrný bod prosadil komisař Mitzlaff pevnost Kozlí, byť byla, jak se při inspekci ukázalo, v neuspokojivém stavu. Určujícím argumentem byla pravděpodobně její poloha, neboť se jednalo o opevněný bod ležící nejdále na severozápad ovládaného území, tedy ve směru, odkud, jak se očekávalo, měl přijít magdeburský administrátor Kristán Vilém. Proti se postavil Jan z Bubna, který překvapivě navrhoval za oblast hlavního soustředění vojsk Beskydy kolem Valašského Meziříčí, neboť přes hory bylo zase nejbližší k Bethlenovi, na kterého se upínaly naděje největší. To ale rada zamítla, neboť v oblasti nebyly žádné zásoby proviantu a píce pro koně. Pozoruhodné také je, že důstojníci důvěrou k Valachům zrovna neoplývali⁴²⁷. Proto většina vojska a veškeré zásoby munice a proviantu měly směřovat do Kozlí. Tak se také stalo. Hromadění vojska a zásob si všimli císařští, a tak se dozvěděli, jak mají zanedlouho při svém tažení postupovat⁴²⁸.

⁴²⁷ „Her Ssubena vermeint, man wurde sich besser am gebirge zue Meesseritz halten können, da wirdt hinkegen eingewandt, das dasselbst kein fouragie noch proviant, die Wallachen so bisdahero unssere freunde gewehssen, wurden uns erger als der Feindt ruiniren.“ - Relace, fol. 32a. ⁴²⁸ Pechmann Valdštejnovi, 22. května 1627- *Dokumenta*, s. 190.

Podobnými přípravami žila také Opava. Sedláci z okolních vsí, zvláště Raduně a Suché Polomi, byli nuceni podílet se na zvyšování valů, opravě bran a svážení dřeva na stavební práce z hradeckých a jiných lesů. Podle zpráv z pramenů organizovali tyto práce přímo někteří opavští měšťané, kteří přicházeli do vesnic s vojáky, aby na sedláky použili v případě jejich okolů silnější argumenty⁴²⁹. Motivaci k obraně měli především bývalí emigranti a místní nejvýraznější exponenti spolupráce s dánským vojskem. V Těšíně nařizoval Mikuláš Rohr měšťanům, aby si připravili zbraně a proviant na dobu případného obléhání, nachystali nádrže s vodou, háky na strhávání střech atd. Obyvatelé měst tedy byli dobrovolně i nedobrovolně zapojeni do bojových příprav⁴³⁰. Dánskou armádu trápil citelný nedostatek střelného prachu a munice. Vlastní výroba zdaleka nestačila a obchod s Polskem a Uhry, jak jsme byli svědky výše, nebyl příliš úspěšný. Také dělostřelectvo se skládalo jen z několika menších kusů a čtyř bývalých mansfeldských polovičních kartounů. Většina děl zůstala na Slovensku.

Důležitou roli v rozhodování Mitzlaffa, Veleny a nejvyšších důstojníků hrála bezesporu víra v Bethlenův příchod. Byla neuvěřitelně silná zvláště u komisaře, emigrace a místních rebelantů. Z dnešního hlediska se nám jeví tato skutečnost jako těžko pochopitelná. Bethlen přece už „tolikrát zradil“. V dějinách proto dodnes vystupuje jako nespolehlivý spojenec. V našem případě se však domnívám, že se Bethlenovi křivdí. K jeho podílu viny na neúspěchu výpravy se ještě vrátíme.

O co se ale opíraly naděje v jeho příchod v létě 1627? Jednak Mitzlaff s Bethlenem sám jednal v listopadu minulého roku a byl jím ujištěn, že příští rok vévoda zahájí své akce znovu. Bethlenovy stanovené podmínky, jak král Kristián komisaři psal, byly z dánské strany splněny, navíc byla uzavřena jasná spojenecká smlouva. Mitzlaff ujišťován králem o dobrém vývoji věcí neměl důvod o Bethlenově další účasti ve válce pochybovat, ačkoliv jeho komunikace s vévodou nebyla uspokojivá a například ke splnění slibu poslání zadržované munice nedošlo.

Také emigrace v Bethlena věřila. Vždyť to byl on, který v roce 1623 na Moravě tolik uspěl a u Hodonína málem zničil císařské vojsko. Tehdy se na boj proti císaři dostavil, ale pomoc naopak nepřišla ze západu. Velen, Jetřich ze Žerotína na Meziříčí a Jan Adam z Víckova vévodu už osobně znali delší dobu. Snad i proto se jejich naděje upínali tímto směrem více, než bylo ku prospěchu věci. Bethlen o sobě nyní nedával vědět a jeho účast byla přes četné neověřené optimistické zprávy z Uher ve hvězdách. Podobný dopadly i komisařovy naděje na pomoc z královny strany. Magdeburský administrátor, kterého král do Slezska poslal, nepřiváděl armádu, ale vzal jen sebe samého a nové rozkazy a v červnu cestoval teprve Benátskem.

⁴²⁹ *Inquisition*, s. 37, 58-60nn.

⁴³⁰ Rohr purkmistrovi Těšína, 6. června 1627 – *Acta Publica*, s. 97.

Valdštejnovy přípravy k útoku

Valdštejnovy přípravy na tažení proti dánské enklávě probíhaly po celé jaro. Jeho armáda se uzdravovala v kvartýrech ve Slezsku a posilovaly ji další císařské pluky, které přišly z hlavní fronty v Dolnosaském kraji. Důležitými úkoly bylo zamezit protivníkovi další postup a zahradit cestu mezi dánským králem a Slezskem. Pohyb nepřítele a jeho úmysly se bedlivě sledovaly. Proto Valdštejn zavelel k útoku na dolní tok Havoly v neutrálním Braniborsku. Stará Marka se stala dějištěm vojenských akcí císařských jednotek především v květnu a červnu. Totéž se týkalo Dolního Slezska a zvláště Krosna. U Havoly operovaly také silné jednotky dánského krále, které se snažili postoupit co nejdál na jihovýchod.

Braniborský kurfiřt byl téměř bezmocný. Neutralita se stala jen cárem papíru. Kurfiřt Jiří Vilém alespoň usilovně verboval vlastní jednotky a obsazoval jimi důležitá města a opěrné body. O dřívějších sympatiích dánské straně již nemohla být v této době řeč. Jeho spolupráce s císařskou mocí se jasně projevila, byť jej k ní dovedl až soustavný tlak císařských diplomatů a Valdštejnových důstojníků a jednotek. Valdštejn uváděl, že jedná „na ochranu Braniborska před Dánskem“⁴³¹, válečnou realitu to však braniborskému obyvatelstvu nijak nezmírnilo.

I když podle historika Josefa Kollmanna nebylo záměrem Kristiána IV. postupovat do Slezska, přece jako by urputné boje u Havelbergu a operace bádensko-durlašského markraběte a králových dalších jednotek v Marce značily něco většího⁴³². Logické by bylo dánské vojsko ze Slezska odvolat a koordinovaným útokem mu při průlomu pomoci navázat spojení. Král však znovu počítal s Bethlenem a pokračováním diverze proti císařským zemím, a tak vojsku ve Slezsku a na Moravě rozkaz k návratu nedal.

Císařští si všech pohybů nepřítele všímali. Valdštejn považoval za jisté, že se král nebo jeho vojsko ve Slezsku o něco pokusí. V tomto směru Merodeho a Valdštejna varovalo avízo z Opavy a dalších míst už v dubnu, že se prý nepřítel sbírá k pochodu směrem do Braniborska⁴³³. Byl to ale jen planý poplach, nic takového Mitzlaff a jeho důstojníci neplánovali. V květnu hlásil vévoda brunšvicko-lüneburský, že zatím nemá zprávu o tom, že by dánský král něco ve směru do Slezska

⁴³¹ Mnohá korespondence s Braniborskem uložena ve Valdštejniánech (Např. NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4809-4810 – Braniborskému radovi (Knesebeckovi, nebo jinému?), 12. června 1627). Kurfiřt Jiří Vilém dokonce nařídil svým podřízeným, aby se spojili s Tillym nebo Valdštejnovými důstojníky a postupovali proti dánskému králi společně (Jiří Vilém pluk. Krachtovi, 19. června 1627 - *Regesta*, s. 219).

⁴³² Prameny viz *Dokumenta*, s. 186-194; O průnik k Odře bádensko-durlašský markrabě uvažoval až v červenci (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 180).

⁴³³ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13107, Merode Valdštejnovi, (Olomouc) 22. dubna 1627, Příloha - Avízo „von der Teuschen Hausse“.

chystal⁴³⁴. Poté, co Valdštejnův plukovník Arnim v červnu vyrazil k Frankfurtu nad Odrou⁴³⁵ a boje u Havelbergu se nevyvíjely pro dánskou stranu vůbec úspěšně, byla cesta pro Mitzlaffovo a Velenovo vojsko zpět i pro případný pomocný sbor z Dánska zcela uzavřena.

Do samotného Horního Slezska se koncem května a začátkem června stahovaly jedna císařská kompanie za druhou. Přesuny se sice děly i dříve, ale v mnohem menší míře. Slezsko pobýtem a pohybem císařských vojsk velmi trpělo. Z pramenů Valdštejnovy vojenské kanceláře se dozvídáme, jak tento armádní organismus fungoval a jak se na nadcházející tažení připravoval. Z kanceláře vyšlo během dvou týdnů množství rozkazů rozličným jednotkám kvartýrujícím na Moravě, v Čechách a Dolním Slezsku, aby ponechaly na místě nemocné či malou posádku a vyrazily k Nise, případně do Olomouce⁴³⁶, výchozím centrem pro budoucí operace.

Vedoucí elity a prosté obyvatelstvo českých zemí, v první řadě Moravy a Slezska, chtěly, aby problém dánské enklávy byl co nejdříve vyřešen a vojsko, ať už nepřátelské nebo císařské, konečně odešlo pryč. Každý týden stál navíc velké peníze a oběti a země ruinoval. Proto císař, kardinál Ditrichštejn, vévoda lehnický a další naléhali na Valdštejna, aby zahájil akce co nejdříve. Císař dokonce žádal generalissima o okamžité odvedení vojska z Čech⁴³⁷. Slezsko i Morava byly vysílené, kvartýry vojska poničené⁴³⁸. Mělo to na několika málo místech snad i takové důsledky, že se stav některých jednotek po spokojeném období klidu a odpočinku kupodivu opět začal zhoršovat⁴³⁹.

Dne 2. června vyjel Valdštejn v honosném průvodu z Prahy, kde dosud přebýval. Směřoval ke své armádě do Slezska. Do Nisy dojel 10. června. Zde nechal soustředit hlavní síly vojska. Ohromná přesila dvaceti dvou pluků⁴⁴⁰ se měla vrhnout na dánské posádky, které se skryly za hradby měst a pevností, neboť bitvu v otevřeném poli nemohly riskovat.

⁴³⁴ Jiří Brunšvicko-Lüneburský Valdštejnovi, 2. května 1627 – *Dokumenta*, s. 188-189.

⁴³⁵ Valdštejn Arnimovi, 12. června 1627 - *Dokumenta*, s. 194; iniciátorem tohoto tahu byl plukovník Pechmann (Pechman Valdštejnovi, 5. června 1627 - *Dokumenta*, s. 193). Kollmann říká, že k obsazení města došlo nakonec až v srpnu, město totiž nechtělo vojsko přijmout (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 174nn)

⁴³⁶ NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 4729, 4733-4735, 4739-4741, 4781-4783, různým velitelům. O přesunu děl do Nisy ještě 8. června (tamtéž, inv.č. 4794).

⁴³⁷ Císař psal Valdštejnovi 24. května 1627 (J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 176).

⁴³⁸ Např. NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13191, Lehnický Valdštejnovi, 28. května 1627.

⁴³⁹ Jinak si totiž těžko vysvětlit, jak je možné, že na začátku června si místní císařský velitel v Lipníku Valdštejnovi ztěžoval na to, že vojáci jsou velmi špatně živěni, nedostávají z nařízené kontribuce téměř nic, někteří dokonce mřou (!) nebo od jednotky utíkají. Je otázkou, zda nebo nakolik velitel ve svém popisu situace přeháněl, zásobovací situace na Moravě ale nebyla vůbec dobrá (NA Praha, F 67/52, inv.č. 13208, Rudolf von Balikon Valdštejnovi, (Lipník) 5. června 1627). Jinde Valdštejn vyzýval rozprchlé rejтары rytmistra Maria Antonia hr. Viscontiho a hrozil jim při neposlechnutí přísný potrestáním (tamtéž, F 67/50, inv.č. 4874, Rejtarům rytm. Viscontiho, 22. června 1627).

⁴⁴⁰ *Inquisition*, s. 20; Zukal jinde uvádí, že Valdštejnova síla byla 30 000 mužů (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 75).

Tažení proti dánské enklávě

O několik dní později 19. června začalo to, na co všichni čekali. Valdštejn vyrazil do pole a pro armádu Kristiána IV. ve Slezsku tím nastala osudová chvíle. Za téměř rok svého pobytu zde vytvořila rozsáhlou enklávu, teď měla přijít smrt'. Valdštejn hodlal své tažení vést podle taktiky postupné likvidace jedné nepřátelské posádky za druhou. K městu po městu přišla císařská armáda, aby obráncům po demonstraci síly byly nabídnuty vcelku velkorysé podmínky ke kapitulaci.

Posádka Hlubčic se vzdala 22. června po příchodu Valdštejnova těžkého dělostřelectva. Kapitán Moritz von Sangerhausen vzdal město na akord a se svými vojáky svobodně odešel⁴⁴¹. Bubna a Karpezan důrazně opakovali Mitzlaffovi a Velenovi plán ústupu do beskydských hor. To ale oba vrchní velitelé odmítli s odkazem na rozhodnutí válečné rady a poručili Karpezanovi, aby se se svou pěchotou dostavil do Kozlů podle původního rozkazu⁴⁴². Dne 28. června už byl Valdštejn u Krnova⁴⁴³. Major Protz s praporem 300 mužů ještě donutil k přísaze krnovské měšťany, kteří neměli mnoho chuti bojovat⁴⁴⁴. Město však vydal ihned po příchodu těžkého dělostřelectva a Valdštejnově kavalírské nabídce ke kapitulaci⁴⁴⁵. S vojskem mohl Protz volně odejít pod podmínkou, že šest měsíců nebude sloužit dánskému králi. Mnozí vojáci ihned přešli do císařské armády. Od Krnova Valdštejn požadoval zaplatit 20 000 tolarů výpalného. Okamžitě začalo zatýkání, neboť spolu s vojskem vstoupili do města knížecí úředníci, které Gundakar a Maxmilián z Liechtenštejna jmenovali. Ačkoliv měli dohlížet podle knížat hlavně na to, aby nedocházelo ke zbytečnému ničení a plundrování ze strany císařského vojska, byla jejich činnost jistě namířena i na vypořádávání se s rebely⁴⁴⁶.

To, že Krnovští moc odhodlání bojovat neprojevili, napovídá leccos o mentalitě obyvatel. Kdo k obraně vyzýval, byl luteránský kazatel, maximálně se k němu přidalo několik nejvíce aktivních exponentů spolupráce s královským vojskem. Většina měšťanů ale projevila stejnou bojovnost jako loňského roku v srpnu. Byla to smířenost s osudem? Věděli, že boj proti přesile je marný. Opět nastala zlomová chvíle, kdy se obyvatelé měst snažili povolným jednáním, snahou útočnickovi vyjít vstříc a ochotou vyhovět, aby meč, tentokrát meč pomsty a trestu, nedopadl tak tvrdě.

Jak je vidět, použití zbraní v boji s nepřítelem bylo u Valdštejna až poslední možností. Všude měl být dán prostor k řešení bez prolití krve. Ukazuje to důležitý fakt platný po celou dobu třicetileté

⁴⁴¹ *Inquisition*, s. 24. Kapitán patřil do Rieseheho „Žlutého“ pluku (J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserskrigens finansiering*, Appendiks 1, s. 79).

⁴⁴² Relace, fol. 33a.

⁴⁴³ Jak to dokládá lokace „Feldlager bei Jägerndorf“ v dopisu vévodovi Jiřímu Brunšvickému (*Dokumenta*, s. 196).

⁴⁴⁴ J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 75.

⁴⁴⁵ NA Praha, VL, F 67/52, inv. č. 13335, Akord městu Krnovu, 2. července 1627.

⁴⁴⁶ Dopis Gundakara z Liechtenštejna Valdštejnovi, 30. června 1627 - *Dokumenta*, s. 196.

války, a to jak cenná armáda byla. Nesměla být vydána zbytečnému nebezpečí a ztrátám. Cenné byly jak životy žoldnérů, tak jejich výzbroj a výstroj, které mohly přijít ke škodě. Proto bylo mírové řešení vždy mnohem levnější než boj. Dobývání města by samozřejmě napáchalo nezměrné škody na majetku původní vrchonosti, a v konečném důsledku i císaře.

Pro obléhané byl odchod na akord, tj. na smlouvu, kterou mezi sebou obě strany uzavřely, bezpečnou a obecně uznávanou možností, jak vyjít ze situace se zdravou kůží a zároveň se ctí. Obvyklá podmínka, že vojáci nebudou po dobu následujících šesti měsíců sloužit u protivníka, nebyla zdaleka tolik dodržována, a její vymáhání bylo sotva možné. V případech, kterým se věnujeme, byla k odchodu na akord motivace velká. Chyběly větší zásoby munice a proviantu, ale hlavně nebyla na dohled žádná pomoc zvenčí. Děly se navíc odstrašující případy, když hradby byly útokem prolomeny a město či pevnost obléhately dobyty. V takovém případě byly nepřátelské posádky bez milosti vybíjeny, obyvatelstvo vražděno. V roce 1621 byla například vyvražděna španělská posádka Nového Jičína. Ve vzdáleném Dolnosaském kraji nechal Tilly v červnu 1626 své vojáky udělat totéž v Mündenu. Z obyvatelstva skoro nikdo nepřežil. Valdštejn podobně jednal u Breitenburgu v listopadu 1627, kdy nařídil nemilosrdně pobít všechny zajatce nepřátelské posádky, snad pro výstrahu dalším v budoucnu obléhaným městům⁴⁴⁷. Později se v roce 1631 známé dobytí Magdeburgu Tillyho armádou stalo mementem válečného šílenství a brutality.

Dne 8. července se objevilo císařské vojsko u Kozlí, kde hned dobylo vnější opevnění. Válečná rada Mitzlaffovy a Velenovy armády se usnesla na tom, že pevnost musí vydržet do příchodu Bethlena stůj co stůj⁴⁴⁸. Posádka byla ještě před pár dny narychlo posílena dalšími jednotkami⁴⁴⁹. Rozhodnuto bylo ale o odchodu jezdeckta, které v pevnosti nebylo k užítku. Na dlouhé obléhání zde nebyly zásoby pro koně, ani pro tolik mužstva. V noci z 8. na 9. července vyrazil Mitzlaff s asi 4000 jezdci z Kozlí⁴⁵⁰. Jezdci se měli podle stanoveného plánu probojovat do Uher přes Jablunkovský průsmyk a jít vstříc Bethlenovi.

Pevnosti v Kozlí velel plukovník Karpezan a měl k dispozici celkem velkou vojenskou sílu, pěší pluky Schlammersdorfův, Rieseheho a Putlitzův, malý jízdní oddíl podplukovníka Erckena a tři

⁴⁴⁷ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 121, 186.

⁴⁴⁸ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 112.

⁴⁴⁹ Zmiňuje se o tom Mitzlaff, a uvádí, že tak došlo až v dnech, kdy Valdštejn obléhal Hlubčice. Přesunů do Kozlí si všimli i císařští. Lažanský se mylně domníval, že nepřítel (prý o síle 6000 mužů a se 4 děly) táhne na Opole. Učinit menší útok na Břeh měl Mitzlaff v té době v plánu, ostatní důstojníci to ale ihned zavrhlí (Relace, fol. 34b; NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13313, Lažanský Valdštejnovi, (Ratiboř) 29. června 1627).

⁴⁵⁰ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 177.

kompanie dragounů majora Kuglera⁴⁵¹. Problém byl v nedostatku munice a samozřejmě v tom, že jak Bethlen s vojskem, tak administrátor byli neznámo kde.

Rozhovory proběhly rychle. Karpezan je nejspíše sám inicioval. Valdštejn 10. července nabídl Karpezanovi jednání. Místo konání si měl „generál dělostřelectva a toho času generál pěchoty“, jak jej generalissimus správně tituloval, určit sám⁴⁵². Valdštejn svým zástupcem pro rozhovory o odchodu obléhaných jmenoval generálního kvartýrmistra Leona Gropello de Medici. Druhý den 11. července vydal Karpezan pevnost a město nepříteli za volný odchod po složení zbraní a praporů. Tak rychlé vyjednávání snad nečekal ani Valdštejn. Jako důkaz svého velkého vítězství beze ztráty jediného vojáka pak poslal standarty císaři do Vídně. Posádka 3000 vojáků pěchoty a 6 kompanií jízdy se vzdala bez jediného výstřelu. Menší část z dánské posádky vstoupila ihned do císařské armády, většina však odmítla a byla vedena za vojenského doprovodu přes Slezsko a Braniborsko směrem k Dánsku⁴⁵³.

Podmínky akordu většinou Valdštejn dodržoval, ale pokaždé tomu tak nebylo. Už po kapitulaci Hlubčic si Mitzlaff Valdštejnovi stěžoval, že přes přijetí podmínek a uzavření dohody bylo několik vojáků dánské posádky uvězněno, konkrétně jeden kornet a jeden fendrich a další vojáci pěchoty i jezdeckta⁴⁵⁴. Z odpovědi Valdštejna komisaři se dozvídáme, že problém byl mnohem složitější. Generalissimus tvrdil, že tito dva nižší důstojníci pochází z českých zemí, tudíž se podle loni vydaného patentu proti zrádcům a rebelům na ně smlouva o odchodu dánské posádky nevztahuje, a tak je nemůže propustit⁴⁵⁵. Valdštejn dal tímto postupem najevo, jak se s místními kolaboranty z nepřátelské armády bude postupovat a že akord se na ně nebude vztahovat ani příště.

Dánská královská armáda se rychle rozpadala. Kapitulující jednotky byly mimo hru. Po pádu Kozlí zbývala jen Opava a pár dalších malých posádek. A samozřejmě jízda, která se hnala Horním Slezskem. Přirozeným jevem byly dezerce, které vojsko v takové chvíli postihly. Po ústupu jízdy z Kozlí přešel na císařskou stranu rytmistr Lorenz von Bockwalden i se svou jednotkou rejtarů a velkou sumou peněz a stříbra určených na poslední nákup stěliva pro Kozlí a platy pro zachráněné jezdeckto⁴⁵⁶.

⁴⁵¹ Relace, fol. 34a; A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 182. Potvrzuje to i dopis Valdštejna Opperdorfovi s přehledem jednotek (NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 5019, Oppersdorfovi, 13. července 1627).

⁴⁵² Tamtéž, inv.č. 4994, Karpezanovi, (tábor u Kozlí) 10. července 1627. Valdštejn uvádí, že odpovídá na Karpezanův dopis Šlikovi, který se ovšem v císařské ležení u Kozlí nenacházel.

⁴⁵³ J. POLIŠENSKÝ – J. KOLLMANN, *Valdštejn*, s. 177. Počet kapitulující posádky uvádí Valdštejn v dopise markraběti braniborskému (NA Praha, VL, F 67/50, inv.č. 5001, 11. července 1627). O průchodu Karpezanova vojska Slezskem, přípravě kvartýrů a proviantu pro něj Valdštejn dostatečně instruoval Lehnického, Oppersdorfa a vévodu břežského (tamtéž, inv.č. 5011, 12. července 1627).

⁴⁵⁴ NA Praha, VL, F 67/52, inv. č. 13308, Mitzlaff Valdštejnovi, 27. června 1627.

⁴⁵⁵ tamtéž, F 67/50, inv.č. 4928 a 4968, Valdštejn Mitzlaffovi, 29. června a 4. července 1627.

⁴⁵⁶ Relace, fol. 35a.

Ústup Mitzlaffovy jízdy k Těšínu a Rohrův obrat

Mitzlaffovo jezdecktvo se dralo podle pokynů poslední schůze válečné rady na jihovýchod k Těšínu. Je s podivem, že víra v Bethlena byla stále pevná⁴⁵⁷. Avíza od uherského spojence Illyesházyho sice hovořila o vévodově brzkém příchodu, realita ale byla úplně jiná. Odhodlání ustoupit podporovali vydatně nejspíše i místní rebelové a emigrace. Obávali se padnout Valdštejnovi do rukou z mnoha důvodů. Když ani odchod na akord nezajistil osud místních kolaborantů jako členů dánské armády, byla motivace k probojování se o to větší. Zdá se však, že chyběla větší prozřetelnost nebo jen dobrý informační systém a schopnost obranný plán v průběhu situace rychle měnit. Kdyby se Mitzlaffova jízda vydala rovnou na severozápad ušetřila by tolik drahocenný čas.

Ustupující vojsko nebylo malé. Skládalo se z jednotek Baudyše, Kaltenhofa, Daniela, Holcka a Bubny, tedy tří celých pluků a několika samostatných kompanií. V Těšínu se k nim měl připojit podplukovník Mikuláš Rohr⁴⁵⁸ se svými čtyřmi kompaniemi pěchoty. Když ale jezdecktvo k městu dorazilo, Rohr mu neotevřel brány města a nechtěl s Mitzlaffem vůbec mluvit. Zde proběhla jedna z největších krizí dosud zachovaných zbytků armády.

Rohr již separátně jednal s Valdštejnem o míru a o udělení pardonu, ale to zatím Mitzlaff ještě nevěděl⁴⁵⁹. Navíc vypukla v těšínské posádce vzpoura kvůli nevyplácení žoldu a je možné, že i to Rohra přimělo k sondování možností přestupu k císařským. Knechti se srocovali k nepokojům, „řvali o žold“ a honili důstojníky. Rohr se před nimi zavřel na zámku. Po boku dánské armády už dál bojovat nechtěl. Navíc se mu podařilo získat přímluvce v jednom z nejurozenějších. Těšínská kněžna Alžběta Lukrécie o podplukovníku Rohrovi hovořila s Mitzlaffem hned po komisařově příjezdu. Žádala jej, aby Rohra propustil ze služby. Sama kněžna v Rohrově záležitosti psala Valdštejnovi. Jak se tedy ukázalo, Rohr se zorientoval ve svém posádkovém městě velmi dobře a s kněžnou udržoval korektní vztahy. To se projevilo ostatně již dříve ve zmiňovaném Flodorfově případu. Nyní byla Alžběta Lukrécie ochotna pomoci rebelu Rohrovi, přičemž i ona sama měla k tomu jistě dobrý důvod. Kapitulací či přestupem jednotek k císařským by město bylo ušetřeno zbytečných tahů vojska, bojů a ničení. Komisaře kněžna také prosila za propuštění zajatého podplukovníka Mansfelda, avšak

⁴⁵⁷ O tom čtenáře *Relace Mitzlaff* mnohokrát přesvědčuje.

⁴⁵⁸ Larsen ho chybně jmenuje jako Jørgena Rohra, jenž podle něj přišel s vojskem už v srpnu, což nebyla pravda (A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s.182-185).

⁴⁵⁹ Vyjednávání zprostředkovala kněžna Alžběta Lukrécie Těšínská (NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13359, Alžběta Lukrécie Valdštejnovi, 12. července 1627). Mikuláš Rohr poté urgoval Valdštejnovu odpověď ohledně předání vojska (tamtéž, inv.č. 13391, Rohr Valdštejnovi, 20. července 1627; tamtéž, inv.č. 13543, Rohr Valdštejnovi, SD). Valdštejn právě toho dne Rohrovi poslal dopis, aby se svými kompaniemi odešel do Bohumína a Fryštátu, v Těšíně jej měly nahradit dva prapory císařských vojáků (tamtéž, F 67/50, inv.č. 5069, Valdštejn Rohrovi, 20. července 1627).

Mitzlaff obě žádosti rezolutně odmítl⁴⁶⁰. Mitzlaff nakonec s Rohrem hovořil tváří v tvář. Podplukovník byl ovšem neoblomný. Komisař se pokusil jednat i se vzbouřenými vojáky v Těšíně. Sliboval jim hory doly, ale nakonec sotva zachránil zdraví a život.

Horší bylo, že vzpoura zachvátila i jednu jednotku Mitzlaffova vojska, Holckův pluk. K nim se přidali i jednotlivci z dalších pluků. Vojáci odmítli táhnout dál do Uher. Jistě si dobře pamatovali, v jakém zuboženém stavu se prořídle jednotky vracely z Uher před půl rokem v zimě. Vzbouření vojáci zničili Mitzlaffovi stan a všechny věci a vykradli jeho pokladnu. Ba dokonce osvobodili vězněné a stále vláčené zajatce Mördera, Mansfelda a Donína a provolali je za své vůdce. Měli jasný cíl žádat u Valdštejna o akord a přejít do císařských služeb. Mitzlaff byl, jak píše, vývojem zcela zdrcen⁴⁶¹.

Naštěstí pro něj, zachovávaly ještě další jednotky disciplínu a proti vzbouřencům byly připraveny vojensky zakročit. V poslední chvíli však Holck své vojáky k obnově pořádku přesvědčil. Dosáhl toho jednak hrozbou boje s přesilou, jednak slibem, že nemusí jít do Uher, pokud nechtějí. Vojáci se uklidnili, ale Mitzlaff a ostatní tím měli svázané ruce. Buď rozdělit už tak malý zbytek armády a riskovat o pár kilometrů dál vzpouru ve zbylých jednotkách, nebo změnit plán a obrátit se zpět na sever. S Rohrem se nedalo počítat⁴⁶². Mitzlaff tedy otočil armádu na Bytom ve snaze vyhnout se Valdštejnovým jednotkám a podél hranic s Polskem ustupoval k Braniborsku a Pomořansku⁴⁶³.

O druhém veliteli, spolukomisaři Ladislavu Velenu ze Žerotína, nemáme z těchto týdnů zpráv. Okolnosti jeho odchodu nejsou známy a můžeme se jen domýšlet. Mitzlaff se o něm naposledy zmiňuje na začátku července v situaci, kdy se on nacházel v Kozlí a Velen v Opavě⁴⁶⁴. Někdy brzy poté odešel Žerotín, jak sám později napsal, do Uher k sedmihradskému vévodovi, aby jej naposled přiměl k akci. Podle očekávání byla jeho snaha marná. Bethlen zůstal v Sedmihradsku⁴⁶⁵.

Mitzlaffovo vojsko rychle postupovalo podél hranic Slezska a na cestě narazilo zcela náhodně na císařský pluk Adolfa vévody holštýnského, který směřoval na pomoc polskému králi proti Švédům⁴⁶⁶. Pluk byl rozprášen a jen pro časovou tíseň dánské jízdy nebyl zlikvidován úplně. Tato

⁴⁶⁰ Relace, fol. 36a.

⁴⁶¹ Relace, fol. 36b.

⁴⁶² Datum 17. července nese Valdštejnův list Rohrovi, kde mu udílí pardon a slibuje dokonce náhradu za škody na jeho statku, který mu vyrabovali Orlikovi Valaši (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 129).

⁴⁶³ „Wie zuvor gesagt, müssen wir itzo dahin gehen, wor die Reuter wollen.“ – Relace, fol. 37b; jinak podobně J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 178. Důvodem obratu tedy nebyl odpor Rohra, jak zmiňuje Fukala (R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 76).

⁴⁶⁴ Relace, fol. 34b.

⁴⁶⁵ Velen v dopise Kristiánovi IV. z Košic z 19. srpna 1627 píše, aby král konečně uvolnil slíbené peníze pro Bethlena. Ten prý příští rok jistě vyrazí do pole. Velenův dopis je v příloze Hrubého monografie (F. HRUBÝ, *Velen*, s. 322-323).

⁴⁶⁶ J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 178; Relace, fol. 37a,b. Existovalo tak jakoby malé spojení mezi konfliktem v Říši a polsko-švédskou válkou, větších rozměrů však spolupráce nedosahovala a oba konflikty tak zůstávaly od sebe relativně odděleny.

zpráva jistě později alespoň trochu potěšila Kristiána IV. Tomu totiž jeho holštýnský příbuzný svými snahami o samostatnost a spolčováním se s nepřítelem „pil krev“ už dlouho.

Dobytí a zkáza kraje

Boje na Moravě a ve Slezsku vedly císařské jednotky dál. Na jihu a západě Marradas a Lorenzo del Maestro obsazovali jedno město za druhým - Bruntál 5. července, Šternberk 7. července, dále Sovinec, Bílovec, Odry. Hranice padly 11. a Starý Jičín 17. července. Vikštejn vzdal dánský kapitán Beyer opět na akord a svobodný odchod ze Slezska. Plukovník Lorenzo del Maestro přitáhl k Hranicím, které se horečně připravovaly na obranu. Městu velel bělotínský fojt Jan Raufman, emigrant, který významnou roli hrál už za vpádu Krnovského roku 1621⁴⁶⁷. Když fojt uviděl množství vojska táhnoucího se k městu a poznal, že je vše ztraceno, skočil pryč z věže do hradního příkopu a zabil se⁴⁶⁸.

Ve stejný den jako Starý Jičín, kde se dva prapory dánské posádky vzdaly po prvním výstřelu pod podmínkou volného odchodu⁴⁶⁹, dobyli císařští po mnohem zarputilejší a smělejší obraně Hradec nad Moravicí. Obléhání byl přítomen i staronový pán hradu Jiří Kryštof Pruskovský. Velitel posádky Alexandr Holub z Nadějova, šlechtic z Hranic a známý rebelant z „proklaté rebelie“, byl druhý den po dobytí popraven.

Zatýkáni probíhalo na všech místech. K vojenským velitelům byli přidělováni císařští nebo liechtenštejnští komisaři, aby vsadili vzbouřené poddané, zrádce proti císaři nebo podezřelé ihned do vězení. Hejtman císařského pluku Francisco Zenoni psal Valdštejnovi 16. července, aby ho informoval o zatčení pěti osob ve Šternberku, kterému po vyhnání Dánů velel. Do hradního vězení vsadil mimo jiné Jana staršího Kobyliku z Kobylího, kterému patřil Šternberk v zástavě od knížat münsterberských a který Mitzlaffovi a dánské armádě věnoval značné finanční obnosy⁴⁷⁰. Dále psal o tom, že město a hrad jsou spálené a vyrabované a žádný proviant pro vojsko není k sehnání.

Jak zapsal novojičínský písař: „(...) císařská armáda hubila panství, vesnice, zahrady, pole, dobytek buď porážela nebo odháněla či prodávala. (...) Strach před vojsky Valdštýnovými nebyl o nic menší než před dánskými (...)“⁴⁷¹. Bezprostředních dokladů o pocitech prostých obyvatel v okamžiku dobývání kraje lze nalézt málo, neboť v tu dobu nebyl čas psát, ale starat se o záchranu vlastního

⁴⁶⁷ Martin Zikmundek, primátor města Lipníku, při líčení hranické exekuce Raufmana jmenuje pouze jako „toho zlopověstného fojta.“ - *Moravské korespondence*, s. 63-70.

⁴⁶⁸ F. MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, s. 148.

⁴⁶⁹ M. DOHNAL, *Severovýchodní Morava*, s. 52.

⁴⁷⁰ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13375, Francisco Zenoni Valdštejnovi, 16. července 1627. O činnosti Kobylinky zlomkovitě Hrubý (F. HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, s. 174).

⁴⁷¹ Citace převzata – Jiří ADAMEC, *Čtení o Štramberku IV., Kostelíček sv. Kateřiny*, Štramberk 1999, s. 21.

života. Úředník fulneckého panství Martin Loyst ale informoval v rychlosti svého přítele Ondřeje Schmidta, že v předměstí Fulneku stojí sto ozbrojenců, „na co přijdou, vše pryč berou, hodiny kolem dokola jezdí, že my chudí lidé stojíme převelice ve velkém nebezpečí, dožadují se peněz, pokoušejí se město a vše zapálit“⁴⁷². Jednalo se o císařské, ale to už pro Loysta nebylo tak důležité, každý voják byl totiž nebezpečný. Chování císařských jednotek jako na dobytém území přineslo kraji zkázu a utrpení. Valdštejn sice už koncem června nařizoval stíhat císařské vojáky, kteří prochází krajem bez pasu, plundrují, kradou, „zpujnosti činí“ a z části dokonce i dezertují od svých jednotek. Jeho nařízení však rabování a ničení sotva omezilo⁴⁷³. U generalissima se hromadili stížnosti a ponejvíc prosby místních o záchranu života a posledního majetku. Kněžna Alžběta Lukrécie si 26. července stěžovala na chování katolických Valachů pod velením Jana Kryštofa Orlika z Laziska, kteří působili veliké škody na těšínském knížectví, a dožadovala se po Valdštejnovi rázného zásahu proti nepřístojnostem. Hodlala také celou věc předat císaři k posouzení a domáhat se náhrady škod. Jednalo se nejspíš o opakovanou výzvu, neboť už 20. července Valdštejn Orlikovi psal, aby své Valachy krotil a plundrování zastavil⁴⁷⁴.

Město Fulnek prosilo Valdštejna o dodržování uděleného ochranného listu (tj. *salva guardia*), neboť císařští vojáci se drali do města přes zdi a zničený Fulnek chtěli vyrabovat znovu. O list, případně vojáky na ochranu žádali dále město Odry, které argumentovalo bezúhoností po čas okupace, a mnozí císaři věrní šlechtici, kterým bylo brzy vyhověno. Bruntál a Sovinec, panství Řádu německých rytířů, ochranný list obdržely rovněž⁴⁷⁵. Faktem zůstává, že tyto prostředky k obraně před vojáky často nestačily.

Zničení a ožebračení měst došlo opravdu daleko. Ve všech městech bylo požadováno ohromné výpalné. V Hlubčicích dokonce Valdštejn při druhé urgenci vyplacení sumy nařídil, že pokud město nezaplatí, budou denně dva lidé z řad šlechty a měšťanstva pověšeni! Nejspíš si to ale včas rozmyslel a o pár dní později o popravách již nepsal⁴⁷⁶. Nátlak vojska byl ale hrozivý. S přísností a krutostí, které museli snášet obyvatelé měst a vsí celého „osvobozeného“ kraje, nepřehlédnutelně

⁴⁷² „was Sie angetroffen alles weg genohmen, sstundtlich hin undt wieder Reyttten undt wegnehmen, das wir Arme Leudte aufgrublickh in grossen gefahr stehen, begehnen geldt, drawen die Sstadt undt alles in Brandt zusteken..“ – ZA Opava, fond: Velkostatek Fulnek, sign. IIIe, č. kart. 2, inv. č. 1873, č. listu 122, Martin Loyst Ondřeji Schmidtovi, 12. července 1627.

⁴⁷³ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 4892, hejtmanům v Nise a Hlubčicích, 26. června 1627. Nařízení proti vojákům bez pasu, zběhům a procházejícím nepřátelským vojákům vydal Valdštejn opakovaně (tamtéž, inv.č. 5010).

⁴⁷⁴ NA Praha, VL, F 67/52, inv. č. 13415, Kněžna Těšínská Valdštejnovi, 26. července 1627; tamtéž, F 67/50, inv.č. 5067, Orlikovi, 20. července 1627.

⁴⁷⁵ Tamtéž, inv. č. 13405, Purkmistr a rada města Fulneku Valdštejnovi, 24. července 1627; inv.č. 13423, Purkmistr a rada města Odry Valdštejnovi, 27. července; tamtéž, F 67/50, inv.č. 5072, 15 různým drobným šlechticům, 20. července; inv.č. 5088, Komendě Řádu německých rytířů, 25. července.

⁴⁷⁶ Tamtéž, F 67/50, inv.č. 4934, 4981, 5015, 5074, Valdštejn veliteli Hlubčic 30. června, 9., 12. a 22. července.

kontrastuje veliká mírnost k nepřátelským vojákům, kteří mohli po akordu odejít zcela volně nebo byli za stejných podmínek, jaké měli ostatní císařští vojáci, začleněni do vojska. Takový nepoměr nás ale nemůže udivovat. Voják měl větší cenu než jakýkoliv poddaný.

Nejdelší odpor kladla Opava, kde byl velitelem dánský plukovník Markvart Rantzau. S posádkou 1200 mužů odmítl město vydat. Ještě předtím, než dorazilo císařské vojsko k Opavě, mělo dojít k poslední výměně zajatců. Podle dochované korespondence propustil Rantzau zajatého člena Řádu německých rytířů Jiřího Viléma z Elckershausenu, zvaného Klippel, za slib na šlechtickou čest a svědomí, že se přičiní o to, aby Valdštejn propustil dánského kapitána Joachima Ernsta von Crakow. Elckershausen sepsal revers, v němž sliboval, že pokud se mu nepodaří Valdštejna o výměně přesvědčit, vrátí se zpět do Opavy, ať už by byla obléhána císařským vojskem nebo ne. Protože svou cestu, na niž mu Rantzau nechal vydat dokonce i vůz se čtyřmi dalšími zajatými císařskými vojáky, směřoval Elckershausen na Hranice, měl přesvědčit tam dlícího Marradase, aby propustil další důstojníky a vojáky dánské armády. Marradas je měl zadržovat neoprávněně, protože se podle informací Rantzaua vzdali na akord za podmínky volného odchodu ze země⁴⁷⁷. Je možné, že se jednalo o podobný případ jako v Hlubčicích, tj. o rebely, kteří vstoupili do dánské armády. Neznáme však jejich jména. Pravděpodobně k avizované výměně kapitána za místodržícího Klipla nakonec došlo, ale Crakow v dánské armádě stejně dlouho nepobyl, neboť je uveden v seznamu císařských jednotek jako velitel jedné komanie Collaltova pluku v Čechách, a to už pro rok 1627⁴⁷⁸.

Od 14. července se Opava bránila ohromné přesile sedmi Valdštejnových pluků⁴⁷⁹. Posádka odolávala mohutným útokům a ostřelování. Přesto obléhání podnikli 22. července malý výpad, přičemž dělová koule zasáhla dokonce i Valdštejnův stan. Rantzau nakonec pro nedostatek střelného prachu a munice kapituloval, když přijal Valdštejnovi podmínky k odchodu⁴⁸⁰. Dne 30. července otevřel brány města a vypochoďoval se svou posádkou směrem na Braniborsko⁴⁸¹. Dánská vláda ve městě trvala bez dvacet jedna dní jeden rok. Opava byla obsazena císařským vojskem, většina stavů a měšťanů uvězněna. Valdštejn požadoval vysoké výpalné zprvu 100 000, posléze 60 000 tolarů.

⁴⁷⁷ Tamtéž, F 67/52, inv. č. 13361, Rantzau Valdštejnovi, 13. července 1627. Další dopisy a Klippelův revers z 12. a 14. července tamtéž.

⁴⁷⁸ V seznamu jmenován jako Ernst von Crakow, jedná se ale pravděpodobně o stejnou osobu (*Dokumenta*, s. 430). Ve čtyřicátých letech je pak Joachim Ernst jmenován jako císařský generálvachmistr (generál-strážmistr), poté co zavítal na nějaký čas do služeb švédské armády (P. ENGLUND, *Nepokojná léta*, s. 270-271).

⁴⁷⁹ J. ZUKAL, *Paměti opavské*, s. 82. Zde a v předmluvě k Zukalově citované edici *Inquisition* jsou podrobná podání obléhání města a jeho osudu bezprostředně po obsazení Valdštejnovou armádou.

⁴⁸⁰ ZA Opava, fond: Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, inv. č. 112, č. kart. 16, Akord městu Opavě, 27. července 1627

⁴⁸¹ Podobně jako jiné bývalé posádky, došel Rantzau se svou jistě prořídlou jednotkou k dánskému králi, Rantauova jednotka na přelomu září a října 1627 konkrétně až na dánský ostrov Sjælland. Vojáci pak byli rozděleni do různých oddílů pěchoty i k námořnictvu (E. MARQUARD (ed.), *Kancelliets brevbøger. 1627-1629*. København 1929, s. 207, 210nn).

Po pádu Opavy ještě nechal Valdštejn obsadit bez většího odporu zbývající místa, jako Pštinu a Jablunkov. Posledního července oznamoval vítězoslavně na všechny strany, že nepřítel byl poražen a vyhnán ze Slezska. Dva dny na to se Valdštejn obrátil do Nisy a dál na hlavní bojiště do Dolnosaského kraje a nechal za sebou menší posádky a jednotky k pacifikaci posledního odporu.

Ani po snížení výpalného nebyli opavští měšťané a stavy knížectví částku celou splatit. Roční obsazení armádou dánského krále jim přivodilo ohromné ztráty na majetku. Valdštejnovo tažení vyčerpání země jen znásobilo⁴⁸². Žádosti o úlevu na výpalném však bylo nevyhověno. Původní majitelé statků a panství, kteří se v závěsu za císařskou armádou vraceli domů, nemohli snést pohled na císařskou armádu v kraji. Viděli, že její pobyt není samozřejmě vůbec ku prospěchu. Maxmilián z Lichtenštejna už 7. srpna, týden po kapitulaci Opavy, žádal, aby pluk Torquata Contiho, který se zde choval téměř jako na dobytém území nepřítele, byl z města odveden⁴⁸³. Podobně psal věrný císařský úředník Fridrich z Oppersdorfu, když uslyšel o Valdštejnově záměru nechat v dobytém kraji mustrovat císařské vojsko jako jednu z forem trestu, a varoval před nezměrnými škodami, které zruinovaná knížectví opavské, krnovské a těšínské už utrpěly za pobytu nepřítele⁴⁸⁴.

Osud prchajícího vojska

Mitzlaffův jízdní oddíl zatím prchal Slezskem stíhán sborem Gabriela Pechmanna, kterého s tímto úkolem už dříve Valdštejn vyslal. S pokusem nepřítele probít se zpět k dánskému králi počítal. Dokonce dostal od Hebrona avízo ze dne 11. června, že od dánského krále prý vyšel armádě ve Slezsku příkaz probít se na severozápad⁴⁸⁵. Jak spolehlivé byly informace, o něž se Hebron opíral, nevíme. Znamenalo by to totiž, že Kristián IV. opravdu nakonec povolal vojsko zpět. Z jiných pramenů, a především jak od krále, tak od Mitzlaffa, o takovém rozkazu nemáme ani zmínky, a tak nám nezbývá, než o původu Hebronovy zprávy pochybovat.

Valdštejn ale Hebronovu informaci vzal velmi vážně a následně rozdělil rozkazy, jak ústupu nepřítele zabránit. Už 16. června Pechmanna pověřil, aby odvedl nově naverbovaný pluk do knížectví hlohovského v Dolním Slezsku a tam postavil obranu, ať už proti možnému postupu Kristiána IV. z Braniborska nebo ústupu nepřítele ze Slezska⁴⁸⁶. Koncem června pak měl generalissimus v této

⁴⁸² Opavské stavy vybrali do 11. srpna 20000 tolarů ve zlatě, stříbře a „kamení orientálském“. „I nemajíce již druhého dílu té summy na nás uložené na doplnění čtyřiceti tisíců tolarů říšských (...) byXX také již prvotně od lidu nepřátelského denemarského statky naše splundrované, v nic obrácené kde vzíti, aniž vědouce jakým prostředkem kde bychom tu summu tak naspěch mohly vypučiti. (...)“ – NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13479, Opavské stavy Valdštejnovi, 11. srpna 1627.

⁴⁸³ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 13458, Maxmilián z Lichtenštejna Valdštejnovi, 7. srpna 1627.

⁴⁸⁴ Tamtéž, inv.č. 13449, Oppersdorf Valdštejnovi, 3. srpna 1627.

⁴⁸⁵ Tamtéž, inv.č. 13231, Hebron Valdštejnovi, 11. června 1627.

⁴⁸⁶ NA Praha, F 67/50, inv.č. 4842, Pechmannovi, 16. června 1627.

otázce zcela jasno. Po Hebronově zprávě rozesílal rychlé a jasné rozkazy vévodovi brunšvicko-lüneburskému a Aldringenovi, kteří leželi u Havelbergu, a Arnimovi v Krosnu a Marce, aby všichni byli v dobrém spojení a Arnim byl podpořen ihned několika kompaniemi z císařského vojska na Havole. Oppersdorffovi a Janu Kristiánovi Břežskému nařizoval pro případné pronásledování nepřítele císařskými napéct chleba do zásoby⁴⁸⁷. Hodlal zprvu také sám vyrazit za nepřítelem s jízdou, dragouny a až 5000 pěšimi⁴⁸⁸. Plán se ale měnil z týdne na týden a až po skutečném ústupu Mitzlaffa s jízdou z Kozlí došlo k jasným a konečným rozkazům. Mitzlaff sice zprvu namířil ústup do Uher⁴⁸⁹ a nikoliv směrem na severozápad, kam směřoval s vojáky až po vzpouře Holckova jízdního pluku u Těšína. Valdštejn byl na nepřátelský ústup dobře připraven. Ve Slezsku byli císařští u obyvatelstva velmi obávaní. Město Landsperk v Dolním Slezsku prý odmítlo jejich průchod⁴⁹⁰. Na Vrchní slezský úřad docházeli stížnosti. Zvlášť Chorvati a kozáci táhli jako „praví ďablové“⁴⁹¹.

V Nové Marce v oblasti mezi Kostřínem⁴⁹², městečkem Bernstein a Granov došlo k závěrečným bojům celé námi sledované dánské výpravy. V noci na 3. srpna císařští svou obět dostihli a napadli⁴⁹³. Bitva je různě jmenována podle všech výše uvedených měst. A i Mitzlaff uvádí, že bitva probíhala v celém daném prostoru, protože kvartýry vojska na nocleh byly více rozptýleny.

Ve střetu zahynul velmi nadějný císařský plukovník Pechmann, ale celkově zvítězili císařští. Získali na dva tisíce zajatců a dvacet pět praporů poslali jako kořist do Vídně císaři⁴⁹⁴. Jezdecký sbor nepřítele byl zcela rozprášen. Do zajetí padlo i několik českých emigrantů. Jan z Bubna byl později velkoryse Valdštejnem propuštěn, Václav Bítovský z Bítova to štěstí neměl a zahynul o rok později rukou kata v Brně. Zajat byl i plukovník Henrich Holk⁴⁹⁵.

⁴⁸⁷ Tamtéž, inv.č. 4905, vév.brunšvicko-lüneburskému 27. června; inv.č. 4906, Arnimovi, 27. června, inv.č. 4916 Oppersdorffovi, 28. června; inv.č. 4917, Jindřichu Kristiánu Břežskému, 28. června 1627.

⁴⁸⁸ Tamtéž, inv.č. 4920-4922, Arnimovi, Lehnickému, vévodovi pomořanskému; inv.č. 4925, vév.brunšvicko-lüneburskému a Aldringenovi, vše 29. června 1627.

⁴⁸⁹ O směru nepřítele do Uher informoval Valdštejna Lažanský, který se to dozvěděl od zběhlé asi třicetičlenné skupinky vojáků, snad právě výše zmiňovaných Bockwaldenových rejtářů (Tamtéž, F 67/52, inv.č. 13378, Lažanský Valdštejnovi, (Ratiboř) 17. července 1627).

⁴⁹⁰ Ralace, fol. 38a.

⁴⁹¹ A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 186.

⁴⁹² Něm. Küstrin, pol. Kostrzyn. Na soutoku Odry a Warty, asi 30 km severně od Frankfurtu nad Odrou.

⁴⁹³ Fukala se kloní k datu bitvy 24./25. července (R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 93) a říká, že vojenské operace v prostoru probíhaly až do 3. srpna, kdy mělo dojít k bitvě u Bernsteinu. To ale není možné, neboť Mitzlaffovo vojsko bylo koncem července teprve na cestě. Pamatujme, že se velmi zdrželo postupem z Kozlí k Těšínu, vzpourou a posléze obratem zpět na severozápad. Poté se odehrál boj v jedné oblasti maximálně ve dvou dnech. O bitvě se zmiňuje z císařské strany především Hebron v krátkém dopise Valdštejnovi 5. srpna 1627, ačkoliv se bitvy nezúčastnil (*Documenta*, s. 206). Ještě 26. července nic o bojích nepsal, nicméně průchod nepřítele očekával každým dnem (NA Praha, F 67/52, inv.č. 13414, Hebron Valdštejnovi, (Hlohov) 26. července 1627). Zprávy od Pechmanna, který stíhací akci velel, ani od jiného císařského velitele o dění kolem posledních bojů ze začátku srpna kupodivu nemáme.

⁴⁹⁴ F. ASKGAARD, *Christian IV.*, s. 135; J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 178.

⁴⁹⁵ Snad byl tehdy propuštěn stejně jako Bubna, neboť o obou máme informace o jejich další vojenské kariéře v roce 1628 u dánského krále (J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, Appendiks 4., s. 7). O

Někteří stateční pánové z českých zemí byli zabiti. O Janu Skrbenském z Hříště psal jeho příbuzný: „24 July (nejspíš chyba v datu, dopis psán s velkým časovým odstupem, případně podle starého stylu – pozn. VM) náš p. strejc v tej Pechmanovské bitvě zamordován nedaleko Kistřína ... s Pavlem svým /sluhou/ do naha svlečen, do jakés propasti s mnohými jinými těla vmetána. Tři čeledi jest zajato a sřeštěný Jíra vpředce vytáhl a ku králi švédskému táhl“⁴⁹⁶. Stejný osud jako Skrbenského potkal i Petra mladšího Sedlnického z Choltic⁴⁹⁷. Zachránil se jen nepatrný zbytek vojska, který pod Mitzlaffovým a Baudyšovým vedením stihnul z místa bitvy včas uprchnout. Přes Štětín a Pomořany se vojáci dostali k hlavní armádě dánského krále.

Poslední místa odporu

Ještě v srpnu pokračovaly boje na Valašsku. Valdštejn tuto „podivnou válku s Valachy“⁴⁹⁸ přenechal Marradasovi. Jeho vojsko 13. srpna přitáhlo do Holešova, aby zlikvidovalo poslední zbytky odporu. Valaši nemohli zámek před velikou přesilou udržet. Stáhli se tedy do hor v okolí. Z Holešova pak Marradas dál s vojskem mnohokrát vyjížděl, aby dobýval a po dva měsíce terorizoval celý kraj. Hrad Lukov pana Jana Adama z Víckova padl v polovině října. Jeho bývalý majitel, hlava rebelantských Valachů usilovně hledaný císařskými, zahynul nejspíše v posledních bojích v horách někdy na podzim toho roku, nemáme totiž o jeho skonu, či případném zajetí žádných zpráv⁴⁹⁹. Obyvatelé Valašského Meziříčí a městečka Krásná uprchli ze svých domovů, aby se vyhnuli represáliím vítězů. To ovšem nezabránilo zničení padesáti šesti mezeříčských domů. Císařskému veliteli Colloredovi museli obyvatelé města zaplatit 500 tolarů výpalného. Městečko Vsetín bylo za trest za své chování při mansfeldské rebelii rovnou ihned vypáleno. Stejně skončily mnohé vesnice. Peněžitý trest nebyl u vsí reálný, proto nastoupil oheň a meč.

případném několikaměsíčním pobytu v zajetí může svědčit Holckova zmínka v dopise Vilému Sasko-Výmarskému o své nepřítomnosti v Dánsku na podzim a v zimě 1626 až 1627 (G. E. HEERMANN (ed.), *Beytrag*, s. 265). O dvou nejmenovaných zajatých moravských šlechticích se zmiňuje Mitzlaff (Relace, fol. 40a)

⁴⁹⁶ Bernhard Skrbenský Janu staršímu Skrbenskému z Hříště, stejnojmennému příbuznému mrtvého, 9. 10. 1627. - ZA Opava, fond: Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, č.kart. 44, inv. č. 215, Korespondence Jana st. Skrbenského z Hříště a jeho synů Jana a Kryštofa.

⁴⁹⁷ J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 131.

⁴⁹⁸ Tak se Valdštejn vyjádřil k boji proti povstalým Valachům už roku 1621 (J. POLIŠENSKÝ, *Tricetiletá válka*, s. 152).

⁴⁹⁹ *Kronika holešovská*, s. 37, 73.

Po porážce

Na slezská a moravská panství, města a vesnice se vraceli netrpěliví majitelé a soudci, kteří se nemohli dočkat začátku vyšetřování okolností dánské okupace a potrestání viníků a rebelů. Opavsko, Krnovsko a další místa tak postihlo v nezmenšené míře to, co zažívaly Čechy a Morava roku 1621 a v letech následujících, tj. násilná změna politických poměrů, majetkové přesuny, rekatolizace, a v neposlední řadě vlna emigrace.

Začněme však odměnami těch, kteří zůstali císaři, popř. své vrchnosti věrni. Mezi ně bezesporu patřil Příbor. Město získalo 28. srpna 1628 od kardinála velká privilegia a svobody, aby se mohlo rychleji vzpamatovat z válečných škod. Stejně byla oceněna města Moravská Ostrava, Místek, Frenštát⁵⁰⁰, a další. Podobně byli odměněni jednotlivci. Opavský měšťan Daniel Melzer, který byl katolíkem, v Opavě zůstal a o pohybech nepřítele a dění uvnitř města císařské celou dobu informoval, byl roku 1629 císařem nobilitován⁵⁰¹. Avšak staronová vláda měla připraveno mnohem více trestů než odměn.

Nejtvrďší potrestání čekalo na město Hranice, které roku 1626 otevřelo brány Dánům, ale hlavně po celou dobu okupace s nimi čile spolupracovalo. Biskupská vyšetřovací komise začala provinilce vyslýchat a pokutovat. Kardinál nechtěl mít slitování nad tímto městem, i když po stavovském povstání Hranicím velmi velkoryse odpustil a po začátku vpádu ještě na podzim 1626 svou milosrdností přímo hýřil, když sliboval udělit generální pardon pro celou severní Moravu. Tehdy nabádal své úředníky k mírnosti, pokud se povstalci umoudří a vrátí se k věrnosti císaři a vrchnosti⁵⁰². Nyní tomu mělo být jinak.

Do dějin vstoupila 16. října 1627 událost, zvaná hranická exekuce. Původci proticísařské vzpoury konšelé Adam Purgeš a Lukáš Kremž byli na náměstí s'ati. Obyvatelé města i okolních vesnic se museli popravě zúčastnit jako diváci. Popravena byla i „dvě pacholata lehkovážná“, jejichž prohřeškem bylo, že jeden císařského trubače postřelil, druhý „radu vydával, kterak by prachem zámek Helfenštejn rozhozen býti mohl, posly prozrazoval“ a jedna žena byla utopena v koši za trest, že „všelijaká utrhavá, lehkovážná, posměšná slova proti Bohu a Panně Marii, proti J. císaři a J. vys. kn. Mti žvaly“. Další popravě bezprostředně pokračovaly za branami města, kde na šibenici nebo pod mečem kata skončili vesničtí fojtové, kteří organizovali vzbouření sedláků z panství a dánskému vojsku pomáhali. Mnozí rebelové byly odsouzeni k těžkému žaláři, město ke ztrátě privilegií a mnohatisícovým pokutám⁵⁰³.

⁵⁰⁰ František DOSTÁL, *Valašská povstání za třicetileté války*, Praha 1956, s. 53.

⁵⁰¹ *Inquisition*, s. 86.

⁵⁰² *Dokumenta*, s. 151; *Moravské korespondence*, s. 44.

⁵⁰³ *Moravské korespondence*, s. 63-70.

Valaši byli také tvrdě postiženi. Jednak dobýváním krutou armádou Baltazara Marradase, jednak pozdějšími tresty a pokutami. Dne 28. října muselo šestnáct městeček a vsí vsetínského panství vydat zvláštní revers, jímž se zavázaly „pod propadením života a statků a pod ztrestáním mečem a ohněm, že se již nikdy nezprotiví císaři a své vrchnosti (Zdeňku Žampachovi – pozn. VM) a že se budou vystříhati všech nepřátel císařských, i všech svůdců a valašských buřičů.“ Celý revers měl být čten každého roku při obnovování vesnických úřadů⁵⁰⁴.

Jaké tresty padly na Opavsku a Krnovsku, centrech celé dánské enklávy? Kapitola vyšetřování a potrestání účasti obyvatelstva na vpádu dánských královských a mansfeldských vojsk je sama o sobě velikým tématem. Po dobytí nastalo rychlé zatýkání a uvěznění zrádců a kolaborantů. Na promyšlené vyšetřování a především potrestání byl třeba nějaký čas příprav⁵⁰⁵. Vše zdržel také kompetenční spor o to, kdo je více oprávněn k vyšetřování, zda císař, nebo Lichtenštejnové. Šlo především o peníze a zisky z pokut a exekucí. Nakonec pracovala jak lichtenštejnská, tak císařská inkviziční komise, vystřídaná komisí exekuční⁵⁰⁶. Začátek vyšetřování se opozdil až na jaro 1629!

Snad z důvodu prodlení a také proto, že hlavní viníci z řad stavovské obce utekli (Oderský, Reibnic, Kochtický, Petr Sedlnický, aj.), „včas“ zemřeli (Karel Pražma), padli v boji (Petr Sedlnický), nebo „převlékli kabát“ (Rohr, Geraltovský), nebyly vykonány žádné hrdelní tresty. Co se týče opavského měšťanstva, padl jeden rozsudek smrti, a to nad Janem Schwarzerem, ale byl zmírněn a nahrazen vysokou pokutou. Obecně se jednalo především o peněžní tresty v nejrůznější výši až do 9000 tolarů. Provinilí nedostali tresty zdaleka stejné. Do značné míry záleželo na majetku dotčených, podle něj se pak určovala výše pokuty⁵⁰⁷. Ve jménu císaře byla konfiskována panství Bílovec, Odry, Vikštejn, Kravaře, Kouty, a mnoho a mnoho dalších dvorů a statků⁵⁰⁸. Vedle peněz byly zabráný a posléze vymáhány také pohledávky potrestaných provinilců u jiných osob⁵⁰⁹.

⁵⁰⁴ *Moravské korespondence*, s. 61-62.

⁵⁰⁵ Dění kolem zahájení a procesu vyšetřování popsáno Zukalem v předmluvě edice (*Inquisition*, s. 25-31), proto je zde zmíněno jen pro naše účely nejdůležitější.

⁵⁰⁶ Až apelační soud v Praze určil, že knížecímu rodu nepatří „ius confiscandi bona ex crimine laesae majestatis“. Lichtenštejnové se pak s císařem dohodli, že jim bude náležet jedna třetina z výtěžku konfiskací.

⁵⁰⁷ Nejvyšší pokutu 9000 tolarů dostal Bernard Lichnovský, který byl z vyšetřovaných jeden z nejmajetnějších. Jeho proviněním bylo, že se s nepřítelem často stýkal, důstojníci k němu často zacházeli (kvůli jeho šesti dcerám), a ačkoliv měl více svědectví, že konal „dobrodiní uvězněným“ (tj. katolíkům) a slib lojality Výmarskému neučinil, dostal nejvyšší peněžité trest (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 113). O pokutování především Zukal (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*). Z doby nejnovější se věnuje procesu slezských konfiskací a jeho strukturám Tomáš Knoz (Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006, o Slezsku a Opavsku s. 419-445).

⁵⁰⁸ Celkem se jednalo o 27 položek v celkové odhadní hodnotě 315 500 tolarů.

⁵⁰⁹ Takto přišel o svůj statek Jiří Cetrys z Kynšperka, který nechtěl splatit věno své sestry provdané za odsouzeného Václava Oderského. Statek mu byl zabaven, ačkoliv sám s vpádem neměl nic společného a pobýval v Olomouci. Jednalo se tedy čistě o majetkový spor (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 98).

Zachoval se nám jedinečný pramen, výslechy lichtenštejnské komise. Ačkoliv už byl několikrát využit dříve, nám mohl by mnohem více napovědět nejen o chování obyvatel v době obsazení, ale také o jejich prožitku války jako takové a bezesporu o ochování při výsleších, obhajobě svého jednání za vpádu a snaze vyvážnout z další existenčně vypjaté situace⁵¹⁰. Podobné vyšetřovací, soudní a exekuční procesy probíhaly v celém Horním Slezsku a taktéž na severní Moravě, nedosáhly však opavských a krnovských rozměrů.

Rekatolizace započala ihned po obsazení Opavy Valdštejnem. S armádou přišli i vyhnaní jezuité a obnovili svou činnost. Přestup ke katolictví proběhl v atmosféře, která hladkému průběhu přála. Na druhou stranu je evidentní, že k němu došlo z účelových důvodů. Pokud už roku 1629 město hlásilo, že všechno obyvatelstvo je již převráceno, šlo jen o konverzi ryze formální a okolnostmi vynucenou.

Každý si hledal svou cestu, jak z potrestání vyvážnout. Specifickou možnost měli i ženy. Vdova Anna Kateřina Odkolkovna z Oujezdce, která prý sama s dánskými královskými důstojníky často spolupracovala, a tak „měla máslo na hlavě“, se v nových poměrech po Valdštejnově příchodu zorientovala velmi rychle. Už 28. srpna slavila svatbu s Michaelem Ludwigem von Bubenhofen, kapitánem Contiho pluku, který v Opavě kvartýroval⁵¹¹.

Po konverzi, vydání náboženských statutů v roce 1629 a ukončení konfiskací žádal za město Maxmilián z Lichtenštejna o udělení císařského pardonu. I jemu na Opavě záleželo, neboť šlo o prospěch knížecího rodu, respektive Maxmiliánova malého synovce Karla Eusebia, za něhož Maxmilián spravoval majetek. Císař skutečně generální pardon vydal, a to 12. října 1630. Tím fáze potrestání z větší části v podstatě skončila.

Co se stalo s těmi důstojníky a vojáky, kteří se vpádu účastnili, ať už od Braniborska, či se k němu jako místní připojili ve Slezsku a jinde? Vojenské dění jsme sledovali nejvíce, proto se u osudu členů vojska zastavme. Dobový fenomén Fortuna, vrtkavá Štěstěna si s mnohými zahrál opravdu nevídaně. Mnozí Rantzauovi a Karpezanovi vojáci odpochovali za vojenského doprovodu k dánskému králi, aby posílili jeho hlavní vojsko pro další boj. Část prostých vojáků, zvláště slezského a moravského původu, přešla po kapitulaci posádek do císařské služby. Je těžké určit, jak mnoho jich bylo, o počtech přestupujících vojáků se nedochovalo zmínky. Pro poddané císaře z českých zemí to byla i důležitá forma milosti. Rebelové a zrádci císaře byli, jak jsme již viděli výše,

⁵¹⁰ Na Opavsku bylo vyslechnuto 79 šlechticů, 106 měšťanů a mnoho osob z městeček a vsí, na Krnovsku se jednalo o 35 šlechticů, 154 měšťanů, a opět tucty osob z venkova.

⁵¹¹ Proti ní svědčí svou výpovědí především Vilém z Oppersdorfu (*Inquisition*, s. 59). Sama Anna Kateřina nebyla komisí vyslýchána a trest se jí patrně vyhnul.

důsledně pronásledování. Mnoho „větších ryb“, provinilých šlechticů, skončilo za trest či dobrovolně ve Valdštejnově vojsku také, aby touto formou císaři odčinili svou zradu a dostalo se jim pardonu⁵¹². Na ty nejaktivnější exponenty kolaborace, kteří stačili uprchnout a dostali se na sever se zdravou kůží, čekal mnohaletý, či doživotní exil, proložený případně dalšími marnými pokusy o zvrát ve vývoji války a o návrat do vlasti.

Osud Veleny je dostatečně znám z díla Františka Hrubého. Podobný měli i další šlechtici a měšťané ze severní Moravy a Horního Slezska. Ondřeje st. Kochtického z K ochtic a jeho dva syny, slezské šlechtice a dánské důstojníky čekal osud v exilu. Dostali se do Dánska a pokračovali ve službách Kristiána IV. Na jeho náklady pobývali od poloviny prosince 1627 až do konce srpna 1628 v Malmøhus, zámku krále v Malmø, a statečně vyjídali spižírny. Vzácně dochovaný účet z jejich hodování by byl jistě cenný i pro historiky kulinářského umění, či každodennosti⁵¹³.

Z exilu se ovšem několik jedinců dokonce vrátilo, jako například Jan GERALTOVSKÝ z G eraltovic, který patřil k velmi aktivním podporovatelům dánské armády ve Slezsku, jíž se stal ostatně členem hned při obsazení Krnova⁵¹⁴. Zúčastnil se Mitzlaffova útěku Slezskem a Pomořanskem, a přece pak zamířil zpět. Na zvláštní doporučení císaře byl i přes těžká provinění odsouzen jen k mírnému trestu vstupu do císařské armády a pokutě, která dohromady po srážkách jeho platu činila 1573 tolarů. V císařské armádě se stal rytmistrem. V závěru svého života v roce 1651 dosáhl dokonce úřadu zemského hejtmána krnovského knížectví! V této funkci také zemřel roku 1656⁵¹⁵.

Mnoho opavských a krnovských šlechticů právě v době vpádu zahájilo svou žoldněřskou dráhu právě jako GERALTOVSKÝ. Pokračovali ať už na císařské, nebo na protihabsburské straně. Vilém Lichnovský, o jehož osudu nebylo zpráv, působil v armádě dánského krále i další rok⁵¹⁶. Podobně snad skončili Achác Reibnic, Adam Oderský a mnozí další, jejichž jméno bylo doma přibyto na šibenici. Pokud nezahynuli v závěrečných bojích, pokračovali ve službě v dánském vojsku. Na konci

⁵¹² Např. Jan Albrecht Donát, Jiří a Kašpar Fragstein z Načeslavic, Kašpar Karvinský z Karviné (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*). Případ Mikuláše Rohra jsme viděli výše.

⁵¹³ Christian BRUUN, *Fordrevne schlesiske Adelsmænd som kongelige Gjæster i Danmark 1627-1628*, in: Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie, řada 2., sv. 5., København 1876-1877, s. 372-381.

⁵¹⁴ Do roku 1626 zastával úřad zemského písaře krnovského knížectví. Při přípravě obrany Krnova proti Dánům byl podřízen opavskému veliteli Mikuláši Štáblovskému a sám velel jednomu praporu v Krnově. Když přišel nepřítel k městu, převzal dopis, Mitzlaffem a dalšími vynucený na krnovském zemském hejtmanu Jiřím Fridrichu Lichnovském, aby se město vzdalo. Na to otevřel brány a přešel i se svou jednotkou k nepříteli.

⁵¹⁵ J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 106-107. Podivuhodně lehce vyvázl například Kašpar Laryš ze Lhoty, který nepříteli také věrně sloužil a podílel se i na výpadech. Od císaře obdržel pardon, ačkoliv měl zprvu o svůj statek ve vsi Násilí přijít (J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 111). Mikuláš Štáblovský přešel ke Švédům a posléze k císaři, čímž mu bylo odpuštěno (tamtéž, s. 139).

⁵¹⁶ ZUKAL nemá o jeho osudu zpráv (tamtéž, s. 115), ale podle seznamů vojska se stal kapitánem pěší kompanie v Glückstadtu (J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, Appendiks 1, s. 130).

dánské fáze pak emigranti z českých zemí vesměs přestoupili do švédských služeb, neboť štafetu boje proti habsburským snahám o hegemonii měl převzít právě Gustaf II. Adolf. Už pro rok 1628 hovoří historik Gunner Lind vyloženě o dánském „exportu“ důstojníků zahraničního původu do Švédska.

Podívejme se na osud těch vojáků, kteří již s armádou do kraje přišli. V době vpádu zkušeným vojákem a snad nejlepším příkladem žoldnéře této válečné epochy v galerii námi sledovaných postav byl bezesporu Wolf Jindřich Baudyš⁵¹⁷. U jehož osoby stojí za to se zastavit, neboť jeho život dobře zachycuje fenomén žoldnéřství jako řemesla a dění ve střední a severní Evropě vůbec. Pro celou jeho vojenskou dráhu, která začala už v roce 1615 v Benátsku, byl vpád do Slezska a na Moravu epizodou. Dostatečně zde však znovu ukázal své nadprůměrné organizační a vojenské schopnosti. Po návratu ke králi obdržel ihned rozkaz sesbírat ustupující jezdecké oddíly královny armády v Holštýnsku a Šlesvicku a pokračovat s nimi do Jutska. Při tom se ale dopustil se svými vojáky excesů na vlastních poddaných dánské koruny, a proto byl pohnán na ostrově Sjælland před soud. Byl zadržen, ale král mu kupodivu prokázal milost tím, že byl z vazby Baudyš propuštěn a jeho případ měla projednávat samotná říšská rada. Na její jednání se měl dostavit⁵¹⁸, ale nedorazil, neboť uprchl do Švédska, kde jej s jistotou nalézáme ve vojsku v březnu 1628. Tam se stal dokonce generálporučíkem. Když se přestalo dařit Švédům, přešel roku 1635 do saských služeb. O dva roky později sloužil polskému králi jako vyslanec v Dánsku, kde dokonce získal nejvyšší vyznamenání, Řád slona! Roku 1646 poklidně zemřel na svém statku pronajatém od braniborského kurfiřta v Belschwitz v Prusku⁵¹⁹. Za svůj život sloužil různým státům a panovníkům. Hledal pouze zaměstnavatele, u kterého lze čekat větší zisk. Fortuna byla Baudyšovi neuvěřitelně nakloněna.

V armádě krále Kristiána po neúspěšném vpádu pokračovali i Bubna, Karpezan, Holck, Rantzau a mnozí další. Holckovi ostatně výprava značně pomohla ve vzestupu na hodnostním žebříčku, do Slezska přišel jako rytmistr, vracel se, po krátkém zajetí, jako plukovník. I ostatní zmiňovaní důstojníci po výpravě povýšili. Bubna dosáhl generálské hodnosti už v roce 1628, Karpezan obdržel pluk, Holck se vrátil ze zajetí u Granova v průběhu roku 1628 a velel posléze jednomu pluku až do konce války, Rantzau se stal v březnu 1628 velitelem a později guvernérem

⁵¹⁷ Baudyš (popř. z Budyšína, Baudissin, Bauditz) pocházel ze starého hornolužického rodu, doloženého už v I. polovině 13. století. Rodový erb se skládal ze tří stříbrných picích rohů na modrém poli. Wolf Heinrich se narodil roku 1579. Po několikaleté službě u Matyášova dvora ve Vídni odcestoval roku 1615 do Benátska, kde sloužil jako poručík jezdeckva. 1618 získal pozici rytmistra v českém stavovském vojsku, a účastnil se bitvy na Bílé hoře 1620. Poté sloužil u hraběte Mansfelda do roku 1625, kdy přešel do dánských služeb. Od června 1626 působil v hodnosti plukovníka v dánském vojsku

⁵¹⁸ E. MARQUARD (ed.), *Kancelliets brevbøger*, s. 220, 264, aj.

⁵¹⁹ Pohřben byl v kostele sv. Mikuláše v Elbingu. Zanechal mnoho dětí, z nichž zvláště vynikl syn Gustav Adolf, který se narodil roku 1629 a jméno dostal po otcově novém chlebovárci. Gustav Adolf Baudyš zdědil nadání pro vojenské řemeslo a vybudoval si úspěšnou kariéru v dánském vojsku. – viz *Danmarks Adel Aarbog*, XXVI., København 1909, s.48-49; C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian*, sv. 2., s. 108-109.

Glückstadt u ústí Labe, kde působil až do roku 1636. V témže městě a pevnosti jako podplukovník sloužil i Jan Jakub Thurn⁵²⁰. Mitzlaffovi se za jeho věrnou službu žádné zvláštní odměny nedostalo. Po svém návrat byl obviněn několika důstojníky, zatčen a odsouzen do vězení. Králi nejspíše nalezení obětího beránka za neúspěch výpravy vůbec nevadilo. Komisařovu osudu po návratu a především jeho zprávě, kterou o celé výpravě sepsal, se budeme věnovat za malou chvíli v samostatné kapitole.

Epilog

Když roku 1627 vyšla Komenského mapa Moravy, autorem dedikovaná Ladislavu Velenu ze Žerotína, byla to Morava jiná než roku 1626. Byla to země zničená, ztrápená přechody vojsk. A přitom válka přes ni měla přejít ještě tolikrát. V pravém horním rohu mapy v Komenského věnování díla Ladislavu Velenovi ze Žerotína byla připojeno přání, aby Hospodin přivedl a břeclavského pána a všechny vyhnané zpět do vlasti, tedy míněno, do svobodné vlasti⁵²¹.

„Item Když se dokonával rok 16/27/ a počínal se rok 1628, to jest den Božího narození, nad městem Holomoucem, když na jitřní bili, stálo jest nebe otevřené. A viděli v tom vůz a dva muže; jeden měl meč a druhý kalich. A ten, kterýž měl meč, chtěl ten kalich roztítí a stálo to dosti dlouho. Potom to všecko zmizelo“⁵²².

Kronika holešovská

⁵²⁰ J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, Appendiks 1., s. 130, 134-135 a jinde.

⁵²¹ Karel KUCHAR – Rudolf ŠRÁMEK, *Mapa Moravy*, in: Jan Ámos Komenský, *Opera omnia I.*, Praha 1969, 219-266.

⁵²² *Kronika holešovská*, s. 74.

11. Důvody neúspěchu výpravy

Osud výpravy do středu Evropy vyvolává nutně otázky, proč se tento slibný a smělý plán nedočkal očekávaného úspěchu. Odpověď kladu do několika rovin. Kollmann a Polišenský vidí známky budoucího vývoje celé dánské fáze války už v ustanovení haagské koalice a mají pro své podání mnohé argumenty. Dění v Haagu nepřímo určilo i průběh výpravy. K neúspěchu samotné diverze se vyslovují různí autoři a podle svého názoru jmenují různé viníky. Jejich podání se tak často v drobnostech i závěrech dostávají do rozporu. Hledáme-li konkrétního viníka, nemůžeme se spokojit s jedním jménem. Osud výpravy byl do značné míry určen děním na poli diplomatickém, tedy vztahy mezi jednotlivými evropskými hráči. Zajímavé a důležité je také sledovat, jaké bezprostřední momenty ve Slezsku, na Moravě a v Uhrách v průběhu celé výpravy přispěly ke konečnému výsledku. Na většinu těchto bodů jsme již narazili, pokusme se je tedy zde shrnout a věnovat se jim postupně.

Utváření haagské koalice bylo předmětem jedné z úvodních kapitol. Polišenský ve své knize zmiňuje nesourodost koalice a tím rozptýl cílů jejich členů. Kollmann dění v Haagu v prosinci 1625 rozebírá podrobněji. Podle něj byla aliance nesourodá jak v otázce donátorů subsidií a „ozbrojené paže“ spolku, tak ve vztahu k dalším důležitým protestantským státům. Anglie a Holandsko sice přislíbily války financovat, ale jejich pozornost se zaměřovala do Karibiku na boj se Španělskem. Dánský král se rozhodl jít do války, ale vyjednal si jen skromné příspěvky od svých spojenců, což se následně prokázalo být chybou⁵²³. Vůbec klíčovým bodem pro vývoj výpravy, ale i celé války, byl postoj aliance k sedmihradskému vévodovi a plány spolku pro vojenské akce na příští rok. Bethlen byl prý odmítnut z finančních důvodů. Nelogické ale je počítání s jeho podporou v plánu Mansfeldovy diverze do císařských zemí, které se už v Haagu ujednalo. Pro alianci jakoby byly příznačné velké plány, ale malý smysl pro realitu. Domnívám se, že k vysvětlení tohoto nesouladu nám nějaké stavební kameny, tj. informace z jednání a podobně, stále chybí.

Bethlenovo chování v letech 1626 až 1627 jakoby zapadá do obecného povědomí o jeho nespolehlivosti jako spojence. Není však možné opomíjet fakt, že Mansfeld mířil do Čech a dál vstříc Bethlenovi už v dubnu, když s ním s nejvyšší pravděpodobností stále nic domluveno neměl. Věříme-li Larsenovi, který čerpá z Mansfeldova dopisu králi, byl hrabě totéž připraven učinit také v červnu 1626. Chyběl správný odhad situace a zakotvenost strategických úvah ve skutečnosti i u tak renomovaného vojevůdce?

J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 87.

Červnové rozhodnutí je základním kamenem celé pozdější historie. Najdeme viníka právě v něm? Složitý a v některých ohledech stále dosti neprůhledný rozhodovací proces, který je v literatuře různě podáván, jsme podrobně sledovali na začátku, proto jej nebudeme znovu podrobně rozebírat. Ale už v samotném rozhodnutí připisují historici aktérům podíl viny na pozdějším neúspěchu. Často je zmiňován nereálný, ale pravděpodobně Quadtem daný slib Bethlenova příchodu do Slezska kolem 20. července⁵²⁴. Polišenský tvrdí, že to byl hlavně Quadt, kdo přiměl krále a ostatní k rozhodnutí k diverzi⁵²⁵. Kollmannovo podání naproti tomu vůbec jednoznačné. Roubík připisuje hlavní vinu za přípravu akce dánskému králi⁵²⁶. Celkově se často setkáme s názorem, že tažení bylo ukvapené a špatně naplánované. Větší podíl viny však podle všeho nese král, který jako vrchní velitel o tažení rozhodl a jako hlava aliance ji měl povinnost také zajistit.

Jaké byly důležité momenty v průběhu výpravy, které k neúspěchu přispěly? Fakt, že Bethlen nedorazil včas, není jediným neuralgickým bodem celé výpravy, jenž je sice jedním z nejdůležitějších, ne však jediným. Za zmínku rozhodně stojí další skutečnosti, například už samotné rozdělení velení celé armády, které zapříčinilo mnohé nesnáze, čehož si všímá i František Roubík. Také Julius Krebs tvrdě kritizuje krále, že dopustil takové složení velitelské dvojice⁵²⁷. Když sledujeme průběh rozhodování Mansfelda, shledáváme, že generál vinou stanovené podmínky povinných konzultací s Výmarským jakoby ani vrchním velitelem výpravy nebyl. Obsazení Opavy a Krnova učinil vévoda samostatně a proti vůli Mansfeldově, který svou nechuť k zanechání silných dánských posádek v kraji jasně projevil. V Lipníku poté generál neprosadil svůj plán stočení diverze na západ a aktuálně řešit novou situaci, kdy Bethlen nebyl na dohled.

Problématických okamžiků bychom našli více. Po dlouhém a namáhavém pochodu nedošlo k okamžitému spojení s Bethlenem, ale neomluvitelně (snad kvůli špatnému spojení) se promeškalo několik týdnů v září a začátkem října. Část vojska utrpěla nejen při pochodu, ale také následně epidemiemi nemocí a vyloženě špatnou zásobovací situací v Uhrách. Vše zapříčinilo vlny dezercí. Odjezd Mansfelda pak musel jistě jeho vojáky a důstojníky demoralizovat úplně. Armáda téměř přestala existovat, neboť z ní zbyla jen asi třetina či čtvrtina původního stavu. Dalším důvodem konečného neúspěchu bylo, že diverze nevzbudila žádné výrazné povstání v českých zemích, které mohlo miskami mocenských vah výrazně pohnout. K tomuto bodu se ještě později vrátíme. Nestalo se tak ani později, kdy se už důstojníci začali o podporu obyvatel cílevědomě snažit. Ačkoliv zásluhou Mitzlaffa a dalších důstojníků se po pobytu v Uhrách podařilo vojsko „resuscitovat“ a

⁵²⁴ Týž, s. 132; a i v jiné literatuře.

⁵²⁵ J. POLIŠENSKÝ, *Morava*, s. 255.

⁵²⁶ Například F. ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení*, s. 153.

⁵²⁷ Tamtéž; J. KREBS, *Schlesien in den Jahren 1626-1627*, in: *Zeitschrift des Vereins*, Bd. 21 – 1887, s. 123.

zajistit jeho vzkvétání dalšího půl roku, pokračování akcí se nemohlo obejít bez pomoci zvenčí. A zde padá naplno odpovědnost opět na dánského krále.

Můžeme také dodat, že záchranu vojska v červenci 1627 zkomplikovala velmi špatná připravenost na obranu před Valdštejnovým útokem. V Mitzlaffově podání nás udivují poněkud chaotické přesuny na poslední chvíli⁵²⁸, když značné množství vojska pod komisařovým velením mířilo do Kozlí až ve dnech Valdštejnova obléhání Hlubčic (20.-22. června). Poté, když Valdštejn přišel k pevnosti (s jistotou 8. července), jezdeckto ustoupilo. Proč se tam ale zprvu vůbec nacházelo, když by v pevnosti nebylo při obraně vůbec k užítku, a navíc když se v místě nedostávalo potravin a píce pro koně, se od Mitzlaffa nedovíme. Komisař s jízdou ustupoval do Uher, třebaže Kozlí bylo nejdále na severozápad, tudíž nejlepším východiskem pro útek do Branibor a k Baltu. Závěrečné boje ukazují, že komisař Mitzlaff neměl pro opravdu strategické velitelské rozhodování velké zkušenosti. Neměli je však ani ostatní. Zajímavý Bubnův plán soustředit vojsko v Beskydech by v konečném důsledku armádu pohřbil dozajista také. Po ústupu do Uher, který by nutně následoval, by už nebyla cesta zpět.

Kromě Anglie a Holandska, které subsidie přestaly platit⁵²⁹, dáváme nejvíce podílu viny za neúspěch dánskému králi. Měl mnohé důvody k vyslání výpravy, ale její osud vůbec nezajistil ani na začátku ani v průběhu a vlastně ani na konci, kdy mohl armádu ještě ze Slezska odvolat. Král vojsku neposlal žádné peníze (protože sám už téměř žádné neměl) nového vrchního velitele odvelel snad až v květnu a pro zajištění Bethlenova příchodu učinil pouze tolik, že připojil svůj podpis pod pozdě dojednanou spojeneckou smlouvu. Přesto se z nějakého důvodu domníval, že Bethlen bude ve válce pokračovat a vývoj diverze ve Slezsku je zajištěn. Když se podíváme na jeho víc jak půlstoleté působení na dánském trůnu, najdeme podobných zajímavých okamžiků v Kristiánově rozhodování a činech celou řadu. Dánští historici Karl-Erik Frandsen, Gunner Lind a někteří další hovoří o jistém amatérizmu v konání krále. Bylo pro něj po dobu celé jeho vlády typické chopit se každé šance a příležitosti, která se mu nabízela, aniž by dostatečně dohlédl význam svých rozhodnutí⁵³⁰. Nebyl velkým vojevůdcem, ani politikem, dopouštěl se významných chyb například i ve vztahu ke svým blízkým spojencům v této válce, Holanďanům⁵³¹.

⁵²⁸ O tomto dění v červnu a červenci – Relace, fol. 34b-39b.

⁵²⁹ Po bitvě u Lutteru došlo k vyslání pomocného anglického sboru, ale kvůli subsidiím docházelo dál k diplomatickým sporům. Mimoto v Anglii začala permanentní krize mezi králem a parlamentem.

⁵³⁰ Spektrum bylo široké, od zbytečně vyprovokované války se Švédskem v letech 1611 až 1613, až po založení manufaktury na hedvábí, i když v zemi nebyla žádná poptávka.

⁵³¹ Stupňováním výše sundského cla přivedl Kristián IV. Holanďany v dalších desetiletích až do švédského tábora. Švédsko-nizozemské spojení pak skončovalo s dánským prvenstvím na Baltu.

Položme si otázku, jaký podíl odpovědnosti nesl Bethlen. Jeho počínání obhajuje především historik Josef Kollmann. Svou ochotu o spojenectví vévoda dostatečně prokázal v roce 1625, s jeho delegací se ale prý jednalo nevhodně⁵³². V roce 1626 a zvláště následující rok měl mnoho důvodů, proč se do války nezapojovat. Byl odpovědný Turkům, kteří si válku s císařem nepřáli. Nedostal žádné peníze, které pro svou armádu potřeboval a i kdyby peníze nebyly důležité, z hlavního bojiště nepřicházely žádné pozitivní zprávy. Bitvou u Lutteru se situace začala v očích sedmihradského vévody povážlivě podobat roku 1623. Politický a psychologický význam velkých bitev byl obecně v třicetileté válce daleko větší než jejich význam vojenský. Kristián sice utrpěl velkou ztrátu vojska, ale své síly rychle obnovil⁵³³. Závažnější byla ztráta prestiže. Sedmihradský vévoda se oprávněně mohl ptát, zda spojenec, který na hlavním bojišti utrpěl už druhou velkou porážku, je spolehlivý a boj nadějný. Podobným způsobem se situace jevila nejen vzdálenému Sedmihradsku, ale například také Dolnosaskému kraji. Navíc pro Bethlena bylo krajně nebezpečné vstoupit do války v létě 1627 v době, kdy Valdštejn shromáždil ve Slezsku a na Moravě tak početné síly. Betlenův podíl na nešťastném průběhu vpádu můžeme sledovat určitě v říjnu. Poté, co získal souhlas turecké Porty, přispěchal na bojiště, ale ani po spojení armád nedošlo k nejmenšímu náznaku pokusu o střet s Valdštejnem. Vévoda takticky vyčkával. V boji přitom měla spojená vojska velkou šanci zvítězit, neboť generalissimovo vojsko se nacházelo ve špatném stavu. Situace výmarských a mansfeldských oddílů se ovšem také rychle zhoršovala a mezi všemi třemi vojevůdci navíc panovala nedůvěra a spory.

Většina viny tedy padá na dánského krále, který rozhodujícího spojence pro osud výpravy nijak nezískal, ani se o to příliš nesnažil. Je důležité ale mít na paměti i jeho motivy k vyslání výpravy, situaci, ve které se nacházel atd. Za výsledek mohou, jak jsme viděli, i další aktéři. Na průběhu výpravy se ale ukazuje obecný trend, tedy že proti velké habsburské monarchii a jejím spojencům nemohlo samotné Dánsko, ačkoliv s ním sympatizovaly nejvyspělejší námořní mocnosti západní Evropy, vyhrát. Akutně chyběly nejen finanční prostředky. Po smrti Kristiána Halberstadtského, Fuchse, Výmarského a Mansfelda v průběhu jediného roku se začalo nedostávat schopných vojevůdců a strategiů.

⁵³² O jednání v Haagu - J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 84-88.

⁵³³ Jens Carl Kirchmeier-Andersen hovoří dokonce o tom, že paradoxně bitvou a ztrátou mnoha tisíc vojáků se král výhodně zbavil velikého dluhu, který k jednotkám měl ve vyplácení žoldu.

12. Význam výpravy

Význam výpravy byl přinejmenším dvojitý. Využijme nyní získané poznatky o jejím průběhu a zamysleme se nyní nad tím, čím byl vpád Mansfeldových a Výmarského vojáků důležitý pro tuto válku a pro české země. Ve své době byl chápán jako velmi slibný pokus aliance získat strategickou iniciativu. Kristiánu IV. dal šanci změnit poměr sil na hlavní frontě v severním Německu, neboť tažení do Slezska odvedlo značné síly císařské strany mimo hlavní frontu. Důležité bylo, že diverze převedla alespoň část války na území protivníka a významně ohrozila srdce habsburské říše, dědičné země.

Pod okamžitým dojmem událostí věnoval Liborius Vulturnus ve svém krátkém pojednání z roku 1628 výpravě, i s krátkým popisem vybraných měst a hradů v Horním Slezsku a na severní Moravě, téměř tolik místa, co dění v severním Německu⁵³⁴. Ve známém spisu *Theatrum Europaeum* se výprava dočkala svého místa samozřejmě také, byla již ovšem sledovaná s o něco větším odstupem a pochopitelným podílem věcných chyb při líčení celé historie, které spíše naznačuje sympatie chované k císařské straně⁵³⁵.

Důvodům, proč z cílů výpravy sešlo, jsme se již věnovali. Na císařské straně však diverze způsobila veliké, téměř existenční starosti. Vždyť Mansfeld s Bethlenem mohli Valdštejna porazit a pak nerušeně táhnout na Vídeň, vzbudit povstání v českých zemích a možná mnohem víc. Nevědělo se, jak se zachová švédský král a Turci, a bylo pro císaře velikým štěstím, že se do války nezapojili. Plán diverze byl odvážný, nebyl však strategií vítězů. Výprava měla řešit mnoho aktuálních problémů a její osud nebyl zajištěn. Přitom význam slezského bojiště byl některým současníkům víc než zřejmý, a jak jsme viděli výše plán na tažení do Slezska byl v prvních letech války častý. I Mitzlaff výstižně psal králi o důležitosti Slezska, když doslova tvrdil, že zde se dá učinit za půl roku víc, než na jiném bojišti za dva a půl⁵³⁶. Zůstal však nevyslyšen.

V kontextu války měla výprava význam v tom, že se podařilo odlákat z hlavního bojiště císařské síly. Valdštejn navíc své vojsko pochodem a pobytem v Uhrách zdecimoval tak, že nebyl půl roku schopen dalších akcí. Této nesporné výhody ovšem Kristián IV. nevyužil, neboť Tilly jej u Lutteru porazil, a v dalších měsících se král choval defenzivně. Nedlouho před začátkem celé výpravy

⁵³⁴ Spis se dočkal několikerého vydání. To z roku 1631 opakuje ve zkrácené formě předešlé líčení výpravy, věnuje se však samozřejmě dalšímu průběhu války, obsazení Jutska, bojům u Stralsundu atd. (M. Liborius VULTURNUS, *Kurze Erzählung Aller fünfembsten Händel der Beyer-Tyllischen unnd Käys. Wallensteinischen gegen der Kön. Dennemärckischen Armáda von Michaelis 1625 an bisz zu Ende desz 1627 Jahrs*, 1628; též, *Kurze Erzählung Aller fünfembsten Händel der Pfaltz-Bäyer Tyllischen unnd Käyser Friedländischen gegen der Kön. Dennemärckischen Armada von Michaelis 1625 an bisz auff dieselbe Zeit 1629, 1631*).

⁵³⁵ Význam tažení však výstižně charakterizuje: „(...) und auff solche weiss hat gemelter Herzog von Weymar unnd der von Mansfeld die Keyserische Macht auss NiederSachsen unnd dem König in Dennemarck ab dem Halss gezogen, welches für ein grosses gehalten worden.“ - *Theatrum Europaeum*, s. 1034.

⁵³⁶ Relace - Přílohy, fol. 45b; A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 173.

dohodl Valdštejn s Tillym v Duderstadtu spojení sil a tažení podél Labe, které mělo síly Kristiána IV. doslova převálcovat. Naplnění dohody bylo, jak se nakonec ukázalo, děním ve Slezsku a na Moravě jen zpožděno⁵³⁷. Hladká likvidace dánské enklávy v červnu a červenci se ukázala důležitá i pro Valdštejna samotného. Jeho pověst u vídeňského dvora byla značně pošramocena hlavně od podzimu 1626. Nyní Valdštejn opět ukázal, že je člověkem na svém místě. Císaři předkládal prapory nepřátelských jednotek po desítkách. Svému hvězdnému nástupu do Dolnosaského kraje a Dánska položil ve Slezsku a na Moravě základy tím, že svou armádu nevystavil vyčerpávajícímu obléhání, ale naopak většinu nepřátelských posádek přiměl k odchodu smírným a kavalírským jednáním.

Válka pokračovala. Valdštejn ihned po dobytí Opavy obrátil svá vojska do severního Německa. Na toto tažení se už dlouho chystal, nyní měl otevřené pole. Také Tilly chápal, že jakmile se Valdštejn vrátí na hlavní bojiště, bude ligistické vojsko hrát jen druhé housle. Generalissimův nástup k Baltu a do Jutska byl opravdu strhující. Kristiánu IV. ukázal sílu císařských a ligistických armád. Byť se válka posléze po obsazení Jutska ještě jeden rok vlekla za drobných výpadů a unavujících taktických pohybů jednotek na obou stranách, dánský král tuto válku prohrál. Ukázalo se, že kupení strategických chyb, mezi které patří na předním místě katastrofa diverze do střední Evropy, se nevyplácí. Mírem v Lübecku roku 1629 se zavázal, že se již nikdy více nebude vměšovat do říšských záležitostí. Tato porážka však spoluurčila osud celého Dánska. Začal jeho nezadržitelný ústup ze slávy. Za třicet let byla mapa severní Evropy zcela jiná.

Pro emigraci a část obyvatelstva Moravy a Slezska znamenal vpád armád Výmarského a Mansfelda naděje, že zvrátí politický vývoj nastoupený po Bílé hoře. Na některých místech zasaženého kraje znamenal velkou aktivizaci obyvatelstva všech vrstev, jak šlechty a měšťanů, tak „obyčejných“ lidí z venkova, tj. Valachů a sedláků z hranického panství. Přece však, podle mého názoru, nemůžeme hovořit o povstání jako takovém na celém obsazeném území, neboť tato aktivizace zasáhla jen několik málo oblastí. O „povstání Moravy“ na podporu Mansfelda a Výmarského hovoří František Indra ve svém *Odboji města Hranic*⁵³⁸, nebo František Dostál v knize *Valašská povstání za třicetileté války*. Podobně popisuje dění na Moravě Josef Polišenský⁵³⁹. Když na historii vpádu zaměříme pohled blíže, stav věcí se nám jeví trochu v jiném světle.

⁵³⁷ O tom ostatně J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika*, s. 123.

⁵³⁸ „(...) povstání odtud (z Opavska-pozn.VM) roznícené šířilo se rychle po celé zemi“ – B. INDRA, *Odboj města Hranic*, s. 25.

⁵³⁹ J. POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka*, s. 170.

Jak strana útočníka, tak císařská strana počítala s nespolehlivostí obyvatel císařských zemí. Jedna do ní vkládala naděje, druhá se jí obávala⁵⁴⁰. Obě se ale v svých předpokladech mylily, neboť k velkému povstání srovnatelném například s Horními Rakousy nedošlo. Výmarský a další proklamovali, že přišli na obranu protestantského náboženství, tato propaganda se ovšem nesetkala s takovým ohlasem. Mnohem více v konečném důsledku zapůsobila na chování obyvatel přítomnost té či oné vojenské posádky.

Pohled na celou oblast nám pochopitelně ztěžuje nevyrovnanost zachování pramenného materiálu. O mnoha městech a jejich chování máme jen zmínky. Nejvíce informací máme z Opavy, Krnova a Hranic. Tento fakt však ukazuje ve dvou směrech. Prameny z těchto měst máme proto, že právě zde se vojsko setkalo s větší spoluprací místních. Ti pak byli stíháni a trestáni císařskou, popř. vrchnostenskou mocí. Tak můžeme v kontextu tří měst mluvit o rebéliích⁵⁴¹. Z jiných míst tak rozsáhlé prameny o chování obyvatel nemáme i z toho důvodu, že k rozsáhlé kolaboraci a povstání nedošlo, tudíž nebylo ani velké vyšetřování.

K jednoznačnému závěru by bylo třeba inkviziční protokoly podrobit systematické analýze, nicméně se zdá, že ani v Opavě nebo Krnově ke spiknutí nebo konspiraci celých skupin místních rebelů v srpnu 1626 ani později nedošlo. Kolaborace šla na úrovni individuální. Jen Valaši, pro které bylo toto bojové vystoupení jedním z celé řady povstání, a sedláci z hranického panství vystoupili na podporu vpádu organizovaně a hromadně. Navíc nesmíme zapomínat na množství těch měšťanů a šlechticů v Opavě a Krnově, kteří si chtěli v tváři tvář vojenské přítomnosti neznámého hosta jen zachovat majetek a život. Někteří byli ke spolupráci vyloženě donuceni. Opravdu aktivních rebelů byla jen malá část. Mnozí z nich viděli ve vpádu dobrou příležitost obohatit se a postoupit na společenském žebříčku výš. Jen výjimečně dohlédli v událostech hloubku politického významu. O případném budoucím vývoji války ve spolupráci s dánskou stranou a budoucnosti země neměl relevantní představu skoro nikdo. Karel Pražma si prý ve své komnatě na svém zámku v Bílovci pověsil na stěnu obrázek dánského krále dovezený z Krakova. Politické úvahy tohoto slezského šlechtice to ale příliš neodhaluje⁵⁴².

Žádný „český program“ na dánské straně, ani v haagské koalici neexistoval. Toto spolu s faktem, že velitelé dánské armády v propagandě stále používali jen argumenty o náboženské svobodě a Fridrich Falcký a česká protihabsburská opozice nebyly vlastně nikdy zmíněni, snad

⁵⁴⁰ K tématu se ve zkratce výstižně vyslovuje například Kollmann v úvodu k edici *Documenta*, s. 10.

⁵⁴¹ Tak ostatně nazývají dění samotné prameny z Opavska a Krnovska (*Inquisition*, s. 69 a na jiných místech) i z Hranic, jak ukazují slova tamního kněze ve farní matrice, kde zápisy na dlouhé období byly přerušeny 29. prosince 1626, protože od toho dne „non sunt notati baptizati propter rebelione Mansfeldiana (...)“ (cituje B. INDRA, *Od boj města Hranic*, s. 26).

⁵⁴² *Inquisition*, s. 115.

přispělo k tomu, že ohlas v českých zemích mimo obsazené oblasti nebyl větší, než lokální povstání sedláků na Čáslavsku. Větší ideová návaznost na „ohavnou rebelii“ z let 1618 až 1621 jakoby i přes účast řady jejích bývalých stoupců chyběla. Nebyl dostatečně důrazný jednotící prvek nebo osobnost, která by spojila obyvatelstvo, resp. její elity (a to hlavně z neobsazených částí Moravy a Slezska). Takovou autoritu měl v omezené míře jen Jan Adam z Víckova mezi Valachy. Náboženský rozměr, i když zajisté hrál také svou úlohu, se ukázal jako aktivizační, burcuující prvek příliš slabý. Důležitou pohnutkou pro chování neobsazených měst byly informace o dění na obsazeném území. Zprávy o plundrování venkova a rabování vojenskou silou obsazených městeček a měst se šířily celou zemí a k popularitě útočnicka nepřispěly. Ba naopak. V ten okamžik ekonomická realita a existenční důvody zastoupily případné ideologické sympatie. Nemůžeme pak ani zapomenout psychologický význam bitvy u Lutteru. Porážka dánského krále v srpnu 1626 zapůsobila nejen na Bethlena, ale také na slezské a moravské šlechtice a města, kteří snad o poskytnutí své podpory vpádu uvažovali. Právě v době, kdy úspěch výpravy byl v sázce, přišla tato nepříznivá zpráva z hlavního bojiště. Důležitým momentem byla také míra změn, ke které v Čechách a na Moravě po Bílé hoře došlo ve složení vedoucích elit ve městech a řadách stavů. Dohromady tedy bylo velké množství důvodů, proč došlo na většině území k zachování loajality k císaři.

Znovu bych zdůraznil také geografickou omezenost kolaborace nebo její různé rozložení. O rebelech nebo dokonce rebeliích můžeme hovořit v Opavě, v Krnově, v Hranicích a na Valašsku. Většina vpádem zasaženého území zůstala (zdá se) zcela pasivním objektem dění, či vyloženě jeho obětí (např. města Bruntál, Rýmařov, Odry, Hlubčice, Těšín, Místek, Ostrava, Pština, Bytom, Kozlív, atd.). V Meziříčí, Holešově a Zlíně vládli Valaši, kteří - jakkoliv je složitý problém jejich sociálního a etnického složení – tvořili jen část obyvatelstva Beskyd, a to především venkova. Valaši přišli do měst zvenčí, obsadili je a ovládli na začátku vpádu, či o pár měsíců později⁵⁴³. Ani o Novém Jičíně, který tak podporoval povstání na Moravě v letech 1619 až 1621, nemáme krom poskytnutí proviantu Mansfeldovi žádné další zprávy ve směru aktivní kolaborace. Tu a tam se z různých měst a panství rekrutovali místní šlechtici nebo měšťané, kteří se s útočnickem více zapletli, nejednalo se ale vůbec o masové projevy. Někteří (katoličtí Valaši, v Příboru, ve Frýdku) vystoupili dokonce na císařské straně⁵⁴⁴. Přes to všechno byla podpora dánského vpádu ze strany místního obyvatelstva a

⁵⁴³ I autor Holešovské kroniky působí svým popisem spíše jako pasivní divák, než jako přímý účastník dění. Valaši přišli, ve městě pobýli a zase byli nuceni odejít. O účasti měšťanů na jejich vojenských akcích není zmínky (Vlasta FIALOVÁ (ed.), *Kronika holešovská 1615-1645*, Holešov 1967).

⁵⁴⁴ O „povstání“ se nezmiňuje ani *Theatrum Europaeum*, které jinak věnuje velmi mnoho místa souvislému líčení průběhu hornorakouského povstání (J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum*, s. 1045-1052).

emigrace jednou z největších v pobělohorském období a pro její kvalitní zhodnocení by bylo vhodné podobu a průběh srovnat se saským, popř. švédským vpádem.

Veliký význam pro kraj mělo dění po zlikvidování dánské enklávy Valdštejn, tj. politické a ekonomické důsledky porážky. Pro Opavsko a Krnovsko znamenal červenec a srpen 1627 téměř to samé, co Bílá hora pro Čechy a Moravu. Konkrétní projevy jsme viděli v předešlé kapitole, či jsou dobře zpracovány v literatuře. Celkově se dá shrnout význam porážky vojska dánského krále ve Slezsku v roce 1627 jako utvrzení pobělohorského vývoje v českých zemích, definitivní rozšíření takových jevů jako okleštění politických práv a hospodářské zruinování nižší šlechty⁵⁴⁵, konfiskace, rekatolizace a exulantství i do Opavska a Krnovska, které tomuto zůstaly drážďanským akordem dříve z větší části ušetřeny. Stavovský systém se nenávratně rozpadal. Konfiskace zaviněná spoluprací s nepřítelem císaře se dotkla i jednotlivců v dalších knížectvích Horního Slezska.

V rámci politického i náboženského života můžeme pozorovat v Opavě a Krnově jisté známky procesu disciplinace. Místní poražené a potrestané městské a stavovské elity nyní mnohem ochotněji a rychleji než před tím konvertovaly ke katolickému náboženství a v oblasti politické byly stavovská práva a podíl na moci v knížectvích značně omezeny, tudíž rostla větší míra ochoty vstoupit do lichtenštejnské hierarchie úřadů a klientů a nastalému stavu se podřídit. Utvrzení staronové vlády symbolizovalo na Moravě vydání Obnoveného zřízení zemského, které bylo právě kvůli vpádu odsunuto na rok 1628. Ze strany legitimní moci se díky porážce vpádu dostalo „popostrčení“ celého procesu absolutistických změn (a zároveň jisté disciplinace obyvatel) veliké příležitosti. Jinou otázkou zůstává, nakolik například pravděpodobně ryze účelová konverze začala být i vnitřní záležitostí. Se samotným zničením kraje, a vlastně celé Moravy a Slezska pobyttem vojsk obou stran museli obyvatelé zápasit po mnoho let. Brzy ovšem válečné události obě země opět zasáhly. Švédské vpády vše, co se stalo před tím, zdaleka překonaly.

⁵⁴⁵ Historik Radek Fukala pojmenovává tento proces, který probíhal delší dobu a porážkou vpádu vyvrcholil, jako „rozklad stavovské společnosti“ (už v názvu zmiňovaná studie R. FUKALA, *Dánský vpád do Slezska a rozklad stavovské společnosti*).

13. Relace a osud jejího autora

Spis dánského královského komisaře Joachima Mitzlaffa je jedním z ústředních pramenů pro tuto práci. V našem příběhu je na tuto zprávu proto mnohokrát odkazováno. Jak již bylo řečeno v úvodní kapitole pojednávající o literatuře, použilo tento pramen v různé míře již více historiků. Relativní seznámenost s pramenem plyne z faktu, že zpráva byla hlavním zdrojem informací pro příslušné kapitoly v Opelově třídílné studii *Der niedersächsisch-dänische Krieg*. Samotný originál (příp. jeho kopii), uložený v Rigsarkivet København, ve fondu „vnitroříšského oddělení Německé kanceláře“ (Tyske Kancellis Indenrigske Afdeling) z řad českých historiků poznali a v různé míře použili František Hrubý, Josef Polišenský a Radek Fukala. Ačkoliv se na první pohled zdá, že tento pramen tedy již nezasluhuje takovou pozornost, je podle mého soudu právě opak pravdou. Domnívám se, a to jsem již uvedl na začátku této práce, že informace byly vyčerpány jen z velmi malé části. Především zde chybí širší osvětlení okolností, proč Relace vznikla, její kritická analýza jako celku a v neposlední řadě komparace s ostatními prameny. Při rozboru pak lze poznat jak možnosti, tak případná omezení, na něž badatel při studiu textu narazí. Nasledující řádky jsou pokusem načrtnout kritické zhodnocení tohoto raněnovověkého pramene, který by si jistě zaslouhoval ediční zpracování.

Okolnosti vzniku Relace

Jednou s ústředních otázek, jíž se budeme nyní zabývat, jsou okolnosti, které vedly k sepsání Relace. S tím je neodmyslitelně spojen autorův osud bezprostředně po smutném konci dánské výpravy. Po bitvě u Bernsteinu a Granova dorazil Mitzlaff s nepatrným zbytkem vojska ke Štětínu. Tam měl sice opět potíže s rejtary ze zbytku pluku Henrika Hocka⁵⁴⁶, ale i tyto poslední nesnáze přestál. Prošel s vojáky Pomořansko a Meklenbursko, kde již byly jednotky markraběte bádensko-durlašského ve službách Kristiána IV. Nejpozději začátkem září dorazil komisař do Holštýnska ke králi⁵⁴⁷.

Co se dělo při setkání s králem, se můžeme jen dohadovat. Každopádně víme, že se v následujících týdnech či měsících snesla na Mitzlaffa tvrdá kritika některých důstojníků z bývalé armády ze Slezska. Dokonce došlo k žalobám, které měl řešit vojenský soud. Soudní akta se nedochovala a není možné ani přesné určit, kdy proces probíhal. Dozvídáme se o něm jen zprostředkovaně, a to například v odpovědi královské Německé kanceláře v Kodani na supliku

Mitzlaff píše, že to byli ti stejní, kteří se vzbouřili u Těšína.
Relace, fol. 40b-41b.

kapitána Záborského, která se k výsledku procesu vztahovala⁵⁴⁸. Podle datace listu (11. února 1628) a jeho odvolání na „nedávny rozsudek“, soudíme, že přelíčení proběhlo nejspíše někdy v lednu 1628, či v prosinci minulého roku. Je pravděpodobné, že se žalobci ozývali postupně a příprava obvinění trvala nějaký čas. Především však měli armáda a sám král od září mnoho jiných starostí s bleskovým postupem Valdštejna do Dolnosaského kraje. Válka se za pár týdnů rozšířila i do samotného Dánska.

Až na výjimky neznáme jména žalobců. Historik Axel Larsen píše o plukovníku Karpezanovi⁵⁴⁹ jako o hlavě této skupiny, neuvádí však svůj zdroj ani další jména⁵⁵⁰. Zda pro svá tvrzení čerpal už na základě studia Relace je pravděpodobné. O problémech ve vztahu ke Karpezanovi se Mitzlaff totiž zmiňuje při popisu Flodorfovy aféry, která se rozběhla někdy v dubnu 1627, jak jsme byli svědky výše. Flodorf před tím, než se měl dostavit do Opavy, aby se obhájil proti stížnostem a žalobám z Těšína, kul pikle s dalšími nespokojenými důstojníky a prý se mu lehce podařilo získat na svou stranu právě Karpezana. Je otázkou, nakolik můžeme Mitzlaffovu podání věřit. K nějakým viditelným projevům onoho spiknutí dvou plukovníků totiž nedošlo, jinak by se jim Mitzlaff jistě věnoval. Tehdy prý také o ničem sám nevěděl a Karpezanovi důvěřoval, což dokládá tím, že jej v dubnu či květnu jmenoval do funkce generála dělostřelectva a pěchoty, a to na přechodnou dobu, než dojdou přesné instrukce od krále Kristiána⁵⁵¹. Důvod napjatého vztahu ke Karpezanovi Mitzlaff neuvádí.

K přímému názorovému střetu mezi Karpezanem a Mitzlaffem došlo, jak nám komisař poodhaluje, minimálně jednou, a to v červenci, kdy Valdštejn zahájil útok na dánské posádky. Plukovník Bubna, který prosazoval už dříve soustředění vojsk v Beskydech namísto Kozlí a Opavy, ale byl tehdy přehlasován, získal nově podporu právě v Karpezanovi a žádal přehodnocení strategie. Mitzlaff a Velen ze Žerotína však rezolutně odmítli změnu plánu, schváleného válečnou radou. Navíc už na takové přesuny nebyl vůbec čas. Karpezan byl naproti tomu určen za vrchního velitele Kozlí. To, že vydal pevnost téměř ihned po příchodu Valdštejna, jsme viděli výše.

Z dalších žalobců známe jen zmiňovaného kapitána Záborského (původem pravděpodobně z Čech), který se později na základě rozsudku hlásil o nějaké odškodné za utrpěné škody. Motivы

⁵⁴⁸ Rigsarkivet København, fond: Tyske Kancellis Indenrigske Afdeling, sing. A 146, Akter vedrørende forskellige militære Retssager, Rozhodnutí krále Kristiána IV. ve věci supliky kap. Záborského, Kodaň 11. 2. 1628. Záborský velel v době vpádu jedné z kompanií Rantzauova „Modrého“ pluku (J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering*, Appendiks 1., s. 82).

⁵⁴⁹ Po akordu v Kozlí postupoval Karpezan se svými jednotkami Slezskem a Braniborskem za vojenského doprovodu až na území pod mocí dánského krále.

⁵⁵⁰ A. LARSEN, *Kejserkrigen*, s. 180.

⁵⁵¹ Relace, fol. 28a-29a.

důstojníků mohly být různé. Podle příkladu Karpezanova však můžeme hádat, že měly kořeny v již dlouhodobějším antagonismu žalobce k Mitzlaffovi.

Žaloba, obhajoba a trest

Podle informací Axela Larsena byl Mitzlaff žalován pro přehmaty, podvody, tyranii (!) a špatné vojenské vedení. Obžaloba vinila Mitzlaffa z toho, že se „svévolně ujal velení armády, a tím způsobil mnoho pohrom a zahanbení“, že nechal razit špatnou minci a navíc s obrazem císaře a polského krále bez rozkazu krále Kristiána a že učinil chyby ve velení, když trval na seskupování hlavních sil v pevnosti Kozlí a špatně zajistil útěk jezdeckých sil přes Slezsko. Dalšího prohřešku proti statutům armády se měl Mitzlaff dopustit, když dovolil konání čestného souboje mezi svými důstojníky, tomuto sekundoval a byl tak vinen smrtí kapitána-inženýra Abrahama de la Haye⁵⁵².

Když komisař sepisoval „Důkladnou a pravdivou zprávu (=Relation) o tažení do Slezska a Uher“⁵⁵³, nebyl tedy právě v lehké situaci. Spis neobsahuje datum vyhotovení, ale komisař jej musel napsat před zahájením, či na začátku procesu⁵⁵⁴. Králi jej předkládal, aby on sám posoudil svědectví o jeho, jak psal, věrně vykonané službě, a aby ukázal, jak liché a nepravdivé jsou „výsměch a křivá obvinění těch všech zlopověstných lidí, kteří mají mnoho pomluv, ale nic lepšího dělat neumí“. Odkazoval je „Boží spravedlnosti k jejich nevyhnutelnému trestu“⁵⁵⁵. Jeho spis je tedy obhajobou. Svě odpovědi na obvinění zakomponoval Mitzlaff do celého textu Relace.

O svévolném převzetí vrchního velení, pokud mu toto bylo opravdu vyčítáno, nemohlo být řeči. Nezpochybnitelnost jeho vedoucí pozice ve Slezsku od srpna 1626 je naprosto zřejmá. Jak ostatně Mitzlaff uvádí, vévoda Jan Arnošt jej určil za vrchního velitele dánské enklávy a výslovně ostatní důstojníky nabádal k poslušnosti příkazů komisaře a náležitému respektu. Po smrti obou vrchních velitelů se stal Mitzlaff hlavou vojska z logického důvodu. Jednak jako královský komisař měl vyšší pověření než všichni plukovníci dohromady, a v první řadě byl k tomuto úkolu určen umírajícím vévodou. Dostal při tom i další jasné rozkazy, co má činit na jaře⁵⁵⁶.

⁵⁵² „dasz er sich des Generalats uber unser armée in Schlesien, eigenen Willens, würtlich angamaszet, und dadurch viel unheil undt Confusion verursacht“ – citace z A. LARSEN, *Kejserkrigen.*, s. 179. Kde však Larsen tyto informace získal není jasné, neboť jiná literatura se procesu nevěnuje.

⁵⁵³ Plným názvem: „Grundtlige und warhafft Relation des Zuegs in Schlessien und Ungarn unter beeden Generaln H. Graven von Mansfeldt undt Hertzogen Von Weinmarn, sowohl Meiner verrichtung und Administration daselbsten“. - Relace, fol. 2a.

⁵⁵⁴ Ne tedy v letech 1630-1631, jak uvádí Radek Fukala (R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 93).

⁵⁵⁵ „E. Kön. Mytt: nemen Sie (Relation - pozn.VM) zue Gnaden auff, wie Eine Prob Meiner treuw Embsigst geleisteten Dienste und wie eine ohnbewegliche demonstration deroselben wie der aller bösshafften Leuthe Sugillation und Calumnion die zwar viel Tadlen und weniger dan nichts besser machen können. Selbe alle und jede committire ich Gottes gerechttem Gericht zur unausspleiblicher Ihrer straff.“ – Relace, fol. 1a.

⁵⁵⁶ Relace, fol. 8b, k rozkazům Výmarského na Slovensku – fol. 13b.

V dopisech Kristiána IV. z března a května, adresovaných Mitzlaffovi, které jsou k vlastnímu textu zprávy přiloženy v opise (snad ve zkrácené podobě), není ani zmínky o případných králových pochybnostech ve věci komisařova velení nad armádou. Král se sice koncem března rozhodl poslat do Slezska magdeburského administrátora Karla Viléma a pověřit jej vrchním velením, ale až v květnu s ním uzavřel ohledně pověření jistou smlouvu⁵⁵⁷.

Podle toho, nakolik se Mitzlaff ve své zprávě věnuje záležitosti falešného mincování, si můžeme být obviněním v tomto směru jisti. Mitzlaff uvádí, že iniciativu v tomto směru zahájil Flodorf, ke kterému mincmistr Zwirner a jeho společník někdy před obsazením Opavy přišli a nabídli přichozímu vojsku své služby. Komisař zaujal, podle svých slov, k celému podniku rezervovaný a nanejvíš obezřetný postoj, a ve spisu přenáší odpovědnost na Flodorfa a vévodu, který rozhodl a mincování schválil. Mitzlaff svoje podání přizpůsobuje do značné míry své aktuální potřebě obhájit se. Proti jeho podání, které ve svém důsledku činilo zodpovědným za falešné mincování výmarského vévodu, vystoupil energicky Karpezan, který v březnu 1628 napsal vévodovi Vilémovi, bratrovi zemřelého Jana Arnošta, o celé kauze rozhořčený dopis⁵⁵⁸.

Komisař vysvětluje přijetí Zwirnerovy nabídky tím, že její obsah byl ku prospěchu armády, a tím i krále, neboť se tak obstaralo mnoho peněz⁵⁵⁹. Aby bylo získáno kvalitní oběživo, měly být podle plánu mincmistrů falešné mince vyměňovány na území císaře a v Polsku. O tom, že realita byla dosti odlišná, se Mitzlaff zmiňuje jen stručně později, když přiznává, že výměna nešla tak, jak Zwirner sliboval. Nic nepíše o tom, že obyvatelstvo na obsazeném území bylo k přijímání falešných mincí nuceno pod hrozbou přísných tělesných trestů⁵⁶⁰. Silné verbování, které dánští velitelé prováděli ve Slezsku od svého příchodu, zajistili právě falešnou mincí, ale tomu už jsme se věnovali dříve. Na fakt, že vojsko bylo placeno z tohoto zdroje, Mitzlaff naráží při zmínce o odporu proti této praxi. Ten vedl plukovník Schlammersdorf s dalšími důstojníky, kteří přišli z Uher na přelomu roku. Podařilo se je však přesvědčit ke klidu ostatními plukovníky (Baudyšem, Holckem, Kaltenhofem a Riessem)⁵⁶¹. Mitzlaff tak jednoznačně říká, že mincování bylo plně přijato i širším velením a velice prospělo k nárůstu vojenských sil.

⁵⁵⁷ Relace - Příloha, fol. 52a, Kristián IV. Mitzlaffovi, (Beutzenburg) 16.5.1627.

⁵⁵⁸ Totéž učinil i Henrich Holck již 30. ledna. G. E. HEERMANN (ed.), *Beytrag*, s. 263-266.

⁵⁵⁹ „Ich difficultire das Werck zwar, halte es vor Hochbedencklich. Aber vermittels des Spruch „Dolus an virtus quis in hoste requirat“, und das wir keine andre mittel beihanden, wirdts dauor gehalten, das in so weter abwesenheit E.Mtt. (angesehen es ohne dero vorbewust beschehen) es derselben disreputierlich nicht sein, aber zue dero grossen nutz gereichen wurde,...“ – Relace, fol. 7a.

⁵⁶⁰ R. FUKALA: *Dánský vpád do Slezska*, s. 85. – Čerpá mimojiné nejspíše z výpovědi Georga Leonharda: „(...) falschen Zwirnerischen Silbergroschen und Kreuzern (...), welches Geld die dänischen Obristen „durch Drummelschlag bei Leibes- und Lebenstraf anzunehmen befohlen und dann selbsten, wie jedermann bewusst, nicht annehmen wolen.“ – *Inquisition*, s. 219-220.

⁵⁶¹ Relace, fol. 22a.

Komisař se na mnoha místech zmiňuje o vlastním fungování velící struktury armády. Pokud byl tedy Mitzlaff obviněn z tyranie a chyb ve velení, podává komisař ve své zprávě mnohé příklady, že tomu tak nebylo. V době, kdy byl vážně nemocen, předal prý velení Karpezanovi. Pokud chystal větší akci, vždy ji konzultoval s několika nejvyššími důstojníky. Plukovník Baudyš například s plánování přepadu pevnosti Kozlí rozhodně souhlasil, zatímco Karpezan varoval před nesnázemi a nebezpečím, které taková akce mohla obnášet. Úspěch dal za pravdu Mitzlaffovi. Podle komisařova líčení bylo na jaře vedení výrazně kolektivní. Jednak přišel Velen ze Žerotína, který se stal spolukomisařem, jednak se několikrát sešla válečná rada složená z nejvyšších důstojníků. Projednávala hlavní vojenské otázky a rozhodla o místech soustředění vojsk a postupu při obraně proti Valdštejnově útoku.

Obvinění ze špatně naplánovaného ústupu jezdeckta od Těšína se snaží Mitzlaff vyvracet tím, že popisuje, co k němu vedlo. Víra v Bethlenův příchod určila rozhodnutí rady o směru ústupu do Uher. V průběhu ústupu se odehrála vzpoura. Holckův pluk do Uher nechtěl a navíc hrozila vzpoura i v dalších jednotkách. Velitelé měli svázané ruce. Jedinou možností, jak ven z téměř bezvýchodné situace, byl obrat k severozápadu. Co se týče hlavní strategie, tedy plánu na spojení s Bethlenem, který slíbil, že přijde, neodpouští si Mitzlaff poznámku, že sám král ho v této víře upevňoval ve svém dopisu z 16. května, kde psal i o tom, že Quadtovy a Bethlenovy požadavky byly naplněny. Mitzlaff obsah dopisu samozřejmě nejvyšším velitelům sdělil a společně pak podle očekávání, že pomoc přijde brzy, přizpůsobili svůj plán. Vývoj v červenci ukázal, že tato víra i královo ujištění byly mylné. Vinu za neúspěch akce, ač to neříká Mitzlaff přímo, nesou všichni, král rovněž.

Nevíme, jak proces probíhal. Jisté je, že Mitzlaff skončil ve vězení⁵⁶². Jeho obranný spis na soudce nezapůsobil. Padl i trest peněžní. Kapitán Záborský měl z Mitzlaffova majetku dostat za „utrpené škody“ 500 říšských tolarů. V okolnostech, které nám jsou známy, působí tato skutečnost jako zvláštní paradox. Karpezan, který neprojevil v okamžiku tváří v tvář nepříteli nejmenší odhodlání k odporu, mohl ve vojenské kariéře nerušeně pokračovat. V červnu 1628 získal pověření naverbovat a posléze vést pluk v Glückstadtu u ústí Labe⁵⁶³. V tu dobu byl komisař již několik měsíců ve vězení na Dragsholmu. Je otázkou, co krále vedlo, aby takový soud a trest připustil. Není možné vyloučit ani to, že to byla pro něj vítaná příležitost, jak svalit neúspěch výpravy na obětního beránka. Přitom Mitzlaff pro záchranu vojska udělal nejvíce. K tomuto tvrzení nemusíme být dovedeni vlivem

⁵⁶² Mimo jiné je známa odpověď královské Německé kanceláře na jeho supliku v záležitosti potrestání jistého majora von Rostein. List je datován 6. května 1628, a mluví jasně o suplice „vězněného Joachima Mitzlaffa“. – TKIA, A 146, Kancelář Mitzlaffovi.

⁵⁶³ Z něho se ovšem dlouho neradoval, neboť zemřel již v listopadu toho roku. – Jens Carl KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering. Dansk-norsk krigsfinansiering*, Appendiks 1, s. 66.

Mitzlaffovy subjektivní zprávy, ale stačí pokud čteme dokumenty z druhé strany, například korespondence ve Valdštejnově válečné kanceláři nebo výslechy lichtenštejnské inkviziční komise. Komisař byl hlavou enklávy. Byť mnozí důstojníci podnikali akce na vlastní pěst, hlavní linii vpádu a okupace do značné míry určoval Mitzlaff.

Mitzlaffova Relace jako historický pramen

Jako typ dokumentu jde tedy o pramen ze soudního (a vojenského) prostředí. Relace, tedy jinak „Zpráva“, neměla v Mitzlaffově době dosud pevnou podobu. Jednalo se ale v první řadě o vylíčení událostí nedávné doby. Podobný typ zprávy známe u Rašína a Piccolominiho, kteří roku 1634 referovali o Valdštejnově kauze⁵⁶⁴. Ze stejné doby máme i jiné příklady, které však naznačují dobovou neustálenost žánru⁵⁶⁵.

Co do rozsahu zaujímá spis 54 folií, tedy 108 stran textu, přičemž vlastní text zprávy čítá 42 folií. Předchází jí krátký úvod, v němž Mitzlaff králi vysvětluje důvody sepsání spisu a předkládá jej k posouzení. Součástí Relace je dále 12 folií svázaných příloh, kde jsou uvedeny texty, na které se v průběhu pojednání odkazuje. Jedná se o opisy korespondence mezi Mitzlaffem a králem a komisařových dopisů Gáboru Bethlenovi, popř. polskému místodržícímu v Krakově. Co se týče jazyka, je zpráva psána německy (Mitzlaff jako většina důstojníků nebyl Dán, pocházel z Pomořanska), některé dopisy jsou v latině. Korespondence je jen výběrová. Víme minimálně o dalších čtyřech komisařových dopisech, které v příloze uvedeny nejsou⁵⁶⁶. Naopak dopisy, které Mitzlaff uvádí, se nedochovaly.

Účel vytvoření Relace musíme mít při čtení textu stále na paměti. Ač se jedná o popis událostí jedinou osobou, vyvolává až na některé okamžiky pocit, že se jedná o velmi objektivní podání. Jedná se o jednoduší a zároveň myšlenkově konzistentní text, jakým obhajoba měla být. Je zřejmé, že ho autor dobře promýšlel.

Podání se drží pevně chronologie tak, jak jednotlivé události po sobě následovaly či jak se o nich Mitzlaff dozvídal. V jeho práci však kupodivu až na výjimky nenajdeme žádné data popisovaných událostí. Pouze při zmínce o tom, že mu došel dopis od krále, zaznamená, kdy byl dopis odeslán. Pro dodatečnou dataci několika málo událostí slouží i opisy korespondence v příloze. Tento nedostatek vysvětluje Mitzlaffova poznámka v úvodním dopisu ke králi, a to, že svůj deník,

⁵⁶⁴ Josef PEKAŘ – Zdeněk KRISTEN (edd.), *Odhalení o Valdštejnově zradě a smrti. České znění relací Jaroslava Rašína a Octavia Piccolominiho*, Praha 1934.

⁵⁶⁵ V práci citovaná Poyntzova zpráva má spíše charakter pamětí, kde se pisatel dokonce obrací přímo ke čtenáři. (S. POYNTZ, *A True Relation*, in: Royal Historical Society Camden 3rd series, vol. 14. London 1908).

⁵⁶⁶ Uloženy v RA København, TKIA, A 93-13, Indkomne breve kronologisk ordnede, 1627-1628, A 155, Militære akter fra Christian IV. 's tid.

který si vedl, dopisy a jiná akta ztratil v okamžiku vojenských střetů (u Těšína, nebo později u Granova), kdy zachránil holý život. Otázkou tedy zůstává, nakolik jsou například opisy korespondence přesné.

Svým způsobem je *Relace* zajímavá i ze čtenářského hlediska. Jsou zde přítomna dramatická vyvrcholení v podobě líčení bojových střetů, mezilidských konfliktů a tragického konce vévody Jana Arnošta i vlastní výpravy. Literární kvality však ponechme zcela stranou, neboť text nás zajímá pouze jako historický pramen.

Pocit objektivního líčení událostí, který čtenář může místy získat, má svoje hluboké trhliny. Mitzlaffovi šlo především o to odporovat nařčením vzneseným proti němu a také o vlastní vylíčení své činnosti, prokázaného nasazení a zásluh v královské službě. Důraz na úspěchy, jichž vojsko pod jeho velením dosáhlo, lze vycítit například v místě, kdy komisař odhaduje celkový stav armády na jaře 1627 na 13800 vojáků, byť v to nepočítá personál dělostřelectva a velitelství. Nezapomíná na začátku uvést, že mu bylo v srpnu ponecháno 1000 mužů a z Uher přišlo jen dalších 4000 vojáků. Vlastní zásluhy si jednoznačně připisuje při naplánování přepadu Kozlí, jehož provedení však z důvodu dočasné nemoci přenechal jiným. Svě velitelské umění v poli dokazuje v popisu srážky s Donínem a Montecuccolim poblíž Hlubčic někdy v první polovině října 1626⁵⁶⁷. Vylíčení vlastního soustavného nasazení, zaměřeném na obnovu a udržení armády, je ostatně náplní celého textu. Komisař zmiňuje i okamžiky, kdy při výkonu služby nasazoval vlastní život ať už v konfliktu s povstalými vojáky u Těšína a v bitvě u Granova s Pechmannem, nebo znovu v šarvátce s vlastními vojáky při přechodu Štětína.

Problém věrohodnosti zprávy jako historického pramene je ústřední otázkou, která nenabízí zcela jednoznačnou odpověď. Mimo výše uvedené momenty, že cílem spisu má být obhajoba, obsahuje další sporné body, jejichž bezvýhradného přijetí je třeba se vystříhat. Je třeba odměřovat na lékárnických vahách, co je z komisařova podání pravda nebo její jednostranné přetlumočení. Vedle hodnocení se komisař vyslovuje tu neúplně, tu nepravdivě nebo mnohé události vyloženě neuvádí.

Mitzlaff jen málo kdy vyslovuje svá hodnocení. Činí to jiným způsobem, a to nenápadně i nápadněji jednostrannými pohledy na činnost ostatních jednajících person. Vědom si dalšího vývoje pak někdy předjímá a naznačuje dlouho před kolizními situacemi, že něco s danou osobou nebylo v pořádku. Viditelnou antipatii chová Mitzlaff k Mansfeldovi. Podle komisaře Mansfeld vojsko hanebně opustil a dánského spojence nechal zcela na holičkách. Když pak sledujeme dřívější popis

⁵⁶⁷ *Relace*, fol. 11b; Ditrichštejn císaři, 20. října 1626 - *Documenta*, s. 159. Mitzlaff však akci umísťuje až po obsazení Hranic (21. října), a to jako protiakci na Donínův útok na dánské kvartýry u Opavy a Krnova.

Mansfeldovi činnosti, máme dojem, že jako by vše, co učinil, bylo špatné. Ve Slezsku při jednání s olešským vévodou byl prchlivý a konflikt musel uklidňovat vévoda. Hrubě přehlížel příkazy krále Kristiána a ujednání se sedmihradských vyslancem Quadtem. V Lipníku navrhoval obrat do Čech a Alsaska, zatímco Výmarský a Mitzlaff brali instrukce téměř jako svátost. Drobnějších detailů bychom našli více, třeba když si Mitzlaff povzdechne, že Mansfeld nechával dánské královské vojsko táhnout po své pravici, aby tak byl chráněn před případným útokem nepřítele. Byl ale Mansfeld opravdu tak problematický vojevůdce? O Bethlenovi, i přes veliké zklamání z jeho mírových jednání v listopadu a prosinci, píše docela objektivně. Uvádí všechny Bethlenovi důvody, jak se je dozvěděl a několikrát se k nim v textu zpětně vrací. Uvádí však, že slíbenou municí Bethlen neposlal ani přes několikeré urgencye.

Co se týče popisu událostí, jejichž podání známe i odjinud, lze snadno odhalit, že Mitzlaff někdy otevřeně zlehčuje či překrucuje. Například tvrdí, že krnovský hejtman Lichnovský napsal výzvu ke kapitulaci krnovské posádky v srpnu 1626 na jeho „naléhání“. To, že šlo o hrubý nátlak ozbojenců, nepíše. Podobně nazývá „půjčkou“ částku 1000 tolarů od města Těšína v době ústupu v červenci 1627. Zde sice nemáme zprávu z druhé strany, ale můžeme se domýšlet, že peníze od městské rady si komisař tvrdě vymohl⁵⁶⁸. Takových případů by se dalo najít jistě více.

Podobně komisař možná přehání, když uvádí, že při lednovém přepadu Krnova císařskými bylo Baudyšem pobito na 200 nepřátel. Zatímco císařský plukovník Mörder píše Valdštejnovi o 80 mrtvých a 40 zajatých⁵⁶⁹. Někdy máme k dispozici zprávy z obou stran. Pokud tomu tak není, je těžké přesně ověřit Mitzlaffovy údaje. Jako příklad může posloužit podání o srážce s nepřítelem u Hlubčic, kde podle komisaře padlo 400 nepřátel. Mnohem závažnější je jeho odhad celkového stavu vojska na jaře 1627. Mitzlaff dochází k počtu okolo 14 000 vojáků⁵⁷⁰. „Odchylky“ směrem nahoru nebo dolů byly ale asi časté. Z hlediska přesného datování událostí je opět práce s dalšími prameny nutná. Například útok císařských na Bohumín komisař klade až těsně po dobytí Hranic, zatímco slezské prameny hovoří o jiném pořadí⁵⁷¹. Objevuje se tak celá řada událostí, které by takovéto srovnání a ověření potřebovala.

Dále je zde veliký „balík“ jevů a procesů, kterých si Mitzlaff vědomně či nevědomně vůbec nevšímá. Jedná se především o vztah dánského velení a armády k místnímu obyvatelstvu. Otázce byla

⁵⁶⁸ „(...)selbiger Landtshaubtman so dohmahl auch zu Troppa, schreibet uff mein instehendes anhalten an den daselbst liegenden Capitain, er soll sich ergeben.“ – Relace, fol. 7b. O události J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 67, 113 a jiná literatura. O „půjčce“ od Těšína – Relace, fol. 35b.

⁵⁶⁹ NA Praha, VL, F 67/52, inv.č. 12949, Mörder Valdštejnovi, 30. ledna 1627.

⁵⁷⁰ Viz s. 95; Relace, fol. 30a-31a.

⁵⁷¹ Relace, fol. 11a. Zukal klade dobytí Hranic na 20., Hrubý na 21. října. Podle dopisu břežského vévody Jana Kristiána Donínovi byl Bohumín dobyt 10. října. – *Acta Publica.*, s. 82.

věnována část této práce výše. Mitzlaffův pohled na věc je podle mého soudu důležitý. Snad z ohledu ke králi snad z dalších důvodů podává vztah k místním, pokud se o něm náhodou vůbec zmiňuje, jako téměř idylický. Ve své propagandě určené Slezanům a Moravanům užíval náboženské problematiky. Náboženství, resp. náboženská příslušnost, figuruje v jeho spisu i v jiných okamžicích. Například při instukcích Baudyšovi před vlastní cestou do Uher dával prý plukovníkovi dostatek peněz na armádu, aby „žádní místní evangelíci nebyly nějak zatěžováni“⁵⁷². Z perspektivy obyvatelstva a válečné reality v kraji se jedná o tvrzení velmi eufemistické. Navíc v kontextu s informací z poválečných výsledků se nezdá, že by na takové věci Mitzlaffovi vůbec záleželo. Otázka informační hodnoty inkvizičních výsledků je široká, ale zde pro ni bohužel není místa.

Mitzlaff se každopádně nijak nezmiňuje o násilí ze strany vojska a vůbec všech velikých těžkostech, které kraj s armádou Kristiána IV. měl. O obyvatelstvu mluví, že bylo „sehr affektioniert“, ale jinak nic. Aktivních kolaborantů jmenuje jen pár, a to povětšinou z řad emigrace. Mitzlaffovo podání je tedy v tomto ohledu velmi skoupé. Má však své místo, neboť nabízí pohled z druhé strany.

Ve spisu se dozvíme také o samotném autorovi. Podle Zukalova nebo Fukalova podání to byl člověk velice nevládný, tyranský, vládnoucí způsobem, který Zukal označuje za „teroristický“⁵⁷³. Prý se osobně podílel na mučení litultovského faráře. Když za ním přišel místní drobný šlechtic Kristián Kynar, aby si stěžoval na vyplundrování statku vojáky, Mitzlaff se na něj prý tak obořil, že tento zkolaboval a za pár dní zemřel⁵⁷⁴. O tom všem se samozřejmě v Relaci také nedozvíme. Zlidšťující moment ve vztahu k místním nenajdeme, ale můžeme se s ním setkat v situaci, kdy komisař popisuje svůj příjezd do Uher a pobyt u umírajícího vévody, který ho nejspíš výrazně zasáhl. Jeho smrtí mu především padla na bedra veškerá odpovědnost za tažení, čehož si byl vědom.

V práci je i mnoho jiných momentů, které pomáhají vykreslit Mitzlaffovu osobnost. Jednak dokazuje, že komisař dobře ovládal latinu a snad i francouzštinu a měl přehled o vysoké politice a evropské situaci. Trochu úsměvně působí Mitzlaffova dodatečná vsuvka do popisu svého rozloučení s Gáborem Bethlenem. Snad pro dodání větší vážnosti setkání, nebo z jiného vlastního důvodu cítil potřebu připsat věcně nepřilíš důležitou informaci, že se tak dělo za přítomnosti dvou vezírů od tureckého paši.

⁵⁷² „Ich/ verlasse Ihme eine richtige taxa was iedweder Reuter und Soldaten zue fues aus seinen quartiren haben solle, daruber keiner die Evangelische Landtsassen zuebeschweren.“ – Relace, fol. 13a.

⁵⁷³ „Der dänischen Sache kamen Mitzlafs Energie und Terrorismus allerdings zustatten.“ – Zukal v předmluvě k edici (*Inquisition* s. 13).

⁵⁷⁴ J. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 111.

Mimo zmíněnou oblast poznání dění na obsazeném území a ve slezském vojsku je zpráva důležitá i z dalších důvodů. Jednak se jí táhne jako červená nit vztah k Bethlenovi a víra v jeho příchod, propletená s důvěrou v krále. Důležité jsou i zmínky o okolnostech vzniku výpravy.

Když bychom načrtli možnosti jiného využití Relace než pro dějiny tohoto vpádu, jsou to v prvé řadě vojenští historikové zabývající se třicetiletou válkou obecně, kteří by mohli mít o ni zájem. Je zde popsána taktika a přítomny reálie ozbrojených střetů, a to především na příkladu obléhání Uničova nebo bitky dánských královských jednotek s císařskými poblíž Hlubčic. Vojenskými akcemi je zpráva přeplněna. Je zde pak i obsažen prvek dobové diplomatické praxe, když Mitzlaff popisuje jednání s braniborským kurfiřtem v Berlíně a s Gáborem Bethlenem v Kremnici.

Tím se v nastínění analýzy a kritického zhodnocení tohoto pramene dostáváme ke konci. Neboť se jedná o text jedné osoby, komparace s jinými prameny je naprosto nutná nejen pro ověřování fakt, ale i pro zodpovězení otázek, s jakým cílem a představami komisař události popisoval. Autor své zápisky ztratil a zprávu psal na základě vzpomínek. Je tedy o důvod víc nahlížet na tento pramen velmi opatrně.

Další osud komisaře

V červnu a srpnu 1629 žádal Mitzlaff z vězení říšskou radu, aby se za něj přimluvila u krále. Rada tak učinila 4. září. Komisař byl propuštěn z vězení, ale musel podepsat revers, kterým se zavazoval, že si nikdy nebude stěžovat na své uvěznění (!), že nikdy neprozradí vojenská tajemství, k nimž se během své služby dostal, a že opustí navždy Dánsko. V březnu 1630 byl ovšem ještě v zemi, snad po opakovaném, nyní ovšem krátkém uvěznění, neboť mu král vydává tzv. Vysvětlení („Leutation“), kde vyřkl svůj konečný verdikt nejspíše pro soustavné Mitzlaffovi stížnosti na to, že mu soud a vězení vzaly jeho čest. Král prohlásil v dokumentu, že Mitzlaffovy chyby, jichž se měl podle soudu dopustit, byly odpuštěny díky králově milosti, tudíž nijak nebyla poškozena čest bývalého komisaře. Brzy na to Mitzlaff odjel z Dánska, aby přešel do švédských služeb.⁵⁷⁵

Závěr

Průběh vpádu jsme podrobně sledovali ve všech jeho fázích, své vyhrazené místo dostala faktografie a zanesení událostí do regionálních a středoevropských souvislostí. Je tedy na čase shrnout poznatky, ke kterým jsme dospěli. Je na místě se ptát, zda se vytčených cílů podařilo dosáhnout a v jakých oblastech je možné bádát a hledat odpovědi dál. Při rozhodování a přípravě vpádu hrály důležitou roli okamžité potřeby Mansfelda a dánského velení na hlavní frontě v Dolnosaském kraji. Úloha sedmihradského vyslance nemůže být, zdá se, přeceňována. Početní stav diverzního vojska dosáhl maximálně 15 000 vojáků. Ve Slezsku a na severní Moravě prováděli Výmarský a Mansfeld rozdílnou strategii jak ve vztahu k obyvatelstvu, tak ve vztahu k vojenským možnostem využití oblasti.

Vojsko dánského krále získalo podporu od významné části místního civilního obyvatelstva, městských a šlechtických elit, především z opavského a krnovského knížectví, ale také poddanských vrstev, tj. sedláků z hranického panství a Valachů. Důvodů, proč se tomu tak stalo zde a jinde ne, najdeme více a nelze hledat příčiny chování jednotlivých měst jen v jejich účasti na stavovského povstání, míře zasažení pobělohorskými změnami, které měly svou velkou váhu, ale i v prosté možnosti obrany, přítomnosti silné vojenské posádky apod. Ve zmiňovaných oblastech můžeme mluvit o rebelii proti císaři a vrchnosti, v dalších nikoliv. Sledovali jsme, že chování místního obyvatelstva i v oblastech, kde došlo k velké spolupráci s vojskem a k porušení věrnosti císaři, mělo mnoho podob. Část stavů a měšťanů s příchozím vojskem výrazně sympatizovala a aktivně se do vpádu zapojila z ideologických (náboženských), ale také utilitárních důvodů při snaze dosáhnout vyššího postavení nebo podílu na válečné kořisti. Část pasivně přihlížela, či spolupracovala z donucení, a to ve snaze vyhnout se ztrátě majetku nebo života. Byla zde i řada osob, která vpádu aktivně odporovala. Jednalo se téměř vždy o katolické šlechtice a měšťany, aktivně vystoupili i katoličtí poddaní (frýdečtí Valaši, Příborští).

I přes ztroskotání výpravy v říjnu 1626 v Uhrách se podařilo v diverzi velmi úspěšně pokračovat až do konce jara příštího roku. Enkláva byla nebývale rozšířena díky zásluhám komisaře Mitzlaffa, plukovníka Baudyše a dalších důstojníků. Sledovali jsme dění v dánské i v císařské armádě. V boji byly dlouho akceschopnější a úspěšnější dánské jednotky. Zabývali jsme se různými momenty během obsazení země dánskou armádou. Jmenování Veleny spolukomisařem a magdeburského administrátora novým vrchním velitelem mělo s největší pravděpodobností důležité politické pozadí.

Vpád svým způsobem zasáhl i zbytek českých zemí, neboť průchody a pobyt císařských armád způsobily velké hospodářské vyčerpání.

Závěrečná fáze vpádu, zlikvidování dánské enklávy mohutnou vojenskou silou Valdštejna ukázala organizační talent generalissima a nastávající nepoměr sil. Ačkoliv se dánská královská armáda rozrostla do značné velikosti, chyběla jí munice, lepší taktické vedení při plánování a v okamžiku obrany i pomoc zvenčí. Ačkoliv k rozsáhlým bojům nedošlo, neboť většina posádek se vzdala na akord, znamenalo znovudobytí země Valdštejnem dovršení zkázy venkova a měst a jejich ožebračení. Důsledkem porážky byly návrat legitimní moci, konec dalšího z řady pokusů emigrace o zvrát, potrestání rebelů a utvení politického a náboženského vývoje nastoleného po bitvě na Bílé hoře, resp. jeho rozšíření na zasažená slezská knížectví. Ne bezdůvodně hovoří historik Radek Fukala o rozkladu stavovské společnosti ve opavském a krnovském knížectvích.

Otázka, kdo byl za neúspěch vpádu odpovědný, není jednoduchá, osud výpravy ovšem ukázal nedostatečné síly a schopnosti protihabsburské aliance a především dánského krále vést proti císaři válku. Slabinou nebyl Bethlen, ten totiž v září po souhlasu turecké Porty přišel, ale nezajištění finanční podpory Sedmihradsku dánským králem a jeho spojenci. (Chyb se ale dopustili i další.) Strategická poloha Slezska, ačkoliv byla již v té době známa, nebyla Kristiánem IV. doceněna. Králi však především chyběly finance a větší pomoc spojenců. Ačkoliv cíle výpravy nebyly naplněny, měla svůj význam pro průběh války, neboť o rok oddálila ničující útok Valdštejna na samotné Dánsko.

Události kolem celé diverze nabízejí poznatky z každodennosti války (plundrování venkova, *salva guardia* a její funkce, úloha zajatců aj.), dějin idejí, náboženského života, dále fenoménu vojenského hospodářství (rozvoj určitých řemesel, snaha měšťanů na vojsku vydělat), žoldněřství (střídání zaměstnavatele), informace o podobě propagandy (její formy a limity působení), ideologické radikalizaci, rebelantství aj. Konkrétní projevy těchto aspektů v letech 1626 až 1627 je pak možno hlouběji a rozsáhleji komparovat s poznatky z jiných geografických oblastí, popř. epoch. Neméně je zde možno studovat antropologizujícími přístupy raněnovověkého člověka v realitě války, jak se díval na válečné dění a prožíval politické zvraty, jaké to bylo být vojákem a jaké být civilistou. Pro další studium se samozřejmě otevírají možnosti v regionálních archivech českých zemí, archivech na Slovensku, v Polsku, dále v ústředních archivech ve Vídni, případně stále ve Výmaru a Kodani, z části i Budapešti a Drážďanech. Studium dějin vpádu ale nenabízí jen „extenzivní“ rozšiřování pramenné základny. Navíc, jak se ukázalo i zde, musíme s prameny zacházet obezřetně. Dánský vpád by zasluhoval hlubší srovnání se saským vpádem a opakovanými švédskými taženými, která zasáhla české země, obyvatelé na ně nějakým způsobem reagovali a emigrace opět hrála svou roli. Některé

otázky (zvláště politika Gábora Bethlena ve sledovaném období aj.) by zasluhovaly samostatné bádání.

V historii vpádu nalezneme věčná schémata lidského chování v době nejkrajnější – vsadit vše na jednu kartu a aktivně se zapojit do událostí, bojovat za víru, přesvědčení či o návrat majetku, nebo využít situace a obohatit se, případně sklopit hlavu a snažit se zachránit si život, rodinu a majetek mírnou spoluprací s momentální mocí. Rozvášnění obyvatelstva dospělo u mnoha jedinců k inklinaci k násilí. Samotný vpád pak na sledovaném území hlouběji polarizoval obyvatelstvo na dva tábory. Sousedé napadali sousedy v Opavě, v Krnově a na Valašsku, Lipničtí útočili na Hranické a naopak. Doba přála těm, kdo měli zbraň a neostýchali se ji použít. Válečné události, které člověka obklopovaly, jakoby ještě více probudily temné stránky jeho nitra. Násilí se dopouštěli na svých susedech jak protestanté, tak katolíci. Historik ale rozhodně není od toho, aby sympatizoval s tou, či onou stranou. Lze jen soucítit s těmi, kterým válka život zničila či vzala. Domnívám se, že historie vpádu má své pevné místo v dějinách třicetileté války a českých zemí. Tato práce se snaží o zdůraznění jeho významu. Zdánlivá epizoda v sobě skrývá velké příběhy.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

nevydané

Národní archiv v Praze

Fond: Valdštejniána (VL) sign.

F 67/50, č. kart. 75-79 sign. F

67/52, č. kart. 128-137

Fond: Morava

Inv.č. 6155 – Jednání o postoupení města Uničova Karlovi z Lichtenštejna 1627-1629

Rigsarkivet København

Fond: Tyske Kancellis Indenrigske Afdeling A: Perioden til 1670 (TKIA)

A 93-13, Indkomne breve kronologisk ordnede, 1627-1628

A 146, Akter vedrørende forskellige militære Retssager

A 147, Generalkommisariatsprotocolum, 1626-1627

A 149, Krigskommissær Joachim Mitzlaffs relation, 1627

A 155, Militære akter fra Christian IV.'s tid

Fond: Tyske Kancellis Udenrigske Afdeling (TKUA)

Speciel del, Sachsen-Weimar, sign. 1, Breve fra medlemmer af hertughuset

SOkA Nový Jičín

Fond: Archiv města Příbor

inv. č. 326, Kostelní kniha /1589/1605-1790

inv. č. 1084, Register obecní početní 1627

Fond: Farní úřad Příbor

inv. č. 1, sign. I a, Registra důchodů, kniha kostelních inventářů, farních a školních fundací

Zemský archiv v Opavě

Fond: Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského

inv. č. 215, č. kart. 44, Soukromá korespondence Jana Staršího Skrbenského z Hříště a synů Jana a Kryštofa 1620-1679

inv. č. 112, č. kart. 16, Vojenská agenda.

Fond: Velkostatek Fulnek

sign. IIIe, inv. č. 1873, č. kart.2, Korespondence 1559-1761

Fond: Zukalova pozůstalost

inv. č. 183, Excerpta k dějinám Opavska a Krnovska II.

Prameny vydané

Vlasta FIALOVÁ (ed.), *Kronika holešovská 1615-1645*, Holešov 1967

Hans Jakob Christoffel von GRIMMELSHAUSEN, *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*, Praha 1976

Gottlob Ephraim HEERMANN, *Beytrag zur Ergänzung und Berichtigung der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern Herzogs zu Sachsen Weimar etc.*, Weimar 1785

Gottlob Ephraim HEERMANN (ed.), *Nachlese zu dem Beytrage der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern Herzog zu Sachsen Weimar*, Weimar 1786

František HRUBÝ (ed.), *Moravské korespondence a akty z let 1620 až 1636*, sv. 2 - 1625-1636, Brno 1937

Josef KOLLMANN (ed.), *Documenta Bohemica Bellum tricennale illustrantia T. 4, Der Dänisch-Niederdeutsche Krieg und der Aufstieg Wallensteins*, Praha 1974

Julius KREBS (ed.), *Acta Publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, VI. Die Jahre 1626-1627*, Breslau 1885 L. LAURSEN (ed.), *Danmark-Norges Traktater*, Bd. 4: 1627-1649, København 1917

- Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta k fondu Militare Archivu ministerstva vnitra ČSR*, díl 4. 1626-1635, Praha 1953
- Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005
- E. MARQUARD (ed.), *Kancelliets brevbøger. 1627-1629*. K0benhavn 1929
- Sydenham POYNTZ, *A True Relation of these German Warres from Mansfield's Going Out of England (1624)...Until this Last Year 1636....*, in: Royal Historical Society Camden 3rd senes, vol. 14. London 1908
- Zdeňka TICHÁ (ed.), *Kroniky válečných dob*, Praha 1975
- C. F. BRICKA - J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian den Fjerdtes egenhcendige Breve*, sv. 1. 1589-1625, sv. 2. 1626-1631, K0benhavn 1969 /1889-1891/
- Josef ZUKAL (ed.), *Die Liechtensteinsche Inquisition in den Fürstentümern Troppau und Jágerndorf aus Anlass des Mansfeldschen Einfalls 1626 - 1627*, Opava 1912

Starší podání 17. století

- J. Philip ABELIN, *Theatrum Europaeum oder Aussfürliche und Warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger Geschichten so sich hin und wider in der Welt fürnámlich aber in Europa und Teutschen Landen so wol im Religion als Prophan Wesen vom Jahr Christi 1617 bis auf/Jahr 1629*, Frankfurt am Main 1635
- M. Liborius VULTURNUS, *Kurze Erzehlung Aller fürnembsten Hándel der Beyer-Tyllischen unnd Káys. Wallensteinischen gegen der Kón. Dennemárckischen Armáda von Michaelis 1625 an bisz zu Ende desz 1627 Jahrs*, 1628;
- M. Liborius VULTURNUS, *Kurze Erzehlung Aller fürnemb sten Hándel der Pfaltz-Báyer Tyllischen unnd Káyser Friedländischen gegen der Kón. Dennemárckischen Armáda von Michaelis 1625 an bisz auff dieselbe Zeit 1629*, 1631

Literatura

- Jiří ADAMEC, *Čtení o Štramberku IV., Kostelíček sv. Kateřiny*, Štramberk 1999
- Finn ASKGAARD, *Christian IV „Rigets vcebnede Arm “*, K0benhavn 1988
- Christian BRUUN, *Fordrevne schlesiske Adelsmcend som kongelige Gjcester i Danmark 1627-1628*, in: Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personál- og Literaturhistorie, řada 2., sv.5. K0benhavn 1876-1877, s. 372-381

- Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (ed.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007
- Danmarks Adel Aarvog*, XXVI., København 1909
- Miloň DOHNAL, *Severovýchodní Morava a hukvaldské panství v době třicetileté války*, in: Sborník prací FF Ostravské univerzity. Historie (1997), č. 5, sv. 168, Ostrava 1997, s.41-62
- Vladimír DOLÍNEK, *Čeští puškaři*, Praha 2005
- František DOSTÁL, *Valašská povstání za třicetileté války*, Praha 1956
- Peter ENGLUND, *Nepokojná léta. Historie třicetileté války*, Praha 2001
- Benedicte FONNESBECH-WULFF – Karl-Erik FRANDBSEN, *Christian 4. og 30-årskrigen*, København 2001
- Radek FUKALA, *Dánský vpád do Slezska a rozklad opavské stavovské společnosti*, in: Slezský sborník, r. 99, 2001, č. 2, s. 81-94
- Radek FUKALA, *Dánové na Opavsku*, in: Dějiny a současnost, 1996, č. 1, s. 32-37
- Radek FUKALA, *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, České Budějovice 2005
- Radek FUKALA, *Stavovská politika na Opavsku v letech 1490-1631*, Opava 2004
- Andělín GROBELNÝ – Bohumil ČEPELÁK, *Bohumín. Studie a materiály k dějinám a výstavbě města*, Ostrava 1976
- Julius GROSSMANN, *Des Grafen Ernst von Mansfeld letzte Pläne und Thaten*, Breslau 1870
- Steffan HEIBERG, *Christian 4. Monarken, mennesket og myten*, København 1988.
- František HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930
- Bohumír INDRA, *Odboj města Hranic 1620 - 1627 a jeho potrestání*, Olomouc 1940
- J. F. JAHN, *Grundtræk til Christian den Fjerdtes Kriehistorie*, II., København 1822
- Janus Møller JENSEN, *Christian 4. og korstogene*, in: Siden Saxo, 2004, nr. 1, s. 5-12
- Jens Carl KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering. Dansk-norsk krigsfinansiering*, (cand.phil. spec.), København 1991
- Petr KLUČINA, *Třicetiletá válka. Obraz doby 1628-1648*, Praha – Litomyšl 2000
- Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625-1630. Historie 1. generalátu*, Praha 1999
- Julius KREBS, *Schlesien in den Jahren 1626-1627*, in: Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, Bd. 20 – 1886, s. 1-32, Bd. 21 – 1887, s. 116-148, Bd. 25 – 1891, s. 124-184
- Benigna von KRUSENSTJERN – Hans MEDICK (Hg.), *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Drei**ß**igjähri**g**e Krieg aus der Nähe*, Göttingen 1999

- Karel KUCHAR – Rudolf ŠRÁMEK, *Mapa Moravy*, in: Jan Ámos Komenský, *Opera omnia I.*, Praha 1969, s. 219-266
- Axel LARSEN (Liljefalk), *Kejserkrigen. Et bidrag til de nordiske Rigers Krigshistorie*, København 1901
- Gunnar LIND, *Hæren og magten i Danmark 1614-1662*, Odense 1994
- František MATĚJEK, *Život v Moravské Ostravě v 17. století*, in: Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám města, 11., Ostrava 1981, s. 357-381
- František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Brno 1992
- Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK (ved.kolektivu autorů): *Opava*, Praha 2006
- Julius Otto OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg, I.-III.*, Magdeburg 1872-1894
- Karel OTTO a kol., *Čtení o Novém Jičíně*, Nový Jičín 1963
- František PAPOUŠEK, *Dánské (Zwirnerovo) falešné mincování na Hradci u Opavy v letech 1626 a 1627*, in: Slezský sborník XLI., 1936, č. 1-2, s. 151-159
- Josef POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause in the Early Part of the Thirty Years War*, in: Festgabe für L.L.Hamerich. Aus Anlass seines siebenzigsten Geburtstags, København 1962, s. 215-227
- Josef POLIŠENSKÝ, *Morava a vztahy mezi evropským východem a západem 1626-1627*, in: K šedesátinám profesora Josefa Macůrka. Sborník prací FF Brněnské univerzity X., Řada historická C, č. 8., Brno 1961, s. 251-263
- Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize XVII. století*, Praha 1970
- Josef POLIŠENSKÝ – Josef KOLLMANN, *Valdštejn. Ani císař, ani král*, Praha 1995
- František ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení na Slovensko roku 1626*, in: Sborník Archivu ministerstva vnitra ČSR, sv. VIII., Praha 1935, s. 145-232
- Elisabeth STRANDBERG, *Dansk-tjekkiske kontakter 1609-1629 (II.)*, in: Dansk-tjekkisk dialog, XII., 2004, č. 3, s. 12-18
- Ludwig ÜTTERODT zu Scharffenberg, *Ernest Graf zu Mansfeld (1580-1626)*, Gotha 1867
- Rosario VILLARI (ed.), *Barokní člověk a jeho svět*, Praha 2004
- Josef ZUKAL, *Slezské konfiskace, 1620 - 1630. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově*, Praha 1916
- Josef ZUKAL, *Paměti opavské. Črty kulturní a místopisné*, Opava 1912

Resümee

Der dänische Einfall nach Schlesien und Mähren in den Jahren 1626-1627

Diese Diplomarbeit behandelt den Einfall der Truppen des Generals Peter Ernst von Mansfeld und eines Teils des Heers des dänischen Königs Christian IV. (unter der Leitung des Herzogs Johann Ernst von Sachsen-Weimar) nach Schlesien und Mähren. Der dänische König stand in den Jahren 1625-1629 an der Spitze der Antihabsburgische Koalition. Die Invasion in die erwähnten Länder wurde im Juli 1626 begonnen. Die Stärke der gesamten Truppen wird auf 15-16 000 Soldaten geschätzt. Der Zug hatte mehrere Aufgaben: den zunehmenden Druck des Feindes (d.h. der kaiserlichen Truppen Wallensteins und Tillys Liga-Truppen) in Niedersachsen zu mildern und die Kräfte des Kriegsgegners zu teilen, die Kämpfe auf das kaiserliche Gebiet zu übertragen, sich mit dem Großfürsten Gabor Bethlen von Siebenbürgen in Verbindung zu setzen und dank diesem Umstand die empfindlichste Stelle der Habsburger Monarchie gemeinsam zu bedrohen. Bis November 1626 war der Zug sehr hoffnungsvoll. Nach Bethlens Friedensabschluss mit dem Kaiser, nach dem Tod der Oberleiter und in Folge großer Verluste der Truppen (wegen Seuchen und Desertion) war das Schicksal des Zuges auf den ersten Blick besiegelt.

Dank dem königlichen Kriegskommissar Joachim Mitzlaff ist es gelungen den Rest der Truppen zu retten, eine Enklávě an der Grenze von Mähren und Schlesien aufzubauen und dadurch mehr als ein halbes Jahr den Kaiser und sein Reich zu bedrohen. Im Juni und Juli 1627 besiegten die Truppen Wallensteins ‚die dänische Heerschaft‘. Obwohl die Ziele des Zuges dadurch nicht erfüllt wurden, war dieses Heer sowohl für den Ablauf des Krieges, weil es ein Jahr später Wallensteins zerstörenden Angriff auf Dänemark aufgeschoben hat, als auch für die böhmischen Länder von Bedeutung. Die Arbeit beschäftigt sich ausführlich mit dem Kriegsgeschehen auf dem Gebiet, mit der Entwicklung der dänischen königlichen Armee in Mähren und Schlesien und den zweifellosen Erfolgen, die sie bis April-Mai 1627 erreicht hat. Weiter beobachtet die Arbeit verschiedene Erscheinungen und Zusammenhänge, die in der Literatur bis jetzt ein bisschen vernachlässigt wurden (Propaganda, Verhältnis der Heerführer und Armee zu der Bevölkerung, Verhältnis zu Bethlen, usw.), analysiert die Tätigkeit Joachim Mitzlaffs und verfolgt den Einsatz der böhmischen Emigranten in der dänischen Armee.

Die Truppen des dänischen Königs haben teilweise die Unterstützung örtlicher Zivilbevölkerung, städtischer und adeliger Elitë (vor allem der Lichtensteiner Fürstentümer Troppau und Jägerndorf) und auch der Untertänigen aus den Beskiden, d.h. der Walachen, gewonnen. Hier erforschte der Autor das Verhältnis der Bevölkerung zu dem Einfall und suchte nach möglichen Beweggründen des Verhaltens der Akteure. Ihr Verhalten war nämlich unterschiedlich und durch verschiedene Umstände geprägt: kräftige Sympathien und aktives Mitwirken aus ideologischen oder utilitären Gründen (radikaler Protestantismus; Gewinn einer höheren Position, Anteil an der Kriegsbeute), passives Zusehen und Zwangszusammenarbeit (unter Androhung von Gewalt, im Bestreben das Eigentum zu retten), aktiver Widerstand (Loyalität gegenüber dem Kaiser und der katholischen Kirche, Verfolgung von dem Feind). Wallensteins Wiedereroberung des Landes bedeutete die endgültige Vernichtung der Provinz und der Städte, Rückkehr der legitimen Macht, Bestrafung der Rebellen, Bekräftigung der politischen und religiösen Entwicklung, die nach der Schlacht auf dem Weifien Berge errichtet wurde, und deren Erweiterung auf die betroffenen Fürstentümer in Schlesien. Es ist nicht einfach zu entscheiden, wer für den Misserfolg des Zuges verantwortlich war. Das Ergebnis des Zuges hat jedoch mangelnde Kräfte und Fähigkeiten der Antihabsburger Allianz und des dänischen Königs zur Kriegsführung nachgewiesen.

Neben den aufgezählten Themen setzt sich die Arbeit mit dem Verhältnis der Bauern zu den Soldaten und mit dem Kriegserleben des Zivilisten auseinander, wobei sie verschiedene Phänomene der Zeit (Werbung, Söldnersein, Rebellieren, Zerfall des Ständesystems, ideologische und religiöse Radikalisierung, Kriegswirtschaft, usw.) zu Hilfe nimmt.

Die Arbeit setzt die Geschichte des Einfalls in den Rahmen der zeitgenössischen Realien (Geschehen in den böhmischen Ländern nach der Schlacht auf dem Weifien Berge, Situation in Mitteleuropa während des Dreißigjährigen Krieges) ein, nutzt dabei eine ganze Menge relevanter historischer Quellen (von welchen der Autor eine - die Relation des Kommissars Mitzlaff - ausführlich bearbeitet) und verbindet die Erkenntnisse der tschechischen, dänischen und deutschen Geschichtsschreibung zu dem gegebenen Thema.

Aus dem Tschechischen über setzt Lenka Drugová

5.OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Kristián IV., dánský a norský král
(Pieter Isaacs, 1611- 1616)

Came first against the Mansfeldische & Weimariſhe Forces into Silſia out of Hungary the 16 Apr: A^o 1626. prevailed againſt ye King of Denmark: was quitted of his Generallſhip A^o 1630. & againe recalled to it A^o 1632. Loſt the Battel before Lutz^m. Was killed wth a Partyſan from Cap: Debrex at Egra. Feb: 25. A^o 1634.

Albrecht z Valdštejna
(anglická rytina, zmiňuje tažení
do Slezska a Uher proti Mansfeldovi)

Petr Arnošt hrabě z Mansfeldu

Gábor Bethlen
vévoda sedmihradský

František z Ditrichštejna
olomoucký kardinál

Karel z Lichtenštejna
kníže opavský a krnovský

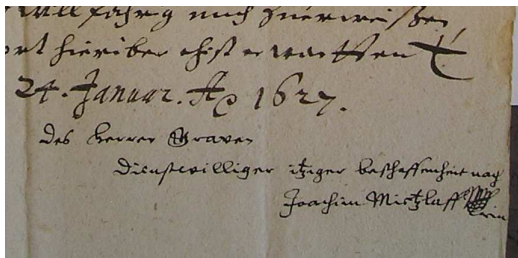
Opava, výřez z tzv. požárního obrazu (po 1689)

Opava, kolorovaná kresba Fridricha B. Wenera (kolem 1750)

Plán jablunkovských šancí na slezsko-uherské hranici s pohledem na Těšín

Podpis komisaře Joachima Mitzlaffa

Erb rodu Mitzlaffů

Ladislav Velen ze Žerotína

Morava, výřez z mapy Jana Ámose Komenského (1627)

6. Seznam obrazových příloh

Kristián IV., malíř Pieter Isaacsz, 1611- 1616 (Stefan HEIBERG, *Christian 4. Monarken, mennesket og myten*, København 1988)

Albrecht z Valdštejna (NA Praha, Valdštejniána, Sběrka rytin, inv.č. 26)

7. **Petr Arnošt hrabě z Mansfeldu**

František z Ditrichštejna (Radek FUKALA, *Jan Jiří Krnovský*, České Budějovice 2005)

Karel z Lichtenštejna (NA Praha, Valdštejniána, Sběrka rytin, inv.č. 237)

8. **Gábor Bethlen** (Theatrum Europaeum)

Opava, výřez z tzv. požárního obrazu (po 1689) (Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK (kol. aut.), *Opava*, Praha 2006)

Opava, kolorovaná kresba Fridricha B. Wenera (kolem 1750) (Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK (kol. aut.), *Opava*, Praha 2006)

Plán jablunkovských šancí na slezsko-uherské hranici s pohledem na Těšín (Radek FUKALA, *Jan Jiří Krnovský*, České Budějovice 2005)

Podpis komisaře Joachima Mitzlaffa (NA Praha, Valdštejniana, F 67/52, inv.č. 12935)

9. Erb rodu Mitzlaffů

Ladislav Velen ze Žerotína (František HRUBÝ, Ladislav Velen ze Žerotína, Praha 1930)

Morava, výřez z mapy Jana Ámose Komenského (1627) (Karel KUCHAR – R ŠRÁMEK, *Mapa Moravy*, in: Jan Ámos Komenský, *Opera omnia I.*, Praha 1969, s. 219-266)